F. R. Cambouliu
Milá y Fontanals

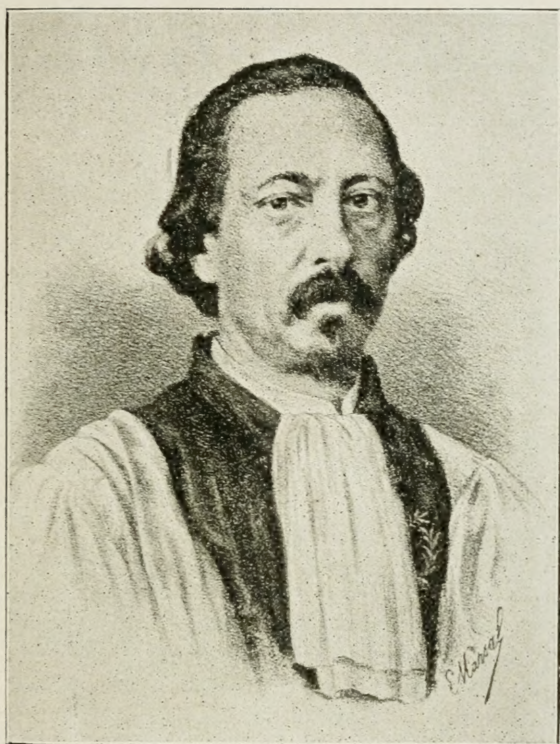
Estudis per la
HISTORIA
— de la —
LITERATURA CATALANA
ANTIGA

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

S. A.

LITERATURA CATALANA ANTIGA

HISTORIA

DE LA

Literatura Catalana Antiga

Aplech d'Estudis per la seva formació

Vol. I

CONTÉ: ASSAIG HISTORICH SOBRE LA LITERATURA CATALANA ANTIGA PER F.-R. CAMBOULIU.—RESSENYA HISTÒRICA Y CRÍTICA DELS ANTICHS POETES CATALANS Y POETES CATALANS DEL SEGLE XIV PER MANUEL MILÀ Y FONTANALS

Barcelona
«Biblioteca Classica Catalana»
M.CM.X.
Imp Lit. de N'Arthur Suarez Carrer de la Universitat, 34

DEDICATORIA

A la molt honorable Senyora

Na María Bertrand Vda. de Ferrer

SEMPRE hi escau el nom d'una dama a la primera plana d'un libre, si aquest de bella poesía, de pura ciencia o d'erudició crítica, com en aquest volum, car jo crech que si qualque exemplar de aquesta edició anés a raure, per bon etzar, a mans femenines llegir-hi'l nom d'una dama qui ab bell pòrtich de l'obra li dona una salutació carinyosa podrá ser-li estímul de simpatía per entregar-se plascévolament a sa interessant y docta lectura.

No per altra cosa s'hi es posat vostre respectable nom, il-lustre dama, y si axò assolissim, vos qui us sou dignada encapçalar-lo y l'humil aplegador qui ha tingut la bona pensada d'estampar-li, podrían donar-nos per ben pagats a la bestreta, puix fer que les dames prénguin part en les tasques literaries, desprès de la pietat cristiana, es obra pràctica de femenisme ben entés y armònich. Y a les llegidores

que vostre nom respectable aportará a n'aquest llibre les hi será cosa plahent y delectable saber qu'a l'Historia de la Literatura Catalana dels antichs temps s'hi es escrit, ab lletres d'or, el nom d'algunes dones qui s'han coronat de gloria cantant en *lo pus bell catalanesch del mon*, o prosant en aqueixa llengua planes d'inmortal memoria, desde aquella tendra poetissa anónima que suspirava elegíacament

ab lo cor trist | envirollat d'esmay,

fins a Sor Isabel de Villena, monja francescana y Abadessa del monestir de la Trinitat, a Valencia, on hi va escriure aquell llibre de la *Vida de Crist* en el qual els literats hi admirarán sempre les belleses d'un estil pulquérrim, y'ls devots esplayarán les ánimes llurs a n'aquelles planes d'indubtable inspiració serafínica.

Si'ls motius retrets, y més que tot vostra honorabilitat venerable, no fassin motiu assatsment justificat per aquesta honor que's fa en vostra digna persona a totes les dames catalanes, jo no hauría dubtat gens per escriure-hi vostre nom al remembrar el brillant estol de dames Barcelonines qui us han precehit en la honorificencia del honor del claustre y gloria de les ciencies, Sor Juliana Morell, puix elles justifican aquella eloqüent dita que va ressolar del bech de la ploma s'aquell sapientissim jesuita alemany del segle XVII, elogi autoritzat y magnificentíssim de nostra gent y de nostra patria (*).

Y vos, missenyora, rebeu el llibre benignament y ab un plascébol esguard.

Bernard de VALLVIRENT

Barcelona, Novembre de 1910.

(*) P. Anastasi Kirker, S. I. «Fuit Cathalaunia omni tempore in Hispania hominum illustrium tunc litteris tunc exquisita nobilitate fecundissima mater.» («Principum christianum Archetipondus» Lib. 2. cap. 3.)

PRÓLECH

La literatura dels nostres progenitors ha vingut essent objecte d'atenció y estudi per part de proprís y extranys. Desde les publicacions d'En Raynouard y'ls seus successors, desde nostre indigest, a l'ensemps qu'altament meritori, *Diccionario de Autores Catalanes*, quedà reconeguda l'existencia d'una regió literaria quals fites eran ovirades, mes el seu interior s'havia d'escorcollar a despeses de nous afanys: no s'extranyi donchs que ja sia tot passant, o ab mes calma, disfrutin recorrent-lo nous recercadors. Entre'ls de casa nostra y entre'ls diversos que pot-ser se podrían esmentar, deu-se recordar al gentil jove, honor d'una de les provincies germanes (1), quals mans tan ensinistrades com feyneres están recullint y enfilagarçant materials preciosíssims, y l'entés editor de la *Crónica del rey cerimoniós* (2), model de patriotich entussiasme; sens oblidar l'Aplech de documents de l'arxiu d'Aragò on ja se'ns ha donat mostres de textes de llengua y no trigará, segons creyèm, en donar-ne també de literatura. Entre'ls de fora

(1) Aludeix a n'En Marian Aguiló.

(2) Fa referencia a N'Antoni de Bofarull.

casa, sens deturar-nos are a parlar del qui ha segellat ab la autoritat del seu nom la reputació dels nostres bells cants populars (á), ens cal esmentar als autors del *Aperçu sur les langues neolatines d'Espagne* (1) qui'ns té promés un estudi especial sobre En Lull y la llengua catalana y l'autor del llibre qu'anèm a examinar curosament, encare qu'ab més brevedat de lo que reclama'l seu mérit.

En F.-R. Cambouliu, escriptor avantatjosament conegut per els seus estudis sobre *Les Dones d'Homer* y *El Fataïsme en la Tragedia Grega*, volent pagar un tribut de sincer entussiasme als records literaris de la seva patria que temps passats fou una sola ab la nostra, ha compost lo primer *Assaig* entorn de nostra literatura, veritablement digne d'aquest nom y que si's troba, com reconeix lo meteix autor, molt lluny de la perfecció, als molts altres mérits positius qu'enclou hi afegeix el d'haver seguit lo bon camí, desembraçant els nostres anals literaris de glories que no li pertanyen y abstenintse d'enalçar la llur válua per medi de cites, mil voltes copiades y cada vegada més mal interpretades. No fa, donchs, a extranyar qu'estém convençuts de la exactitut d'alguns dels resulttas assolits per En Cambouliu, puix en tres o quatre qüestions qu'hi hem estudiat, els trobém d'acord ab els nostres propris (3), y encare que creyém que no deuen esser admeses totes les afermacions del distingit escriptor francès, atribueixi-s a que s'ha deixat portar per un franch esperit de recerca, y ha refusat la manyosa prudencia d'alguns dels seus compatricis qui, per por d'entrebancar-se, no's mouen de la esfera de les generalitats y dels fets reconeguts.

(3) En Ferrán Joseph Wolf.

(4) Helfferich y Clermont.

(1) Fem referencia á les idees literaries, puix en altres punts pensém diversament. Hi ha exageració, per exemple, y no pot per menys d'haver-n·hi, en lo que diu de la independencia dels nostres avantpassats respecte a les inststucions, y quan al tractar dels límits qu'als Consistoris del Gay Saber se posaren als seus assumptes poètichs (precaució que tenía motius ab escreix per la poesía cavalleresca) afirma que «solament s'acceptà l'amor tal com l'admeten els canons y'ls casuistes,» apar qu·oblida lo que sab tant bé o pot-ser millor que nosaltres, ço es, que'ls cànons no legislan aquesta materia, y qu'a n'els casuistes més aviat se'ls té per de la mánega ampla o laxes, que no pas per estrets ó rígits.

A la seva introducció estudia'ls trets generals, del carácter catalá tals com lo reflexan la Historia y la Literatura, y atenent a les dificultats que presenten les consideracions de aquest genre, y fins concedint que l'autor de l'*Assaig* alguna vegada segueix idees abstractes y contemporanies (noméninse *humanes*) ab preferencia a lo que realment es catalá é històrich, mes, al parer nostre, ha encertat al indicar com fonaments d'aquell carácter, el sentit práctich y la constancia: y per cert qu'aquesta darrera fou causa de que'ls nostres avis oblidessin sovint el primer.

Aprés fa una divisiò de la nostra literatura en aquests tres períodes: 1er. Segle XIII y primera meytat del XIV; 2on. Ultima meytat del XIV y primera del XV; 3er. Desde mitjan segle XV fins al XVII.

Abans d'estudiar separadament quiscuna d'aquestes tres époques, En Cambouliu fixa la seva atenció en la llengua catalana, distingint-la ab encert del llenguatge clássich dels trovadors. Qu'aquest, encare qu'usat per els mes célebres poetes de la primera época, era distint de la parla usual després d'haver-ho demostrat possible per lo qu'esdevenía a Italia, ho prova ab varies rahons de pes y ab l'indicació d'algunes formes especials del català que, segons observa ab originalitat y exactitut, tirava a l'escursament o supressió de lletres més que no pas la llengua poética. Qu'aquesta fos convencional y literaria y que'l fons fos degut al país llemosní, ja ens sembla mes disputable, y al meteix temps nos apar que no hi ha dubte que quan En Ramón Vidal designa la llengua llemosina com mes apta per certes composicions, ho fa contraposant-la a la llengua francesa y no a altres dialectes del provençal.

Acabat lo capítol de la llengua, l'autor de l'*Assaig* entra dins l'historia literaria, presentant tot-seguit la personalitat del Rey En Jaume I, a qui, no sens rahó, considera com verdader fundador del poder y de la nacionalitat catalanes. Ab compláscencia retrata al monorca conqueridor y polítich y tracta de caracterizar la seva interessantíssima crònica, autobiografía que, segons ell meteix remarca, es de molt diversa

índola de l'aplech de materials de molt preu, emperó heterogenis, que'l rey sabi titolà *Estoria*, y que la posteritat coneix ab lo nom de *Crónica general de España.*

Parla aprés del *Llibre de la Saviesa*, un dels primers aplechs de sentencies o máximes que tant singularment abundan en nostra literatura, puix sens comptar los aplechs que la literatura provençal nomena *Llibre de Séneca* y de *Vicis e virtuts* en vers lo primer y en prosa lo segon, y deixant de banda ele d'En Turmeda y d'En Carles Amat, son molts los tractats d'aquesta naturalesa, qual filíació y diferencies fora tan dificil com oportú estudiar detingudament. Examina ademés les principals cròniques del meteix período, especialment les de En Muntaner y d'En Pere IV el *Chrestiá* de l'Eximeniç y el llibre d'En Turmeda. Al tractar finalment de la poesìa, ovira una escola indígena diferent de la dels trovadors, ab molt bon encert a parer nostre, encare que refusèm en absolut la autenticitat de les troves de Mossen Febrer, qual verificació evidentment castellana y quals giraments y maneres no menys evidentment moderns palesan una ficció nobiliaria del segle XVI on s'hi trobarían, no ho dubtém, mols anacro nismes histórichs. A la fi d'aquest capítol, En Cambouliu nos dona algunes mostres, inédites y que desitjarían que fossin mes abondants, d'un manuscrit català de Carpentías que va veure y que no examinà En Rochegude. N'hi ha prou ab dir qu'aquest codex conté dos poemes narratius, únichs sens dubte en nostra antiga literatura, un dels quals versa sobre la célebre historia dels set sabis de Roma o sía sobre la ficció coneguda ab lo nom de *Gesta Romanorum.*

Lo capítol destinat al segon período, per nosaltres lo mes llecorós y pot-ser lo mes ben tractat de la obra, tracta principalment de la influencia de Provença, França e Italia. Com fa a suposar, fixa particularment l'atenció en la escola neo-provençal, com la nomena encertadament, es dir, en aquella mecánica y burgesa que va dominar als segles XIV y XV, successora de la extingida poesía cavallesca, y que de Tolosa passá a Barcelona. Explica l'origen de la faula d'un Ramón Vidal de Besalú, suposat fundádor del Consistori

tolosà, fins posant en dubte l'existencia d'un poeta d'aqnest nom. La veritat es que si existí tal poeta, no fou distint del antich trovador Ramón Vidal de Bezaudu, mes com que aquesta paraula es la forma provençal de nostre Besalú (Bisuldunum), subsisteix el dubte de si's designava aquesta important població o un dels dos pobles d'aquell nom del Mitjorn de França. Fos com fos, En Ramón Vidal (qu'alguns han cregut fill del quixotesch poeta Pere Vidal de Tolosa, únicament per haver-li atribuit una poesía del seu homónim en que's parla de Bezaudu), es l'autor de la *Dreita maniera de trobar*, on la parla dels trovadors es nomenada llengua llemosina, essent axó motiu de que aquesta denominació passés a indicar el llenguatge de nostra patria.

Per cercar l'orígen d'aquest fet singular, que fins en nostres dies alguns concideren inexplicable, uns han remontat fins al fabulós Otger Catalón, altres als primitius carácters de la Imprempta: no més fins are En Cambouliu ha fet remarcar la principal anella de la cadena qu'uneíx lo nom d'un país distant y poch freqüentat per nosaltres ab la llengua celebrada en l'*Adeu siau, turons*. La influencia francesa (1) menys notada generalment y la italiana qu'es la més coneguda son també objecte de les interessants recerques de l'autor del *Assaig*.

Més per alt passa pel darrer període que nomena bella època (*segle d'or*) de la literatura catalana, fins al punt de que ab referencia al famosissim Ausías March, sens dubte per la escassedat d'exemplars d'aquest autor al vehí imperi, se conteta retreyent les referenctes d'En Sismondi qui, malgrat lo seu gran talent no era capaç de penetrar la poesía íntima y cristiana qu'en mitg de ses árides formes se desprén d'algunes pasades del poeta valenciá, Altrament, no creyém que aquesta època's trobl més exempta d'influencies extranyes que les anteriors, puix fins en el cas de que s'haguessin oblidat els modela francesos e italians, no triguèm a remarcar-hi rastrc visible de l'estudi de la poesía castellana: ab un mot,

(1) Com una mostra d'aquesta influencia, descriu una composíció dialogada del Cançoner de París, que, sense prou motiu, M. Fortoul la dona com vestigi del primitiu drama provençal.

creyè n que'ls elements originals de nostra literatura s'han de cercar a travers dels segles y no en una determinada època.

A guisa d'apèndech, En Cambouliu afegeix un bon capítol sobre'ls trovadors catalans N'Anfòs II, Guillèm de Cabestany, Berenguer de Palasol, Cerverí de Giróna y Guillém de Bergadán (no de Berga y poch menys d'un segle anterior a lo que desde Millot se suposa generalment). Per la senzillesa d'expressió dels tres primers dedueix que regnà un gust especial y menys alambinat entre'ls trovadors catalans: conseqüencia quelcom arriscada encare que la motivi una observació exacta. Dirèm ademés que, encare que generalment la moral d'En Cerverí es purament abstracta y filosófica; la poesía del *Cervo qui muda la pell*,

> Totz hom deu far açò que'l vielhs sers fa,
>
> . . . .

alegoria de la Penitencia, citada per el meteix autor de l'*Assaig*, prova que'l trovador de Giróna no defugia la exposició de la moral religiosa.

En Cambouliu, verdaderament encarinyat ab lo sen estudi, primer requisit dels treballs feconds, se proposa aixemplar les seves observacions en una segona edició (sortosa la terra y benhaurats los llibres qui poden veure segones edicions); ab axò tindrèm els catalans un nou motiu d'agrahiment envers el distingit jove escriptor qui ha atemptat per sa banda reviscolar un sentiment que, ja sia sots la forma de record històrich y d'ilusió poètica, ja sots la de sentiment viu y actiu en lo possible y degut, no hem de deixar extingir en nostres cors y que ningú pot exigir ni deu desitjar que s'extingeixi. (*)

MANUEL MILÀ Y FONTANALS.

(*) Aquest encertat y justíssim judici crítich d'En M. Milà y Fontanals sobre la obra d'En Cambouliu «Essai sur l'Histoire de la Littérature Catalane» va publicar-se al *Diario de Barcelona* (Brusi) als 29 de Juliol de 1857. Fou inclós a les *Obras Completas* d'En Milà. Vol. V, planes 10-15, y l'hem reproduhit aquí perque es el millor y més autoritzat pròlech que's puga escriure sobre l'*Assaig*, d'En F. R. Cambouliu.

LA LITERATURA CATALANA ANTIGA

(ASSAIG HISTORICH)

Capitol I

Opinions generalment admeses sobre aquesta materia.—Caràcter dels Catalans y de la llur Literatura.—Divisiô d'aquest treball.

—

A l'época, encara avuy incerta, en que la llengua llatina deixà d'esser parlada per les poblacions de la Europa occidental y en la qual prengueren naixensa les llengues modernes, se formaren tres idiomes principals en la península hispànica. A la banda nortoest d'aquesta península, la llengua gallega que fóu més tart la llengua portnguesa; al centre, l'idioma de Castella, qual domini s'extenguė ràpidament mercès a les conquestes dels Sobirans d'aquesta encontrada, de des el Pirineu fins a l'estret de Gibraltar: finalment, vers el nort-est, entre l'Ebre y'ls Pirineus, la llengua catalana que's troba are reclosa en les fites de Catalunya y que s'habia extès per l'Aragó, Rosselló, Valencia y les illes Balears, ab els casaments dels Comtes de Barcelona, o ab la forsa de les armes unint així aquells pahissos a llurs Estats bereditaris. Del moviment polítich y literari així dels castellans com dels portuguesos ja

se'n ha parlat moltes vegades ab gran minuciositat. La llengua y la literatura catalanes encara estan esperant llur historiador. Els sabis qui l'han ensopegada etzarosament, al fer estudis de literatura general, com En Sismondi, Fauriel, Boutterweck y Ticknor, s'han limitat a donar-ne petits resums isolats y aixo per la relació que tenia ab l'objecte especial de llurs estudis (1). Més que tractar del assumpte, l'han senyalat, tot passant, d'aquí resulta que fins ara la crítica en aquesta materia especial solament posseheix noves superficials: incomplertes y molt sovint equivocades y que constitueixen, en la historia de les literatures meridionals, una deplorable llacuna.

Seguint lo qu'han dit els autors que acabam de nomenar, generalment s'està en la creencia de que'ls catalans no han fet gayre més que imitar de-primer als Provençals, aprés als Italians, sens tenir jamay un esperit propri, y que N'Auzies March, el més cèlebre de llurs poetes, no es més qu'un feble ressó del Petrarca y dels trobadors de l'altra vessant dels Pirineus; se creu que la llengua de Catalunya, igual en son començ a la Provençal no comença a dessemblar-se'n fins a les darreries del segle XIV, y que, reemplaçada per la llengua de Castella de des les acaballes del segle XV, ja no serveix més, d'allavors ençà, que per les vulgars necessitats de la vida; se creu, finalment, que dues o tres Cróniques del segle XIV y qualques poesies eròtiques del genre de les de Provença y d'Italia, forman tot el bagatge literari de Catalunya.

(1) Fauriel, *Etudes sur les troubadours*; Sismondi, *Lit. du midi de l'Europe*; Boutterweck, *Histoire de la Littérature Espagnole;* Ticknor, *Id.*

El lector comportarà agraidosament que li donem una llista dels principals autors qui més o menys han tractat de la materia de nostre estudi: Torres Amat, *Memorias para ayudar a formar un diccionario critico de los escritores catalanes*; Ximeno, *Escritores de Valencia, con la continuacion de* Fuster; Latassa, *Biblioteca antigua de los escritores aragoneses*; Villanueva, *Viaje literario á las iglesias de España*; Bastero, *Crusca Provenzale*; Campmany, *Memorias*, tom. II y IV; Mayans y Siscar, *Origenes de la lengua española*; Schmidt, *Geschichte der Aragoniens*; Wolf, *Blätter für litterarische Unterhaltung*, 1848; Bofarull, *Documentos inéditos*; Puiggary de Perpinyà, *Id.; Publicateur des Pyrénées-Orientales, passim*, 1832-1837; D. Manuel Milà y Fontanals, *Introduccion al Romancerillo Catalan.*

Tots aquells qui aixo creuen van errats.

La literatura catalana ha sofert la influencia de la de Provença y de la d'Italia pot-ser més que les altres literatures europees, emperò el seu fons es ben bé d'ella, independent de tota imitació y fill directe del caràcter nacional. Catalunya admeté sempre de bon grat als trobadors provençals y la major part dels seus Reys, de des N'Anfòs II fins a Pére III, se delectaren component en la llengua d'aquells; mes cal observar que ja eczistía llavors un idioma local complertament distinct dels trobadors, no pas gayre menys veil que'ls altres idiomes d'Europa y que, encara en el segle XVIII, era la llengua dels tribunals, de les corts y de les escoles.

Y a les poesies eròtiques y a les Cróniques més conegudes, cal afegir-hi un gran aplech d'altres Obres de diferent genre, tan en vers com en prosa, (algunes impreses, la major part manuscrites) de des els poemas místichs del Beat Ramon Lull, fins a les cobles rabelaisianes del Rector de Vallfogona y al cant mitg épich, mitg lírich del Canonge Pujol sobre la batalla de Lepant; de des les traduccións dels metges y moralistes arabians del segle XIII, fins als escrits satírichs endreçats al net de Lluis XIV, al començ del segle XVIII. Y fóra verament cosa extraordinaria que un poble qual historia remunta fins a Carlemany, qui ha tingut de bell començament lleys propries y un govern dreturer, qui ha romiejat durant sis segles pêl camí de la vida, tractant-les de igual a igual, ab les primeres nacions d'Europa, fóra cosa ben estranya qu'un poble d'aquesta naturalesa no hagués tingut, com els altres, sa llengua y literatura propries!

No tenim pas d'explicar aquí la vía explendent qu'ha seguit la nació catalana, ni hem de passar revista entre la munior de personatges eminent qu'ha produhit la dinastía barcelonina estroncada ab la mort del Rey Martí *l'humá*, al començar el segle XV. Aixo ja s'es fet una pila de vegades en totes les llengues, y are de poch, a França, ab remarcable superioritat, per un eminent historiador de la península. Emperò la naturalesa del nostre treball nos posa en el cas de

havèr de caracterisar ab breus paraules l'esperit d'aquesta nació, destriant-la de la nació castellana ab la qual, molt sovint, s'ha pretès confóndre-la.

Els dos distinctius més remarcables del caràcter de la nació catalana tal com resulta pèl curs de la seva historia, son, primerament: un esperit essencialment pràctich, amich del fet y de la realitat, desprenent-se tantost de lo que no es mes que brossa, exageració y fantasía; y en segon lloch: una irreductible gosadia més exaltada quan en major perill se troba y jamay vençuda pêl contratemps, per gran que aquest sia. Afegim a n'aixo que aquest esperit pràctich no exclou en ells l'empendre gestes atrevides y que la llur gosadía nó els fa mirar ab menyspreu les altres nacions, ni'ls fa creure orgullosament que sian ells la més important nació del món. No'ls plau posar-se en perill per plaher vanidós de mostrar les forces llurs, o per fer ostentació del seu valor; mes tan-tost oviran un resultat positiu un creximent de podèr, de riquesa, de dignitat, de consolidació, cap altre poble'l guanya en perfidia, cap altre com ell deixa de midar les dificultats, cap altre poble confía més en sa sort y en sí metéix. En la lluyta de la Espanya cristiana contra l'islamisme, no's varen enamorar de les valentíes y campanyes d'efecte que tant plauhen als castellans, sino que varen correr envers Tolosa, car se tractava de defensar a Espanya d'una invasió més formidable encare que la del 711, y ab un agosarat colp de mà foragitaren per sempre-més els maures de Valencia, de Murcia y de les Illes Balears. A Italia s'arriscaren a lluytar contra les dues potencies més fortes d'aquell temps: el Sant Pare y la França y a copia de perfidia sortiren triomfants de tots els obstacles. En una esfera més reduhida, son comerç y la seva industria presenta'l metéix carácter. A tot arreu on hi ha un negoci a fer, desd'el estret de Gibraltar fins al Mar Negre, tant en terra de mauritans com en terra de cristians, es segur trobar les galeres catalanes al costat de les genoveses, pisanes y venecianes.

Per lo tocant a la gosadía del seu caràcter, si aquesta no els hi inspira una certa pretenció de superioritat als llurs consemblants, es que la gosadia llur es mol diferent de la del

hidalgo castellà, car no'ls hi prové del orgull de sanch y de nissaga, sino del sentimnnt de la dignitat humana y dels drets que quiscú de nosaltres reb de la naturalesa. Els catalans admeten iguals, més no superiors; cabdills y sobirans, més no amos, y ab la metéixa indignació d'un'ànima generosa qui ha rebut una ofensa personal, repel-leixen ells tot atemptat tant si es contra la llur independencia, com si's dirigeix contra les llurs llibertats; tant si'ls ve de fora com si els ve de dins. Els castellans han conquerit palm a palm llur terrer en contra dels mauritans, ab una energia admirable, ab un infadigable valor y a despeses de molts grans sacrificis, emperò, satisfets de llur victoria sobre l'enemich y del triomf de sa patria han comportat esser regits per monstres de crudeltat y de disbauxa, han acotat la testa al poder absolut, després de certes apariencies de resistencia, han aplaudit les espantoses fogueres de la inquisició. Els catalans, sens deixar d'ésser tan braus com aquells, sens deixar d'estimar ab tanta fe com ells la honra del penó de la terra, sempre han fet pagar cars a llurs sobirans els escandols de sa vida privada y llurs atemptats en contra de les llibertats públiques. En Joan II de qui's sospitava qu'havia fet emmetzinar son fill, el Príncep de Viana, vegé-s sotsmès a demanar perdó als seus súbdits qui s'eran alçat en armes per venjar aquella mort; y quan Carles V y'ls seus descendents volgueren regnar com a amos de Catalunya, com fer solian en les altres provincies, no assoliren llur intent sino arrunant les viles y deumant el poble.

Jamay ni'ls reys, ni'ls representants del Sant Pare obtinguéren dels catalans el cego y supersticiós respecte que'ls tenía Castella. Llur bon sentit y esperit pràctich apar haverlos-hi fet compendre que'ls reys y'ls Llegats no son més que simples mortals que no deuhen confondre-s ab les institucions que representan, y que les meteixes institucions creades en profit del poble, únicament devian ser respetades sempre y quan fossin endressades a son bon servey. Poques nacions, en els temps moderns, han tingut costums y tendencies democràtiques tan marcades, ab tot y servar la for-

ma monàrquica; y cap altra n'hi ha qu'haja sabut ésser tan sincerament catòlica, ab tanta independencia.

Lo bon sentit pràctich junt ab l'esperit emprenedor, una noble altivesa que jamay degenera en orgull, tal es l'ánima del caràcter de la nació catalana; sa llengua y sa literatura portan també 'l segell d'aquestes bones qualitats. No-s distingeixen per l'esplendor ni per la pompa, mes tampoch per la deixadesa, sinó per la justesa, la netedat y la mesura en tot. Entre la Italia y Castella on l'esperit modern se dona sens fre ni reserva a una luxuriant feconditat, Catalunya apar haver conservat quelcom de la prudencia y sobrietat del esperit antich. Les obres que suran en la literatura catalana son les que tenen per objecte la vida real y que poden proporcionar un resultat pràctich: les relacions históriques, els quadros de costums, les ensenyances, fruyt de la previsió. La fantasiosa ficció, propriament dita, gayrebé may s'hi troba y quan s'esdevé trobar-la, se la veu sotmesa a les lleys de la versemblança. Tant en les especulacions de la inteligencia, com en la práctica de la vida, la rahó, entre'ls catalans, es la que mana sempre. Afegim a n'això la sinceritat y la bona fe ab que venen segellats llurs escrits y que unides a una indefinible classe d'estil que un troba fins en els escriptors de segon ordre, presentan una analogía assats remarcable ab son amor a la justicia y la constancia a tota proba. Molt nos plauría tractar per pesses menudes l'assumpte del nostre estudi, emperò no podent tenir a mà documents qui's troban dispersos per tota la Europa (1) nos veyem privats d'aquest gust y es ab treball no escàs qu'hem pogut arreplegar els documents necessaris per donar a coneixer els fets més importants. Deixant, donchs, per els qui-s trobaran en més favorables circumstancies la ventatja de poder ser més complerts, nos limitarem a fer una especie de programa rahonant de la materia, insistint particularment en els

(1) Les principals col·lecions de llibres y manuscrits catalans se troban: *Biblioteca Provincial*, (de la Universitat Literaria de Barcelona); a Valencia, id; a Palma, *Biblioteca Episcopal* y a Paris, *Biblioteca Imperial*. Hi ha manuscrits a Oxford, a Copenhague, a Roma, a Carpentras, etc. etc.

punts fins are no assatsment aclarits o passats per alt per nostres devanters. Mes abans d'entrar en materia proposarem la divisió que'ns cal fer.

La historia de la literatura catalana pot compartir-se en tres èpoques.

I.—La primera comença ab lo segle XIII y arriba fins a la meytat del XIV.

II.—La segona época és desde mitjans del segle XIV fins a mitg segle XV.

III.—La tercera y última època comença a mitjan segle XV.

Examinem per alt el caràcter de quiscuna d'aquestes tres épоques.

a.) Segle XIII fins a mitjan XIV.—Abans d'aquest període, els catalans qui estavan units ab les poblacions del mitjorn de França ab el lligam dels interessos, de les costums y del orígen comú, s'havíen reduhit a participar en el gust y afició d'aquelles poblacions a la poesía provençal y encare queteníen llengua propria, com veurem més endavant, no tenian, propriament parlant, literatura. Gitats part-enllà del Pirineu, després de la Batalla de Muret, y obligats a circumscriure-s en les seves fites naturals, començaren a viure ab vida propria. Sots la poderosa influencia de Jaume I, l'home providencial de la dinastia barcelonina, l'esperit nacional se desvetlla depressa y naix la literatura. Mentres regna aquest Rey y'ls seus descendents més atançats, la llengua catalana elevada a la categoría de llengua literaria pren posssessió de la poesia y de la prosa, y l'esperit indígena desenrotlla ses forces lluny de tota influencia extrangera.

b.) Desde mitjan segle XIV fins a la meytat del XV. Se distingeix per la imitació de les literatures italiana, francesa y neo-provençal, si axí pot nomenar-se la especie de renaixença que hi hagué a Tolosa, a conseqüencia de la instauració dels Jochs Florals. Les lleys d'amor, el *Roman de la Rose*, Alain Chartier, Dant Alighieri, Petrarca, Boccacci, introduhits a Catalunya a la barreja y imitats ab entusiasme, donan fisonomia y carácter a n'aquest període.

c.) De mitjan segle XV en abant.—L'esperit català enfortit per l'estudi y la imitació, torna a entrar en sa via natural y produheix les seves obres més triades. Aquesta época comença quan la vida política de la nació es arribada al seu zénit. N'Auzies March el més original y més notable dels poetes catalans es contemporari del Rey N'Anfòs V, el conqueridor de les dues Sicilies, el fortunat adversari del Sant Pare y dels francesos. Més per malestruga sort aquest brillant període fou de curta durada. Al ajuntar el Rey Ferran sa corona ab la de Castélla ferí de mort la nacionalitat de la qual era cap-devanter. De desd'aquest aveniment, institucions, costums, llengua, literatura, tot se malmet, tot decau a Catalunya; y'l poderòs Estat, bastit a despeses de tants esforços y sacrificis fets per l'antich casal de Barcelona, s'esfondra perdent-se en l'ampla mar de la monarquia espanyola.

Aquestes son les principals vicissituts de la literatura catalana; aquest es també l'ordre ab que nosaltres la tractarem, després d'haver parlat, en un capítol especial, de lo que pensem en lo pertocant a la llengua.

Capitol II

La llengua catalana.—Aquesta fou sempre diferent de la parlada pêls Trobadors. —La d'aquests fou sempre una llengua purament literaria.—Observacions de En Raynouard completades.

—

o qu'ha fet creure que'ls catalans, durant els segles XII y XIII, no havían tingut altra llengua que la provençal, es, principalment, el gran nombre de poesíes que tenim d'una munior de trobadors nats en terres de domini directe del casal de Barcelona, y que, efectivament, estan escrites en eixa llengua. Y això s'es cregut perque son pochs els que s'han fixat en que la llengua provençal era tant pêls catalans com pêls fills del nort d'Italia una lllengua literaria aptíssima per expressar un cert ordre d'idees y de sentiments, tal com era cosa reconeguda que'l llatí éra la llengua mes adequada per tractar de assumptes científichs. ¿Es possible que ningú crega que a la época en que En Lanfranc Cigala celebrava a Gènova, sa patria, les gracies de la seva aymada en el més pur provençal, no tingués aquella ciutat cap altra llengua fora de la provençal? Llegescas d'En Rambaud de Vaqueiras, son contemporani, la *Tencó d'un trobador ab una genovesa* y s'hi veurà que no solament la dama li respon en un dialecte ben distint del

provençal, sino que fins ella declara al trobador que no compren pas la llengua en que li ha parlat:

No t'enten plus d'un toesco
O Sardo o Barbari
Ni non o cura de ti
. . . .
No volo questo Lati,
Fradello, ... (1.)

Lo metéix passava a Catalunya. Els qui la donavan per compondre, segons el gust dels trobadors, en la llengua de aquests volíen fer-ho; lo qual no vol dir que no tinguessim a l'ensemps una llengna nacional (2).

Encare hi ha més, y anem a fer una observació que la creyem nova: la llengua dels trobadors tal com se troba en les poesies dels segles XII y XIII no solament no era la de Catalunya, sino que jo crech que's pot tenir com a cert que may fou parlada en terra alguna, y que si bé es veritat que en tota la Europa meridional era llegida ab gust y ben capida, això no obstant, cada petit Estat tenia sa llengua propria.

Entre les moltes proves que's podrien retreure, (3) aquesta m'apar esser la de mes pes. En Pere Vidal, en sa *Dreita ma-*

---

(1) Poètes Français avant Malherbe, tom. I.

(2) D'això un s'en pot convencer, comparant la *Crònica* d'En Jaume I, que es escrita en català, ab les poesies d'En Serverí de Giróna y d'En Guillèm de Berga, contemporanis del gran Rey Conqueridor y's distingiran perfectament abdues llengues.

(3) Jo he trobat en els arxius de Montpeller (*Memorial dels nobles* fol. 121 y següents) *actes* dels segles XI y XII escrites en dialectes complertament diferents. En 1094, al setge d'Antioquia, les tropes del Compte de Tolosa renyiren ab les de Boëmond y'ls Gascóns y Auvernyesos se declararen a favor dels Tolosans; qui-cun dels pobles, diu el cronista, s'havia declarat en favor d'aquells qual llengua *se semblava mes* a la seva. (D. Vaissette, tom. II, pl. 307). Per últim no més cal fer-se càrrech de les diferents formes que afectan a la llengua dels trobadors, articles, pronoms, adjectius possessius, per veure si tot això ha sigut usat, qualque temps, d'una manera exacta, durant una metéixa época y en una metéixa encontrada.

niera de trobar (1) y En Guillèm Molinier, en les *Leys de amors* (2), declaren l'un y l'altre qu'entre tots els dialectes, el del Llemosí es el mes propri per trobar rimes y cansons. —D'aqui resulta palesament qu'existían distincts dialectes. De més a més, En Pére Vidal afegeix (3) que'ls millors trobadors, adhuc els qu'ell cita com models, hi han introduhit sovint formes y paraules foranes. Y en efecte, se veu al comparar les formes donades per aquest gramàtich, com exclusivament correctes y les que M. Raynouard ha recollit dels textes, que aquestes darreres son mes nombroses y mes variades. Per lo tant, la llengua dels trobadors no era pas el dialecte del clàssich llemosí (4). Es probable—com insinua En Fauriel, sens donar-ne la prova—que'l dialecte de Limoges hagués aportat el cabal llingüistich mes aviat que Narbona, mes aquest cabal, un colp aportat, se transformà tantost en mans dels trobadors. Quiscun d'ells va introduhirhi sa paraula y sa forma presa de tal o qual idioma local, contribuhint de sa banda al bastiment d'aquest original edifici qu'essent obra de tots ells, ningú podía dir qu'ell l'hagués fet.

Les poesies provençals dels trobadors catalans dels sesegles XII y XIII no demostran, com se veu, que Catalunya deixés de tenir sa parla particular. Mes d'això se'n pot donar encara una prova més palesa, y aquesta prova la tenim en un dels escrits més capdalts de la literatura catalana; parlem de la *Crónica* d'En Jaume I. Aquesta *Crónica* composta tot lo més tart l'any 1250, (5) y tal-volta vers 1240, y fora de que's vulla dir—com alguns qui son poch versats en la coneixença dels idiomes del mitjorn—que la parla actual de Barcelona es la meteixa que la de Tolosa; es, donchs, impos-

(1) *Nenguna parladura no es drecha del nostre lingage, mais aquella de Lemosi*, etc.

(2) Volum II. pl. 213.

(3) *Id.*

(4) Veja-s també les *Leys d'Amors*, vol. II pl. 405, on se fa diférencia entre'l llemosí vulgar y'l llemosí convencional o literari.

(5) Veja-s, Ticknor, vol. I. pl. 317.

sible confondre la llengua en que es escrita aqueixa imponderable *Crónica* ab la dels trobadors, ni ab cap altre dels idiomes qu'eran parlats, vers aquells temps, a l'altra vessant del Pirineu. En Raynouard ha determinat en poques paraules el caracter de la llengna catalana, d'aqueixa llengua *regular, sotmesa a formes constants y que mereix un lloch d'honor segons opinió de tots els sabis.* (1) Ell ha indicat les mes notables diferencies que la distingeixen del provençal, y entre altres hi ha la regla dita de la *s* que li es desconeguda com al valdès y, *que may ha pogut passar els Alps ni'ls Pirineus.* Donchs bé; totes les observacions d'En Raynouard son aplicables a la llengua d'En Jaume I, fins al punt que cal confessar que'l català o may ha sigut una llengua distincta, o que ja ho era a mijan segle XIII. Emperò ¿es rahonat suposar qu'En Jaume I inventés y posés ell sol la llengua al estat en que la va escriure en sa *Crónica*, donant-li un caracter tan diferent de totes les altres parles? Suposar això fora igual que pretendre que'l francès no existía abans d'En Villehardouin y que ell en fou l'inventor. No volem admetre les exageracions d'alguns historiadors catalans (2) qui, deixant-se portar per un sentiment patriotich, sens dupte molt respectable, mes del qual cap cas en farà la crítica imparcial, pretenen la prioritat de formació per la llengua llur, y que quan el Comte Ramon Berenguer III se mullerà ab Na Dolsa, hereva de Provença, foren ell y'ls seus barcelonins qui allà la trasplantaren, essent per lo tant mare de la llengua dels trobadors, etc. Axí donchs, tampoch nos farem càrrech del famós epitafi del comte Bernat, com a mostra de la llengua catalana en temps d'En Carles el Calb, ni de la *Crónica* dita de Luitprand qu'encara la faria mes antiga. (3) Rebujant eixes hipotésis y aqueixos *monuments* literaris, de més o menys duptosa autenticitat, afirmarem, empesos pèl bon sentit, qu'es impossible que la llengua d'En Jaume I tan precisa y deter-

---

(1) Vol. VI. pl. 39.

(2) Bastero; Escolano, *Historia de Valencia:* Torres Amat, *Diccionario*, (introducció.)

(3) Raynouard, en el lloch abans citat.

minada no existis, ja de molt temps, al menys com idioma vulgar, quan aquest Rey escrigué, y que tot mena a creure, ab tot y mancar proves directes que'l seu orígen no es pas menys antich que'l de les altres llengues meridionals.

En lo pertocant a la íntima constitució de la llengua catalana y als seus caràcters distinctius no reproduhirem les observacions fetes per En Raynouard, car tothom pot llegir-les en sa obra. Ens limitarem, per lo tant, a completar ses observacions ab alguns nous fets que aquell sabi filólech no jutjá dignes de particular esment.

Nascuda la llengua catalana, com totes les neo-llatines, de la fusió dels idiomes barbres ab el llatí corromput, presenta si fa o no fa les meteixes arrels que'l castellà, el provençal, l'italià y'l portugués. Emperò té una cosa que li és particular y es la brevetat y concisió qui afectan al desenrotllo de ses arrels. Axi com el major nombre de mots castellans, per exemple, tenen les sílabes finals plenes y sonores qui recorden les pomposes desinencies de la declinació llatina, el català suprimeix aquestes desinencies y's para de sobte quan la part essencial de la paraula ja queda emesa: *ciudadano*, *ciutadá*;— *hombre*, *hom*;— *mundo*, *mon*; — *mezquino*, *mesquí*. La metexa diferencia s'observa si se la compara ab l'italià o ab el portugués. Encara es més concís que'l provençal ja que aquest, ab tot y suprimir les vocals finals de les paraules, conserva gayrebé sempre la consonant qui les precedeix, car diu: *ciutadan*,— *mesquin*,— *rufian*,—*man*, etc. Aquesta tendencia que té'l català a la concisió devé més remarcable en el bell mitg de les paraules, car veyem que les vocals intermitjanes *i*, *e*, *u*, d'us tan frequent en les llengues suara retretes, son sempre eliminades en aquest: *molinier*, *molnier*;—*figueira*; *figuera*; *orguelh*, *orgull*.

Altre dels caràcters comuns a totes les llengues neo-llatines y que apar pervenir-les'hi de llur orígen, es l'us de la inversió. Tothom pot haver reparat que aquesta figura es tant mes usada, com mes prop se troba una llengua del moment crítich en que comença a deseixir-se de la llengua mare. La llengua catalana, algunes vegades, presenta en la in-

versió una particularitat molt digna d'esment: axí com el castellà, l'italià y'l provençal inverteixen l'orde de les paraules, enmotllant sa traducció sobre'l llatí, tant com els hi comporta fer-ho el geni de la llengua respectiva, el català segueix de la meteixa manera y ab fidelitat parella el moviment de la inversió germànica. En Jaume I diu, al parlar del seu pare: *Havía la regina Dona Sancha filla de l'emperador de Castélla presa per muller*; (1.)—construcció del tot alemanya, o al menys tan alemanya com permet una sintaxis neo-llatina.

En Raynonard, en les esmentades observacions, fa reparar, ab rahó, que certes flexions dels vervs prenen una *u* final, y que la *y* hi es posada en el meteix sentit y de la meteixa manera que en el castellà. Cal afegir a la observació del sabi filólech que son aquestes innovacions relativament modernes, que no pujan mes en-llà del 1450 (2). En la llengua dels segles XIII y XIV, les segones persones del plural, les úniques que may han terminat en *u*, fineixen constantment en *ats*, *ets*, *ots*, com en proveaçal; y la conjunció *et* may es representada per *y* sino per *e*. Lo meteix se pot dir del article plural femení *les* que's converteix en *las*, poch mes o menys a la meteixa época, y de certes vocals que s'afegeixen a la fí de certes paraules qu'en altre temps finían en consonant,— *home* per *hom*; *albergua* per *alberch*. Son les primeres senyals del atançament a Castella qui comença a neulir la llengua d'una nacionalitat de la qual tantost devindrà mestresa.

---

(1) *Crónica*, llibre I. Cap. I.

(El Rey En Jaume I no parla aqui del seu pare sino del seu avi. En la edició de la *Cronica* feta sots cura d'En Marian Aguiló § II. pl. 8, diu axí:... *don Alfonfo noftre aui hauia prefa la Reyna* (a) *dona Sanxa fiyla* (b) *del Emperador de Caftella* (c) *per muyler*. N. del T.)

(a) Hauia la Regina.

(b) filla.

(c) prefa.

(2) No coneixem cap excepció. Se pot afirmar, ab plena confiança, que tot escrit català que presenti aquestes terminacions es d'abans del any 1450.

Capitol III

Primer período de la literatura catalana, segles XIII y XIV.—Cronistes.—Moralistes.—Primeres poesies catalanes.—Ramon Luli; En Febler o Ferrer; Manuscrit de la Biblioteca de Carpentrás.

—

b molta rahó consideran els historiadors al Rey En Jaume I com el veritable fundador delpoder y de la Nacionalitat Catalana. Abans d'ell, per més que, desde la unió feta ab l'Aragó, els Comtes de Barcelona se titulessin Reys. Catalunya no era altra cosa sino una provincia d'aqueixa gran república feudal qui s'extenia desde'l Loira a l'Ebre y desde'ls Alps fins a l'Occeà,

Gracies al geni polítich y a les conquestes del Rey En Jaume I, desde llavors aquesta provincia es tinguda per tot el mon com un regne de primer ordre, per un verdader y potent Estat, en el sentit Modern de la paraula. Contemporani de N'Anfòs X de Castélla y de Sant Lluis, al costat dels quals pot ab justicia posar-se guerrer y llegislador com ells, tal volta feu més qu'ells en precipitar la gran revolució que devia fundar en tota la Europa el poder reyal y la unitat nacional sobre les ruhines del feudalisme. Menys teórich que'l primer, menys cavalleresch que'l segon, sobrepassa a

tots dos per la grandesa de ses mires polítiques, per sa gosadia en empendre les reformes que calian y per la seva aptitut en el govern. Jovenet encare, dominà una revolta de la noblesa, occint ell meteix al qui'n era 'l captdevanter. Cerca l'ajuda del poble y de la burgesia; s'asseu a la taula dels comerciants de Barcelona y'ls fa copartíceps en els seus projectes de conquesta. Ell fou qui reformà y regularisà la llegislació. Manà que les lleys de Barcelona regissin també en tota la nació, y qu'allí on aquesta no arribi sia suplerta, no per el dret canónich o romà, sino per la rahó natural. (1) Finalment nacionalisà la llengua catalana, descuydada o menyspreada fins llavors, usant-la en la seva correspondencia, en ses ordenances de justicia y en ses obres literaries. Se li ha tirat en cara l'haver permès l'establiment de la inquisició en el seu Estat, y també d'haver-li fet entrega dels heretges qui s'eran refugiats a l'altra banda del Pirineu. Això es completament injust, sobre tot si un té en compte qu'en aquell temps el poder de l'Esglesia estava en el punt més alt, com n'acabava de donar una terrible mostra en un Estat vehí. Per altra part caldria tenir-li en compte els esforços que feu per minvar els efectes d'aquella concessió, ja premiant ab escreix el bon zel dels missioners encarregats de convertir mitjançant la predicació, ja establint a Barcelona conferencies públiques on els doctors jueus, arabians y albigesos eran admesos a pública enquesta ab els teolechs católichs. Afegim a n'això, qu'en el concili de Lió va negar-se resoltament a retre l'homenatge que'ls seus avant-passats havian fet a la Santa Seu, com Rey d'Aragó.

Al fundar En Jaume I una nacionalitat, a Catalunya, hi fundà en conseqüencia una Literatura, y a n'aqueixa darrera empresa hi contribuhí d'una manera més directa, ab la composició de ses obres. El gust y la protecció envers les lletres catalanes era hereditari en sa familia mes no cal dir que'ls seus avant-passats havian protegit y conreuat les lletres provençals. En Jaume I, defugint aquesta literatura

(1) Usos de Perpinyà. (Coutumes de Perpignan) publicats per la Societat Arquelógica de Montpeller. Introducció, pl. 40.

exótica y ademés excomunida per l'Esglesia, obre'l camí al esperit nacional y li dona la direcció que sempre-més va seguir. Les seves obres son la primera manifestació y la més ingénua imatge d'aqueix esperit, car el Rey En Jaume fou lo més Català de tots els prínceps de sa dinastía.

Dos son les obres d'En Jaume I: una *Crónica* (1) que conté la narració dels principals aveniments durant el reu regnat, y un aplech de sentencies amprades a varis filosophs y seguides de comentaris (2). Alguns historiadors li han atribuhit poesies provençals, sens aduhir-ne la prova y contra tota versemblança.

La *Crònica* d'En Jaume I té la particularitat d'esser la primera obra d'aquest genre escrita en llengua vulgar, part-en-llà del Pirineu. Escrita alguns anys abans que la del rey N'Anfós X de Castella, es la primera, després de les króniques llatines, que's fa singular per l'esperit y per la llengua. Escrites per gent d'esglesia, sovint desconeixedora dels afers de que tractan, totes les króniques llatines tenen sentor monacal. Ben pochs dels aveniments que s'hi consignan venen explicats per causes naturals: el curs de la historia es un teixit de misteris y de miracles; veu-s'hi a Deu per totes bandes, en-lloch s'hi troba l'home. Afexiu a n'axó una aixutesa y una fredor desesperants, excepte quan se fa relació d'assumptes religiosos. Sots la ploma d'En Jaume I la historia cambia de fisonomia: es sempre l'home qui principalment recompta les coses humanes. Més no fins a l'exrrem de que, algunes vegades, deixi d'abusar de la intervenció de la Providencia y de la ma de Deu (3); emperò avesat, per la pràctica en el govern, a comptar ab els factors de les passións, se'n fa cárrech com si fossin forces d'importancia y les barreja contínuament ab la trama del seu llibre, ja sia per explicar-ne'ls resultuats, ja per innovar-nos que en de-

(1) Impresa a Valencia, in fol., 1557. Molt escassa. N'hi ha un exemplar a la Biblioteca Imperial.

(2) Manuscrit recóndit a la Biblioteca del Escorial.

(3) Veja-s, per exemple, el § III del Llibre I, quan ell meteis recompta sa naixença.

terminades ocasións, ha sapigut dominar-les y regir-les. La coneixença pregona qu'ell té del cor humà y l'us qu'en sab fer son els dos factors del seu caràcter propri. En quant al segell de veritat y de franquesa heroyca que's veu sempre en els seus escrits, Villehardouin y molts altres també n'ofereixen remarcables exemples.

S'ha fet alguna temptativa de comparasió entre la *Crónica* d'En Jaume I y la de N'Anfós X, a la qual devançà, com ja hem dit, alguns anys. Per banda nostra, hi hem remarcat moltes diferencies. Per un costat, en l'una s'hi veu una tendencia a convertir l'historia en novela moral, aculleix, ab igual estima, la veritat histórica y la tradició fabulosa, sempre que's troba en aquesta qualque exemple de virtut cavallerescu a proposar a la noblesa; en l'altra apareix la simplicitat d'un home d'acció, autór o testímoni de vista, dels aveniments que recompta y que no té altre propósit que transmetre-n la recordança al temps esdevenldor. Aquestes dues obres son tan diferents com llurs autors dels qui pinta lo caràcter.

La segona obra d'En Jaume I, *Lo Libre de la saviesa*, dintre son genre, no es menys curiós que la seva Crónica. El reyal escriptor hi exposa'ls seus principis, com en la Crónica havía exposat els seus fets.

Aquest llibre, com ja hem dit, no es més qu'un aplech de sentencies seguit de comentaris, mes lo que'l caracteritza es l'esperit d'indepencia qu'ha dirigit la relació dels textes y autoritats. Salomó y'ls Sants Pares hi son citats barrejadament, ab Aristótil, Séneca y'ls moralistes arabians. Y aquesta barreja no deu atribuhir-se a la senzilla ignorancia d'aquells temps; quan el Rey En Jaume enmatllevava els materials del seu llibre a fonts tan diverses, sabia perfectament que juntava lo sagrat ab lo profà, mes així com en política sabia germanar el respecte a la Esglesia ab sa independencia de sobirà, reconeix igualment, en son llibre, la supremacia de la Teologia cotólica y creu que, sens impietat, pot recercar el socors de la sabiesa humana y fer-li honor, per tot-arreu on la trobi. *Jat sia*—diu al començ del seu

llibre—*que en la thelogia sia tot compliment d'enteniment e de sen, les bones paraules que dixeren aquells ens es profit, que diu Seneca: «Soleo transire in aliena castra non tanquam transfuga sed tanquam explorator.*

S'ha de fer un'altra observació remarcable pertocant a n'aquest llibre y es, el genre d'instrucció que revela son autor. En una época en que l'antiguitat encare era tan poch y tan mal coneguda, fins per part dels sabis de més nomenada es curiós veure com un príncep qui passa la meytat de sa vida en els camps de batalla, la estudia pêl costat que presenta mes pregonesa y profit. Els doctors obren els llibres d'Aristòtil y de Ciceró per extreuren teoríes y fórmules. Les categories de l'un, els jochs d'oratoria del altre, heus así lo que, preferentment, s'hi recerca; no ho fa pas aixó'l príncep català. Lo qu'ell fa objecte de ses meditacións es la política, la moral de Nicomach, els Oficis, les Lletres de Séneca, tot lo que sía judici concret y veritat sobre'ls homes y les coses, *Lo Libre de la saviesa* es un dels primers, tal-volta'l primer, on les eternes veritats proclamades per l'antiguitat hi han sigut reconegudes y admeses formalment per l'esperit modern.

L'historia y la moral, l'estudi de les accions humanes y de les regles de conducta, tals foren els principals objectes de les preocupacións del Rey En Jaume I, y'ls seus escrits, que com ja tením dit, son els primers monuments de la Literatura Catalana, estableixen, sots aquest punt de vista, una tradició de la qual la literatura, mercès al caràcter nacional, jamay se'n apartarà.

Cróniques.—Entre'ls cronistes contemporanis d'En Jaume I, o qu'escrigueren durant el segle següent, cal distingir particularment En Bernat Desclot (1), En Ramón Muntaner (2), y En Pére IV (3), conegut ab el sobre-nom de Ceri-

(1) 1285. Text de Buchon.

(2) Nat a Peralada, petita vila de Catalunya, l'any 1270.—Traduhit per Buchon.—Altra edició a Stutgardt 1842 en 8.

(3) Nomenat també *En Pere del Punyalet.*—Edició de D. Antoni de Bofa-

moniós. Ab la ploma dels dos primers la llengua guanya expressió y lluhiment, emperò l'historia no fa cap millora. Si les dates no'ns diguéssin lo contrari, creuríam que aquests autors son mes antichs qu'En Jaume I, tant es lo qu'aquest els avença en la manera de veure les coses y en el gran coneximent del cor humà que forman son caràcter especial. Emperò no, per aquestes rahons, deixan de ser menys curiosos els escrits d'aquells. Si la reflexió hi manca, l'imaginació y'l cor hi son en abundor, y pot-ser per aquest motiu la lectura es mes atractiva. Es cert que s'allunyan de l'historia, emperò s'atançan a les llindes de la epopeya. Inspirat per son ardent patriotisme; per son amor a les persones dels seus sobiràns; cobejós de lluytes, de combats y de ventures escalfa y domina a son llegidor y sense alterar may els fets sab donar al seu llibre tot l'interés d'una novela y la magnificencia d'una epopeya. S'ha volgut comparâ-l ab En Froissard (1), mes ¿què té que veure'l cronista d'ofici qui va per tot com curiós, com artista, com aficionat—si val a dir-ho—a les batalles y festes que descriu, ab aquest altre cronista de ànima enérgica, apassionada, qual vida es tot moviment y qui gayrebé fou sempre'l primer en les gestes que recompta en sa Crónica? Mes aviat admetríam que se'l comparés ab En Desclot en qui, a voltes, l'imparcialitat se dona la ma ab l'indiferencia y qui recompta'ls fets, com cosa de teatre, més que com a veritables lluytes on s'hi resolen problemes trascendents per l'humanitat. Ab tot y això, cal confessar que si's fes la comparança en sortiria victoriós En Froissard quals narracións son mes animades y pintoresques y tenen cert atractiu, qu'endebades se tractaria de trobar en el cronista català. Mes deixem-nos de comparar dues obres que, per sa naturalesa y per la diferencia de caràcter y d'esperit, no ho comportan. Limitem-nos a dir qu'En Desclot y En Muntaner tenen llur mérit com En Froissard, En Joinville y En

rull, Barcelona en 8.é.—Ja es cosa sabuda que *En* en català, es lo metéix que *Don* en castellà y que *Na* correspon a *Doña*. Aquestes partícules encare s'usan a Catalunya y als Pirineus Orientals.

(1) Ticknor, Vol. I, pl. 321.

Villehardouin, al costat dels quals aquells serían avuy posats, segons opinió de tots els sabis, si la llur llengua visques (1) o si fos mes assatsment coneguda.

Ab En Pere IV, la crónica muda d'aspecte altra vegada, mes are es per donar un pas en-abant, per convertir-se gayrebé en historia. Al tractar del seu germa N'Anfós IV, rey abans qu'ell, l'autor ja deixa veure l'intenció, en certs indrets, al recomptar-los. Cert es que'ls seus judicis no tracten gayre de la moralitat o de la inmoralitat dels actes y de les persones; ple de respecte per la lley, per lo qual se'l nomena el Cerimoniós, Pere IV se cuydava poch de la justicia. A lo qu'ell atenia, es als resultats, y sots aquest punt de vista es com ell jutja'ls homes y les coses. Si l'historia es per ell una escola, aquesta per ell es una escola de política. Ja es un gran progrés, certament, la temptativa de voler treure del passat una ensenyança per l'esdevedidor, y si En Pere IV hagués tingut tanta honradesa al cor, com astucia tenia al cervell, tal volta l'historia hauria nat a Catalunya, al meteix temps que nasqué a Florença, ab la ploma d'En Villani y un segle abans de que França tingués el seu Comines.

Ademés dels escriptors de qu'hem parlat y que's limitàren a recomptar les gestes de qu'ells havien sigut testimoni, existia al meteix temps, a Catalunya, un'altra classe de cronistes de mes ambició, car pretenian fer l'historia complerta de sa terra y fins l'universal. Ja al començ del segle XII, En Puigpardines, (2) del Vescomtat de Bas, escribia l'historia dels Comtes de Barcelona fins a Berenguer. El manuscrit d'aquesta historia es català, emperó la llengua lo meteix que l'escrit, tot lo més, son del segle XIII, lo qsal ha fet suposar, no sens rahó, que tal volta l'obra primerament fou escrita en llatí y, passat molt temps, traduhida a llengua vulgar. Un segle y mitg després, l'any 1266, En Ribera de Perpejà (3) traduhí en llengua catalana, la gran crónica d'En

(1) La llengua dels Desclot y Muntaner no ha deixat may de viure: la parlen 10 provincies a Espanya y'l present periódich («Lo Gay Saber» 1.ª Epoca) ha demostrat que lluny, ben lluny d'aquí, també es estesa y parlada. (N. del T).

(2) Manuscrit recòndit a la Biblioteca del Escorial.

(3) Id. Id.

Roderich de Toledo, afegint-hi certs detalls referents a l'historia de Catalunya y d'Aragó qu'En Roderich havia passat per alt. Es probable que aquests treballs, que venen a ser com una mena d'introducció a la Crónica d'En Jaume I, foren empresos per instigació d'aquest princep, desitjòs de possehir un aplech de tradicions nacionals, desde'ls temps mes antichs. En el segle XIV En Domenech, (1) inquisidor del reyalme de Mallorca, traduhia per encàrrech d'En Pere IV el *Speculum historiale* d'En Vicens de Beauvais, mentres que'l barceloní Francesch componia l'historia de tots els reys de la península, desde la Creació fins a N'Anfós IV d'Aragó. El valor d'aquests extensos treballs, fets per sabis, es casi nul, principalment si se'ls compara ab les memories personals de qu'hem parlat abans. Aquests primers esforços de la literatura catalana, per arribar fins a l'historia, no foren pas mes fortunats que'ls que, ab la meteixa finalitat, varen fer les altres literatures d'Europa.

Nosaltres no podiam deixar de fer esment especial d'uns autors qui han merescut l'honor de ser citats pel famós historiògraf Zurita.

Teología y Filosofia.—No tinch per cosa extraordinaria que la teología y la moral hajan ocupat un lloch preferent en la literatura catalana, de durant els segles XIII y XIV, car això meteix avenia a totes les literatures d'Europa; mes lo notable y particular de Catalunya es en primer lloch: l'us freqüent de la llengua vulgar, en els escrits d'aquest genre; y en segon lloch: el predomini de les coses d'aplicació, sobre les materies purament especulatives.

Hem vist qu'En Jaume I, pêl seu *Llibre de savíesa*, prenia los materials dels moralistes arabians, d'En Séneca, d'Aristótil y de la Biblia. Tantost no n'hi hagué prou ab les cites y retrets, y les obres d'aquests autors foren traduhides, del tot, en català. En Jaume I, encoratjà aquesta mena de tre-

(3) Manuscrit recóndit a la Biblioteca de Barcelona.

balls, excepte en lo pertocant a la Biblia, qual lectura prohibí per consell del seu confessor (1).

Per manament del Rey En Jaume I, el juheu Jafuda traduhí 'ls moralistes arabians, mentres altres sabis, per sa banda, traduhian els oficis de Ciceró, les Lletres de Séneca, la Política d'Aristótil, la ciutat de Deu de Sant Agustí y l'Explicació dels Psals d'Ignocent III. Al costat de les traduccions segueixen els aplechs per l'estil del *Libre de saviesa*, com la *Doctrina moral de princeps*; *Doctrina moral cullida de Diversos; Dits de filosofs*; *Manual de Séneca*; y altres obres més o menys originals que semblan ser el resultat y terme de aquests tan variats estudis: *Suma de philosophia*; *Instruiments dels princeps; Escola de contemplació* (2); y sobre tot *Lo Crestiä* (3) de Fra Francesch Eximeniç, que's pot considerar com el resum de tots els altres.

La vida de l'Ximéniç es poch coneguda; no més se sab que nasqué a Girona, a mijans del segle XIV, que fou Patriarca d'Alexandria y Administrador del Bisbat d'Elna y, qu'a la fí, va retirar-se a un convent, on s'ocupà, exclusivament, en la composició de les seves numeroses Obres escrites totes en català, exempte una pastorai endreçada al arquebisbat de Valencia. La principal de ses Obres *Lo Crestiá*, es una empresa veritablement immensa. Teologia, política, moral, casuistica, astronomia, historia, totes les ciencies sagrades y profanes van apareixent; a son torn, en aquesta vasta enciclopedia. Cal no confondre aquesta obra ab les informes

(1) La Biblia ha sigut traduhida al català, en dues époques diferentes: la primera vegada en el segle XIII, quan esclatà l'eretgia dels Albigesos; la segona, al començ del segle XV. L'Inquisició prohibí abdues traduccions. Un tros de la primera s'es conservat en un antiga col-lecció proprietat de D. P. M., de Girona. Es lo Psalm 70 del qual citèm els primers versicles.

I. En tu Senyor espero no seré confús eternalment.

II. En la tua justicia deslliura mi et defin mi: enclina a mi la tua oreyla e salva mi.

III. Sies mi en Deu defenedor e en loch guarnit qu'hem fasses saul, car lo fermament meu e refugi meu tu es...

(2) La major part d'aquests llibres son manuscrits y's trobon recóndits a la Biblioteca de Barcelona.

(3) Estampat o Valencia, 1484. Molt escàs.

compilacións apellades *Tresors*, ni ab les pedantesques produccións, tan freqüents en aquest'época, en les que l'autor conjumina ab l'idea principal tota la seva erució varia, per fer-la lluhir. Si l'autor de *Lo Crestiá* invoca l'ajuda de totes les ciencies, es que de totes s'ha d'auxiliar per obtenir l'objecte que s'es proposat. Ell se proposa donar una explicació científica de la vida humana, social e individual, baix la lley de la gracia y deduhir dels primers principis les regles práctiques de nostres creencies y dels nostres actes.

Després d'haver demostrat l'excelencia y la veritat de la religió cristiana, per medi del exâmen dels seus orígens, de la seva historia y del bé qu'ha reportat al mon, l'autor indica les moltes maneres per les quals el cristià pot perdre part d'aquest bé y tracta, detalladament. de tots els pecats en que pot caure. Les ocasións son moltes; les temptacións violentes, emperó mes nombrosos de major eficacia son els remeys que la Providencia ha posat en mans del cristià. Segueix l'exposició d'aquests remeys: la gracia, el franch voler, els manaments, les virtuts teologals y cardinals, els sagraments, la manifestació dels atributs de Deu en les coses creades, la vida religiosa, y per fi, la constitució y govern de la societat civil, qu'examina en lo pertocant al prínceps y als súbdits. Aquesta darrera part, tractada ab gran cura per son autor, justifica'l segon titol de l'obra *De Regiment de Prínceps*, y es, per sa forma, la part mes remarcable. En resum: encare que l'autor, en alguns detalls, cau en les preocupacions y erros de la seva època, *Lo Crestiá* presenta, en son conjunt, un no sé que de gran y senzill a l'ensemps que'l diferencia de les altres obres teológiques y filosófiques de l'época, qu'encare avuy en dia fa llegi-l ab cert interés. (1)

(1) Un altre llibre de l'Ximéniç, casi de tan interés com *Lo Crestiá*, es el *Tractat de viure justament e de regir qualsevol offici públich*. Es un tractat de la justicia considerada en lo pertanyent als governants y als governats y als ciutadans entre sí. L'autor retreu principis de Ciceró, de Séneca y d'Aristòtil, dels quals a cada punt s'en serveix com de cites d'autoritat.

Apar fixar-se particularment en aquelles turbulentes municipalitats de l'Etat Mitjana, en que tant sovintejavan les dissensions y tes revoltes. En un dels últims capitols indica ço que tota ciutat deu defugir més que la pesta y l'incendi,

Mentres l'erudit Eximeniç tractava de convence'ls doctes y'ls desconfiats, un altre frare del metéix Ordre, Anselm Turmeda, escrivía en forma popular de sentencies y proverbis, els preceptes del Evangeli y de la saviesa profana (1). L'historia d'aquest escriptor es molt extranya. Havent-se cançat de la vida cenobítica, va fugir del seu convent, un hermós día en, companyía d'un altre frare, nomenat Marginet (2), y donant-se a tota lley de disbauxes, varen rondar per lo pais, durant alguns mesos. Havent-se convertit Fra Marginet, En Turmeda se'n anà a Tuniç on se feu musulmà y explicà, publicament, el Korà. La casualitat menà a Fra Marginet en aquella ciutat on trobà'l seu company Turmeda, fent-lo avergonyir del seu renegament, y va retornar-lo a la fe cristiana. En expiació de ses culpes pasades, se posà a predicar l'Evangeli, allí meteix on havia ensenyat l'Islamisme, lo qual sabut per el bey (3); enutjat d'aquest fet, li va fer tallar la testa. El llibre d'En Turmeda, ab tot y estar escrit en vers, no té res de poétich, emperò, té totes les qualitats

si vol ser feliç: l'abûs del poder per part dels magistrats, la discordia entre'ls ciutadans, les rivalitats y gelosies entre ciutat y ciutat. En Torres Amat posa aquesta obra entre les anónimes y'l manuscrit de la Biblioteca Imperial qu'hem consultat (N° 7.800) no deixa cap classe de dupte sobre'l seu autor: porta ab totes ses lletres el nom de l'*Eximéniç, fra-menor de Girona.* Per altra part en la metéixa s'hi veu l'esperit y les doctrínes de *Lo Crestiá.*

(1) Hem trobat un excelent manuscrit d'aquestes sentencíes, a la Biblioteca de Carpentras. Han sigut estampades, moltes vegades en diversos formats. Hi hem remarcat una petita variant en l'estrofa qu'indica'l día y any de sa composició original. Segons les ediciòns corrents, la data sería l'any 1397, segons el manuscrit sería un xich mes tart.

Asso fo fet al mes dabril
temps de primavera gentil
XC VIII IIIC e mil
llavors corrian.

Manuscrit, fol. 253.

(2) El record d'aquests dos personatges s'es conservat fins als nostres dies pêls encontorns de Montblanch y de Poblet, de quals convents eren frares. La tradició compta que'l dimoni se presentà a Fra Marginet, en figura d'ase, y que el frare'l va subjectar ab el seu cordó y per forsa li feu traginar, d'una pedrera vehina, totes les pedres necessaries per construhir una paret que subsisteix encare. (Veja-s, Milà y Fontals, Rom. Cat. pl. 80).

(3) Bey, nom donat, entre'ls mauritans, als governadors de Provincia.

que deuen possehir els llibres d'aquesta naturalesa, çò es: senzillesa, claredat y concisió. Pochs llibres, com aquest, se gravan tan facilment, y persistentment a la memoria. Escrit per la gent popular, fins are ha complert son destí; els infants hi aprenien a llegir y era'l breviari de llur senectut.

L'Index de la Inquisició del any 1583 senyala un'altra Obra d'En Turmeda, composta, segons sembla, ab un altre esperit ben diferent dels Amonestaments y molt probablement escrita, durant el temps qu'en feya de les seves. Se titula: *Disputa d'un ose contra Fra Anselm, sobre la natura e noblesa dels animals.* Aquest llibre fou traduhit al francés y estampat a Lió, en l'any 1544 (1), mes, probablement, la traducció s'es perduda e igual sort ha tingut l'original. Fora molt curiós retrobar-lo, car la tendeucia materialista que suposa la rúbrica, es cosa molt rara en les lletres catalanes. Al ferm bon sentit de la nació li repugnan aquests extrems, car l'ateisme y la superstició li son igualment antipátichs.

Poesia.—Hem dit, en el capítol precedent, que la llengua y la poesia provençals havian sigut conreuades a Catalunya, durant els segles XII, XIII y XIV, per un gran nombre de poetes y entre altres, per els Reys N'Anfós II y En Pere III; are hem de dir que, durant aquest metéix temps, un'altra poesia ben catalana, per l'esperit y per el llenguatge, s'anava formant lentament al costat de la primera, sens pendre-n res; ni tan sols la forma métrica. ¿Vers quin temps podèm calcular la naixensa d'aquesta poesia? No tenint cap document autentich, ens fora molt difícil fixar aquella época. Lo qu'hi ha de cert en aixo es qu'en temps del Rey En Jaume I, a mitjans del segle XIII, veyèm qu'aquesta produeix obres de certa extensió y que revelan no ser les primeres de aquest genre, malgrat la rudesa de forma que presêntan.

Aquesta escola poética es representada, a les darreries dal segle XIII y durant el XIV, per tres noms importants: En Ramon Lull, En Jaume Febrer y En Ramon Muntaner, a les obres dels quals s'han d'afegir algunes poesies anóni-

(1) «Dispute d'uu âne contre frère Anselme sur la nature et la noblesse des animaux.»

mes, conservades en un manuscrit de la Biblioteca de Carpentras, que pertanyen a la meteixa época.

En Febrer, (o Febler) nat a Valencia, a mitjans del segle XIII, escrígué en vers els *Linatges de la conquista de Valencia.* Aquesta obra poética es com un llibre d'or de la noblesa valenciana, es un inventari histórich dels principals cavallers qui ajudaren al Rey En Jaume, per conquerír aquell regne, ab indicacións sobre llurs orígens y la descripció de llurs escuts d'armes. S'ha dubtat de l'existencia d'aquest poeta, donant per pretest el llenguatge dels manuscrits coneguts que sembla modern y la dita del Marquès de Santillana qu'atribuheix a n'En Febrer una traducció catalana de la *Divina Commedia* del Dant. El cognom Febler, o més ben dit Febrer, es molt comú a Catalunya y res priva creure qu'hi hagués dos poetes d'aquest meteix cognom: l'un, N'Andreu Febrer, traductor del poema del Dant, al començ del segle XIV: y l'altre, En Jaume Febrer, autor dels *Linatges*, en temps del Rey En Juume I. En quant al aspecte modern del llenguatge, s'esplica per les les alteracións que feyen els copístes en les obres antigues, sots pretest d'adaptar-les al gust del dia. Caldrian rahóns mes sólides per declarar apógrif un escrit en que'l meteix autor, parlant de sa propria familia y del seu escut d'armes, diu, (1) en termes formals, que'l Rey Conqueridor l'armà cavaller.

---

(1) Trobant se en Mallorrca lo meu pare amat
servint a son Rey quel feu veedor
de lo seu exércit, e de allí ha passat
servir en Valencia, e en ella fui nat
traent me pila lo Rey vencedor
qu'em posà son nom sobre el de Febrer
nayxent en agost: en la disciplina
de tan bon padrí no fonch menester
que molt treballara. puix vaix merexer
que a la lis de blau que ma sanch destina,
afixa un leó sobre plata fina.

En Sanchez *(Poesias ant. al siglo XV,* Vol. I. pl. 38), que nega l'autentlcitat dels *Linatges,* conferma per altra part, que no's veu ab cor per jutjar sobre l'antiguitat d'aquest llenguatge: *Confieso que no me hallo en estado de juzgar de la antigüedad de su lienguaje*,

El Beat Ramon Lull, molt conegut cam filosóph, no ho es tant com a poeta, sobre tot com poeta català. No es pas cosa molt sabuda que sa educació fou molt descuydada, qu'escrigué ses primeres obres en sa llengua natural y qu'un amich seu, tal vegada deixeble, traduhia al llatí les obres del qui'n deya *vir idiota*. Més tart En Llull va posar-se al corrent de la ciencia del seu temps y ademés del llatí va apendre l'árab, tant, que va poder traduhir a n'aquesta llengua alguna de ses obres. Les poesíes corresponen probablement als primers temps de sa vida, més en elles ja s'hi veu l'eclosió d'aquell esperit místich y penetrador que més tart va

---

En Ximeno. (Escritores de Valencia, art. Febrer) atribueix a n'aquest autor un altre poema del qual dona'l títol en castellà: *Descripcion en trovas de la desecha borrasca que padeció la armada del Rey don Jayme de Aragón, cerca de Mallorca, navegando á tierra de Palestina.*

—

Nosaltres nos decantèm a creure que no es obra del tal *Jaume* Febrer: en primer lloch pêl llengnatge que no creyèm haja sigut modernisat per cap copista, puix tot palesa bé prou qu'es obra d'època més tardana; segonament, en els *Linatges* del meteix autor s'hi troba una estrofa endreçada als Marchs, que díu exí:

Lo March ab que'l pesen
les coses precioses.
pinta Jacme March
en lo camp de blau,
ab que's val del nom.
Les accions glorioses
fetes en la guerra
o en les cenagoses
terres de Cullera,
Senyor, no ignorau
perque vostron pare
les ha referídes
alguna vegada
en presencia mia, etc.

Lo qual proba, igual que'ls versos copiats abans, que la llengua en qu'està escrita no es la del segle XIII: ademés en ella's parla d'En Jaume March, essent axí que l'únich Jaume March de qui's té noticia es l'oncle de N'Ausias March, y'l trovador Jaume March visqué a les darreries del segle XIV. ¿Com podia un trovador de mitjans del segle XIII parlar del autor del *Llibre de concordances* e instaurador dels Jochs Florals a Barcelona en 1393, jnnt ab En Lluis d'Aversó? Per altra part, no fora ni la primera ni la segona vegada que s'haurian estrafet noms y dates sens objecte conegut. (N. del T.)

produhir l'*Ars Magna* y l'*Arbre de la Ciencia*. Tenen per objecte els cent noms de Deu, les set dolors de la Verge qu'el compara a set planetes, el fruyt del arbre de la ciencia (1) etc.

Les poesíes d'En Muntaner se redueixen a una especie de parlament o *Sermó* de dos-cents-quaranta rims, endreçat al Rey d'Aragó Jaume II y en lo qual li dona consells sobre l'expedició qu'aquest príncep anuncià contra la Sardenya. En Ticknor ha cregut trobar en aquest poema vestigis d'inspiració provençal. Res mes allunyat de la manera de fer dels trovadors, com aqueixos bordons alexandrins bastant irregulars y lo qu'es més, monorrims. L'idea del autor es molt obscura en alguns indrets; mes si un s'hi fixa aquesta obscuritat no deu atribuhir-se als estudiats artificis d'estil, ni al subtil recercament de la paraula tan en us entre'ls provençals, sino mes aviat al penós esforç d'un esperit independent qui ab dificultat s'atempera a les lleys del ritme y que té qu'agullonar el pensament per fer arribar un vers a la mida.

(1) Les poesies catalanes d'En Ramon Lull formarian per si soles un revingut volam. La major part ja han sigut estampades, més encare'n quedan moltes d'inédites, tant en els arxius del Bisbat de Palma, com a la Bibiioteco de la meteixa ciutat. De les darreres en donèm aqui una petita mostra:

Mare de deus, aquelles set spases
Qui traversan vostre cor afflígit
Dalt en lo cel mostren ser set estelles
E set raigs cascuna fa en la nit.
E son aytans los mystich candeleros
Que viu Joan en l'isla de Pathmos.
. . . .
. . . .
Per coscuna d'aquestes set ferides
Pots, crestià, pujar, un grau nel cels,
Tro que pujan, les stelles passades,
Toques allhí hon es lo gran ver deus.
Per ço pots, hom doloros e mesqui,
Anar al gaug quês lo principal fi.

—

El mestre *En Gay Saber* En Geroni Rosselló de Mallorca ja fa alguns anys qu'estampa, ab llargues y curioses noves, les rimes d'aquest poeta; forman un gran volnm y en ell s'hi troba tot quant ha escrit l'autor de l'*Ars Magna*. (N. del T.)

Entre'ls treballs continguts en el manuscrit de Carpentras, n'hi han alguns qui s'acostan, tant per la forma com pêl fons, als genres que ja coneixèm; altres, al contrari, s'en separan y cal fer-ne un estudi especial. Entre'ls primers citarèm per de prompte una serie d'himnes sobre'ls misteris de la religió, en els quals apar revíure-hi l'esperit d'En Ramen Lull, y en segon lloch un aplech de composicións morals, entre les quals s'hi comptan els proverbis de Fra Turmeda y son el model característich de totes les altres. Els himnes se titulan *Cançons* y s'atribueixen a poetes Valencians (1). Les sentencies morals, al contrari, excepte les que pertanyen a Fra Anselm Turmeda, no portan títol ni nom d'autor. Emperò si aquests dos genres de composicions no donan lloch a cap observació particular, no esdevé lo metéix a les altres del manuscrit. Un genre en el qual no abunda la literatura catalana y sobre-tot en aquella época, ço es, la novela, hi es representada per dues composicions bastant llargues. L'una té per argument les desaventures d'un cavaller qui's plany d'haver sofert per sa dama més que'ls Tristanys y Lançalots: l'altra esplica un drama de familia, quals personatges son un emperador de Roma, la seva muller, el seu fill y set concellers o *sabis*. (2) Com de costum, aquestes com-

(1) «Cobles fetes per lo precios cors de Jhesu Xrist per alguns homes de Valencia.» Heus ací els comensament de la primera *Cançó*.

Actor de patz, tot lausar e honor
deu esser dat a vostra magestat;
car null altre no deu esser lausat,
mes vos tot sol, que es deu e senyor.
Los sants del cel ab molt gran melodía
lauzen, senyor, vostra gran senyoría:
Sant deu, sant fort, sant senyor immortal,
vos jutgeretz tota carn humenal.

Aycest anyell, sots forma y blancor,
es sens duptar un deu en trinitat;
ab los sants mots es transsubstanciat
lo veray pa, en carn de gran dolsor.
. . . .

(2) Transcribim el començament d'aquesta curiosa composició qu'en substancia no es altra cusa qu'un resum de la narració o historia dels *Set Sabis;*

Senyurs, si entender volets
Molts bons exemplis auzlrets

posicións no portan cap data ni nom d'autor; emperó tant la lletra del manuscrit, com la llengua y versificació senyalan que son de l'época qu'ens ocupa. El llenguatge es el d'En Muntaner y la versificació no es gayre mes perfecta. Si la major part de les estrofes son ab bordons encreuhats, tembé n,hi ha molts que son monorrims y aquesta barreja acusa un art infantivol encare.

Aquestes dues composicións, per sa naturalesa, forman un genre a part dins la poesia catalana d'aquesta época, emperò per son caracter y per son esperit no's diferencian pas de les altres qu'hem transcrit fins are. Axi com a Castella, a França y a Italia no hi han narracions llargues, com no sia

---

E tals qu'eus poran profitar
Si be los volets escoltar
Car los VII savis qu'els dixeren,
E del juy de mort moriren,
Els tots VII e lur Senyor
Lo fill del Emperador
De Roma fo l'emperador
E ach muller de gran valor
D'essa muller ach un fyll
Que apres sofri gran perill.
Mori la mare del infant
E l'emperador dix ab aytant
A VII savis qu'en faria,
E son fill qual li nodriria?
E Benalts respos tot primer,
Que era hom de gran afer:
Senyor, lonth temps vos he amat
E molt bon consell vos he dat;
Prech vos qué m'ho guazardonets,
Car vey qu'olvidat o havets.
Si vostre fill me comanats
Tot m'o aurets guazardonats,
E io promet vos per ma fe
Que li mostraré axi be,
Que dintre tro a VII ayans
Ell sabra aytals VII tans
Que io ne savi qui sia assi.
E prech vos que conesca ab mi.
E enalts hom de gran poder
Dix: senyor, io que vull parlar,
Si a vos plàu lo scoltar
Comenats me aquest infant,
E io promet vos be aytant

ab el recurs de lo maravellós caballeresch y de l'alegoria, en la literatura catalana, es la vida real, son les passions humanes y ses conseqüuencies les qu'hi dominan y no m'extranyaria pas de que moltes d'aquestes narracions caballeresques fossin en part históriques.

D'aquest manuscrit farèm esment de dues altres composicions menys notables que les anteriors, mes no indignes d'atenció. L'una titulada *Llibre dels mariners*, es un quadro algunes vegades satírich de la vida y costums dels mariners; l'altra recorda'ls principals incidents d'una guerra civil qu'esclatà a Mallorca, vers les darreríes del segle XIV. Algunes ratlles en prosa que precedeixen aquest darrer treball ens donarían lloch, si volguessim, a palesar un nou argument a favor de la diferencia qu'hem establert entre la poesia dels trobadors y la poesia purament catalana. L'autor qui, segons tota versemblança, no es altre que Fra Anselm Turmeda, fa avinent qu'havent emprès la composició d'un llibre sobre'ls darrers aveniments, per demanda d'alguns habitants de Mallorca, y no sentint-se prou destre en l'art de trobar, s'ha limitat a compondre en català les cobles qu'a contínuació's llegeixen (1).

Que ans VI ayans passats
Jo li auré mostrat assats
Que ell sabra pus que mi,
Ne algun que sia assi.
E Bentuls apres respos
E dix: fets me tantes honors
Que io nodrisca mon Senyor:
E io promet vos per deu,
E per los sans que son al cel,
Que li mostrare mos scrits;
Que d'assi a V ayans complits
L'infant aura apres assats
Mes que savi que vos ajats.
. . . .
. . . .

(1) «Com per alguns homs de Mallorca ai estat pregat que fas e ordenas un tractat de la divisió del regne, supos que lo meu entenimen es grosser e no sotil en lart de trobar, empero per dar alguna satisfacció a lurs prechs, he fetes algunes coples grosseres en parlar català segons que veurets.»

Aquest meteix manuscrit conté a demés de les poesies esmentades un escrit

Considerada en conjunt, la literatura catalana d'aquesta época, presenta un aspecte molt sinngular en l'historia de les lletres y es que la prosa se troba mes perfeccionada que la poesía. Entre'l cercle un xich reduhit, dins del qual se mou aquesta última y l'ample camp obert al pensament ; er els cronistes y'ls moralistes; entre les formes elementals de aquesta versificació primerenca y les tan fermes com atrevides del llenguatge d'En Pere IV y fins del Rey En Jaume I, quanta diferencia no hi ha! Ab tot l'anomalía es mes aparent que real. Per una banda, s'explica molt bé, per lo meteix esperit de la nació en el qual predomina la rahó y'l sentit pràctich; y per altra banda, per lo fet mes important encare, de que'ls millors poetes s'havían inclinat ab preferencia a la poesia provençal. Per altra part, aquesta inferioritat relativa de la poesía no serà pas de llarga durada; ja la veurèm tantost, en l'época próxima, com intima ab les literatures extrangeres, prenent-ne ajut, y tantost la veurem rivalisar, en feconditat y brillantor, ab els genres en prosa de més utana.

---

en prosa qu'ocupa algunes planes y que's podría nomenar: *Catecisme d'amor a util dels patges y de les donzelles*.

Heus-en ací un fragment:

D. De que es fondat lo castell de amor?

R. Lo fonament es de dezirs, les parets son de sospirs, les torres de dolzor, la plassa de ben amar, la porta desperanza.

D. Qual es la clau que lo castel pot desfermar?

R. Pregar continuadamen.

D. Quals son los noms d'estes ballesteries?

R. Regard...

Capitol IV.

Influencia provençal; francesa; italiana.—Estat de la prosa durant aquest periode.

La poesía catalana, exclusivament nacional com la prosa, en el període qu'acabèm d'examinar, comença a fraternisar ab l'extranger a mitjans del segle XIV. Estudia e imita als francesos, als italians y als neo-provençals y mercès a n'aquesta triple influencia surt de l'estat infantívol en que l'hem deixada, per pendre un lloch preferent en la literatura del pais. D'aquest cambi en la direcció del esperit poétich s'en ressent la llengua que, sí bé altera quelcom sa fisonomía antiga, en cambi se fa ab riqueses qu'abans no li eran conegudes. En aquesta época, se generalisa'l nom de llemosí donat a la llengua de Barcelona y Valencia;—nom qne, dihèm-ho tot passant, ha contribuhit molt a fer creure que'l català y'l provençal son inéntichs, essent axí qu'aquesta nova denominació no té altre significat, com se veurà més endavant que la d'un homenatge expontani fet pels poetes del Pirineu en-llà al hermós llenguatge que'ls antichs trobadors havían enaltit y que novament tractaven d'honorar els Mantenedors de Tolosa. Les produccións poétiques d'aquest període s'han conservat, principalment, en les dues col-leccións fetes a les darreries

del segle XIV (1) y que's troban l'un a Paris (2), en la Biblioteca Imperial, y l'altra a la Biblioteca Provincial de Barcelona (3). En lo pertocant a la prosa, sembla pue no's va ressentir pas molt d'aquests profitosos exercicis de la poesía. No quedà pas estacionada durant aquest període, la seva crexença no es altra cosa que'l desenrotllo natural de les tendencies que ja hem senyalat en els escrits de Jaume I, d'En Muntaner y de Fra Eximeniç,

Are no tractarèm pas ni de lo que va ser la poesia provençal en el segle XII, ni tampoch de la guerra dels Albigesos on va ser ferida de mort junt ab la elegant civilisació de la qual era espill; dirèm tan solament que, després de la batalla de Muret (1213) en la qual morí la flor de la noblesa provençal, els trobadors, tret d'alguns qui foren ttaidors, lluytaren a favor de llurs senyors y seguiren llur sort, després de la gran desfeta. Com llurs senyors, els trobadors de Provença foren damnats a mort o bé obligats a empendre'l camí del exil. La llengua llur fou privada per l'Esglesia, d'aytal sort que vers les darreries d'aquell segle la poesia provençal estava a punt d'extingir-se, puix no tenia poetes qui la conreuessin. Els homes no presencian may la decadencia d'un art, qui per llarch temps ha encisat llur esperit, sense doldre-se'n molt y sens deixar d'atemptar el seu resorgiment. Quan les literatures estant a punt de morir, se fundan institucións que tenen per objecte perllongar llur existencia y s'obren academies quals indivídues se dedidan, com sacerdots, al manteniment del foch sagrat; aquesta acostuma ser l'época dels retórichs y de les arts poètiques, es el

(1) Sens dubte deu ser una errada de caixista l'endarreriment de la data de aquests dos manuscrits, puix abdos pertanyen al segle XV y no al XIV. Del primer ho sabèm per contenir, entre altres, obres de poetes d'aquell segle, com son Ausias March, Rocabertí, Febrer, etc., y del segon ens en ha convençut lo seu colofó que diu axí: «Fonch acabat de scriure lo present llibre intitolat *Jardinet d'Orats* en lo any M.CCCC. 86.» (N. del T).

(2) No podèm menys de doldrens, ab En Ticknor y'ls editors alemanys de En Muntaner, de qu'aquest notable manuscrit no s'haja publicat encara.

(3) Aquest darrer manuscrit du la rúbrica *Jardinet de Orats*. Sots tot concepte es molt menys interessant que l'anterior,

temps en que s'usan tots els procediments artificials per medi dels quals s'esforça per mantenir l'inspiració que s'extingeix. La poesia provençal va usar també d'aquerts medis. Desde la fí del segle XIII, N'Huch Faydit y En Ramon Vidal varen compondre l'un el *Donatus Provincialis, Donat provençal* y l'altra la *Dreita maniera de Trobar* (1): al començ del segle XIV, en 1323, a Tolosa, va formar-se, sots la proteccio dels magistrats de la ciutat, el col-legi dels set trobadors, y finalment en 1356, aquell meteix col-legi qu'havía pres el nom de *Col-legi de la Gaya Sciencia* manà compondre al seu secretari, En Guillem Molinier, la voluminosa obra didàctica intitulada *Leys d'Amors* (2) per servir de regla als nous trobadors (3).

Per mes interessant que sía l'historia d'aqueixa renaixença de la poesia provençal y de les obres qu'hi fan referencia, no podèm ocupar-nos-en aquí. Solament volèm fer

(1) Aquestes dues gramàtiques han sigut publicades en el Vol. I de la *Bibliothèque de l'École des chartes.* (a) M. Guinard. (b) en l'excelent proemi qu'h afegeix se pregunta si no es lo meteix l'autor de la *Dreita maniera de Taobar* y En Ramon Vidal de Besaudun al qual en els manuscrits dels trobadors, se li atribueixen un cert nombre de composicións (pl, 162). ? La seva opinió es en sentit afirmatiu, dient, ab tot, qu'ell no pot enrobustir la seva opinió ab cap argument definitiu. Si hagués tingut la sort de llegir un passatge de les *Leys d'amors* en el qual se retreu la *Dreita maniera de Trobar*, atribuhint-la, ab termes expresos, a n'En Ramon Vidal de Besaudú, hauria tingut la satisfaccio de poder-ho afirmar. «*Car segon que ditz En Ramon Vidal, de Besaudú, le lengatges de Lemosi es mays aptes e convenables a trobar e a dictar en romans, que degus autres lengatges.*» (*Leys d'amors*, Vol. II. pl. 403).

(a) Pasteriorment en 1858 s'ha fet un'altra edició per el meteix senyor Guessard, d'aquests dos treballs. *Grammaires Provensales* per F. Guessard, 2.ª edició, Llibr., Franck, Paris. (N. del T.)

(b) El cognom deu estar equivocat, puix el director de la *Bibliothéque* es Mr. F, Guessard y no Guinard. (N. del T.)

(2) *Les Flors del gay saber.* Estiers dichas les *Leys d'amors*, publicades ab la traducció per M. Gatien-Arnoult.

(3) Ticknor, Vol. I, pl. 326, parlant del primer Certámen que tingué lloch a Tolosa, diu que guanyà'l premi En Ramon Vidal de Besalú, trobador català; s'equivoca: el primer que fou llorejat va ser N'Arnau Vidal, de Castelnaudary. La primera composició del aplech titulat: *Joyas del Gay Saber*, publicat per M. Gatien-Arnoult, porta aquest títol: «*Cirventes* (sic) *lo qual fe n'Arnauts Vidal del Castel nau darrière guazanhec ne la violeta del aur a Toloza*; *so es a saber la premiera que s'i donet. e fo*, en l'an 1324.»

observar, tot passant, qu'aquest aconteixement sembla que tingué ressonancia per totes les nacións d'Europa. En aquell meteix temps les petites corts del nort de França establiren també llurs col-legis y certámens. A l'Alemanya, els *Mastersaengers* succehiren als *Minnesingers*. A l'Anglaterra, el poeta Chaucer tingué a gloria renovellar els antichs models provençals, mentres qu'a Italia, Petrarca, llur deixeble, els exceleix a tots y'ls fa oblidar, tot imitant-los. Finalment, sots la protecció del Marqués de Santillana, oncle del rey En Joan II, la gaya ciencia s'estableix a la cort de Castella y's pledeja l'influencia ab la poesia italiana (1).

Emperò es a Catalunya on foren rebudes més favorablement l'institució y les doctrines dels poetes tolosans. L'antiga germanor dels pobles qni viuen a cada banda dels Pirineus; la semblança de les llengues parlades per abdos pobles; els noms gloriosos que podian citar els Catalans, entre'ls seus trobadors antichs; tot favoria l'establiment y desenrotllo de la poesia provençal, a les vores del Ebre. Durant el regnat d'En Joan I, rey més amich de les lletres que dels afers polítichs, se fundà a Barcelona el primer consistori, y tot just els Mantenedors havian començat la llur tasca literaria, que ja les altres ciutats, a semblança de la capital, volgueren també tenir llurs escoles y certámens. La noblesa deixa'l bornar y'ls deports d'armes per la poesia, a despit dels antichs cavallers qui havian passat llur vida en els camps de batalla, sots la comanda d'En Pere IV. Aquell contagi poétich arribà fins al Convents de fembres, on s'hi celebraren festes de poesias, (2) com dos segles mes endavant en temps d'En Llop de Vega s'hi representaren comedies. Mes els Certámens mes lluhits foren els de Barcelona y Valencia. Els reys fins a Ferran el Católich s'imposaven l'obligació d'asseure-s entremitg dels jutges, ja en persona, ja valent-se de delegats, e hi repartian, ab sa propria ma,

(1) Zurita, any 1398.- Se trobaran detalls sobre la fundació del gay saber a Castella, en l'obra d'En Ticknor. Vol. I, pl. 327 y a les Notes de la traducció alemanya.

(2) Vejau el final d'aquest Capítol.

les flors guanyades y eran aquestes a despeses del reyal tresor.

El resultat de més profit d'aquesta afició general als Certàmens de la poesia fou el desenrotllo del gust per les coses de fruhició del esperit, sostenint entre'ls poetes una noble emulació. En quant al genre qu'en ells se premiava ab més gust, ni la protecció dels sobirans, ni les llohances que s'en feyan, may conseguiren fer-lo plahent al poble, ni varen assolir el seu conreu fora dels Certámens. Quan hi havia un concurs de poesia, els poetes torturavan llur enginy per compondre una poesia en avinença ab el gust oficial; mes, fora d'aquest cas, quiscun d'ells componia segons llur inspiració personal, y avenia moltes vegades, qu'el poeta premiat en la festa poética era xiulat pèl poble. Aquest fracás fou un gran bé per la poesia, puix els consistoris haurian acabat per corrómpre-la, ab tot y'l seu bon propósit de reviscolar-la, si haguessin triomfat llurs teories y ensenyances.

La restauració de la poesía provençal a Barcelona, lo meteix qu'a Tolosa, havia sigut feta en nom y sots els auspicis dels antichs trobadors. Anar a la requesta de llurs vestigis, furgant entre les runes amonjoyades per la guerra dels Albigesos; tornar a obrir al talent dels poetes aquesta feconda mina, on els cantors de les costums cavalleresques trobavan la gentilesa de llur inspiració, aquesta era la fí que's proposavan els consistoris, en els certamens. En Ramon Vidal y En Guillem Molinier codificavan les antigues teoríes poétiques; y la severitat de que usaven els jutges o mantenedors dels Certàmens per obligar als poetes a adaptar-se a la tradició, justificava, ab escreix, el singnificatiu títol de *Mantenedors* qu'havían adoptat. L'essencia d'aquesta antiga poesía s'havia dissipat per sempre-més, ab la pérdua de la vida y costums cavalleresques y no eran prou estimulants les flors y'ls premis per fer-la reviure. S'hagués permès, al menys, als nous trobadors substituhir, ab l'imaginació, aquella realitat ja morta per sempre-més, condescendint a que's trelladessin en esperit al temps y ambent en que s'inspiraren els models que se'ls hi proposavan! Mes l'Inquisició que tenía

les seves rahons per desconfiar de la poesía vulgar, y que, a l'endemà de la victoria de l'Esglesia, havía fet tot lo possible per anorrear-la, tingué prou cura per fer les seves reserves abans d'autorisar la seva restauració. Ab el propòsit de netejar-la de les sutzures qu'abans l'havían deshonorada, va foragitar-ne l'amor profana y la posà sots la protecció de la Verge María qui, desd'a-les-hores, havía d'esser l'única dama a qui'ls trobadors podían endreçar llurs càntichs. Tot lo més que's consentía, fora d'aquest sentiment seràfich, era cantar l'amor tal com l'accepten els cànons y'ls casuistes, y del qual n'es terme y consagració l'enllaç matrimonial. Axo fou desterrar els desitgs, els rezels, les esperances, les demandes indiscretes y les condescendencies mes indiscretes y aqueixos mils de rierols dels quals l'amor n'es la sorgent inestroncable; fins la llengua pert el seu caràcter, car per atemperar-la al nou objecte del cant se li desvirtua y cambía la naturalesa. Tothom se posa a estimar y llohar la Verge Maria, ab el meteix estil ab que'ls antichs cantavan llurs amors profanes. Emperò, quant no hi guanyan axí'ls trobadors,—diu seriosament en Molinier—puix poden llohar tant com els hi sía plascent, sense por de caure may en el defecte d'exageració *(sobrelaus)* (1). «En efecte, ¿pot jamay la llohansa ser exagerada, quan s'endreça a la Verge Maria o al seu Fill diví?» Han arribat fins a nosaltres la major part de les obres premiades a Tolosa y Barcelona: les primeres han sigut publicades, segons els manuscrits de l'Academia dels Jochs Florals, ab la rúbrica: *Joyes del Gay Saber* (1); les altres se conservan en els *CanÇoners* de París y de Barcelona. No's pot imaginar res tan artificiós, mes obscur y mes pedantescament enutjos. L'antiga posia provençal ja s'hi decantava cap aquest mal gust, emperò la societat y les costums d'aquells temps qui l'empenyían cap al escull, la contenían, per altre part, dintre de certs termes. Puix, prescindint de tot, fins en el temps de la seva decadencia, encare era un fet real lo del

(1) *Leys d'amors.*—Article *Sobrelaus.*

(2) *Les joyes del gay saber*, ab la traducció francesa d'En Gatien-Arnoult.

esperit cavalleresch y la poesía qu'en era la expressió, com que descansava sobre un fonament de certa fermesa, conserva necessariament quelcom de la senzillesa y naturalitat que la veritat comunica a les creacións del art. Els nous trobadors qui deixant de banda les traves que'ls hi havía posat l'Esglesia, se donaren a escriure seguint antigues reminiscencies, extremaren els defectes dels seus antecessors, y no trobant ni fre ni model en la societat del seu temps, produhiren les mes extranyes poesíes qu'haja pogut engendrar el mal gust.

Tals foren l'esperit y la tendencia de la nova institució; tals eran les composicións que premiavan, en aquells pomposos certàmens. Ja tenim dit qu'era un genre convencional qui may va arrelar en l'esperit nacional y que may va ser del gust del poble. Axí es, que va tenir una influencia molt limitada sobre la poesia catalana. Comparant les poesies premiades, contingudes en els *Cançoners* d'aquella época, ab les qui foren produhides per l'inspiració expontania, se veu clarament qu'aquestes son filles d'un gust complertament distint. Es la continuitat de l'antiga poesia indígena que's perpetua lluny y a despit del pedantisme académich. Mes hem d'assignar a la poesia provençal un exit important y es, qu'al esser proposada com model, triomfà en la part llengüística y de la rima y, en aquest concepte, per força tenian que guanyar-hi'ls catalans, al acceptar la disciplina y exemples de llurs vehins. Ja's recordarà lo que tenim dit, ço es que la llengua catalana era assatsment rica per produhir bona prosa, mes era pobre com a llengua poética. En Ramon Vidal y En Guillem Molinier recomanavan el dialecte llemosí, com a mes apte per fer rimes y cançóns. Els catalans, qui tan aviat havian traduhit la *Dreita maniera de trobar* y les *Leys d'amors,* feren tot lo possible per seguir llurs preceptes. Donaren-se al estudi del dialecte recomanat pèls mestres y s'en varen apropriar tantes paraules, que gayrebé podian creure que'l parlavan ab tota puresa. La llur ilusió en aqueix punt va fer-los nomenar *llengna llemosina* la llengua propria qu'havian enriquit y perfeccionat. També'ls Cançoners castellans y portuguesos, plens de mots aprovençalats, proban

que la recomanació d'En Ramon Vidal y d'En Guillém Molinier havia sigut seriosament seguida per tots el poetes de la península. Mes la veritat del cas es que, malgrat la general moda del dialecte llemosí, aquest no va traspassar el Pirineu y a Catalunya va continuar-se parlant el català y'l castellà, a Castella.

En quant a la versificació se pot veure, examinant els meteixos Cançoners y principalment el de París, qu'experimentà la meteixa transformació que la llengua y que millorà. seguint un procediment idéntich. Al metre primitiu y monóton del *Sermó* d'En Muntaner y de les poesies dels *Linatges* va succehir, de cop y volta, aquella hermosa varietat de rimes que caracterisava la poesia provençal. El bordó de deu sílabes, ab una pausa a la quarta y sisena, sembla que fou el metre favorit dels poetes d'aquesta época. El marquès de Santillana, en sa carta al comtestable de Portugal, no fa remarcar més que l'us d'aquesta forma. Els catalans y'ls valencians, diu ell, primerament varen escriure *trovas rimadas*, uns llarchs versos silábichs qui tan aviat rimavan com no; després usaren els versos de deu sílabes a l'estil dels llemosins (1).

Emperò no fou solament l'influencia del renaixement provençal qui va influençar la poesia catalana, treyent-la del seu breçol; Italia y França també hi varen ajudar, per víes y camins mes modests y sense cap consagració oficial.

Les relacións de l'antiga *marca* d'Espanya ab la França, propriament dita, després d'haver estat interrompudes per espay de molts segles, a conseqüencia de la cayguda dels carlovingis, reprengueren llur curs després de la batalla de Muret y del establiment dels dos germans de Sant Lluis a Tolosa y a Provença. Desde llavors en abant, a demés de les relacións diaries que'ls hi feya tenir el vehinatge de les fronteres, aquexes dues nacions encare's posan ab mes contacte, ja sía per causa de guerres, d'aliances, de casaments entre

(1) Sánchez: Poesias anteriores al siglo xv. *Carta del marqués de Santillana al condestable de Portugal.*

les families de nobles y les cases reyals. Basta recordar el casament de Felip *l'Atrevit* ab Na Isabel d'Aragó, en l'any 1295; l'expedició d'aquest princep a Catalunya, després de l'excomunicació d'En Pére III y, en lo segle següent, (1365) el pas d'En Duguesclin y de les partides negres a les quals, com es sapigut, s'hi ajuntaren bon nombre d'aragonesos y catalans.

Com tots els diplomàtichs y gent d'armes d'aquesta época, els cavallers y'ls embaixadors catalans tenían com una obligació l'intervenir, parellament, en els afers y en les lletres; per altra part era també axò un medi per guanyar-se la benvolença d'aquella enginyosa dinastía barcelonesa qui tan bona cura sabía mostrar per les coses d'esplay del esperit y tan cobejosa del conreu de l'inteligencia. Un vescomte de Rocabertí, després d'haver lluytat valerosament al costat de En Duguesclin, es enviat com embaixador a la cort de França y la Reina Dona Violant, en un lletra datada en 1388 li prega, y si es mester. li mana que torni *ben carregat e ple de noves* (1). A n'anaquestes indicacións generals afegim-hi fets de més significació: entre'ls manuscrits catalans de la Biblioteca Imperial, son dignes d'esment: (2) I. les Obres de Séneca traduhides segons una versió francesa qual original ha trobat En Paulin París; II. una traducció, vers per vers, y gayrebé paraula per paraula, del poema d'Alain Chartier titolat *la Dame sans merci*; (2) l'autor d'aquest trevall es un tal Francesch Oliver, de qui no podèm donar-ne cap mes noticia (3).

(1) Mas som molt maravellada de la gran carestía que vos havets de novells majormen com sapiats que nos en saber aquells trobam gran plaer; perqueus pregam et volem que pus d'escriuerlos nos sots carestios e pereos, vingats de aquells ben carregat e ple. (Arxiu de la Corona d'Aragó).

En Cambouliu tradueix la paraula *novells* que ja hem subratllat per: Noëlsl Cançons de Nadal, en lo seu llibre qu'estém traduhint; mes no es axò lo que vodir la paraula aqueixa. *Novell* no significa altra cosa que *nova*. (N. del T).

(2) Nom. 7,000.

(3) Cançoner de París, fol. 164.

(4) També son d'aquest poeta les dues obres seguents: *La Borja y'l d'Ara, gó*, etc.—*Bocaireut te nom de fel*, etc.—(N. del T).

No'ns entretindrèm en fer l'anàlisi d''aquesta composició que tothom pot llegir en les obres d'En Chartier,, solament dirèm que la traducció sorpren per l'exactitut y qu'en alguns passatges sobrepassa l'original, en gracia y elegancia)1).

Guillem de Lorris, Clopinel , Michaut, Chartier, poetes fraucesos, varen ser els qui més bona acceptació tingueren, part enllà dels Pirineus; se troben llurs vestigis, tant a Castella com a Catalunya. y son els únichs que'l marquès de Santillana creu qu'està obligat a citar en la revista general que fa entre'ls poetes antichs y moderns.

El comerç intelectuàl entre la península hispânica y l'Italia data de principis del segle XIII. Desd'aquesta època, els estudiants espanyols frequentan l'Universitat de Pàdua. En el següent segle, el Cardenal Albornoz, arquebisbe de Toledo, estableix a Bolonya un Col-legi espanyol del qual va

(1) Transcrim el començament d'aquesta poesia:

TEXT FRANCÉS

Nagueres chevauchant pensoye
Come home triste et douloureux.
Au deuil on il faut que je soye
Le plus dolent des amoureux;
Puisque par son dard rigoureux,
La mort me tollit ma maîtresse
Et me laissa seul langoureux,
En la conduite de tristesse.

—

TEXT CATALÀ

No ha gran temps cavalcant io pensava
Com un hom trist cansat e doloros,
En un gran dol hon fortuna m' llansava,
Lo mes dolen de negun amoros;
Pusqu'ab son dart e forsa rigorosa
Me tolch la mort la senyora de mi.
Lexaume sol ab tristor engoxosa,
En lo govern doloros e mesquí.

sortir el famós Lebrixa, introductor dels estudis clàssichs a Castella. Emperò foren els catalans els intermediaris que aportaren la literatura italiana, propriament dita a la península.

No es del cas parlar aquí de les llargues lluytes dels Reys d'Aragó contra'l Papa y la casa d'Anjou, disputant-se ta possessió de les Dues Sicilies, lo que si volèm fer constar es que'ls prínceps aragonesos qui regnavan a Palerm mostraren gran zel, protegint el conreu de la poesia vulgar y feren coneixer molt aviat a llurs compatricis les poesies del Petrarca y del Dant.

En 1420, N'Andreu Febrer, de Barcelona, traduhí al català la *Divína Commedia*; imità les *terzines* introduhint-les per primera vegada, a la Peninsula, obrint axi'l camí a les grans reformes que més tart introduhiren en la poesia castellana el barceloní Joan Boscan (1) y son amich Garcilaso. També hem de donar com obra d'aquesta meteixa época de gran moviment d'idees, el poema que publiquèm al final d'aquest *Assaig*, *La Comedia de la gloria d'amor* (2). El llegidor trobarà, en la noticia preliminar que'l precedeix, totes les noticies

(1) Poeta català qui també va conreuar ab profit la llengua nadina. D'ell es le cançó:

> No sab lo camí d'amor
> lo qui diu per fellonia:
> tal cosa jo no faria
> mostrant l'esdevenidor.
>
> (N. del T.)

(2) En Camboulin no dona en el text més noticies, perque ho fa en un prefàci qu'acompanya la llorga mostra que del meteix poema publica a continuació del seu *Assaig*. Allí diu que al seu parec, l'autor compongué la seva obra, vers l'any 1461, puix en lo seu *jardi d'amor* hi surt l'ànima del príncep Carles de Viana qui morí en el meteix any y no's parlą de N'Ausias March mort a les darreríes del 1462,

No dona cap noticia sobre la vida del autor d-l poema: nosaltres podèm afegir-hi qu'aquest Rocabertí fou el general de les tropes de D. Joan II qui tant mal feren a la causa d'En Carles de Viana: qu'anà d'embaixador a la cort de França, regnant Lluis XI, del qual fou presoner y que va escriure, a demés del poema, altres poesies, entre elles una *tençó moguda per Fra Robaberti a Jacme March*, que's troba a n'ei Cançoner de Çaragoça. Figura també en la guerra del Rosselló y es qui firma treves ab el virrey d'alli. (N. del T.(

qu'hem pogut trobar sobre aquesta interessant obra. En quant al Petrarca, la senyal mes antiga de sa influencia a Catalunya la tenim en una cançó continguda en lo *Cançoner* de Paris que palesament es una imitació del seu Sonet XC. L'autor d'aqueixa cançó es un tal Jordi de Sant Jordi qui pertanyía a una familia distingida tan en les lletres com en les armes, com la dels Rocabertí. Vivia encare a l'any 1416, mes la seva cançó es evidentment anterior a n'aquesta época (1).

El catalans llegian y admiravan a l'ensemps les poesies del Petrarca y del Dant y'ls contes del Boccacci, la seva *Genealogia dels Deus* y les seves *Fembres ilustres*. Es d'aquesta font d'on prové tota la gala d'erudició mitológica que's troba en els cançoners barrejada, de la manera mes estrambótica, ab les creencies y costums cristianes. L'obra mes curiosa d'aquest genre es un poema llegit a n'el Certàmen poétich celebrat el dia 27 de Maig de 1458, a n'el Convent de Valldonzella. L'autor, N'Anton Vallmanya, ab una galanteria, sovint espiritual, hi compara les monges ab les dames mes célebres dels temps heroichs; es endebades fer oonstar que les primeres sobrepassan a les segones. Catarina Boyl aventatja a Lavinia; Aldonsa Janera a Dido y a Medusa; Serena Alousa a Veuturia. No lloha pas les monges per rahó de llurs virtuts cenobítiques; llur enginy, bellesa y saber son les qualitats que les fan superiors a les heroines antigues. Na Caterina Boyl, *capitana en l'art musical*, troba's també ornada d'un tan bon sentit que li *basta per discernir tot cas d'amor* (2).

(1) Aquests dos versos son traduhits paraula per paraula

E nulla stringo e tutto'l mondo abraccio
E volo sopra'l cielo, e giaccio in terra.

—

E no strench res o tot lo mon obras
Vol sobre el cel e nom movi de terra.

(2) Clarament viu ab forma cortesana
E gest estar semblan una deessa.
D'art musical mostra ser capitana,
Axi canta com sentít de mestressa.

Fora perdre temps entretenir-nos mès en demostrar el tracte de la poesia catalana ab les literatures extrangeres. Ab lo qu'hem dit, n'hi ha prou per donar a compendre si fou o no actiu aqueix tracte y quant profit no n'havian de traure els successors dels Lull y dels Muntaner. Durant l'època següent, (desde mitjan segle xv) constatarèm els seus saludables efectes. L'esperit català, desprès d'haver guanyat, ab lo seu tracte ab els francesos y'ls ítalians, les qualitats que li mancavan, deixarà tota imitació servil y les seves produccions oferiran el doble mérit de l'originalitat, del talent y dels refinaments que reporta l'estudi. Mes, fins en el meteix període de qu'estèm parlant, no tot es imitació o traducció; al costat de les obres dels Febrer, dels Oliver y dels Rocabertí, se troban de tart en tart en el cançoners composicions de la meteixa época qui, exceptuant llur participació en el progrés general de la llengua y de la versificació, no se'ls hí troba cap influencia extrangera. Entre altres obres del *Cançoner* de París podèm citar, primerament, una cançó de Mossen Jordi qui tan bé sabia imitar els Sonets del Petrarca. Lluytant per el seu rey, probablement N'Alfons V, va caure presoner en mans dels seus enemichs y s'enorgulleix de les seves cadenes que se li fan de més bon portar que'ls mes hermosos brodats; ha caygut «per major poder, no per defalts gès de cavalleria (1) espera en Deu y en el seu rey qual

E ab can molt fi e manera artizada
Passa un lay molt glorios d'ohir.
Lo sentit seu basta per discernir
Tot cas d'amor, axi mes be stilada,
Mol afrontada,
E men gosada,
Lo sen nom es Na Boyl Caterina
De totes mes gentil e que Lavina.

—

A n'el text hi ha una nota per explicar qui era Lavinia, segons lo que d'ella han dit Boccacci, Dant y Virgili.

(1) Fortuna vey qua mostrat son voler
Sus me, volent qu'en tal punt vengut sia.
Pero nom cur, pus hay fet mon daver,
Ab tots los bens qu'em trob en companya.

noble cor may abandonà'ls seus sirvents.» Més en abant, en el meteix *Canconer* s'hi troba una composició d'En Pere March, nomenat el vell, en la qual plany-se de les miseries, de la curta durada y de la vanitat de la vida humana. Aquest plany dolorós li surt ben-be del cor. L'imitació no inspira accents tant patétichs com els de Mossen Pere March:

Si le volèm un petit sovenir
com som tots fayts d'avol merchandiria
e'l sutze loch hon la mayre'ns tenia
e la viltat de que'ns hach anoyrir
e nexent nos roman la mare lassa,
e nos ploram de fort anxietat,
entram al mon ple de gran falsedat
c'adés alçiu e adés nos abrassa.

Després d'aquesta lectura tothom recordarà la bella poesia de Lucreci, puix es el seu meteix pensament qu'are ha brollat de la ploma del poeta català. Tornarèm a dir, altra vegada, qu'en aquestes composicións no hi ha cap rastre de imitació, cap reminíscencia. Aquestes obres son filles lledesmes de la terra on han sigut dictades y s'hi retiran per llur sabor y per llur coloració.

Mentres la poesia, sens renunciar a inspirar-se de tant en tant en l'esperit indígena, s'ampara de les ensenyances y dels models dels poetes de Provença, de França y d'Italia, la prosa's conserva exclussivament nacional, seguint el camí que va obrir-li el Rey En Jaume I. L'historia y la moral conservan els caràcters essencials que'ls hi hem reconegut desde'l començament. y no experimentan cap més cambi que'l qu'ocasiona, necessariament, el desenrotllo de les idees. La moral usa preferentment la forma dialogada, com avenia llavors a tota l'Europa. Entre les moltes obres d'aquest genre

---

Car prench conort de com suy presoner
Per mon senyor servint tant com podia,
D'armes sobrat et per major poder,
No per deffals gés de caballeria.

que's varen escriure en aquell temps, el *Banquet dels dotze hermitans* mereix particular esment. La moral cristiana s'hi troba exposada ab una senzillesa y una tal bonhomia, com s'escau al humil estament dels dialogants (1). L'Historia es la que, tant pêl nombre com pêl mérit de les obres que produheix, ocupa sempre un lloch preferent, y'l progrés s'hi dexa entreveure, puix els historiadors antichs ja començan a ser mes coneguts. Els historiadors Justí, Salusti y Josephus han sigut ja traduhits y'ls cronistes qu'en fan cites y retrets se veu, palesament, que'ls segueixen com models, Les obres capdals d'aquesta época son: la crónica del cavaller Tomich (1), que comença ab la Creació y la d'En Turell (2), en la qual l'autor no remonta més enllà del segle XII. Abdues cróniques acaben en lo regnat del rey N'Alfons V, contemporani llur. En Turell acaba ab una llohança endreçada a n'aquest Rey, tan plena d'entussiasme com de fermesa y que recorda els mes escullits fragments d'En Comines (3).

Al acabar nostres investigacions sobre aquesta segona época de la literatura catalana, no podèm menys de fer notar còm, en aquest punt, totes les circumstancies sembla que anunciin el próxim adveniment d'un segle literari. Apar que la monarquia aragonesa ha arribat a atenyer la plenitut de la seva pujança, en la meteixa proporció en que's trobarà més tart Espanya, en temps de Carles V; Anglaterra, en temps de la Regina Isabel; França en temps de Lluis XIV. A fora del regne, veu-se realisat el somni d'En Jaume I; les

(1) Manuscrit de la Biblioteca de Barcelona.

(1) Estampada a Barcelona, 1495; molt rara.

(2) Manuscrit de la Biblioteca de Barcelona.

(3) «Dir de aquest quanta virtut, magestat e excellencia, en son temps mostra, tot scriure seria poch. En ell se conegué magnificencia en lo viure, magnanimitat en lo desig, liberalitat en lo dar, graciositat en lo maneig. Es estat un tro en la Italia, ha squivat los ambiciosos, ha domat los tirans. En lo mar ha corregit los cossaris, ha fet veure de si gran saviesa. Los conquistats ha tornat en libertat, mostrant a aquells amor e voluntat. Qual es stat en la casa de Aragó e Barcelona que tan haja montat e aumentat lo honor e stima de vida pomposa? Serimonies e totes coses a la dignitat real pertanyens ha servat, conquestes e actes de cavalleria en ell son stat mirats. Callaré donchs lo que no poria scrire de aquest tan alt rey....

dues Sicilies, Sardenya y Córcega pertanyen definitivament a la Corona d Aragó y la marina catalana es la mestressa sens rival de la mar Mediterrania, fins s'es atrevida anar al occeà Atlántich, fent, per les riberes africanes, els primers viatges d'exploració. A l'interior ha finit la lluyta entre la noblesa y'l rey ab profit d'aquest y la industria, per molt temps oprimida per les divisions intestines y per les guerres exteriors, empren nova volada y atrau la riquesa de les grans ciutats marítimes. Animada ab el triomf de les armes y per l'espectacle de la prosperitat interior, l'esperit nacional juntant a sa virior natural les forces guanyades durant les seves relacions ab la Provença, la França, l'Italia y l'antiguitat no trigarà gayre en produhir y fruytar noves obres, ab aquella vigor y feconditat que caracterisan la virilitat de les literatures.

Mes ¿quin caràcter y quina válua tindran aqueixes noves produccions? ¿Quin grau d'abundor podèm nosaltres esperar enrahonadament del esperit català, tenint en compte la seva naturalesa y'l poch temps que va fruhir, ab tota llibertat, de la plenitut de les seves facultats?

Ja hem dit al començament que l'esperit dreturer, ab totes les qualitats secundaries que d'ell provenen, la costum de tractar les coses baix el punt de vista del profit que s'en pot treure, l'amor a l'exactitut, a l'ordre y al just medi y una repugnancia instintiva per tot lo que s'allunya de lo veritable y natural, son els factors distintius del carácter de la raça catalana. Les seves króniques, els seus llibres de moral, les seves noveles ens en donan les proves a cada pas; res de ficció, res de llegendari en les seves króniques, (1) encare que les ficcións pugan reportar major gloria a la naciò; res d'inútils discussions, en els seus llibres de moral; tróba-s'hi sempre lo essencial ço es: la paraula clara y la forma diafaua que fan de bon capir. Finalment, en el curt nombre de noveles qu'hem pogut indicar, no hi ha cap ficció atrevida o ex-

(1) Aquesta apreciació d'En Camdoulin no està pas en armonia ab el fons de la major part de nostres Króniques, principalment ab el de la mes importaut qu'es la d'En Muntaner. (N. del T.(

travagant per deport y esplay de l'imaginació; la novela catalana may trespassa la llinda de la versemblança (1). Aquestes disposicions, en lloch de minvar, durant l'época següent, adquiriren un grau mes marcat de persistencia y d'universialitat. D'axò ens en donarà una bona prova la poesia y la prosa; els escriptors se posaran instintivament sots les lleys del bon gust, com dihèm a França y fins mereixeran el gloriós elogi d'haver presentat, ab dos segles d'anticipació, una reduhida imatge del esperit francés (2). Tal serà'l caràcter y també'l mérit de la literatura catalana un colp arribada a sa maduresa. La literatura castellana tindrà com a característiques: la energia, l'entussiasme y les sublims gosadies; la italiana, la bellesa y brillantor de la forma; la catalana, la naturalitat, la claredat y la mesura.

En quant a la feconditat, si no's pot dir d'ella qu'haja igualat a l'Italia y a Castella, lo qual no pretenèm pas dissimular-ho; si en los grans generes, com l'epopeya, el teatre y la novela, no pot oferir més qu'assaigs més o menys encertats, es precís confessar, menys de ser injusts, que gran part d'aquesta falta ha sigut per culpa de les circumstancies.

La literatura catalana comença a pendre'l seu gran vol vers l'any 1450, de desd'aquesta época, tot just passan cinquanta anys y ja té que lluytar ab l'influencia castellana que adquireix doble poder y crédit ab la conquesta de Granada y'l descubríment d'Amèrica. Al unir-se les dues corones, un meteix dret igualà'ls dos Estats. Ab tot la cort roman a Castella y la llengua oficial es la castellana; Castella es la qui dona les recompenses y crea les reputacions y axò dóna-ns la rahó y causa de que'ls mes privilegiats talents abandonin la llengua catalana, per donar a sa rival el tribut de llur enginy y de llurs estudis.

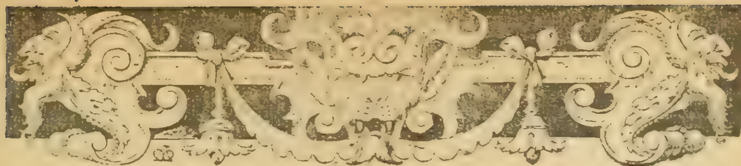
---

(1) En axó torna a equivocar-se En Cambouliu, atribuínt-ho, com ho atribueix al caràcter català: suposant que'ls catalans fossin enemichs de les inverossimilituts y extravagancies, ¿com explica En Cambouliu que sia Catalunya un dels paissos mes richs en rondalles les mes inverossímils, encare que molt poétiques? (N. del T.)

(2) Sismondi, Vol. I, pl. 241.

Es veritat que Castella no necessita més de cinquanta anys per produhir obres mestres en tots els genres, mes cal fer constar que totes elles brollaren en un moment d'entusiasme per les glories nacionals, mentres que Catalunya, a conseqüencia del tremp del seu esperit que ja li coneixèm, oblidava aquesta sorgent cercant únicament en la observoció de la naturalesa els elements de les seves obres. Es cert que la observació es la sorgent mes poderosa y feconda per produhir obres originals y variades; mes també es verítat qu'es un dels medis mes dificils y no cal dir que no s'en treu profit sino després de llarchs y assídues exercicis. Axí no'ns hem d'admirar que durant el segle qu'en dihèm d'or de la líteratura catalana no's produeixin obres, ab l'abundancia qu'es natural en els segles d'or de les lletres. Veurèm deixondir-se un dia de claredats esplèndides, ennegrit per les nuvolades desde'l trench d'auba y que no ha pogut deixar altres monuments que'ls que restarian de nostre gran segle, si la nació francesa hagués sigut anorreada després dels Malherbe, Regnier y Sant Francesch de Sales.

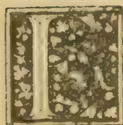

Capitol V.

—

Segle d'or de la Literatura Catalana.—Poesia.—Novela.—Historia

L qui emprengui'l treball d'escriure una Historia complerto de la Literatura Catalaua, considerarà l'época a qu'hem arribat com la mes important, essent aquesta la que necessitarà un mes gran desenrotllo. Nosaltres no ho farèm pas axí, car, en aquest Assaig, no-ns hem proposat altra cosa rectificar les errors comeses per nostres predecessors, o bé esclarir els fets mes importants qu'ells han passat per alt. Al arribar on som are, gayrebé podèm donar per finida la nostra tasca. Mercès a la facilitat ab que tothom pot trobar els documents qu'hi fan referencia, els historiadors de les literatures del Mitjorn ja n'han donat una idea bastant exacta, y fora sortir dels límits qu'ens hem traçat repetir aquí lo que tothom ha pogut llegir en les obres d'En Fauriel, d'En Sismondi y d'En Ticknor.

Es en la segona meytat del segle XV, com ja hem dit abans, quan la poesia catalana resplandeix ab mes potencia. Entre

la gran munior de poetes qui sorgeixen en tots los Estats de la monarquia aragonesa, els mes remarcables son: Ausias March, Jaume Roig, Gazull; Fenollar, Farrer, qui atenyen tal grau de perfecció, quiscun en son genre, que s'en trobaria pochs exemples, a Europa, durant la meteixa época. Res tenim qu'afegir a les hermoses planes qu'En Sismondi ha dedicat a N'Ausias March (1); no més ens sab greu que, per rahó de no entendre gayre la llengua catalana, com ell meteix ho confessa, s'haja vist en el cas, al fer les cites, de triar els fragments qui no son mes característichs y genials, sino els qu'ell comprenia més bé, y que no justifiqués millor els grans elogis que fa del altíssim poeta. En Jaume Roig, En Gazull y Mossen Bernard Fenollar han tingut un crítich de conciencie y justicier en la persona d'En Ticknor (2), mes fou bastant lacónich. Axí, donchs, nosaltres ens limitarèm a donar a coneixer a n'En Farrer de qui no'n diu res absolutament En Sismondi y a qui Ticknor no més va citar.

L'obra principal d'aquest poeta, qual vida es poch coneguda, forma part del preciós *Cançoner* de París, del qual tant sovint hem parlat. Porta'l titol *Conort* y consta d'uns 750 versos.

El poeta acaba de ser refusat per la seva aymada. Aclaparat per aquesta dissort, se'n va, per oblidar-ho, al palau del rey, Allí troba una colla de cortisans gojosos qui, escridaçadament, llohan les gracies y gentileses de llurs aymades y li pregan que com ells cometi aquella indiscreció. Ab aquesta crudel ironia ab que la sort el tracta. En Farrer sent doblar el seu desconhort y fuig, tancant-se dins d'una cambra. Mentres se plany del seu destí, sobtadament se veu encerclat per una munior de poetes catalans dels quals uns havian ja mort, feya molt temps, y altres vivian encare y com que tots ells havian sigut ofesos per llurs aymades, li recitan per consola-l les estrofes que varen dictar per planyerse'n. El rey molt enutjat vol donar un cástich exem-

(1) *Litterature du Midi*. Vol. I, pl. 240.
(2) Vol. I, pl. 333.

plar a n'aquells blasmadors de les dames, emperò En Boccacci y En Serverí, de Girona, surten a defensa-ls.

En Servarí fon allí prest
e dix: «¿Senyor, en que pensau?
que dones son de tan baix grau
com mes los feu pijor ne fan;
donchs leixáu les rebra dan;
que cadascuna so atrassa.
Mas aquel sab de la massa
qui n'estat, senyor, ferit.
Si us aguesseu gens fallit,
Senyor, sabrieu qués anuig;
mes tal dolor tots temps vos fuig:
perço maldir, prenéu tan fort.
Senyor, senyor, feu que us recort
que passió es incomparable!

—

A l'últim el rey s'assossega y'ls deixa anar molt contents, emperò no del tot esmenats, puix juran, al anar-sen, que, mentres visquin, blasmaran els vicis de les dones:

Dir tostemps mal de mala dona.

Aquesta relació escrita ab molt enginy y gracia interessa y fa somriure, com una bona escena de comedia. Tret d'alguns tochs poch delicats inclosos en les cites dels mes antichs poetes, se manté en un to de decencia y l'ironía no traspassa'ls límits d'una broma graciosa. En mitg d'aquest gran nombre de sátires contra les dones que's troban, durant aquesta época, en totes les literatures,—per tot arreu cremavan lo qu'abans havian adorat—el *Conort* d'En Farrer mereix un dels llochs mes distingits (1).

En Tichnor y en Sismondi observan, ab rahó, que després dels poetes qu'hem nomenat, l'influencia castellana pren molta preponderancia y ofega l'esperit nacional. Retreuen, com a proba d'axò, les poesies castellanes premiades a n'el

(1) D'aquesta obra se'n ha fet una edíció de molt pochs exemplars.

Certámen de Valencia desde les darreries del sigle XV y l'éxit de les farces dramátiques d'En Timoneda representades, trenta anys més tart, als carrers de la meteixa ciutat (1). Ab tot, la decadencia no va ser tan sobtada, ni tan general, com ells volen suposar. Valencia, vençuda després del famós alçament dels *comuners*, pert els seus privilegis y sofreix l'enjovament desde l'any 1521. Emperò Barcelona, cap y casal de la nació catalana y de la monarquia aragonesa, allargà la seva vida política fins al 1714. No es pas a Valencia on mor la literatura catalana, sinó en el meteix lloch de la seva naixensa, dins de Catalunya, propriament dita, on segueix produhint obres fins al començament del segle XVIII. Menaçat per tots els costats, el seu esfondrament es ja proper e inevitable; mes la literatura, igual que l'esperit nacional, lluyta fins a l'últim moment y'ls seus darrers esforços de producció no son pas indignes de nostra atenció.

Entre'ls poetes d'aqueix període n'hi ha tres qui mereixen particular esment: En Pere Serafí, Mossen Joan Pujol y Vicens Garcia, Rector de Vallfogona. Tots tres eran catalans y vivian en la segona meytat del segle XVI. El darrer, Garcia, amich íntim de Lope de Vega, visqué fins al començament del segle XVII y morí l'any 1623. Les poesies d'En Serafí van compartides en dos llibres: el primer es dedicat a l'amor, el segon a la pietat, a fi de que—com diu l'autor en el prólech—joves y vells hi trobin gust y profit (1). Es un deixeble d'Ausias March del qual sab imitar bastant bé la graciosa facilitat y la dolsa melancolia. Era pintor y poeta y morí jove, després d'una vida de bastants sofriments. Ab Mossen Joan Pujol, prevere, de Mataró, la musa catalana, que fins llavors s'havia limitat a genres de segon ordre, atempta enlayrar-se fins a la poesia heroyca. En Joan d'Austria acabava de véncer als Turchs, a Lepant, havent els catalans pres una part molt gloriosa en aquella acció. Mossen Pujol va compondre sobre aquella gran gesta una epopeya en tres cants, no de gran mérit, mes no inferior a les epopeyes castellanes escrites en aquella época y aquest fet ve a

(1) Tichnor. Vol. I pl. 340 y següents.

probar que'l geni català tenia en aquell temps una certa vigor (1).

Lo meteix se pot deduhir de les obres del Rector de Vallfogona, entre les quals s'hi troba un drama religiós, *San-*

(*) Estampat a Barcelona, l'any 1565. Citarém la següent estrofa del seu primer Cant d'Amor:

Tot reverdeix la fertil primavera
Quan es passat l'ivern quel mon despulla;
Floreix los prats, y els aucellets prospera.
A l'abre nuu fa recobrar la fulla:
Dins l'aygua al peix, y al bosch tota altra fera,
Troban descanç y amant qui bé'ls reculla:
Y en mi lo temps jamés no fa mudança,
Ans sent del tot secarse l'esperança.

(Nota corresponent a la plana 56.)

(1) D. Joan d'Austria al moment de començar la batalla implora'l socors del cel:

Apres que fonch lo savi general
Ab pressa gran tornat en sa galera
Abans d'entrar en la batalla fera
Cerca favor d'el rey celestîal.
Los ulls al cel y juntades les mans,
Agenollat ab molt devota pença,
A Deu etern de magestat inmensa,
Ab prechs humils, diu paraules semblants:
Fill de Deu,
Pux per nos clavat en creu
Comportareu mort tan dura,
Mirau, senyor, ab gran cura
Vuy per aquest poble seu:
Que sis pert
Nostre san y bon concert,
Perilla el cristianisme,
Eia, donchs, fill de l'altisme.
Mirau nos ab ull despert.
Jo, senyor,
Confess que som pecador;
Mes ab tot que axí sia,
Nom negueu la vostra guia
Pux vos prench per defensor.
Y de grat
Sempre estich aparellat
Defenssan vostre creu santa
A dexar la mortal manta
Ab que vos m'haveu criat.

ta Bárbara, seguint el gust dels *autos* portuguesos y castellans. Mes tota la reputació qu'encare té avuy entre'l poble català Mossen Francesch Vicens García, mes conegut per *el Rector de Vallfogona*, la deu principalment a les seves poesies líriques. Son molt variats els assumptes de les seves composicions. La pietat y'l pantagruelisme se troban agermanats en ses obres y apar que s'haja inspirat en les obres dels seus companys de ministeri, l'Arxiprest d'Hita y'l Rector de Meudon, que sens dupte devia coneixer, com en l'evangeli y en la llegenda.

Menrres que la poesia resplendia ab gran fulgor en les obres d'Ausias March, la prosa, per sa banda, acabava d'arrodonir-se sots la ploma d'En Johanot Martorell y s'enriquia ab el nou genre de la novela caballeresca. *Tirant lo Blanch*, estampat a Valencia l'any 1450, senyala aproximadament, en l'historia de la prosa catalana, lo meteix progrés que les Noveles d'En Boccacci, en la prosa italiana. La llengua avesada als assumptes seriosos, tractant d'historia y de moral, adquireix aqueixa vivesa y blanor indispensables per les senzilles narracions familiars y per les subtileses del enginy. Al classificar el *Tirant lo Blanch* entre les noveles caballeresques, ho fem, atenent més a l'ordre dels fets y de les idees qu'en ell s'hi presentan successivament, qu'al esperit total que regna en tota l'obra. En Southey (1) y En Sismondi han fet notar molt bé, que hi ha molt menys de sobrenatural y d'extravagant en l'obra d'En Martorell, qu'en els *Esplandian*, en els *Tristan* y en els *Amadís* qu'inondaren l'Espanya, al començ del segle següent. «Encare que l'héroe, En Tirant, puja de simple caballer a l'alta gerarquia d'Emperador de Constantinopla, el seu enlayrament es tan rahonat y comprensible com les seves proeses (2).» Tot es natural y versemblant en el desenrotllo dels aveniments.

(1) *Omniana*, Vol. II, pl. 919. *There is a total want of the spirit of chivalry*. Es cosa sapiguda qu'en la crema de la biblioteca de D. Quixót, aqueix *tresor be gaubança* (el llibre *Tirant lo Blanch*) es lliurat de la pena general imposada als altres, per el Rector y'l barber. *Don Quixot*. Primera part, Cap. VI.

(2) S?smondi, Vol. I, pl. 252.

Son les meteixes característiques qu'hem notat en la novela del manuscrit de Carpentras, y qu'encare retrobariam examinant l'historia anónima de *El Comte Partinobles*, o bé en la de *El Cavaller Pierres de Provensa y de la donsella Magalona*, traduhida del castellà pêl canónge Comalada (1). La literatura catalana té molt poques noveles; si a les qu'acabëm de citar hi afegim el *Llibre del rey de Ungrie e de sa filla laqual fou muller del compte de Prohensa*, ja gayrebé en tenim l'inventari complert. D'aquestes noveles, al menys dues son traduhides y encare es discutible si la mes important de totes, el *Tirant lo Blanch*, es obra original o bé una ímitació d'un text portugués que fins are hem de donar per perdut (2). Per fí, en totes aquestes composicions, qual se vol que sia llur orígen, s'hi troba sempre l'imaginació subordinada a la rahó y lo meravellòs solament hi surt de tart en tart, gayrebé sempre al final, com el *Deus ex machina*. Ab axò's pot veure si teniam o no rahó, quan deyam al començament, que'l sentit practich y la decidida amor a la veritat y a lo natural son els elements fonamentals del esperit català.

Durant aquest període, el genre histórich segueix essent conreuat ab tant entusiasme com bons resultats. Es veritat qu'a l'Aragó, a Valencia y a les Illes Balears, s'adopta la llengua castellana (3) gayrebé exclussivament per el genre históřich, mantenint-se fidel al us de la llengua nacional, a Catalunya, fins al començament del segle XVII. En aquesta época es quan se fan els treballs historichs més notables que la literatura catalana pot presentar, desde la naixensa de la Historía propriament dita. No parlarèm d'En Tarafa, d'En Barellas, (4) ni d'En Jorma per la falta de mérit y per el desig massa exagerat d'admetre y aplegar tradicións sense fonament, causa del menyspreu ab que han sigut mirades

(1) Aquestes dues narracions s'han reimprés moltes vegades.

(2) Ticknor, Vol. I, pl. 230.

(3) *Historia general del reyno Baleárico*, por el doctor Junan Dameto su chronista. (en castellà) 1632.—Zurita *Anales de Aragón*, 1562.—*Anales del reyno de Valencia* por el Padre Fray..., 1613.

(4) La credulitat d'aquest historiador es tradicional a Catalunya y encare avuy en dia se diu *Barellada* a tota opinió infundada y atrevida.

aquestes obres, durant molt temps, ab tot y l'interés positiu que presentan en algunes de les seves parts; emperò podèm obrir ab gran confiança als ulls dels crítichs els *Titols de honor de Catalunya*, del perpinyanench Bosch, y l'*Historia general de Catalunya*, del barceloní Pujades. Els *Titols de honor*, publicats l'any 1628, fan l'inventari históricb de tots els càrrechs. oficis, drets reyals y feudals, privílegis de les ciutats y de les corporacions, títols d'honor etc., dels Comtats de Barcelona, Rosselló y Cerdanya. Ab les indicacions que hem fet, ja's compendrà qu'aquesta obra es un preciós recull de gran interés per l'historia local. Fins creyèm—atenent a que les obres d'aquest genre no abundan—qu'en aquest llibre s'hi trobaría alguna noticia útil a l'historia general. Son els *Titols* obra d'un home de gust y erúdit qui ha sapigut agermanar l'exactitut ab la justa extensió y qui, malgrat la aridesa de la materia, sab instruir al llegidor sens fadigarlo (1). En quant a l'historia del doctor Pujades, ademés del seu mérit intrínsech qui la posa sobre totes les altres qui la precediren y al costat de la crónica castellana d'En Zurita, ofereix una particularitat digna d'esment y es que després d'haver escrit y publicat en català el primer volum, l'any 1609 (2), l'autor abandonà sa llengua materna y va continuar escribint els restants volums en castellà. La llengua catalana foragitada del seu darrer baluart per la llengua oficial, decau en mitg del seu camí sens haver pogut acabar un dels seus més hermosos monuments. El doctor pujades era jutge en lo comtat d'Empuries, en els confins de Catalunya; morí en 1654.

La filosofia, la teologia y'l dret qui tant sovint han usat la llengua vulgar en el período precedent sembla que la deixa, alguna vegada, començant a comptar desde les darreríes del segle XV en abant. El renaixement dels estudis clàssichs que tingué lloch durant aquests temps a Castella, sots els

(1) Perpinyà, 1828.

(2) Barcelona, 1614. N'hi una altra edició de l'obra complerta per Torres Amat, Albert Pujol y Prósper de Bofarull, 1833.

auspicis del famós Lebrixa, y que's propagà ràpidament per tota la Península, tornà a posar de moda entre'ls sabis catalans la llengua llatina. Ab tot trobèm encare, en la primera meytat del segle XVII, ademés de dues traduccions de la *Imitació de Christ*, un *Tractat sobre l'Apocalipsis* del doctor Cases; un *Tractat de Corts* del jurisconsult Paguera, una *Exposició de la politica del duch d'Olivars* per Zaroca, etc., y ademés diccionaris, gramàtiques, ednotacions als autors clàssichs y tractats de pedagogia, fins al segle XVIII. Hem vist un exemplar d'una gramàtica llatina destinada als estudiants de l'Universitat de Cervera, ab instroducció, notes y aclaracions en català, qu'es del any 1747 (1).

Molt nos dol tenir que passar tan depressa per aquesta gran época de la literatura catalana y no es pas sense pena qu'ens hem limitat a senyalar, ràpidament, obres qu'hem llegit ab el més viu interés. Pot-ser un altre dia refarèm per complert nostre treball, per desenrotllar-lo ab la extensió que mereix y estarèm molt contents de fer aquest homenatge piadós a la patria de nostres avis y a la llengua de nostra infantesa. Mentrestant, per incomplert que sía nostre treball, esperèm que bastarà per impedir qu'en els tractats de historia de les literatures del mitjorn d'Europa ja no s'hi parli, d'avuy en abant, de la literatura catalana, com d'un senzill apéndex a la poesía provençal, esperant que desd'are se li reconeixerá la seva originalitat, el seu caràcter y'l seu esperit nacional.

¿Per que va decaure aquest esperit, per fatal impuls de nombroses circumstancies, precisament quan se trobava en ocasió de poder fruytar obres de perennitat? ¿Per que no ha dut a terme la missió seva quan tan bones garanties semblava oferir-li la seva forta naturalesa y'l gran poder polítich de la patria? Are tindriam una literatura més entre Espanya,

(1) Sembla despendre-s d'axò que'l senyor Cambouliu tracta de suposar qu'era cosa extranya, fins a mítjan segle XVIII y tot lo XIX, l'escriure en català y desusada d'aquella data en abant. Si es certa tal intenció es errada. En tot lo segle XVIII s'han estampat llibres en català tant de religió com de passa-temps. Si per la poesia hi ha hagut clapes per les prempses no. (N. del T.)

França e Italia. Plors d'infant, dirá algú. L'absorció de Catalunya feta per Castella es un fet providencial. ¿No veyeu qu'a la raça castellana li mancavan, per poder cumplir sa gran missió, les qualitats dels seus vehins els catalans? Molt bé, podriam respondre, emperò com que nosaltres no pretenèm endevinar els secrets de la Providencia, ui tenim per ben fet molt de lo passat, per axò no podém menys de planyer qu'una nacionalitat jove encare y d'esperançador avenir haja dasaparegut sobtadament del mon, sens haver tingut temps de complir-hi la seva missió. Ab l'ilustració de Castella, ens sembla que a Catalunya no li qneda compensat lo molt que hi ha perdut.

APENDEX

ELS TROBADORS CATALANS

Els Trovadors Catalans

ots aquest epígraf, donarèm una breu noticia sobre'ls principals poetes que floriren a Catalunya y al Rosselló, en el bon temps de la literatura provençal y que varen escriure en aqueixa llengua.

El primer trobador que'ls catalans poden reclamar com propri de llur nació es el comte Ramon Berenguer V, qui, ab el títol de rey d'Aragó, prengué'l nom d'Alfons II. Nasqué a Barcelona (4 d'Abril del 1152), esaent els seus pares En Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona y Na Petronila, filla de Ramir *lo Monjo*, rey d'Aragó. Començà a regnar als dotze anys y morí a Perpinyà, el dia 20 d'Abril del 1196. En els documents de l'época s'hi llegeixen opinions contradictories sobre aquest príncep y no'ns podèm dedicar are a escatirles. Solament dirèm que, seguint ell l'exemple de la major

part, dels seus contemporanis, fou la seva vida una barreja de malifetes, de violencies, d'actes generosos y de pietoses fundacions que justifican totes les crítiques y tots els elogis de que ha sigut objecte. En els reculls de poesies dels trobadors, no s'ha trobat d'aquest príncep més qu'una sola cançó. L'assumpte d'aqueixa cançó es *La Joya del Amor*, ço es, la rica gaubança, aquella plenitut d'alegria qu'omplena l'ànima del qui està segur de qu'es estimat y l'anyorança que experimenta, al trobar-se allunyat de la estimada, encare que no més sia momentaniaments. Es un tema bastant comú en les poesies dels trobadors qui, molt sovint, el malmeten per l'exageració y per la subtilitat. En aquesta cançó, tot lo contrari, hi es tractat ab tanta veritat com senzilleza y fora d'alguns enmanllevaments al afectat estil dels poetes d'aquell temps, el conjunt de la poesia es obra de bon gust. Generalment l'estrofa es ben combinada, el període se desenrotlla ab facilitat y la paraula de més importancia arriba agradosament a l'orella. Heusací dita poesía:

Per mantas guizas m'es datz
Joys e deport e solatz;
Que per vergiers e per pratz,
E per fuelhas e per flors,
E per temps qu'es refrescatz,
Vei alegrar chantadors:
Mas al meu chan neus ni glatz
Nu m'ajuda, ni estaz,
Ni res. mas Dieus et amors.

—

E pero ges no-m desplatz
Lo belh temps, ei la clardatz
Ni'l dous chans qu'ang pels playosatz,
Dels auzelhs, ni la verdors;
Qu'aissí-m suy ab joy lassatz
Ab una de la melhors,

Qu'en lieys es sens e beutatz;
Per qu'ieu li don tot quan fatz,
E joys e pretz et honors,

—

En trop ricas voluntatz
S'es mos cors ab joy mesclatz,
Mas no sai si s'es foudatz,
O ardimens, o paors,
O grans sens amezuratz,
O si s'es astres d'amors;
Qu'anc, de l'hora qu'ieu fuy natz,
Mais no-m destreys amistatz,
Ni'm senti mal ni dolors.

—

Tan mi destrenh sa bentatz
Sa proeza e sa bontatz,
Qu'ien n'am mais sofrir en patz
Penas e dans e dolors,
Que d'autra jauzens amatz
Grans bes faiz e grans secors;
Sos homs plevitz e juratz
Serai adés, s'a lieys platz,
Denan totz antres senhors,

—

Quan mi membra dels comjantz
Que pres de lieys totz forsatz.
Alegres suy et iratz;
Qu'ab sospirs mesclatz de plors
Me dis: «Belhs amics, tornatz,
Per mercé, vas me de cors,»
Per qu'ien tornaray viatz

Vas lìeys, quar autre baysatz
No m'es delietz ni sabors.

—

Aquesta cansó de N'Alfons II, ademés del seu mérit intrínsech, presenta una particularítat digna d'esment y es: qu'entre totes les obres en llengua moderna, escrites part enllá del Pirineu, es, si no la més antiga, al menys la primera de la qual coneixém el nom del autor. El poema del Cid, al qual no pot atribuir-se fundadament major antiguitat, es aobr anónima.

Després de N'Alfons II, seguint l'ordre cronológich, senyalarèm entre 'ls trobadors qui nasqueren en terres de domini directe de la dinastía de Barcelona: En Guillém de Cabestanh y En Berenguer de Palasol, originaris del Roselló; En Serverí, de Girona y En Guillém, de Berga, nats l'un y l'altre, a la Catalunya propiament dita.

Mercés al descubriment de certs títols originals conservats en els arxius de Perpinyà, ja podèm saber a que atenirnos respecte del trist drama del qual passava com héroe En Guillém de Cabestany.

Aquesta invenció de l'horrible historia del castellà de Coucy no es mes qu'una narració joglaresca. N'Alfons II no va fer pas expiar al castellá del Roselló el pretingnt atemptat contra les lleys de l'ordre de caballería, puix aqueix senyor vivía encare l'any 1205, mentres que N'Alfons havía mort l'any 1196. Na Saurimonda no va morir víctima de la bárbara gelosía del seu marit, puix va sobreviure-l y figura com a vídua a un acta del 1210, Darrerament, lo mateix Cabestany, segons alguns autors espanyols, degué pendra part en 1212 a la batalla de las Navas (1). Mr. Fourtoul qui, malgrat aquests testimonis, admet la narració dels cronistes, s'en serveix com de prova per constatar la repugnancia dels espanyols envers les costums cavalleresques. Ell deu oblidar, en lo cas present, que Catalunya ha sigut sempre diferent de

(1) Vejau el *publicateur des Pyrénées-Orientales*, any 1737, núm. 4.

Castella y que, particularment en l'época de que parlèm, la rudesa enérgica, però quelcom esquerpa, qui caracterisa als habitants d'enllà del Indubeda no tenía res que veure ab la cortisanía y l'elegancia de que's vantava la noblesa aragonesa y eatalana, seguint l'exemple de llurs robirans.

Lo que les cançons y'ls manuscrits diuen del trobador Cabestany es: que formà part del seguici de Na Saurimonda com a patge y que va ser estimat per aquesta dama ab un amor ultra-cavalleresch y que'l seu marit, senyor del Rosselló, en va concebre alguna sospita. Fins pot-ser podèm arribar a suposar, en la obscura narració dels biógrafs, l'exargeració d'alguna escena, quelcom violenta, de gelosía conjngal, per la qual se deuría deixar arrebassar el senyor de Rosselló. Sía com sía, les poesíes d'En Cabestany son filles d'una viva passió, pregona, quelcom sensual, més no grossolana y tal com pogué sentir-la un jove de divuyt anys envers una dona ja feta y quelcom enterimentada. També es fácil, llegint aquestes poesies, trobar-hi fins a cert punt el desenrotllo d'una intriga en la qual, en efecte, sembla que la dama es la qui va ser-ne la causa y la protagonista. Pot comprovar-se axò, per la poesía qu'En Raynourad ha posat entre les darreres transcripcions d'aquest poeta y es la més remarcable pèl seu mérit iiterari. Els biógrafs qui s'han fixat en aqueixa poesía, uns suposans que fou composta durant la captivitat de Na Saurimonda, diuen altres que va ser dictada per exprés manament de dita senyora qui, ultrapassant la llinda de la vanitat fembril y de la temeritat d'una passió orba, deuría exigir al seu aymador, de qual discreció se trobaría ressentit lo seu amor propri, que declarés públicament les llurs amors mútues.

Sens donar a compendre situacions extremades, el conjunt de la poesía deixa entreveure també que Na Saurimonda hauría volgut trobar en el seu aymador menys reserva y timidesa y que abdues coses les atribuía a la tepidsa del seu amor envers ella. No's pot trobar passió més viva y passionada, com la qu'exhalan les excuses que retreu el trobador.

«Dins ma pensa jo contemple'l vostre cors gentil y ay-

mat, el vostre cors que jo am y desitg més de lo qu'ho deix dir a ma llengua. Sia jo odiat per l'amor, si'l meu cor s'obre alguna vegada a cap altre sentiment! Vos m'haveu pres el somriure, vos m'haveu fet devenir tot pensatiu. No; may cap home ha sofert tant com sofresch jo, quan fingidament us desam, us contradich, y quan me mostre indiferent envers vos; envers vos, objecte dels meus desitgs mes abrandats! Un sentiment de temor es el qui m'inspira aquesta manera d'obrar, fins quan me trob lluny de vos y vos en gran part teniu qu'interpretar-ho...» Tota la poesia està escrita per aquest estil; tróban-s'hi freqüents explicacions, en aquest meteix sentit, troba-s'hi sempre'l segell de naturalitat y de veritat en l'expressió del seu sentiment. Y si en els Cants dels trovadors no hi cerquèm inútils curiositats prosódiques, ni combinacions métriques més o menys ingenioses, sino'l veritable mérit de fons y de forma que son de tots els temps, no dubtarèm en posar aquesta poesia entre les millors produccions del Parnás provençal.

El trovador En Berenguer de Palasol nasqué, segons diu un antich biógraf, a Catalunya, en els Estats del comtat del Rosselló y fou contemporani de N'Alfons II y d'En Guillèm de Cabestany. Endreçà'ls seus Cants y homenatges a dona Ermesinda, muller de N'Arnaut, senyor d'Avinyó, y passà la seva vida llohant y planyent-se de les seves rigors. Les seves poesies, a diferencia de les d'En Cabestany, tenen més enginy que sentiment, lo qual fa sospitar que'l seu amor deuria ser mes cerebral que cordial. Li brollan ab mès facilitat els pensaments ingeniosos que no'ls sentiments ingénues. Sa millor poesia es aqnella en que descriu les habilitats d'una donzella posturera, tan enginyosa com prudent, qui sab desesperançar als seus adoradors, sense allunyar-los y que sab satisfer les seves aficions, sense comprometre-s. «Ella es la mes bona entre les millors y may cap dona l'ha igualat en gentilesa; emperò'l seu mérit rich y positiu, la seva gaya amabilitat, la gracia que vessa en tot lo que fa y en tot lo que diu, l'atractiu interés qu'inspira als mes nobles cavallers, la fan devenir orgullosa; lo qual es contrari a les lleys

de la galantería y es aquest l'únich mal que jo'n puch dir. Molt sovint se fa estimar y tembre de mant hom inoportú de cap mérit; mes ella s'ho sab pendre, ab tal habilitat, y ho sab disfreçar tot, ab tan bones paraules, qu'un hom no's pot queixar d'ella quan ne pren comiat y no hi ha ningú que, coneixent el seu natural, no revingués a veure-la, el meteix dia, després d'haver-la abandonada. Ella may prengué part en cap afer de cortisania qui pugués posar en dubte l'excelencia del seu mérit. Ella sab acabar-ho tot, tot ho sab menar a bona fí, ab una ferma discreció, sens arriscar-se a cap compromís y, per lo tant, sens astuta picardía, sense cap excés blasmable, sense fer us de paraules ofensives, sense grossolanía.»

Ja's deixa compendre qu'en aqueixa traducció no hi hem pogut enquibir tot lo que de sugestiu pot afegir a n'aquest fragment l'artifici de la versificació, mes, per descolorida qu'ens haja sortit, creyèm que no deixarà de reconéixer-s'hi lo que té de característich, y no cal recordar que's tracta d'una poesia del sigle XII, per atribuir-li cert mérit. Es de planyer que l'esperit d'observació qu'en el seu autor revela no més s'haja manifestat aquesta sola vegada, sobreposant-se a la passió, quelcom ficticia, que sempre ocupà'l seu pensament y'l seu enginy poétich.

Els tres poetes de qui acabèm de parlar floriren vers la fí del sigle XII; els dos següents, En Guillém de Berga y En Serverí de Girona, a la primera meytat del sigle XIII, en el regnat d'En Jaume'l Conqueridor. El primer pertanyia a l'ilustre familia dels viç-comtes de Berga, qui encare subsistia al sigle XIV y que, segons diuen, remontava fins a Carlemany. Segons el dir dels seus biógrafs, no va usar del crédit y del poder ancestrals més que per satisfer les seves abrandades passions y una set insadollable de plahers. Fou la seva vida una disbauxa contínua, barrejada ab qualques assessinats y sovint pertorbada per les malaventures y càstichs que mereixia per les seves maldats. Expoliat dels seus feudes y possessions y empresonat durant llarch temps, per manament del Rey En Jaume, fou occit miserablement per

un simple soldat. Malgrat la desconfiança que tenen qu'inspirar les relacions sovint dictades per la gelosía, o per un vanidós desitg d'encisar l'imaginació, es difícil posar en dubte ço que la tradició recompta d'aqueix trobador. Les seves poesies exhalen una tal olor de disbauxa, contenen declaracions tan ciniques, qu'indueixen a fantasiar els mes monstruosos excessos per part de llur autor. Ja's compren, per lo tant, qu'ab aquesta inclinació, En Guillém de Berga, refusés l'amor cavalleresch y que may hi anés a cercar motius d'inspiració per les seves poesies. De vint-y-tres composiciòns qu'han arribat fins a nosaltres, vint-y-dues pertanyeu al genre sirventesch o satírich y la vigésima-tercera es una complanta o elegía sobre la mort d'un tal marqués de Mataplana, y encare aquesta complanta no es més que una especie de palinodia, una satisfacció oferta en memoria del pobre marquès a qui havia maltractat en vida.

El carácter de la sàtira, en aquest trovador, se troba perfectament d'acort ab les dissolutes costums y'l genre de vida que li atribueixen els biógrafs. Està molt lluny de ser un moralista qui lluyta contra'l vici, en pro de la virtut y del honor dels principis. El talent poetich no es altra cosa, en les seves mans, qu'un'arma més ab la qual fereix al seus enemichs, quan no pot tenir-los a tret de la seva espasa o del seu punyal. Es la sàtira personal ab tot lo que aquesta pot tenir de més odiós y desvergonyit. La principal de totes les víctimes de son estre llicenciós fou el bisbe d'Urgell a qui va perseguir ab crudeltat. Les sátires contra la cort de Roma, contra'ls monjos y contra la clerecía secular no van escasses entre'ls trovadors. Justament un de llurs temes favorits es bagellar els vicis de la gent d'esglesia, denunciant els escándols ab que deshonraren llur caràcter sagrat. Empérò may cap altre Prelat fou tan extremadamant perseguit, ab atachs tan violents, com aquell dissortat bisbe d'Urgell. No hi ha cap vici ni malifeta dels quals no se'l acusi. Segons el trovador, la simonia y la luxuria foren els vicis favorits d'aquella digna persona. No gosèm y es llàstima, puix en aquell repugnant mostruari de crues obscenitats y torpeses,

s'hi troba una mordent eloqüencia y, qualque vegada, una *vis* cómica de molt bona mena, hem dit que no gosèm traduhir aqueixes poesies ni assuaujant-les. S'en podrien treure passatges sencers que no serian desaprovats per el meteix Juvenal. Mes també cal dir qu'aquell desapiadat satírich, aquell *Don Juan* del sigle XIII també era un home de cor. Ab veritable y pregona dolor, quelcom influençada per la violencia del seu caràcter, plorà la mort del marquès de Mataplana. Com que no hi han lleys que pugan anar contra la naturalesa, a la darrera estrofa se dona a coneixer l'home sensual, puix hi desitja pêl seu plorat marquès un paradís qui sembla copíat del dels maures, vehins seus. Heus ací íntegra l'Elegia o complanta per la mort del marqnés de Mataplana.

Cossirós cant e plang e plor
Pel dol que m'a sassit e pres
Al cor, per la mort mon marqués
En Pons lo pros de *Mataplana*,
Que-z era francs larcs e cortés
E ab totz bos captenemens,
E tengutz per un dels meillors
Qne fos de San Martí de Tors
Tro Cerdai'e la terra plana.

—

Loncs cossiriers ab greu dolòr
A laissat, e nostre paés
Ses conort, que non i a ges
En Pons lo pros de *Mataplana*,
Pagans l'an mort, mas Dieu l'a pres
A sa part que'l serà garens
Dels grans forfagz e dels menors,
Que'ls àngels li fóron autors
Quar mantenc la lei cristiana.

—

Marqués, s'ieu dis de vos folor
Ni motz vilans ni mal aprés
De tot ai mentit e mesprés,
Qu'anc pos Dieus bastic *Mataplana*
No i ac vassall que tan valés
Ni tan onratz sobre'ls aussors;
E non o dic ges per ufana.

—

Marqués la vostra desamor
E l'ira qu'e nos dos se mes
Volgra ben se a Dieu plagués
Ains qu'eissisetz de *Mataplana*
Fos del tot patz per bona fes;
Qu'el cor n'ai trist e vauc dolens
Quar no fui al vostre secors,
Que ja no m'en tengra paors
No-us valgués de la gent trufana.

—

En paradís él loc meillor
Lai o'l bon rei de Fransa es
Prop de Rotlan sai que l'arm'es
De vos marqués de *Mataplana,*
E mon joglar de Ripolés
E mon Sabata eissamens
Estan ab las domnas gensors
Sobre pali cobert de flors
Justa N'Olivier de Laussana.

—

En Guillem de Berga, qui per altra banda detesta cordialment als infidels en aquesta vida, sembla que facilment

s'entendría ab ells, en l'altra, com se pot veure en aqueixa darrera estrofa. El Paradís del Corà li es mes falaguer que'l del Evangeli.

En Serverí de Girona visqué sots el regnat del Rey En Jaume I y d'En Pere III, y'n tenim escasses noticies biogràfiques. Unicament sabèm que va estimar la viscomtesa de Cardona a qui endreçá algunes cançons. Aquestes cançons, en petit nombre, enclouen tota la poesia amatoria d'aqueix trovador. Va dedicar el seu talent, ab millor éxit, a la poesia sentenciosa y moral, Aquest genre havia sigut assajat, sense especial interés, per alguns trovadors, mes En Serverí es l'únich, a nostre entendre, que va dedicar-s'hí gayrebé exclusivament y, per un descuyt de difícil compendre, En Raynouard no va incloure cap d'aquestes poesies en la part del seu aplech on tindrian que figurar.

El carácter distinctiu d'En Serverí, com a moralista, es qu'ell fonamenta les seves sentencies sobre la rahó, sobre'l sentit comú y no sobre'l dogma católich. En Folquet, de Marsella, En Perdigon, En Rambaud, de Vaqueiras, En Pere Cardenal, dels quals ens han pervingut algunes composicions d'aquest genre, retreuen molt sovint la Sagrada Escriptura, els dogmes de la Esglesia, l'infern y'l paradís. En Serverí no retreu més que'l sentit práctich, l'experiencia, els contratemps y'ls bons aveniments de la vida actual. El seu modo de fer recorda, en molts indrets de ses obres, els moralistes orientals qui, en aquell temps, eran bastant coneguts al nort de la Península y al mitjorn de França, axí es que podèm donar per segur que no éran desconeguts per En Serverí. Com ells, prefereix procedir per la via de la comparació y del exemple entre'ls fenómens de la naturalesa física y'ls moviments del cor humà; com ells usa la forma sentenciosa y sembla que's proposa formular proverbis.

A breu pot hom lo solelh aturar
E tant obrar que blasmes sia laus,
Et ors anhelh, e galhs grua e paus,
E la luna, quant es creyssens, mermar;

Encaras mens cre que nulh be acap
S'ab femma vil vol jazer sotz un drap.
. . . .
. . . .

—

Trop es desendrezada
Maison on om endura,
E pus don'azirada
Cui castetatz freitura;
Qu'entre clam e rancura
S'ès ab blasme liada,
E val mais que clauzura
A citat setiada
Dona en ben far uzada.
. . . .

En altre indret de ses poesies, convida'ls homes a que's renovellin, abeurant-se en les aygues de la penitencia:

Totz hom deu far acó que'l vielhs sers fa,
Que la serpen manja enverinada,
E beu d'aigua d'una fon, e pueis va
Tan sa e la tro'l aigua s'es mesclada
Ab lo verí que'l fai renovelar,
E las onglas e'ls pels e'l cors mudar,
E leu tornar jove, corren e sa.
. . . .

No volèm perllongar inutilment aquesta ressenya dels trovadors catalans, afegint-hi'ls noms d'En Pons d'Ortafà, d'En Formit y d'alguns altres que'ls biógrafs antichs donan com a nats a Catalunya. Llurs poesíes d'escassa extensió no presentan cap nova particularitat digna d'esment y l'exàmen que podriam fer-ne no tindría cap interés pêl llegidor. Si are volguessim resumir les nostres impressions y precisar, ab

poques paraules, el caràcter que presentan en llur conjunt de les poesíes qu'hem ressenyat, tindriem que dir que lo que les distingeix particularment es qu'en elles s'hi troba més naturalitat, més veritat y una inspiració més franca y més sincera, qu'en el conjunt de les poesies provençals. M'apar que los trovadors catalans cantan per que's troban inspirats, y no per seguir la corrent de la moda, ni per satisfer el desitg d'un determinat personatge. Llurs poesies mes aviat procedeixen del cor que de la imaginació. Per altra part, ells no cercan els principals motius de llur inspiració en les coses més en voga y consagrades per el gust de l'època, ni en la cavallería ni en els fets que d'ella procedeixen. Apar que llur instint els porta preferentment a les realitats més palpables y mes permanents de la vida ordinaria. En llurs Cançons y en llurs Sirventesis hi retrobèm, sense gran esforç, les nostres meteixes amors y'ls nostres odis y per capir-les no tenim necessitat de refer el cuadro de costums d'una llunyana época.

Com es natural, llur estil es influençat per aquelles costums mes l'afectació y'l recercament no hi tenen art ni part. El llenguatge es senzill, dreturer y de fàcil capir. Fins gosaria dir, no tement ser reprès per la meva exageració, qu'en les poesíes d'aquests autors s'hi troban els distinctíus d'una art mes vigorosa que la dels trovadors en general. Apar que lo meteix instint qui'ls ha guiat en tot lo que fa referencia al assumpte de llurs composicions, els haja sugerit també la idea d'amparar procediments de mes serietat que'ls vans artificis de la rima, per possessionar-se dels medis de penetrar més pregonament en els esperits. Mes no vull insistir més sobre aquesta afirmació, puix caldria gran riquesa de detalls per justificar-la suficientment. Unicament afegirèm, per dir-ho en una sola paraula, que'ls trovadors catalans encare que adoptaren una llengua extrangera, no renunciaren al geni de llur raça y que llurs poesíes presentan tots els caràcters de la poesia catalana propriament dita.

Mes no cal dir qu'aquests caràcters no pertanyen tan exclusivament a Catalunya que no's pugan retrobar en qualque

grau entre'ls trovadors de les terres mes atançades, com: entre'ls Narbonessos, els Tslosans y'ls Gascons.

Quan se parla de Literatura Provençal, un se representa facilment una especie d'esperit gentilment graciós, simpàtich, enginyós, emperò superficial y frévol, enlletgit, per altra banda, per el recercament, per l'afectació, per la subtibilitat y per tots els defectes d'un refinament prematur. Aquesta opinió no es que sia absolutament falsa, mes cal enclóure-la dins de certs límits. Els primers assaigs literaris en llengua provençal foren traduccions d'hímnes y de drames religiosos, ab els quals els clérgues volíen substituir els restes dels càntichs pagans ab que's delectava encare'l poble, vers el segle IX. La poesia no trigà pas gayre en emancipar-se del santuari y cantà assumptes profans, ab una especie d'epopeyes bàrbares, qual existencia ha constatat En Fauriel, aplegant-ne piadosament els vestigis. Aparegueren tantost altres genres: les Pastorel-les, les Sàtires, els Cants de guerra y la literatura provençal va seguir, ab regularitat, el seu curs y l'ordre de cavallería s'esforçava per inmortalisar-se y acordava jurar no solament per Deu, sino per Deu y per les dames. L'amor fou l'ànima de la novella institució y dominà tantost la societat segellant-la ab el seu caràcter, y devallant la poesia per aquell solch obert, llohà l'amor qu'era'l fonament de la cavalleresca institució.

Mes un sol sentiment podia ser l'única sorgent feconda de llur inspiració? Cavallers y poetes somniant l'amor, deportant-se ab l'amor, vivint, per dir-ho axí, de l'amor, l'haurien agotat molt prompte. Llavors els trovadors, per defugir l'escull de la monotonía, se dedicaren a la recerca, a la subtilitat, a les agudeses del enginy y ab aquest motiu se manifestaren dos genres, o mes ben dit, dues maneres de trovar: el *trovar clus*, *car*, ço es: sapient, refinat, únicament inteligible per les persones cultes y qu'estessin al corrent de les idees en voga, durant aquell temps y'l *trovar leu*, *leugier*, *plan*, ço es: senzill, de fácil compendre fins per la plebecia. El *trovar clus* no cal dir qu'era'l dedicat preferentment a les cançons cavalleresques d'amor; el *trovar plan* era'l consagrat

als altres genres qui, encare qu'havien sigut abandonats una mica, desde la transformació de la cavalleria, no obstant, may havien estat completament oblidats. Axò no vol dir que tots els poetes provençals se dediquessin a n'aqueixes dues úniques maneres de trovar, ni als genres a qu's dedicava especialment quiscuna d'aqueixes maneres. Podriem dividir les encontrades on floriren aquells poetes en dues grans regions, separades per les montanyes Cévennes y per les aygues dels rius Lot y Gironde. Al nort d'aqueixa divisió, a la terra clássica de les Corts y dels Puys (1) d'amor, a la terra del Poitevins, dels Llemosins, al Delfinat d'Auvernia, hi dominan el genre *clus*, la cançó cavalleresca. Mes, a mida que's va baixant cap al mitjorn, l'us y la preferencia d'aqueix genre va disminuint de mica en mica. Aquí 'ns trobèm ja a la regió de les gayes Pastorel-les, de les frescals Aubades, dels Sirventesis mes punyents. Cap aquí devallan els trovadors qui han nascut al nort y qui, o per gust o per despit, renuncian per sempre a cantar l'amor. Finalment, allí brillaren els mes antichs trovadors, aquells a qui'ls biografs refusan menyspreuosament perque no cantaren més que ales flors y a les verdors, els Pere d'Auvernia, els Cercamans, els Paperdut. El record d'aquests dos darrers es viu encare, en nostre temps, a Catalunya y al peu dels Pirineus, on hi han romès llurs noms com sinónims del home vagarós, sense llar y sense hisenda.

Veyèm, per lo tant, que l'idea que generalment un se forma de la poesía provençal no es justa y precisa més que quan s'aplica a un genre especial o a determinades encontrades. Els defectes que té, no derivan pas, com s'ha suposat, d'un agotament, més o menys prematur, o d'un decandiment natural qu'anunciava sa propera y segura fi. Aquests defectes obeeixen a un accident social, a una forma passatgera que si hagués decaygut, hauria pogut brillar més l'es-

(1). Reunions y festes de la poesía que celebravan els trovadors, nomenades *Puys*, perque la més important se celebrava a *Puy en Velay o de Santa María*, qual institució ve a ser el primer esboç dels Jochs Florals. (N. del T.)

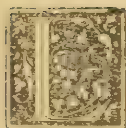
perit provençal y li hauria permès retornar, per complert, al gust de la senzillesa y de la naturalitat que s'havia conservat particularment entre'l. Garona y l'Ebre Quan la musa provençal queya ferida de mort per l'espasa dels soldats de Montfort, no era qu'estés decrepita, sino foraviada, y ningú pot dir quín era'l destí que li guardava l'avenir, si hagués tingut la sort de viure y arribar a la fi de sa carrera.

LA
“COMEDIA DE LA GLORIA D‘AMOR„

(ANALISIS Y FRAGMENTS)

La *Comedia de la Gloria d'amor* es extreta del preciós *Cançoner d'Obras Enamoradas* conservat a la Biblioteca Imperial y qu'hem citat, molt sovint, en nostre Assaig. L'escullir aquest poema ab preferencia a moltes obres inèdites qui's troban en el metéix recull, no ha sigut per cap mèrit especial de llenguatge o de etil. Sots aquest punt de vista, no hauriam tingut que recercar molt per trobar-hi obres qui farien més alta honor a la Literatura Catalana. Lo que més ens ha encisat en aqueix poema es, primerament, l'assumpte, que'ns ha semblat enginyós y, en segon lloch, les nombroses manlleutes que l'autor va fer a una de les obres mes celebrades dels temps moderns, la *Divina Commedia* del Dant.

Si un tema usat y fressat hi ha a la etat mitjana, es el de l'amor cavalleresch. La poesía lírica, en particular, s'en ha nodrit durant més de tres segles y sembla que'l va agotar, sots tots els aspectes. Aquest meteix tema es el qu'En Rocabertí tornà a tractar en la seva *Gloria d'Amor* y que, mercès a l'obra del Dant, trobà la manera de rejovenir-se y de fer-se interessant. Es cosa sapiguda, segons l'idea o concepte d'aquells temps, que l'amor era la clara sorgent de les heroiques virtuts y de tot enginy. El poeta no tenía talent, ni'l

cavaller era heroich, generós ni lleyal, sino estava enamorat. Ademés l'amor estava sotsmès a regles que no's podían violar, sens caure en desgracia. Estatuir aquest conjunct d'idees y de convencionalismes en lley moral, fer extensiva aquesta lley a tots els temps y fer-ne'l fonament de la vida futura de les ànimes, més enllà de la tomba, tal fou la idea del autor de la *Gloria d'Amor*. Tots els qui han servat els manaments del deu de l'Amor, frueixen, després de llur mort, a n'els jardins on regna aquest deu, de la gloria reservada als elegits, mentres que, a n'els meteixos jardins, esperan càstichs espaventables per els inconstants, per els insensibles, per els pèrfits. Es la sublím concepció del Dant aplicada a un assumpte de pura fantasia.

Dins el plan general y en el desenrotllo del poema, l'imitació no es menys palesa. Seguint lo seu model, En Rocaberti's pert per una selva on se li fa trovadissa una nimfa que Na Venus li ha tramés, per que'l guii per els jardíns de l'amor. La nimfa's diu *Coneixensa dels amants*, ella es la qui explica al poeta els prodigis que troba en el seu viatge, li resol els dubtes qu'obscureixen la claretad del seu esperit y guia'els seus passos per aquelles regions fantàstiques, on hi troba tots els aymadors cèlebres de l'historia y de la mitología, desde'ls héroes d'Homer, fins als seus contemporans. Vers la fí del seu viatge, se li permet esguardar cara a cara el deu de l'Amor y que s'agenolli als seus peus. Hi ha una cosa en la que En Rocaberti s'aparta essencialment del seu model. En lloch de posar les ánimes per categories y de passar successivament per els llochs destinats a quiscuna de les faltes o a cada virtut, l'autor de la *Gloria d'Amor* segueix senzillament l'ordre cronològich, de manera qu'a cada punt fa transicions, de la perfidia a la constancia, de la brutalitat a la delicadesa, per retornar tantost a la perfidia y axí alternativament. Es un dels retrets mes greus que pot fer-se a

n'el poema. Aquet defecte de localisació dels distints avenimènts, aqueix drama sense progressió, desvia y fadiga l'imaginació, que no sab a que atenir-se.

Are res dirèm de les imatges enmanllevades al Dant, puix les farèm remarcar, successivament, a les notes. La versificació forma una especie de terzines de les quals s'ha escapçat la consonantació que relliga unes estrofes ab altres. El vers primer consona ab el tercer, mentres que'l segon queda isolat, formant lo que se'n diu una *rima perduda*.

Finalment una paraula sobre l'autor de la *Gloria d'Amor*. En quina època y com va viure? Axò fóra dificil determinar-ho d'una manera exacta. El manuscrit no porta cap data, mes com se sia que'l poeta troba l'ombra del Príncep de Viana, mort l'any 1461, y no diu res del famós Ausias March qui morí, a tot trigar, vers la fi del any següent se'n pot deduhir ab qualque certesa, que feu la seva obra durant aquest intérval. També ens inclinèm a creure que l'autor de la *Gloria d'Amor* fou N'Huch Bernard de Rocabertí, gran creu dels Hospitalers y general de l'exércit enviat per Joan II contra'ls catalans, l'any 1461, quan la revolta esdevinguda, a la mort del Príncep de Viana. Lo que'ns fa decantar cap aquesta opinió es el mot *Fra*, abreviació de *frare*, que precedeix lo seu nom y que no pot designar més qu'un monjo o un cavaller d'Ordre religiosa y militar. Per altra part, no possehim cap detall sobre la vida d'aquest personatge; lo únich que podèm dír, es que la *Gloria d'Amor* revela en lo seu autor, fos qui fos, una inteligencia molt conreuada y ornada ab tots els coneixements de que feya gala l'alta societat del seu temps. Se veu que coneix a fons les noveles de

cavalleria, els trobadors, el comptistes italians, el *Roman de la Rose*, les *Cartes* de Séneca y les subtilitats d'escola. Cal no passar per alt el seu llenguatje refinat, esblaymada tradició del estil *clus* dels trobadors, per lo qual se distingian els talents experts d'aquella época y qu'avuy fa desesperar y capficar llurs traductors. Molt sovint parla ab mots velats, com adverteix a n'el Proemi, y tan velats que, malgrat tota la nostra atenció, no estèm pas segurs d'haver entés sempre bé el seu poema. Hi hem fet tot lo qu'hem sapigut; els fidels interpretadors esmenaran les errors qui'ns hajan pogut passar (1).

---

(1) Diu axó en Cambouliu, perque, en el seu *Assaig*, dona la traducció francesa, *en regard*, de la *Comedia de la Gloria d'Amor*.

Comedia de la Gloria d'Amor

PROEMI

vosaltres jovens, en la memoria dels quals amor continuament habita, los enteniments per la deytat d'amor rellevats, en ohir mos pensaments no siau tarts. Jo vull parlar d'un per mí vist jardí d'amor, los arbres del qual, son de molt bella parença, pero son transpinosos; qui fort los streny sent alguna aspredat de dolor. Los fruyts demostran semblança de gentil color, mes no son acetosos en tal forma que l'assetositat lis dona sabor, com en algunes pomes que si llevada lor era l'agror romandrian dessaborides. Part de delit, per miga del contrari, es fet pus delitos. Aquest jardí dona natural voluntat e inclinació sens concep, per affectat desig qui d'els hulls principi pren losquals mostrant lo bell objecte de la desitgada cosa a la anciosa pensa, desperten tan fort la cupiditat, que no poden servar dret orde. Passa los termens de la rahò, desaxent-se de la natural obediencia, e per les vies de la pensa rerpassant, ateny lo fi d'el seu nodriment. Esta tal con-

dicio: qui mes hi entre de sos delits vol mes sentir. Molts dessabuts per sa parent bellesa, entren en ell no sabent com, fins dins son entrats, volent s'en retraure no poden; perque ab dolorosa vida los cove returar. En lo començament volent sen despartir es facil cosa mes loque dins s'atança, a tart se troba del allunyar s'en puga. Car lo remey ve tart a la forçada malaltia. Jo he vist ferida laqual al principi se podia guarir, per tarda medicina haver hagut dan de lonch returar.

O bellissimos jovens, si a ficcions volèm dar fe, Jupiter et Febo, deus sobirans, amor los cels ha forçats jaquir, e ab vestidures estranyes en les terres conversar. Ab grant estudi mir los demes homens qui s'esforçan dins cella entrar, companyia sercant a llur pensament conforma. Los aucells diverses batalles ne mouen, e dins las ayguas no s'es pogut apaguar lo sentiment d'aquest jardi. No es alguna cosa sensible en lo mon d'ell no prengui sentiment. Los jovens ociosos, encesos per naturals desigs, llurs pensaments e cogitacions varien a la fí, perque'ls par difícil la vida continent. Llensense en aquest jardi d'amor hon dins poch temps com a malalts e perturbats de tan sobtos mudament dins llur animo fet, fan diversos lays e complantas de llur tribulada vida: e com tot esparança de remey desigosa sia, alguna volta les solituts cerquen, de que, per los novells pensaments e ayres delitusos, serveix per estranya alegria la llur dolor. Les opinions dels apassionats d'amor los deliten e novells instruiments a tristicia los porten. Car a l'esperit malalt tota la alegría es feta anuyosa. Alguns delliberant llunyar e desabitar, deser lexar aquest jardi qui de llur llibertat los ha tan fort transportats, seguir tal proposit no poden. Car natural forca los fa retornar ab pus aspres e continuats pensaments qui foucadament los encenen toch qui corre per les venes. O si dolor un poch me relaxave, Claudia, quinta de la no cregut castedat, als Romans no demostra sa puritat ab pus ample effecte que de les passions d'amor ab certitut jo recitar poria. La minima par d'el meu trist pensament dolor recitar n'om lexa. Un altre Homero a descriure les passions d'amor,

com les belleses de la filla de Jove, pusque necessari fora. Vivint en aquesta semblant, foragitant sparança l'enteniment de tota salut, apareliad ·s les coses necessaries a ma sepultura, ab paraules dubtoses diré la derrera dolor en que fortuna e amor me posaren. O.»lidant lo plant, com la dolor no ajut a disminuhir la pena qual dolorosa fí a mi seguesca, voluntarioment confes amor esser estada causa.

Invocades las deesses d'amor a mon adjutori, los aspres camins e carrers, rius d'amor, en una foresta d'arbres e flors, pres dun bell castell me trobi. Alsant a pus mirable cosa la testa, no en terra més pus tot en lo cel me reputava esser. Devant los dubitants ulls mi fon offert una pusque bellissima donzella laqual no humana mes divina pensava. La memoria scilenci als trists pensaments, viu la candida vista dins subtilissimo vel, e de presumpcio, l'amagada font de nobilitat maravellosa, Les belles celles en forma de novella feba no del tot amagades eren vistes. Dos no ulls mes pus tot divines llums parien. Viu l'affilat nas, la boca com de rosa vermeilla, de poch aspay contenta, que mirant havia cobdiciosa força de fer se desigar. Mirave les blanques e petites dents en ordre graciós estar contemplave en lo delicat e candit coll; suspirant dubitave perdre la vista de tanta delectació. D'aquesta part me saltaren los ulls als devallants brassos, losquals neguna grosseria mostraven en lo vestir, ab plena ma ornada de bellissims dits estant. Se mostraven les devocions d'els seus pits, les ymages delqual reistint, paria ques volguessen mostrar malgrat de la vestidura. O trist! perque mestench jo a pus mirar la mia dolor? Cert lo callar pusque lo dir es a mi necessari: car parlant no bast a dir les belleses que humanas pensas no basten a compendre. Qui poria dir la gran alegria d'els ulls, la plasentaria de la cara, los varis e ornats moviments de la vista segons la calitat del acte o de la paraula, essent aço offici de natura?

Verament jo pensave moltes voltes que atal dech aparer dampues davant los ulls de Febo, o Elena als de Paris; e pus voltes digui; o beneventurat aquell al qual es dat axi noble cosa possehir! Ab passos suaus a les vehines parts de

ella m'accosti, de la qual ab molt contentament d'ella fuy rebut. Per mes parants humilment supplicada, e de moltes varies opinions vençuda, dins lo castell a mi permis entrar. Del pus alt en lo jardi mirant, viu la resplendor d'amor (no assats clarament, per molt que asseguras la vista) acompanyat de clares dones, nobilissimes jovens. Vehent lo la delitosa vide qu'em paria de gloria plena e de consolació sens alguna cura e fatica mundana, informat sens campanya entrar no podía, suppliqui la donzella, laqual de benignitat moguda, digne me reputa de companyar. Entrats que fom dins lo jardi d'amor, los uns viu que eternal gloria d'amor setien, altres cemplida Venere consentir nol's volia, com les flames d'amór o les sagetes de Cupido no licitament servades haguessen. O bellissimos jovens e dones, la memoria del benefici en amor es fragil e de la injuria durabla. Pertant a les piedoses flames d'amor e segetes de Cupido, pus amor la deguda punicio mitigar no vol, per vosaltres sol per un sospir resistit sia e solaçauvos mentre que los verts anys ho consenten. Vassen lo temps en forma d'aygua corrent, les ones de laqual pusque son passades no seran james tornades altra volta. Tot degut temps licitament se pot usar: e perque la gloria dels bons et la pena dels contraris pus amplement vos sia notoria, aquest dictat piadosament per vosaltres llegit sia.

CANT I

De tot delit privat e d'alegria,
Ple de tristor enuig e pensament,
Ab dolor gran me retrobi un dia,

Dins una vall d'arbres tant dolorosa;
Qu'esmaginant la dolor que sentia,
La pensa trobé la mort desijosa.

Trist no sce dir l'entrar de ma ventura
Tant era ple de tristor mon entendre.
Lo dret repos nega ser ma factura!

Eran le temps quant potestat divina
Crea'ls delits que demostra natura
E en amar Cupido mes inclina.

Plenes d'amor Citarea llançava
D'un estrany foch qui dins amor se creha,
Cremat tant fort que remey no trovaba.

Pirrus (1), Nero e los altres cruels.
Vent mon turment, dolor gran los prenia:
De pietat se obriren los cels.

E sparança qui neix de cosa incerta
Veriejant l'esperit no trovaba.
Ffugint de mi sa natural offerta.

L'enteniment qui tal dolor sentia.
Novell desig lo prengué d'altra forma.
Pusque raho fugint d'ell se partia.

Despertant me Febo se declinava,
Decahiment son movimen prenia
E l'esperit fosca nit reduptava.

Volti los ulls al cel com oratori,
Dient als Deus Apolo e Mercuri:
«Vullau en mi operar adjutori.

De dolors tres jo pass aspre turment:
Gran desfavor e poch voler d'aymia,
Pays estrany dins agre pensament.»

Totas ensemps eran per turmentar
Sens pietat, pero vench a la fí
La desfavor qui volch totes sobrar,

Ffent me contar a cascu qui no sent
Alguna part de mes folles amors,
Per lo camí de mon trist pensament.

Si com l'agre sentint mal temps venir,
Ffugiut, se met als arbres per repos;
Naffrat d'amor, jo trist comansé dir,
Dins lo cansat pensament doloros.

CANT II

Lo poeta perdut dins lo boscatge, plora la seva dissort

Amor qui ve d'un natural suspir
D'el llach del cor (2) perteix son nodriment:
Mort m'ha sens mort e morint puch guarir.

Trist! esparant lo be que desig veure
Lo foch m'encen ab grans flames la pensa;
Qui tal no sent, ma dolor no pot creure.

Si com lo temps qui ve ab tal fortuna
Que dels arbres les fulles s'en aporta
No tot justat, mes una apres una,

Ne pren a mí per sentir major pena
D'un petit dan; crexent en pus alt munta:
Una dolor una altre pus fort mena.

Perço puch dir que sent pus fort tristura
Que Pyramus quant Tisbe no trovaba
Pres de la font de Nino sepultura.

Donchs, Venere, hon es la tua menta
De pietat? hon son les tues flames
Del cubert foch qui los amants turmenta?

Hon son los dons e delits que affermes
Secrets d'amor als amants qui't serveixen?
Dones turments e de dolor enfermes.

Quanta dolor, qnanta sent jo pena!
Quanta tristor jo sent en mon trist viure!
Vulles, amor, als meus dans fer esmena,

E per remey de ma trista complanta
Ab dolç sospir sercaré lo teu regne.
Ver es en part qu'el perill m'en espanta:

Mes lo desig de jo Cupido veure
Tot altre dan me gire en alegría,
Sol que d'amor Venus me volgués creure

E, demostrant part d'el mal que jo sent,
Suplicar le inclin lo seu entendre
En lo desig d'el amat pensament.

Car sens amor tot mon treball es pena,
E vivint muyr, e a mort dara amor terme,
Com per lo jorn la nit per la serena.

E pus leyal mon dan poré mostrar,
Fforçadament ella sera forçada
Venir ho dar e mon mal remeyar.

Car segon trob el bon Seneca ha dit:
«Amor d'amor s'apagua ab son semblant
E al amant qui aura leyal servit.»

CANT III

El poeta avença boscatge endins y veu un magnífich castell

(*Aquest vers está escrit en versos de vuyt y de deu silábes*).

. . . .

Axí estant maravellat,
Essent me jo quasi tornat
Lo portal viu voltant ubert,
D'hon salti pres d'aquell desert.
Alegre tot de mon pensar
Cuydant que dins pogués entrar;
Me fon deffes, o maravella,
Per la part de una donzella
Qui en la porta fon saltada
Deffament ne a mí l'entrada,
Vestida de un negre drap,
Los cabells lonchs, sens res al cap,
Ab deu entorxes be cremants
De sa color portant infants
Mils cantant, a mon avis,
Que angels de paradís
Una cansò de dol e plors
Que'm paraguè d'*el engoixos*.
Après alçar de continent
Viu jo lo pont qui font d'argent,

Per lo qual se ha d'intrar,
Ne hi ha passar ni retornar.
De que jo vist l'aculhiment
Qual ella'm feu, de continent
Lexé finar «cuer doloros»
Qui es la fi d'*el angoixos.*
E acabat ells de cantar,
Jo comensi trist de parlar,
Lluny de delit e de conort
Com lo qui veu son mal a tort:

Després de moltes demandes la nimfa accedeix y diu al poeta:

Vostre espirit de piedos suspir
De res en mi maravella no senta;
Venus sabent la causa que'us turmenta (3),
Mana que jo a vos degués exir;
Ffent vos d'amor una semblant valença.
Demostrant vos la sua dreta via,
Dant vos primer no d'el tot alegria,
Lo meu nom es *d'els amants conaxença.*
Perque veniu a mi, mostrar vos he
Amor que'us tol ço que natura te

CANT IV

El poeta arriba a l'entrada dels jardins de l'amor on troba un aplech de nobles dames qui donan crits de dolor. Entre elles hi veu la dama sans Marci.

. . . . , .
Jo, vent las axi congoixar,
Molt prop vengui trist d'esparar
De llur turment,
E la causa d'el accident
plagué fort a mon pensament
Que jo sabes.
Conaxença sen dir li res
Vent qu'estava jo tan repres
Dix sens cridar:
«Citarea las fa passar
Aquest turment perque'n amar
Foren cruels:
Car la lley vol qu'ab les infels
Servada sia com als fels
Llur igualtat.
A Deu desplau la crueltat
Mes que no tot altre peccat
Que's pugue fer.
Les que tu veus tot llur voler

Es estat, no de satisfer
Llurs amadors,
Ans en pagua de llurs amors
Lis donaren cruels dolors
Sens pietat;
E los serveys han oblidat
Que llurs amants han praticat
Per llur amor:
Perço ara lo deu d'Amor
les fa penar ab gran dolor
E passio:
Perque senten punicio
de llur mala intencio
En que han viscut.»

CANT V

El poeta penetra pêls jardins y de lluny veu Na venus seguda a n'el seu tronus tenint condormit lo de l'Amor entre'ls seus braços, aprés...

Las mirant, viu prop sa reyal cadira
Per ordre estar tres dones molt insignes,
Totes volent ço que d'amor nos mira (4).

Eran nues, d'el mon foragitades,
Que si mes temps hi returassen viure
De final mort no foren escapades.

Llur neximent fon ans que la de Sem
E cantavan ab veu melodiosa:
Dona nobis amor semper pacem.

Tot lo qui resta d'aquest Cant, es dedicat als aymadors de Grecia y de Roma.

E jo passant apres una gran cinta
De torrangers, arbres molt delitosos,
Semblança tal de carmesina tinta,

Viu dins un temps tant estranya crescuda
D'enamorats, que james no pensara
D'amor n'agues una tal part venguda.

E retornant, que cosa no dubti?
E conegui, segons llegit havía,
Alguns d'aquelles que amor no falli.

Entre losquals lo bell Paris jo viu
E Elena per qui tant mal vingue
Al rey Priam, segon Dares escriu.

Com un roser acabat de florir.
Semblant jo viu la reyna amazona (5.)
Qui a la mort se vingue offerir.

Ab noble gest e reyal continent:
Ab ella ensemps moltes dones donzelles,
Que per si sol era cosa exellent.

No per amor d'el poder que portava,
Sol les virtuts de tant exellent rey;
Sol l'espirit d'ella molt lo forçava.

Girant me trist al so d'un gran turment,
Jo viu Jason qui Madeya oblida
E fon ingrat d'amor, desconaxent,

Desfavorit cridant: perdo, amor!
Un temps plorant e l'altre sospirava,
Apres, cridant, dit ab aspre dolor:

«Be deu penar l'aymador
Que remey no lis deu dar,
Pus es amat per amor
E sa aynia vol lexar.»

Jo vent Jazon son malt tant veriar,
Mire'l un poch, apres tire avant
Per no al trist sa passió doblar.

Pensant ab mi lo turment et dolor
Qu'els desleyals en delit d'amor passen,
Mirant fuy prop d'una gran resplendor,

Hon viu estar Achilles en la flamma
D'amor, tan fort com lo sol quí's demostre
en lo bell temps, si boyra no l'enrama.

Tant com es pus la voluntat perfeta
Amor encen pus fort al amador
Sentir d'amor piedose constreta.

E retornant parlat jo comenci:
«Lo teu delit, Achilles, me conforta
D'els grans traballs que d'amor jo passi.

Mes dins lo temps del delitos sospir,
Lahon ne com tu conaguist Amor
Per loqual sens complir lo teu desir?»

Ell me respos: «Mirant la sepultura
D'Ector, jo fuy d'amor tant robrepres
Que del recor en mi no agui cura,

Jo per esguard d'aquella Polyxena
Lexi honor perqui en Troya vengui,
Tant gran et fort d'amor jo senti pena

Burlat jo fuy al temple que venia;
Amor e mort en un temps conegui:
No'm digues pus que mot no't respondria.»

E jo callant, volti per una strada
Hon viu en mig una ampla fossa torta
Que del mirar l'anima fon turbada.

Dins ella viu Briseyda (7.) molt trista
Tota a cavall sobre un Minotauro,
Nua, cruel e d'espantable vista;

E a l'entorn los Centauros venian,
Molt ben armats de veri e segetes,
Tals quals el mon abans viure solian;

Tirant li fort sens pietat alguna
Tant que son cors de crespi ressemblava,
Los uns justats, altres una apres una.

Jo trist mirant un tant aspre turment,
Tant de amor com de novell misteri
Pres gran espant lo meu trist pensament.

«Digues a mi, jo't prech, mestressa mia,
Jo comenci per voler esser cert,
D'aquesta amor tant pobre d'alegria.»

Ella respos: «Lley imperial dona
Que tot peccat pena mereix sostendre:
Merit es just e per virtut ressona.

Ingrantitut compren en sí tot vici;
No dona a Deu ni a gent son degut,
Perque l'ingrat cau en extrem supplici.

Briseyda fonch en amor veriable,
Prompta en amar e mils en desconeixer;
Mar o panell al vent no es tant mudable.

Tots los ingrats dolor gran d'amor tasten:
No es amor si viltat si comporta;
Ingratitut son vermens qui la gasten.

Amor no's pot sens ficio compendre,
Car naix de lloch e part incomprensible:
Sol praticant ne pot cascú apendre.»

Digui jo: «Donc totes les veriables,
Desconexents, estaran en tal pena?»
Ella'm respos. «Oc e pus espantables.

Ira d'amor, pus lleyaltat lexaren,
Lis dara lloch de tenebros estatge,
Penant tostemps pus a tots enganyaren.»

De crit en crit venguem en alegria
De molts amants virtuosos en vida
Qui dins amor posan fen companya.

Cerca un flum tals delits jo mirava,
Gran com lo Po, perque jo maturi
Veure el secret que d'amor espirava.

E viu entre ells Ulisses e Filleno,
Dido, Mondo e Pando e Fulgenci:
Diomedes d'amor jo........, lleno.

Estranys delits e gloria sentian;
Diversament amor los delitava.
Apres ne viu molts altres qui venian.

Conexença dix: «Guarde aquella estela
Que sobre tots aqulles amants clarejo:
Irena es (8).» Cert no volti la cella

En son delit per gran temps contempli;
Senti dolor com parlar no'y gosava,
Tant pe'l delit com pe'l turmen de mi.

Essent despert del pensar que pensava,
Venir jo viu ombres d'homes paria
En nombre tal quel comptar meu tirava,

De gran estat paria tot llur esser,
Unes planyen, altres cantant venian;
Jo m'aturi per llurs actes coneixer.

Quant foren prop digui a la mia guia:
«Es de seguir lo que pensar me força?»
Ella. entes ço que jo dir volia:

«No'ls diguis res si primer ells no't forcen;
Menys pot errar en callar que no en dir.
Ffes lis honor que noble gent se mostren.»

Junts tots ensemps per via cortesana.
Inclini'ls ulls a les baxes juntures
E tot lo cors. ab pensa fort humana.

Lo primer d'ells mostrave gran sumptura;
Mirant a mi conech tot mon desig,
D'hon tot cortes me dix lexant tristura:

«Home qui mir en lloch sens final terme!...
Qual potestat d'amor vol consentir?
Tu ser aci sens mort raho m'enferme.»

Jo qui'l parlar total rahó'm fugia,
Quasi voltant reguardé Conaxença,
Ella qui may failli a qui's devia.

Promptament dix: Amor loqual transforma
Los bons amants segons vos altres sou
Permet aquest sia entrat en tal forma.»

Ell: Aturar eternal no hi poria
Car lo infinit no's pot fenyer.
Ell veura amor, apres tindra sa via.»

«Per contentar part d'el seu pensament
Molt te supplich demostres tu qui eres,
Recitant a ell d'amor ton estament»

Com lo malalt ans de parlar sospira
Per alleviar part de sa gran dolor
(L'arch descollat dan no fa encars fira),

Viu jo semblant a l'ombra tan estranya
Dar tal repos per alleujar sa pena
Ab suau gest parla sens altre manya:

Los meus costums, cremant d'el foch de Fedra,
Portaren mi a la mort ansqu'el dan:
Dir no volgui, ans calli com a pedra,

Sino vençut lo gentil sentiment.
D'el fisch meu d'el tot jo ja moría,
En mi ell feu un tal esperiment.

Vi'l jorn venir aspre com s'ha de veure
Essent malalt per l'espirit debatre:
Ultra cascun mon dan hagui a creure.

Essent d'amor e callant jo pensava
De que, vengut el rey Solento, dir;
Ver ell troba ço qu'el físich posava

Roma jo fuy, el dret nom d'Antiotxa (9.)
A mi fon dat e tan servi amor
Que no's pot dir; james li fis reprotxa.

Cipio vent un tant doloros acte,
Dellibera esser commençador;
L'espirit me retorna per tal pacte.

Quanta virtut per si cascu mostraven!
Per un gran temps honor lluyta ab amor;
flames d'amor la pietat sobraven.»

Les sombres grans de nos se departiren,
E restant sols, mes d'el ver desigos,
Cuytat de mi tals paraules eixiren:

«Qual raho vol, o quals poders sobraren
Los nostres ulls clarament no comprenguen
L'habit d'aquells qui'b nosaltres parlaren?»

«Tot cors huma tant la carn los ensegua,
Respos a mi, qu'els devots cel ignoren;
Mundana llum divina los denegua.
Aquests d'amor a dreta forma corren.»

CANT VI

El poeta canta 'ls aymadors italians. — Dant, Petrarca, Na Fiammetta y 'ls principals personatges de les noveles d'aquell temps.

Per la verdor d'una gran prederia
Mes dins lo clos la vista Conaxença,
Mon espirit apres qui la seguia:

Entrats que fom d'un alt jo viu descendre
Quatre homens bells, los tres d'una semença;
Lo quart parech Petrarcha en son entendre.

Quant foren prop juntats se returaren
Ab ordre gran e, lexant felonía,
D'amor enssemps entre si disputaren

Qual mils d' amor los secrets coneixia
E per amor senti mundana fama
E de tots ells escrit quals mils havia

Estranys dictats e poesies belles?
Los bons amants! Cascu d'ells no duptava
Dir ne contar d'amor grans maravelles.

Llurs rahons grans viu esser infinides,
Mes a la fi jo viu qu'el de Florença
frança vence per diverses partides. (10)

D'un bon desig qui d'amor fon estable
Prova d'ells tots no ferm llur pensament:
Pena d'amor fer no'l poch veriable.

La guia'm dix: «Retorna ço que pensas,
Veu lo segons delit que aquells senten:
Tots han a mal fer en amor offensas.»

Com arbre gran qui te longua radice
En terra baix, viu dins lo foch d'amor
Lo sabent Dant con sua Beatrice.

Ço que'n senti lo parlar demostrave:
A amor plague tot lo que'n escrivi.
Vert xipellet d'amor veig que portave.

. . . .

Parlant axi, fom pres d'una gran porta
Hon viu escrit al pus alt de son cercle
Paraules tals, sens jo fer hi estorta (11):

«Dins mi estant en delit perdurable
Ardolies, Irena e Liessa,
E Alissandre en lloch molt delitable,

Ab les quatre desenas de donzelles.
Jo son lo clos monastir de Irena;
Vesten qui'm llig sercar tals maravelles.

Sols per virtut se pren aquesta via;
Los espirits que son en via terna
Ab pau e be dins mi fan companya.
Pochs son aquells qui merescan mi veure.»

Disertació sobre l'amor; trets satírichs contra les fembres, seguint la diatriba d'En Boccacci titulada: ***Il Corbaccio***

Axí com cells qui terra volent veure
Munten en l'alt de llur fusta llatina,
Perque d'alli veritat poden creure.

N'ha pres a mi, qui viu tant en l'entendre
D'alt jo mirant ço quel voler duptava.
Digui per mils los fets d'amor compendre:

«Qui force dol la hon delit atura,
Conaxença, tant cruel com jo sent?
Car dos contrasts ensemps guasten mesure.»

Ella'm respos: «Segons lo teu concepte
Jo parlaré; que si l'escusar fos
Licit a mi, callara tal effecte.

Tu sias cert part d'amor es ventura;
Car son delit neix de dos pensaments
Conforms en hu e dir pus no fretura.

Natura vol e ab gran força estreny
Que cascun hom deman sa bella aymia
Feta a son grat, furnida de bon seny.

Similitut ab dissemblant persone
Dona delit de formar companya,
E dura molt si ab virtut ressone.

Aximateix natura vol les dones
Esser pus fort en amor inclinades
Tals qui'b virtut tinguen costumes bones.

E no es res tenint anima viva
Que no desig semblant de sa natura,
Car soledat tota cosa l'esquiva.

Los qui d'aço se tenen per contents
Sirvent los drets de bona amor,
Virtut e seny los fa viure contents.

Aquests aytal dins lo jardi passegen,
Cantant, dançant, oblidant pensament;
Estan ben richs pusque mes no cobegen.

Algunes son deffaltes en natura
E vergonyant de publicar al abte
Prenen tot ço que'ls dona llur ventura.

Mes la gentil d'angel participant,
Clar espirit e forma molt alegre,
Perque l'hom pech vol tenir per amant?

Tot ignorant ab si lo dan aporte,
Volent fartar lo corrupt apetit:
Seria abans llur vil natura morte.

Lexant amor de part intellectiva
Prenen desigs d'apetits brutals;
De tal amor fen llur pensa cativa.

L'home sentit de lluny veu los delits,
Si be la carn lo fat desig cobeja,
Llur discret seny tempre los apetits.

Tot desig d'hom pren terme facilment
E d'elles no, ans tots temps multiplique,

, ...

Perço james amor en dona atura;
Llur amor es apetit natural
E sens la fi d'el hom james no cura,

Si com als bons es gran ajust de be
Veure d'els mals llur, pena eternal,
Aquests d'amor cascu son degut te.

Entre los mals amor molt poch hi dura,
Car llur amor es sols comprar e vendre,
Complit desig, d'amor no han pus cura.

Mes los leyals ahont que d'amor hagen
Complida amor desigen conservar,
Los bens d'amor observen hon que vagen.

Pena mortal perseguira aquelles
Qui variant llur apetit difforme,
Van cambiant ab molts grans maravelles.

Enamorats oblidan los absents
E desigant que Venus lexas Xipre,
Acullen la en casa ab los presents.

Tots aquells talls prenen un trist deport.
En llurs trists pits amor molt poch atura.

. . . . , ... , ... ,

A alguns llurs fets e vida depravada
Cremen llur cor e rozeguen llur pensa;
Ffuig los amors com a gent reprovada.

A amor li plau, com veus segnrament,
Que'ls bons e'ls mals hic sien acullits
Qui d'amor han hagut llur compliment;

Perço qu'els bons trobant se premiats.
Penant los mals, senten major delit;
Los altres tots de be son admirats.

Tot gran delit es fet pus delitos
Quant es posat cerca d'un gran turment;
L'altre confus, resta pus delitos,

Tota dolor es sols la differença
D'el mal o'l be en los actes d'amor.»
Ella callant, torni a amor la pensa.
E respongui com hom cansat qui's posa:
«Donzella, cert a mí'm par qu'el diable
E nosaltres tot siam una cosa.»

Ab tant passi ab gran enuig e affany
Per la gran gent qu'en multitud estava
Com mils pogui: car trobave'm estrany
Vent fels d'amor qu'el dir callar forçava.

CANTS VII Y VIII

—

Aquestos dos Cants abondan en enumeracions assats monótones dels sortosos aymadors la major part Catalans y Castellans: *Cabestany, Viana, Macías el enamado.* El Cant VII acaba ab l'epissodi d'*Hero* y *Leandre.* El poeta, per un miracle de l'Amor, veu, ab sos propris ulls, *Sesto, Abydo* y l'*Elespont* qu'éll traversa, a peu y sense mullarse, en companyía de *Leandre* y de la seva guía.

...Arribam en un bras de marina,
E regardant d'el pus alt d'una riba
Ella fon cert d'Elespont ser vehina.

De un castell que Abydo's dehia
Ver nos vingué l'affortunat Leandro
Per un carrer tant longh com hom vehia.

Apres que junts e mesclats fom ensemps,
Leandro moch la veu fort amorosa
Dihent: «Seguiu e no dubtau lo temps.»

Pus de las mans cascuna te donada
Comença entrar, Elespont l'i feu via;
Axi passam la perillosa estrada.

Quan a la fi d'Elespont pres la via;
Nos vem exir d'el bel castell de Sesto
Ero gentil, ab grants cants d'alegría.

Ab grans delits e gran festa amorosa
Los dos amants diu Sesto s'en entraren,
E nos restam ab pensa dolorosa,

CANT IX

—

Els Trobadors.—El poeta es presentat al déu de l'Amor.

Devant nos fonch ab sa bella figura
Amor, segons en l'entrar vist l'haviem,
Cubert vers mi ab blancha vestidura.

Novells delits mos esperits sentien
Tant quels passats en obli jo meti,
Desigant mort si fallir no'm sabien.

Passant vers ell, trobam moltes donzelles
Depres amor jugant ab molts delits,
Dones gentils, cantant a maravelles.

Entre lesquals Ginebre estech dençant
E Ariadna, Madea e Gismunda,
Al mig tenint la Ffrancesca del Dant.

Com rossignols cantant en la verdura
Ffedra jo viu et Blancaflor estar,
Ffilocolo (12.) e Guiscard sens rencura.

Benehint *deu Amor* e llur ventura
Causa per qui tant be los consentia,
In excelsis cantaven sens mesura.

Alsant los ulls jo viu quasi torrat
Estar d'amor N'Rambau de Vaqueres (13.)
E Beatrix nobla de Montferrat.

En llur delit amor se delitave
Tant que de cert mostrave Conavença
Esser aquells los mils qu'amor amave,

A l'altre part estech Joffre de Blaya
Molt delitos, e comtessa de Tripol;
En ben amor algu d'ells no s'esmaya.

Sobre tots alt Jupiter jo viu seure
Lo foch d'amor sentint amant a Leda,
Europa apres, d'altres no pogui veure.

Tant contempli per discernir la norma
D'amor, que viu si Cupido no fos
Deu, fora Arnan Daniel en sa forma.

Ffeba parech ab estranya alegria
Dins los estrems d'el pus alt lloch d'amor,
Dampnes ab l'aur que en lloch fosch paria.

Los llums, los fochs que d'amor jo miré
Tants son, tant bells los secrets que mostraven
Que lo pensar al dir dubte reté.

. . . .

Jo retornant divers amor la pensa,
Ginolls ficats lo un d'altre difforma
Per gran honor e per ma gran temensa;

E quant fom pres teme la voluntat
De mes passar e lexant Conaxença
Al deu d'amor dix ab humilitat:

«Just e clement, denota pietat,
Cupido, fill de Venus, Deu d'amor;
A tu present aquest bon servidor
Qui ben amant pert de sa llibertat
Lo gran turment d'amor a si aporta
E sos desigs ingratitut ensegna.
Dins le gran mar d'amor l'espirit negua.
Si donchs per tu Venere no'l conforta
Part de son mal, es que no sentiría
Amor loqui en dol viure faria.»

«Jo sent delit en ses faulas novelles
Tant qu'a mí plau tos dits ben acceptar
F d'els secrets d'amor ell comentar.
Si's serve dret ab dones e donzelles
Donchs sia'l dat, pus ve ab lleyaltat,
Tot lo que jo tinch en ma potestat.»

Axi estant lo Deu Cupido, pres
D'el seu bell arch una segete d'aur
En laqual fou tot mon delit compres;
E donant la a dama Conaxença:
«Vesten ab ell, li dix, seguint son pler
E fir ne'ls pits de la que li's deffensa.

E no't llunys d'ells fins a tant que temps sia,
Fent los enssemps tals delits praticar
Que no on so per ells glorios sia.»

Com pelegri de promesa forçat
Tot son desig es en tornar hon era
Ne pres a mi, desigant ser tornat

La d'hon parti per contar ma ventura,
Aconortant los turments d'amor:
Car tal me viu, ple de dol e tristura.

CANT X

Sembla que'l poeta va dedicar aqcest Cant als seus contemporanis, s'hi troban, emperò, tan alteratc els noms y les alusions son tan obscures qu'hem hagut de renunciar a tot esbrinament. Heus-en algunes mostres.

—

Ab blanch sinyell e forma magrentina
Sacerdotals sos apetits contenta,
Flames ardents d'amor se disciplina

. , ...

Call me de tu, noble Feba comptesse,
Que poch parlar jo poch qui de tu parle:
Vicis d'amor t'han muntat ser deesse

. . . .

El poeta pregunta a Conaxença'l nom d'una fembra damnada per sa luxuria.

—

Ella'm respos ab cara vergonyosa
»En flor de lir e vipra blasonant
Son propri nom femini bell reposa (14).

NOTES

De la "Comedia de la Gloria d'Amor"

NOTES

de la

Comedia de la Gloria d'Amor

1.—***Pirrus***. . . El Dant també'l posà dins el cercle dels tirans, (*Infern*, Cant XII.)

2.—***D'el llach***. . . El Dant digué igualment: *Il lago del cuore*. (*Infern*, Cant I.)

3.—***Venus sabent*** . Virgili, qui també fou tramés per guiar al Dant per Beatriu, li diu;

E venni a te cosi, com'ella volse (*Infern*, Cant II).

4.—***Tres dones***. . . Probablement les tres Gracies. —Si es axí, també remembra'l Dant, (*Infern*, Cant II. o la Canzone IV.—Vegi-s Guinguené, Vol. I, pl. 463.

5.—***Reyna Amazona***. Antiopa qui's maridà ab Teseu. Vejau la *Theseida* de Boccacci.

6.—El poeta ha tret aquesta tradició sobre Aquiles de les obres de Dares (1): «Et quant lo temps et jour sont venuz ausquelz Hector a esté inhumé, Priam, Hecuba, Polyxène et autres princes troyens visitans le tombeau dudit Hector,

(1) Dares, *Frigiä*, sacerdot del deu Vulcà, a Troya, els antichs el tenían per autor d'una *Iliada* anterior a la d'Homer. Deixém la cita en vell francés, tal com la dona En Cambouliu.

s'est rencontré Achilles qui contemplant Polyxène incontinent a esté espris de son amour.» Després l'autor afegeix que: «Hecuba incite son filz Alexandre á prendre Achilles par espies et á le tuer. Ce qui se pourroit facilement faire, pourtant qui icelluy Achilles avait par singulier desir demandé Polixène en mariage. Adonç a esté deliberé mettre gens en embusche dans le temple d'Apollon Thymbreus, jouxte la porte de Troie, lá oú Achilles devait se trouver pour parlementer de ce mariage.» L'Aquiles caygué a n'aquest parany y fou occit per Alexandre. — *La vraie histoire de la ruyne de Troie,* escrita en grech per Dares de Frigia; en 32 è. París, 1553.

7.—**Briseyda**. . . El manuscrit té aquesta nota escrita al marge: «Fon filla de Calchas bisbe de Troya.» En quant al seu suplici es un altra manlleuta del Dant.

Infern. Cant, XII:

Io vidi un'ampia fossa in arco torta

. . . .
. . . . ed essa in traccia
Correan Centauri armati di saette,
Como solean nel mondo andare a caccia.

8.—**Irene**. . . Aqui's fa referencia a la famosa emperadriu Irena, mes celebrada per les noveles que per la historia; segons se diu, passà'ls seus anys darrers dins un convent. Més en-abant la retrobarém.

9. — **Antiotxa**. . , Es facil reconèixer, en aquest epissodi, l'historia d'Antíocus, de tantes maneres fressada per els poetes y noveladors de l'Etat-mitjcna.—Vejau el *Violier des histoires romaines*, edit. per Jannet, pl. 324,

10. — **Ffronsa**. , . Quins son aquests tres poetes francesos vençuts per Petrarca? Ab seguritat qu'un d'ells es En Chartier, Els altres dos tal-volta son En Guillém de Lorrís y En Michaud.—Vejau la pl. 44 del present **Assaig**.

11.—Nou remembrament del Dant. *Infern*, Cant III.

12.—Personatges de *Il Filocolo* del Boccacci,

13.—Rambaud de Vaqueiras, Jofre Rudel, Arnau Daniel, célebres trobadors qual historia es prou coneguda y no cal, per lo tant, tornar-la a comptar.

14, —Els Viscontis de la ciutat de Milà portavan un escorçó, en llur escutd'armes.

NOTA ADDICIONAL

AL POEMA

Comedia de la Gloria d'Amor

NOTA ADDICIONAL

AL POEMA

COMEDIA DE LA GLORIA D'AMOR

Mentres el poema «Comedia de la Gloria d'Amor» romandrà inèdit, tindran especial interès per els aymadors de la Literatura Catalana Antiga els fragments qu'En Cambouliu va incloure, a manera d'addició, al seu «Essai sur l'Histoire | de la | Littérature Catalane» | ... Paris. 1858 (planes 110-177). Per aquest motiu nosaltres hem cregut convenient incloure-ls també en la present traducció catalana de l'obra d'En Camboliu, esperant que prompte serà publicat íntegrament entre'ls *Antichs Poemes Catalans* que, com propera materia d'exhumació literaria, ens té anunciats el docte y actiu restaurador de vells textes, En R. Miquel y Planas.

Adjunctèm, en aquesta *Nota Addicional*, una petita exposició crítica que del dit poema va publicar la revista literaria «Lo Gay Saber». Primera época, (1 Març 1868—10 Novembre 1869). pls. 235-237. No es cap troballa de vàlua aquesta breu exposició crítica de la «Comedia de la Gloria d'Amor», ans bé la considerèm treball de segona ma, escrita, no en vista del poema íntegre y original, sinó aprofitant el meteix estudi, fragments y notes d'En Cambouliu; més com se sia que pot ajudar a la formació d'una idea mes complerta del poema, l'afegim també a n'aquesta edició. Aquest humil treball aparegué anònim, mes, indubtablement, tant aquest escrit com molts altres d'anònims publicats en les valentes columnes de «Lo Gay Saber», eran sortits de la ploma del infadigable y vibrant catalanitzador, En Francesch Pelay Briz, de bona memoria, qu'era'l fundador y ànima de dita revista.

LA

Comedia de la Gloria d'Amor

DE

Fra Rocabertí, castellà d' Amposta

El poema titolat *Lo Comedia de la Gloria d·Amor*, consta d'un prolech (Proemio) y deu Cants. Son 1522 el nombre dels versos que'l forman. Els metres son terziues; (Cants I, V, VI, VII, VIII, IX, X), versos de vuyt y deu sílabes: (Cant III),

Com hem dit comença ab un *Proemio* en prosa que a nostre juhí es de lo millor que conté dita obra. Trossos se troban en ell richs d'imatges, armoniosos y que no sembla sinó que son escrits de poch. Comença axí: «A vosaltres jovens... (veja-s la pl. 87). Per aquest prolech o introducció ja's pot formar juhí del estil y de la galanura del llenguatge d'En Rocabertí, si bé, y es llástima no deixa d'esser un xich ple encare de provençalismes. En aquest proemi explica l'objec-

te que's proposa y aquest no es altre que demostrar que l'amor té lleys constants qui regeixen tant en aquest mon com en l'altre, y que'ls enamorats de bona semença per infortunats que sian en aquesta vida reben, en l'altra, ei premi de llur fidelitat y bon comportar, y que, al contrari, les ánimes vicioses tenen al mon inmaterial un càstich proporcionat a llur malvolença. Sapigut l'objecte anèm a tractar del argument.

CANT I

—

En aquest Cant descriu l'estat dolorós de sa ánima un jorn en que, ab el cor nafrat, se trobà en mitg de *una vall d'arbres tant dolorosa,—qu'esmaginant la dolor que sentia,—la pensa trobé la mort desigosa.*

Tan viva era la seva dolor que fins Pirrus, Neró y altres tirans (com diu el poeta) se compadiren d'ell y se'l miraren ab ulls compassius.

Ple d'angoixa y desesperació y després d'haver demanat socors als deus Apol-ló y Mercuri, el poeta acaba dihent que *nafrat de amor y trist comenceá a* planyê-s, ab el pensament dolorit (Lo que digué planyent-se forma part del Cant II).

Aquí fineix el Cant I, en el qual, segons se veu. el poeta no més s'esforça en palesar l'estat de la seua ánima enamorada. En ell hi han algunes terzines de bastanta armonia y tendresa çom son aquestes ab que comença'l poema:

De tot delit privat e d'alegria,
Ple de tristor enuig el pensament
Ab dolor gran me retrobi un dia,

Dins nna vall d'arbres tan dolorosa;
Qu'esmaginant la dolor que sentia,
La pensa trobé la mort desijosa.

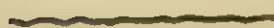
No menys dolça y expressiva es la que segueix:

De dolors tres jo pass aspre turment:
Gran desfavor e poch voler n'aymia
Pays estrany dins agre pensament.

Y'l Cant acaba axí:

Si com l'agro sentint mal temps venir,
Ffugint se met als arbres per repos,
Naffrat d'amor, jo tríst comensé dir
Dins lo cansat pensament dolorós.

(Veja-s el Cant I, pls. 91-92).

CANT II

—

En el Cant II el poeta foraviat per la *vall d'árbres* de que parla al començar el poema aixampla'l seu oor oprimit ab terzines, algunes d'elles superbes y d'enlayrada entonació. Comença axí:

Amor qui ve d'un natural suspir
D'el llach del cor perteix son nodriment;
Mort m'ha sens mort e morint puch guarir.

Trist! esparant lo be que desig veure
Lo foch m'encen ab grans flames la pensa;
Qui tal nó sent, ma dolor no pot creure.

Si com lo temps qui ve ab tal fortuna
Que dels arbres les fulles s'en aporta
No tot justat, mes una apres una,

No pren a mi per sentir major pena
D'un petit dan; crexent en pus alt munta:
Una dolor una altre pus fort mena.

Après diu axí:

Car segons trob el bon Seneca ha dit:

«Amor d'amor s'apaga ab son semblant
E al amant qui aura leyal servit.»

En aquest precepte ja's deixa entendre l'idea fonamental del poema, de la qual hem parlat al fer esment del *Proemio*.

(Veja-s el Cant II, pls. 93-94.)

CANT III.

Seguint per el bosch (que simbolisa les passions que bullen dins del cor del home en sa jovenesa) a la fi veu un castell de bell aspecte, el seu pont llevadiç es d'argent; el poeta creyent-lo deshabitat se'n hí va, mes ab gran sorpresa se troba detingut per una angelical bellea que vesteix una túnica negra, que porta la cabellera flotant sobre ses espatlles y qu'està voltada de deu infants qui ademés d'aguantar sengles teyes enceses, acompanyan ab llurs veus de Paradís la cançó de la donzellla. Deixa maravellat al poeta aquell cant per lo sen llanguiment y trist compàs, d'aytal sort que, segons diu, li sembla la cançó del *angoixós*. Mentres cantava fou alçat el pont llevable d'argent, fent-li perdre tota esperança de poder-hi entrar el poeta. Finida la cançò del *angoixós* el foraviat romeu parlà, ab tal veritat y ab tan falagador llenguatge, que la guardiana del castell en restà commosa y li digué:

Vostre espirit de piedos suspir
De res en mi maravella no senta;
Venus sabent la causa que'us turmenta,
Mana que jo a vos degués exir;
Ffent vos d'amor una semblant valença.
Demostrant vos la sua dreta via,

Dant vos primer no d'el tot alegria,
Lo meu nom es *d'els* amants conaxença.
Perque veniu a mi, mostrar vos he
Amor que'us tol ço que natura te.

(Veja-s el Cant III, pls. 95-96.)

CANT IV

—

El poeta entra al castell y arriba acompanyat per la donzella a l'entrada del *jardí d'amor*. Allí hi veu una munior de dones qui fan crits llastimosos y qui's planyen de moltes maneres. Entre elles hi troba la dama Sans Merci (1). El poeta pregunta a sa guía per que's planyen y sofreixen tant, y la donzella, *Na Conaxença dels enamórats* li respon:

«Citarea las fa passar
Aquest turment perque'n amar
Foren cruels:
Car la lley vol qu'ab les infels
Servada sia com als fels
Llur igualtat.
A Deu desplau la crueltat
Mes que no tot altre peccat
Que'ns puga fer.
Les que tu veus tot llur voler
Es estat, no de satisfer
Llurs amadors,
Ans en pagua de llurs amors
Lis donaren cruels dolors
Sens pietat;
E los serveys han oblidat

(1) Personatge d'una composició del poeta francès Allain Chartier, capellà, notarí y secretari dels Reys Càrles VI y VII.

Que llurs amants han practicat
Per llur amor:
Perço are lo deu d'Amor
Les fa penar ab gran dolor
E passio:
Perque senten punicio
De llur mala intencio
En que han viscut.»

Com a versificació el Cant que segueix, es de lo més armoniós que s'escrigué al segle XV.

(Veja-s el Cant IV, pls. 97-98.)

CANT V

Després d'haver entrat al jardí dels enamorats el poeta veu Na Venus seguda en un tronus ab el deu Amor als seus braços y dormit. Prop del escambell de Na Venus hi han també:

Tres dones molt insignes
Totes volent ço que d'amor nos mira.

Sembla referir-se a les Tres Gracies. Passa endabant y ovira una munior d'enamorats coneixent-ne molts d'ells per ses lectures y que'l mouhen a compassió. Cal fer remarcar qu'En Rocabertí en la llarga enumeració de tots los qui poblan el *jardi dels enamorats* uo segueix altre ordre que'l cronològich, lo qual a més de no ser gayre poètich posa'l llegidor en gran confusió y dona lloch a repeticions inoportunes: axí, per exemple, després d'haver parlat d'un *luxuriós*, parla d'un *faltat d'honra* per tornar a parlar d'un altre qui té'l vici primer y a continuaciò d'un quart qui no esta net de la segona falta. Axò es lo pitjor que té'l poema. Mes en cambi la rica font de poesia de tota la obra deu cercar-se en aquest Cant V y en elVI. Pochs poetes d,aquell temps o ningú de ells el guanyan en galanura y suavitat de llenguatge d'aquests dos Cants. Citèm algunes terzines com a mostra:

Viu dins un temps tant estranya crescuda

D'enamorats, que james no pensara
D,amor n'agués una tal part venguda.

Dosprés parlant de Jason diu ab no menys dolcesa:

Girant me trist al so d'un gran turment,
Jo viu Jason qui Madeya oblida
E fon ingrat d'amor, desconaxent,

Desfavorit cridant: perdo, amor!
Un temps plorant e l'altre sospirava,
Apres. cridant, dix ab aspre dolor:

«Be deu pensar l'aymador
Que remey no lis deu dar,
Pus es amat per amor
Esa aymía vol lexar.»

Després d'haver-lo estat mirant algun temps, afegeix el poeta, «prosseguínt mon camí vaig veure a Aquiles en mig de flames d'amor.

Hon viu estar Achilles en la flamma
D'amor, tant fort com lo sol qui's demostre
En lo bell temps, si boyra no l'enrama.

Compadit el poeta de la seva dolor, li pregunta la causa del seu torment, y N'Aquiles respon que Na Polixena fou la causa de la seva deshonor. Es notable'l final de la resposta d'aquest personantge, diu axí:

. . . .

Amor e mort en un temps conegui:
No'm digues pus que mot no't respondría.»

El poeta va caminant, guiat sempre per *Na Conaxensa* dels enamorats y veu dins una fosa redona l'hermosa Briseyda filla del Bisbe de Troya qui's deya Calchas.

Na Briseyda cavalca dalt d'un minotaure y al voltant d'ella molts centaures la fereixen ab sagetes enverinades, iguals a les qu'usavan quan ella vivía. Llavors el poeta, compadit del martiri d'aquella dona, no pot menys de preguntar-li per què passa aquell càstich, y li respon l'hermosa martri:

. . . . «Ley imperial dona
Que tot peccat pena mereix sostendre:
Merit es just e per virtut ressona.

Ingratitut compren en si tot vici;
No dona a Deu ni a gent son degut,
Perque l'ingrat cau en extrem suplici.

Briseyda fonch en amor veriable,
Prompta en amar e mils en desconeixer;
Mar o panell al vent no es tant mudable.

Tots los ingrats dolor gran d'amor tasten:
No es amor si viltat si comporta;
Ingratitut son vermens qui la gasten.

Amor no's pot sens ficcio compendre,
Car naix de lloch e part incomprensible:
Sol praticant ne pot cascú apendre.»

Pregunta llavors el poeta ab senzillesa:

,.... «Dona totes les veriables
Desconexents, estaran en tal pena.?»

Y la dama respon:

. . . .

. . . .

. . . . «Oc e pus espantables,

Ira d'amor, pus lleyaltat lexaren,
Lis dara lloch de tenebros estatge-
Penant tostemps pus a tots enganyaren.»

Llavors deixant-la'l poeta troba encare a Ulises y Filena. Dido, Pando e Mando, Fulgenci y Diomedes, patint quiscum d'ells segons lo delicte que comes havía en amor.

En aquet punt veu atançar-se de lluny un aplech immens y Conaxensa li diu:

. . . . . . «Guarde aquella estela
Que sobre tots aquells amants clareja:
Irena es.»

El poeta la mira y no s'atreveix a dirigir-li la paraula, tan gran es el respecte que en ell desperta sa presencia.

Un dels troços de mes válua y un dels epissodis mes brillants d'aquest Cant es, sens dubte, el del romà Antíocus. S'hi veslluma certa grandesa qu'enamora y si no'n haguessim citat ja tants fragments el transcriuriam íntegrament, pues es digne de tal honor, mes deixèm-lo pëls curiosos qui 'l cerquin y'l sapian troabr.

(Veja-s el Cant V, pl. 99.)

CANT VI

Poca cosa dirém d'aquest Cant, puix es una continuació del anterior; en éll tracta dels enamorats italians. Parla del Dant, del Petrarca, de Na Fiameta.

Sols en citarém aquí alguns fragments perque'ns recordan un'altra gran poesía.

Parlant axi, fom pres d'nna gran porta
Hon viu escrit al pus alt de son cercle
Paraules tals sens jo fer hi estorta:

«Dins mi estan en delit perdurable
Ardories, Irena e Liessa,
E Alissandre en lloch molt delitable.
. . . .

Sols per virtut se pren aquesta via;
Los espirits que son en via terna
Ab pau e be dins mi fan companya.
Pochs son aquells qui merescan mi veure.»

Axò, sens voler, nos recorda allò del Dant:

Queste parole di colore oscuro
Vid'io scritte al sommo d'una porta, etc.

(*Inferno*, Cant III.)

El poeta's va familiaritzant ab aquell mon d'esperits:

Axi com cells qui terra volent veure
Munten en l'alt de llur fusta llatina,
Perque d'alli veritat poden creure.

N'ha pres a mi, qui viu tant en l'entendre
D'alt jo mirant ço quel voler duptava.
Digui per mils los fets d'amor compendre:

Ab tot per acabar de resoldre aquells dubtes que se li presentavan comença ab sa companyona un diàlech molt picaresch emperò massa llarch y gayrebé impropri d'un poema d'aquesta naturalesa. Sols s'hi tracta d'amor y les invectives en general son endreçades contra les dones. A n'aquesta disertació s'hi troba ja per tercera o quarta vegada desenrotllada l'idea principal del poema.

(Veja-s el Cant VI, pl. 107.)

CANTS VII Y VIII

—

Ja hem dit que si bé la poesía guanyava en dolcesa desde'l Cant V en abant, en cambi perdía, y molt, la forma simbólica del poema. El poeta vol deixar el motllo qu'havia adoptat y fa com la papellona quan veu una llum quo la va rondant, rondant fins que s'hi crema. En Robabertí fa igual; va entrar al jardí dels enamorats y'n sorti deixant-hi una de les ales del seu geni a dins.

Aquest Cant no presenta cap novitat com no sía citar alguns poetes y alguns personatges catalans.

> Passant jo viu Guillem de Capestany,
> Viana ab ell e Paris lo segon,
> Ysold'apres ab lo noble tristany,

També n'hi troba alguns de castellans entre ells el celebre Macias *el enamorado.*

—

Res tenim que dir del Cant VIII, com no sia consignar qu'en ell el poeta passa l'Helespont.

(Vejau els Cants VII y VIII, pl. 115.)

CANT IX

—

En aquest Cant el poeta se troba debant del Amor. Recordi'l llegidor qu'abans de passar l'Helespont deixa l'Amor dormit en braços de sa mare a l'entrada del jardí dels enamorats. Are'l trobèm, sense saber per què, a l'altra part del Helespont. vestit de blanch y tal com descriu a continuació;

> Devant nos fonch ab sa bella figura
> Amor, segons en l'entrar vist l'havèm,
> Cubert vers mi ab blancha vestidura.

Aquest Cant es el mes preciós del Poema, es l'apoteósi del Amor. Llàstima qu'aquest no sía'l Cant darrer. car axí quedaria mes ben acabat el poema y s'estalviava'l Cant X qu'es verdaderament un Cant dolent, y que, fins per que no hi falti'l pecat, ocaba ab una injuria.

El poeta, després d'esser presentat al deu Amor, contempla extasiat les hermoses donzelles que:

> Com rossingols cantant en la verdura,
> . . . .
> Després amor jugant ab molts delits.

Gayrebé foll d'alegría, al veure apareixê'l sol y al con-

templar la hermosura del deu Amor, el poeta va a parlar, detura s, emperó, per respecte y llavors sa companyona *Conaxensa* ho fa per ell, ab les següent paraules:

«Just e clement, denota pietat,
Cupido, fill de Venus, Deu d'amor,
A tu present aquest bon servidor
Qui ben amant pert de sa llibertat
Lo gran turment d'amor a si aporta
E sos desigs ingratitut ensegna.

Dins lo gran mar d'amor l'esperit negua.
Si donchs per tu Venere no'l conforta
Part de son mal, es que no sentiría
Amor lo qui en dol viure faria.»

Jo sent delit en ses faules novelles
Tant qu'a mi plau tos dits ben acceptar
E d'els secrets d'amor ell comentar.
Si's serve dret ab dones e donzelles
Donchs sia'l dat, pus ve ab lleyaltat,
Tot lo que jo tinch en ma potestat.»

Axi estant lo deu Cupido pres
D'el seu bell arch una segete d'aur
En laqual fou tot mon delit compres;

E donant la a dama Conaxença;
«Vesten ab ell, li dix, seguint son pler
E fir ne'ls pits de la que li's deffensa.

E not lluny s d'ells fins a tant que temps sia,
Fent los enssemps tals delits praticar
que so on so per ells glorios sia.»

Com pelegri de promesa forçat
Tot son desig es en tornar hon era
Ne pres a mi, desigant ser tornat

La d'hon parti per contar ma ventura,
Aconortant los turments d'amor:
Car tal me viu, ple de dol e tristura.

(Veja-s el Cant IX, pl. 117).

Aqui acaba

la Traducció Catalana

del

Assaig sobre l'Historia

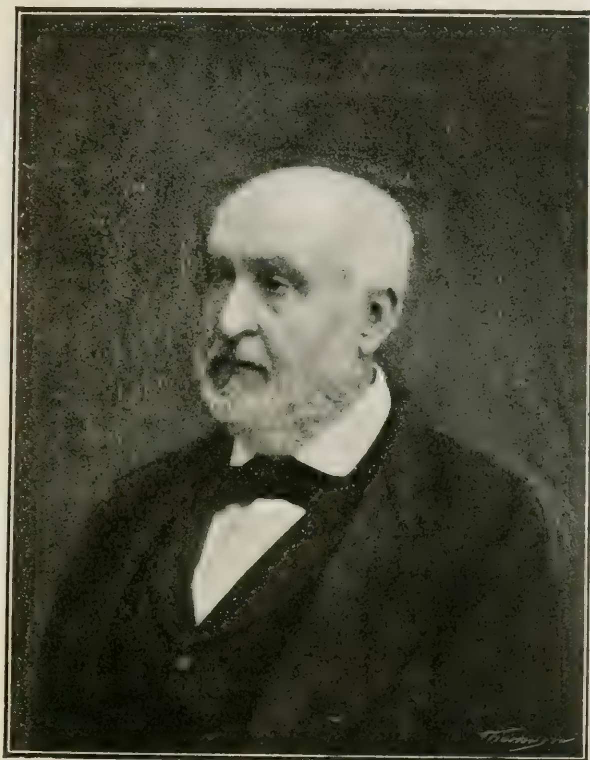
de la

Literatura Catalana

per

F. R. Cambouliu

ANTICHS POETES CATALANS

En Manuel Milà y Fontanals.

—

(1818-1884).

Ressenya Histórica y Crítica

dels

ANTICHS POETES CALALANS

per

Manuel Milà y Fontanals

RESSENYA HISTÒRICA Y CRITICA

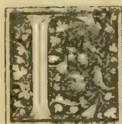
DELS

ANTICHS POETES CATALANS

Premi extraordinari als Jochs Florals de 1865

> Los Catalanes, Valencianos y aun
> algunos del reyno de Aragon fueron
> e son grandes oficiales desta Arte.
> LO MARQUÊS DE SANTILLANA

Adverteucia ó explicadió de perqué dins del nom de poetes Catalans també s'inclouen los Valencians y Mallorquins y de perqué's diu Catalans y no Llemosins.

NTREMITJ de les famoses llengues francesa, italiana y castellana hi havia un altre romans molt celebrat que alguna vegada s'anomena llengua d'oc (hoch conforme'l nostr'estil), per causa de ser esta sa partícula afirmativa. Dita llengua's partía en dos branques; la del septentrió dels Pirineus (llevat lo Roselló) y la del mitjorn dels mateixos.

Lu del septentrió s'anomemá comunment provensal, mes lo poeta y gramátich Ramon Vidal de Bezaudú (Besalú), li doná'l nom de llengua llemosina, sens dupte perque'ls dos

trovadors mes cars tinguts (B. de Born y G. Borneil) eran de la provincia de Limoges. En aquesta llengua cantavan los trovadors mes vells (segles XII y XIII), ja fossin de la Galia inferior, ja de Catalunya ó de Italia (1).

La branca del mitjorn dels Pirineus, á mes del nom de *romans* que era comú á totes les filles del llatí, rebé aquell que li pertocava, que era'l de *catalá* ó *catalanesch*. Aquest parlar, ab les conquestes y noves poblacions, passá á les Illes y à Valencia, y fins molt cap ensá sols se conegué en los tres regnes una llengua lliteraria, per mes qu'en l'ús vulgar hi hagués diferencies: les quals diferencies han sigut aprés reconegudes com á dialectes separats. Y de bon grat confessarem que moltes relliquies del antich parlar perdudes á Catalunya s'han mantingut en los altres dialectes, ademés d'algunes singularitats que aquests ofereixen, com les vocals mixtes ó diptongació en lo mallorquí: fet de importancia en lo que no fora oportú allargarnos.

Emperó succehí que'ls poetes y mestres qu'estudiaren la «Razós de trobar» de Ramon Vidal, hi trobaren lo nom de *llemosi* com lo propi de la llengua que alli s'ensenyava y qne's volía imitar; y eix nom del llibre de Vidal traspassá á algun dels nous tractats que's compongueren, com aquell que diu:

Tot enaysí com lo rubís
Sobre totas peyras es fis
E l'aurs sobre metals cars,
Sobre tots razonars parlars
Parladura lemoyzina
Es mays avinens é fina.

Est nom fou fortunat. Al comens tinguè poch ús, segons apar, entre nosaltres, mes en Castella, Villena y Santillana no'n usaren d'altre; aprés los valencians lo preferiren natu-

(1) Aquí tractám de la llengua galo-meridional en comú sens consideració de sos dialectes, ni de les diversitats entre'l llenguatge parlat y escrit.

ralment al de català (1), y á la fí nosaltres y tot nos en gloriarem, haventse ja perdut l'esme de son orígen: lo qual se cercava molt lluny no sols en histories aprovades sino tambè'n les rondalles d'Otger Cataló. Fins que ara'n nostres díes, consultant los escrits antichs s'ha pogut declarar lo secret y restituir la veritable denominació.

Donada aquesta explicació y ans de comensar farem un' altre advertencia en que parlam de la mateixa llengua, sino qu'es especial al present dictat, y será la següent: que no haventse may aparellat son autor per escriurer prosa catalana, de cap manera vol posarlo com á mirall de semblant llenguatje, y qu'en punt de l'ortografía li ha aparegut *cosa molt pertanyent al cas* conformarse en lo essencial ab la que arreglá un dels antecedents Consistoris.

(1) Fins á la terca l'aplícá l'editor de Jacme Roig en lo seggle XVI;

Criat en la patria | que's diu limosina
No vol aquest libre | mudar son lenguatje.

Sols á les darreríes del seggle XV veyem que alguna vegada los valencians comensan á nomenar valenciana la llengua qu'escriuen.

I

Fonaments de l'escola poética catalana

> Leixant apart | l'estil dels trobadós
> Qui per escalf | trespassen veritat...
> Ausias March.

o cantavan ja quant arribá'l segle XIV, així com abans fer solian, aquells primers trobadors de llengua provensal que eran ensemps autors y cantadors de ses obres y que anavan pel mon y majorment per les corts dels reys y'ls palaus senyorials cercant dons y honors; mes no per això s'havía perdut lo cultivament de la famosíssima llengua d'hoch, ni en la nostra terra, ni en la d'enllá los Pirineus. No mes lo nom de Ramon Lull ja'ns demostra ab quina vivor clarejava nostra poesía al comensar dita centuria y á mes d'ell altres n'hi hagué (1) qu'escrivian obres rimades. Mes no cal duptar que hi hagué una revivalla poética en lo regnat d'En Pere, anomenat lo del *Punyalet*, pus éll mateix fou poeta, pochs ó molts poetes visqueren en sa cort, y en son temps s'escrigueren alguns dels tracttrats de que preugueren norma los práctibh en l'art de trobar. Del regnat d'En

(1) Com frare Romeu Bruguera (1228-1315) que feu una «Biblia rimada en romans». Muntaner que feu un bell sermó» rimat «en so de Gui Nantull,» l'infant En Pere que pera la coronació de son germá N. Anfós III (1327) compongué algunes danses, un serventesch, una cansó y DCC versos (lo M. S. diu aixis?) rimats.

Pere proceheix donchs aquella escola poética que tingué mes crit en lo seggle XV, y per tal com havem de parlar de aquest, no podem callar del precedent.

Poch temps abans de que la ma d'En Pere agafès lo ceptre d'or, uns poetes que s'anomenavan la Sobregaya companyía dels set trobadors de Tolosa, segons la costum que ja era establerta de ajustarse en cert jardí, volgueren convidar als poetes d'altres encontrades ahont se parlava la mateixa llengua á que'ls trasmetesen ses obres, pera premiar les més dignes ab flors d'or y d'argent, espandint aquell tan famós cartell que comensa dihent:

Als honorables é als pros
Senhors, amichs é companhós
A qui es donat lo sabers
Don creis als bons gaug é plazers, etc,

La primera d'eixes festes poétiques fou celebrada en 1324, y un poch més avant, l'any 1356, fou donada al comú de la gent y tramesa á determinats llochs (aixís es que n'hi ha un trasllat en l'Arxiu de la Corona de Aragó) un tractat de poesía y gramática ab lo nom de *Leys d'amors*, que'n alguna part segueix las petjades de nostre Ramon Vidal de Besalú. Emperó com aquell llibre fos massa llarch y de dficultosa retenció, s'en feren altres de més xichs y de més bon tracte, los principals dels quals son los següents:

I. *Compendi de la conaxensa dels vicis que poden esdevenir en los dictats del Gay saber*, fet per Joan Castellnou, un dels VII mantenedors del consistori de Tolosa de la Gaya Ciencia. Fou endressat al noble En Dalmau de Rocabertí, lo qual arribà al regnat del rey En Joan; mes lo dit tractat sembla haverse fet poch temps aprés de las *Leys d'amors* (de algunes de les quals partides es verament un compendi) si acás no fou molt posterior á la següent obra del mateix Castellnou.

II. *Glosa del Doctrinal de Ramon Cornet*, feta per Joan Castellnou. Es una anotació dels vicis que aquest troba en lo dictat del Cornet. Fou feta ad honor del Infant En Pere que's posà á Fra Menor en l'any 1358 y per consegüent ans d'aquest any, pus Castellnou parla d'éll com d'un príncep y no com d'un frare.

III. *Mirall de trobar*, per Berenguer de Noya, (mallorquí segons Santillana). Era un tractat de les lletres del *a b c* y de les figures poétiques que son també parts de les *Leys d'amor.*

IV. *Declaració de les regles de trobar de Vidal de Besalú*, per Jofre Foxá, (monge negre, segons Santillana).

V. *Comensament de la doctrina provincial vera é de rahonable locució.—Flors del Gay saber.* Obretes trobades que, seguían la doctrina de les *Leys d'amors.*

VI. *Llibre de les concordances apellat Diccionari ordenat per En Jaume March á instancia del molt alt é ponderós Senyor En Pere per la gracia de Deu rey d'Aragó é font feyt en l'any MCCCLXXI* (1).

VII. *Tercimany del gay saber. Açi comensa lo prolech del present llibre apellat Torcimany, lo qual tracta de sciencia gaya de trobar, lo qual ha compilat Lluis d'Aversó ciutadá de Barcelona* (2) *per instrucció dels no sabents ne enteses en la dita sciencia.*

En aquell temps fou introduit lo nom de Gay Saber ó Ciencia Gaya donada al art de Trobar, y que no's llegeix en los antichs trobadors, com axí mateix lo de llengua llemosina, conforme demunt tenim explicat, y no sols lo nom sino que'ls poetes, en especial los mes antichs, treballavan de usar paraules y formes de la llengua dels trobadors vells ó de la *Razon de trobar* y *Lleys d'amors.*

Llavors s'introduiren també molts noms propis de la ciencia poética, la mes gran part presa de les *Leys d'amors*, encara que de vegades ab alguna variació, afegints'hi des-

(1) En alguna cosa's veu que J. March no segueix les *Leys d'amors,* axí com en algun'altre's reconeix que's recordava del tractat de R. Vidal.

(2) L'honorable En Lluis d'Aversó, ciutadà de Barcelona, se troba participant en actes de la república l'any 1410 y lo següent.

prés alguns altres no usats per les dites *Leys;* y com la coneixensa d'estos noms sia necessaria per compéndrer bé aquella antigua escola, posarém aqui l'explicació dels principals, la qual pensam que ad alguns pareixerá fastigosa, pero que plaurá als qui son afectats al estudi de les antiguitats literaries.

Tota ratlla mesurada havía nom de *bordó*, poques vegades de *verset* y may ó quasi may de vers, paraula que tenía altre significació.

Los *bordons* mes usats eran los de 11 sílabes (1) ab accent y pausa á la 4.ª, y los de 9 sílabes. En les Danses s'usaven los de 8. Mes endevant trobam los de 12, presos de la poesía castellana.

Lo *bioch* era un tros ó trencat de bordó (altrament un bordó mes curt) y l'*ampelt* una paraula molt xica concordant ab lo bordó precedent.

L'unió d'alguns bordons pera formar un tot arreglat s'anomenava *cobla. Cobla croada* era aquella en que concordava o rimava lo bordó primer ab lo quart y lo segon ab lo tercer y comunment lo quint ab lo vuité y lo sisé ab lo seté; *encadenada* aquella en que concordava ó rimava lo primer ab lo tercer, lo segon ab lo quart, etc. N'hi havía de *mitj croades y mitj encadenades*,

Appariats eran los bordons que concordaven de dos en dos. Hi havía cobles mitj croades y mitj appariades. etc.

Una cobla sola (ab tornada ó sense) se deya *espqrsa*.

Les cobles de vegades no estavan agafades l'una ab l'altre (encara que'ls rims seguissin lo meteix orde) y llavors l'obra's deya *solta*. Mes altres vegades se renovavan los mateivos rims en totes les cobles y llavors l'obra's deya *unissonant*.—Si'l derrer rim d'una cobla era'l mateix que'l primer de la següent, s'anomenavan *capcaudades*, aixís com altres vegades no era'l primer sino lo segon rim d'una cobla lo qui concordava ab lo precedent. De vegades eran dos los rims

(1) Seguim lo compte italiá y castellá y no'l francés que llavors se seguía, y en lo qual, exempli-gracía, lo que diem bordo de 8 sílabes, se diu de 7, lo de 11, de 10, etc.

que's renovavan, lo qual podrém anomenar capcaudades de dos bordons. Totes estes cobles de que acabam de parlar eran de bordons de 11 sílabes. Hi havía altres menes de cobles de bordons de 11 ó dels meteixos barrejats ab altres de 7, y mes endevant de 5, ab diverses ordinacions en los rims.

Quan no hi havía rims concordants en tota l'obra's deya *estramps* 4 *estrampa* (obra ó cobla). Un bordó sens rim (altrement un rím no concordant), ficat entre altres que'n tenian, bordó ó rim *perdut*.

Del nom de capcaudada ó sols *caudats* que's donava de vegades als appariats, pensam que devalla lo de *codolada*, forma molt usada pels nostres antichs (encara que sens lo nom) y servada lo día de vuy á Mallorca, y que's composa de un ó dos bordons llarchs de 9 sílabes), un de xich, un de llarch y sempre aixis, tots appariats. Tambè de vegades se troba un altre ordenació, la qual es de dos llarchs, un de xich dos de llarchs, etc., que comensant pel tercer concordan de tres en tres y que anomenarem codolada de dos bordons llarchs. Y encara trobaríam algun exemple de codolada de tres bordons llarchs.

Certs regiments de paraules y rims havían noms especials, com *cobla equivocada* ahont un rim era usat dues vegades ab sentit difetent, com *fi* que vol dir *terme* y *fi* que vol dir *pulit;* cobla derivativa en que hi havía un nom mascle y aprés lo mateix nom femení, com *fi* y *fina; cabla capfinida* ó *capfinit* ahont un bordó comensa per la mateixa paraula ab la qual conclou lo precedent. Les altres repeticions de paraules, com aixi mateix de bordons, s'anomenavan *retronx*; mes quant se diu solament qu'hi ha retronx, s'entendrá que á la fi de quiscuna cobla hi ha repetició d'un bordó ó de mes d'un bordó, que es lo corresponent al *refrain* dels francesos y al *estribillo* dels castellans.

Les composicions se deyan *Obres* y de vegades *Vers*, sino que hi havía noms mes especials, com lo de *Dansa* que tenía *Respós* ó mitja cobla del comensament, la qual donava'ls rims y moltes vegades lo retronx pel acabament de les altres cobles y de la tornada; la *Cansó* que era de bordons; de 11 y

tenía respós, mes si tornada y retronx de dos bordons; la *Balada* que tenía tres cobles en tot ó en gran part unissonants sens respos ni tornada, mes sí ab retronx d'un bordó; lo *Lay* que comunment era trist y de vegades en codolada de un ó dos bordons llarchs. També's troban los noms de *Virolay* (1) y de *Servent* y *Serventesch* (2). Hi havía altres noms indicatius de la materia ó d'alguna singularitat de l'obra com *Comiat* (despediment), *Escondig* (escusació). *Lahors*, *Vers figurat* (al-legorich), etc.

La major part de les obres tenían *Tornada* de 4 bordons concordants ab los 4 darrers de derrera coble, ò be sols concordants ab un dels rims (poques vegades, fora dels estramps, ab cap), la qual tornada solía portar lo *senyals* ó *divis* del poeta y eix senyal veyem que lo mateix poeta, l'usava ab significació sagrada y profana y de vegades per dues diferents dones. També hi havía moltes vegades una segona tornada que s'anomenava *Endressa* pera la persona á qui's trasmetia la obra. Alguna vegada la tornada ó segona tornada s'anomena *Fi*.

L'amor dels nostres avis á la gaya ciencia se declará, no sols ab la composició y estima dels llibres doctrinals, sino també ab una institució semblant, encara que no del tot igual, á la del consistori de Tolosa. Lo rey en Joan I, amador de la gentilesa y del art musical (3), s'havía de trobar ben disposat per acullir ab benevolensa la suplicaciò á èll feta dels dos entesos en la ciencia, lo cavaller Jacme March y lo ciutadá Lluis d'Aversó (ja abans anomenats) als quals, ab intent de que sos sotsmesos, tan cavallers, com honrats

---

(1) Lo conegut Virolay de Nostra Dona de Montserrat.

(2) Eixos noms no tenían la significació de cant satirich, com en lo temps dels trobadors provensals. En uns Servents anónims y en lo Serventesch del infant En Pere, sembla que estas paraules signifiquen poesía moral, útil, *que serveix*. En P. Puig usa'l nom de Serventesch, no sabém per qué.

(3) En un llibre intitolat los *Trovadors nous* podeu llegir un romans compost de fets y paraules triades dels antichs registres, ahont se veu l'afició del Rey als ministrers, y als instruments de novella guisa. Bernat Metje en son *Somni* parlant de la visió ahont li compareix lo mateix Rey, lo representa rodejat de cans y portant una rota instrument musical).

ciutadans y tots los demés poguessen aprofitar en aquella, los anomená mestres y mantenedors en la mateixa pera que quiscun any en la festa de la Beneyta María del mes de Març ó'l diumenge prop vinent, poguessen celebrar una festa, cerimonia y solemnitat, donantlos tambè l'us de joyells, lo dret de jutjar les obres y de concedir títols y joyells, ab los demés privilegis que obtenían los mantenedors de París y de Tolosa (1). Mes avant hi haguè quatre mantenedors, l'un mestre en Teología, l'altre jurista, l'altre cavaller y lo darrer ciutadá.

De les ceremonies usades del Consistori en lo regnat d'En Martí nos restan unes memories escrites per lo famós N'Enrich de Villena (erradament dit marqués) que fou president d'aquell: y encara que dites memories son molt conegudes y que vajen en castellá, pensam qu'es obligació nostra transcríureles aquí, pus d'altre modo hi farían molta falta.

«En tiempo del rey D. Martín su hermano fueron más más privilegiadas é acrescentadas las rentas del consistorio (2) para las despensas facederas, así en la reparación de los libros del arte é vergas de plata de los vergueros que van delante de los mantenedores ó sellos del consistorio, como en las joyas qne se dan cada mes, é para celebrar las fiestas generales; é ficiéronse en este tiempo muy señaladas obras que fueron dignas de corona...»

«Las materìas que se proponían en Barcelona estando allí D. Enrique (es á dir, éll mateix), algunas veces loores de Sancta María, otras de amores é de buenas costumbres. E llegado el día prefigido congregábanse los mantenedores é trovadores en el palacio donde yo estaba, y de allí partía-

---

(1) En punt de lo que diu Villena del comensament del Consistori barcelonès, veja's un article estampat en un dels quaderns de «El Arte,» lo primer any de la darrera renovació dels Jochs Florals.

(2) Lo dia 1.er de Maig de 1398 lo rey En Martí maná que quiscun any per Pentecostés fossen donats quaranta florins als mantenedors (los quals habían de premiar las obras *in honorem et gloriam aliqualem et bravium)* ab la necessaria condició de que'ls mantenedors devían ésser d'elecció d'éll mateix.»

mos ordenadamente con los vergueros delante, é los libros del arte que traían y el registro ante los mantenedores; é llegados al dicho capitol, que ya estaba aparejado è empa-ramentado de paños de pared al derredor, é fecho un asiento de frente con gradas en donde estaba D. Enrique en medio è los mantenedores en cada parte, é á nuestros pies los escribamos del consistorio, é los vergueros más abajo, é el suelo cubierto de tapicería, é fechos dos circuitos de asientos donde estaban los trovadores, é en medio un bastimento cuadrado tan alto como en altar cubierto de paños de oro, é encima puestos los libros del arte é la joya, è á la man derecha estaba la silla alta para el rey, que las màs veces era presente é otra mucha gente que se ende allegaba: é fecho silencio levantàbase el maestro en teología que era uno de los mantenedores, é facía una presuposición con su tema y sus alegaciones y loores de la gaya ciencia é de aquella materia de que se había de tratar en aquel consistorio, é tornábase é sentar. E luego uno de los vergueros decia que los trovadores allí congregados espandiesen y publicasen las obras que tenían hechas de la materia á ellos asinada; é luego levantábase cada uno é leía la obra que tenía fecha, en voz inteligible, é traíanlas escritas en papeles demasquinos de diversos colores con letras de oro ó de plata, è iluminaduras fermosas lo mejor que cada uno podía; é dasque todas eran publicadas, cada uno las presentaba al escribano del consistorio...

«Teníanse después dòs consistorios, uno secreto y otro público. En el secreto facian todos juramento de juzgar derechamente sin parcialidad alguna según las del arte, cuál era mejor de las obras allí esaminadas é leídas puntuadamente por el escribano. Cada uno de ellos apuntaba los vicios en ella cometidos, é señalábanse en las márgenes de fuera. E todas así requeridas, á la que era hallada sin vicio, ó á la que tenía manos, era juzgada la joya por los votos del consistorio.

»En el público congregábanse los mantenedores é trovadores en el palacio, é D. Enrique partía dende con ellos

como está dicho para el capítulo de los frailes predicadores; é colocados é fecho silencio, yo les facía una presuposición loando las obras que ellos habían fecho, é declarando en especial cual de ellas merescía la joya, é aquella la traía ya el escribano del consistorio en pergamino bien iluminado é encima puesta la corona de oro y firmábalo D. Enrique al pie, é luego los mantenedores, é sellábala el escribano con el sello pendiente del consistorio é traía la joya ante D. Enrique, é llamado el que fizo aquella obra, entregábale la joya é la obra coronada por memoria, la cual era asentada en el registro del consistorio, dando autoridad é licencia para que se pudiera cantar é en público decir.

»E acabado esto tornávamos de allí á Palacio en ordenanza, é iba entre dos mantenedores el que ganó la joya, é llevábale un mozo delante la joya con ministriles y trompetas, é llegados á palacio hacíales dar confites y vino; é luego partían dende los mantenedores é trovadores con los ministriles á joya acompañando al que la ganó fasta su posada, é mostrábase aquel aventaje que Dios y natura ficieron entre los claros ingenios é los obscuros.»

Quan passá d'aquesta vida lo rey En Martí, les discordies per la successió del regne causaren, segons nos diu lo meteix N'Enrich, la suspensió de solemnitats del Consistori, mes no fou per molt temps, per tal com veyem que lo rey En Ferran, encara que castellà de naixensa, renovà (any 1413) lo dó de 40 florins pera los mateixos efectes senyalats per son predecessor (1).

Mes avant se celebraren iguals ó semblants festes, nó en lo convent de Sant Domingo, sino en lo de Fra Menors ó en lo de les monjes de Valldonzella. També donaren joyes persones singulars y foren celebrades altres festes poétiques,

(1) Molt poch temps fa que s'ha publicat una breu noticia del diploma del rey En Ferran, lo qual, segons en ella's diu, mana que'ls mantenedors no sían mes ni menos dels que llavors eren, sino per mort ó malaltía d'algun d'ells, en qual cas se'n deurien elegir d'altres; que no sent ells más de quatre puguen péndrer adjutori d'altres persones enteses, y que celebren consistori sempre que vullan.

en especial pera solemnisar la festa d'alguns Sants, ús que veeyém aprés conservat en los temps mes famosos de la poesía castellana; y de la qual tradició ha durat, al menys entre nosaltres, alguna petita mostra fins molt aprop dels nostres dies (2).

(2) Pera trobar noticies ó mes ben dit indicis de semblants festes vejas's lo que'n son lloch y temps dihem de Sors, Valmanya, Ferrando, Puentull, *Obres é troves* de 1474, Vilaspinosa, Lull, Vinyoles; Loiz Roiz, Solivella.

II

Poetes de l'escola catalana

No n'i hac hu qu'ab son senyal
No-m fos present de conaixensa,
Si be n'i viu qu'us fos creença
Que no'ls conech sino per fama...
Yo fiu mos grats als pus antichs,
Els altres tots...
Lo Conort de Mossen Farrer.

Ara comensarem a parlar de tots los poetes que fins avuy coneixem poch o molt, donant per suposat que'n aquest dictat escrit ab cuita y per lloch estret, haurem d'anar curts en moltes coses y ométrer coments, autoritats y gloses (1). A mes eixa part segona ha de ser expositiva ó com

(1) Los documents biogràfichs, part los havem cercat y trobat en diversos llibres historials, quasi tots estampats, part los havem presos de Torres Amat (que pensam los rebé de P. Bofarull), Fuster y Cerdà. La major partida de les obres poétiques en los dos *Cansoners* dits de Paris y de Saragossa per custodiarse are'n estes ciutats (del primer coneixem les mostres donades per Tastu apud Torres Amat y Ochoa y alguna de mes lo segon l'havem observat personalment) y del altre M. S. intitulat lo *Jardinet de Orats* que tenim a Barcelona.—De les faltes de regla en l'ortografia, salvant alguna lliscada que acás tingan, se'n deu culpar no tant als poetes com als escribans dels cansoners, que posaven, per exemple, *a* per *e* en moltes sílabes sens accént o tó y *s* sola a les finals en *rs*,

ara diuhen ab terme escolàstich, objectiva, parlant ben poch lo dictador modern y fent enrahonar als meteixos poetes. De l'un pendrém un retall, de l'altre una cobla y de pochs un'obra complerta, y barrejarem lo que deu esser anotat per bellesa ab lo que mostra un'altre qualsevol singularitat, no separant lo sagrat de lo profà, ni la manifestació d'afectes llohables de la dels que no ho son tant ho no ho son gens; y això derrer advertim per esquivar tot perill als jóvens inexperts si alguns n'hi haurà que vejan esta lligenda.—L'ordenació dels poetes segons sa major o menor antiguitat, es sols aproximada y moltes vegades incerta y conjectural.

Lo Rey En Pere (III de Barcelona y IV d'Aragó)

Ademés dels cants d'amor que abans, segons ell nos diu, havía fet, compongué; I, aquella obra de dos cobles unissonants ab tornada: «Vetlan el lit sui'n un penser cazut», hon dona concells als que's faràn cavallers, de qui y en qual lloch deuhen rébrer la cavalleria; II. un'obreta de llenguatge familiar; «Mon car fill per Sent Anthoni» qu'escrigué enfadat pel casament de son fill En Joan ab Na Iolanda de Bar, y potser també III. un retol metrificat que portava un pago que tragueren a taula lo jorn de la coronació de sa darrera muller na Sibila.

una cosa y altre conforme a vulgar pronunciació, y també moltes vegades per contrari excés posaven *e* per compte de *a*, y *rs* quan sols s'havia de posar *s*. També imitaven malament la *s* final dels noms singulars del provençal, mes sens distingir, com aquest feya, lo nominatiu dels altres casos. Per llatinisme o italianisme posaven la *s* llíquida inicial per compte de *es*, mes per so's deya *es* y's contava com uua sílaba, fins que mes tart (en Jaume Roig), per aquell efecte que a sa tanda produeix en los sons la pintura dels sons, se trova com no valent per sílaba. També usaven *ll* per *l* etc.—Nosaltres sols havem volgut mudar la llisó del text en algunes coses declaradament caligràfiques, posant *v* per *u*, *f* per *ff* al comens de mot, usant ademés d'accents, apostrofos, ratlletes y signes de pausa y sentit.

Mossen Jacme March

Foren heretats a Valencia per En Jacme lo aventurós Pere y Berenguer March dels quals pot ser molt be que provinguessen tots o alguns dels quatre poetes de aquest nom (1). Nostre Jacme March fill tal vegada d'un altre Jacme senyor de l'Alamprunyà, molt estimat del Rey En Pere y que escrigué una relació de sa propria investidura de cavaller, fou segurament l'utxer del mateix rey y qui sap si lo cavaller, vehí de Barcelona, deputat de la General de Catalunya, de qui en carta escrita l'any 1397 confessa lo Rey En Martí haver rebut una partida de diners. y lo marit de Na Guillelmona d'Esplugues, morta ja víuda, y soterrada en un monestir de Valencia l'any 1400 y si verament fos lo derrer, no fora lo deputat pel bras militar en les corts de 1413. Lo cert es que lo cavaller Jacme March poeta, en l'any 1371 ordenà a instancia del rey En Pere lo *Libre de concordances* y qu'en lo regnat de Joan I foren ell y Lluis d'Aversó los qui promogueren la fundació del Consistori del Gay saber.

Ademés de les rimes que hi ha en lo *Libre de Concordances* tenim d'est poema: I. Una molt bella obra en cobles de deu boreons: «Quan heu cussir en los fets mundanals» en lo qual després de dir que

Totes les gens | vey regír per fortuna
Segons lo cors | del sol y de la lluna,

té compte de advertir sabiament;

Mas deu no vol | l'arma sia sotmesa
Forcivolment | aytal astre seguir,

(1) Algnns autors Valencians. poch satisfets ab la justa restitució feta a sa patria d'Ausias y pot-ser també d'algun altre dels Marchs. fins han volgut impugnar l'orígen catalá del llinatje, dihent que's troba un March entre'ls pobladors de Valencia vinguts de Jaca. Mirant lo repartiment de l'Arxiu d'Arago estampat per lo discret En P. de Bofarull. sols hi trobam en mítj dels de Jaca un J. de Març, lo qual no te pas res que véurer ab los Marchs.

Ans la rahó | pot e deu ben regir
Lo cors, don han | entre si gran comptesa.

Per aquesta obra axí com per lo *Libre de Concordances* se veu que lo divís ó senyal de Jacme March era: «Columba pros.»

II.° Una cobla conservada en la de Torroella (Tan mon voler): «Vn soptós pler m'es vengut per lo veure.»

Vn soptós ples m'es vengut per lo veure (1)
Fent-me pensar e conzebre desigs
Qui no-s pertra de mi ho (l. o) no-m (no-u?) puch creure
Pus calitat veig star en lo migs
E a-m (l' ha-m) crescut un tan strany voler
Quí per son nom es nomenat amor
Que-m toll lo seny, sentiment he (l. e) saber
E fan que may he gustat tal sabor...

Lo Rey En Pere, J. March, lo Vescomte de Rocabertí

Est Vescomte segurament lo mateix á honor del qual escrigué Castellnou son compendi, general de l'estol d'Orient y virey de Atenas y Neopatria, fou molt estimat del infant y desprès rey En Joan y de sa muller, y aquesta quan lo Vescomte era a França, sempre li demanava novells, lo qual no volía dir, com algú ha cregut, pastorelles de Nadal, sino noves ó novelles.—«Questió entre lo Vescomte de Rocaberti e Mossen Jacme March sobre lo departiment del estiu e del ivern: Mossen Jacme si-us platz vullatz triar.» Son 13 cobles unissonants ab sols dos rims. «Sentencia dada sobre

(1) Es cosa digna de notarse que'n los infinitius que, com aquest. tenen ja una *r* ans de la *e*, los antichs M. SS. may hi possen un'altre *r* final, y est ús se deuría haver seguit, encara que per una errada imitació dels altres infinitus comensen ja á trobarse los en *rer* en lo seggle XVI.

la dita questió e departiment per lo rey En Pere»: 3 cobles ab los mateixos rims.

Mossen Pere March

Tresorer del Duch real de Gandía tenía per muller l'any 1395 á N'Alihanor Ripoll, neta del Senyor de Genovès. En son testament otorgat á Xátiva (1413) anomena com a fill primogénit á Ausías. D'aquell diu Santiliana: «Mosen Pere March el viejo, valiente y noble caballero, fizo asaz fermosas cosas, entre las quales escribió proverbios de gran moralidat.» Y diu mols be com se pot véurer per les cinq obres totes morals que d'aquell coneixem y com demostra la que aném á transcriurer (1).

(CROADA UNISSONANT)

1 Al punt c'om naix | comence de morir
E morint creix | e creixén mor tot dia,
C'un pauch moment | no cessa de far via,
Ne per menjar | ne jaser ne dormir,
Tro per edat | mor e descreix amassa (*a*).
Tan qu'aysí vay | al terme ordenat
Ab dol, ab guaig | ab mal, ab sanitat;
Mas pus avan | del terme null hom passa.
2 Trop es cert fayt | que no podem gaudir
A la greu mort | e que no-y val metgia,
Força ne giny | ricat ne senyoría,
E trop incert | lo jorn que deu venir,
Com, quant ne hon | que tot arnés trespassa;
E no-y te prou | castell, mur ne fossat,

(1) En la transcripció d'aquesta obra y la que farem aprés d'una de Jordi triam de les variacions del Cansoner de Paris y les del de Saragossa la llissó que'ns sembla millor.

(*a*) á massa (?)—Canç. de Sarag, mor destruix e z amassa.

E tan leu pren | lo neci co'l senat
Car tots hem uns | e forjats d'una massa.
3 Be sabem tots | que hích havem de exir
O tart o breu | que no-y val maestria;
Breu es tot cert | qui pensar ho sabria.
Mas lo foll hom | no se'n dona cossir:
Que remirán | sa carn bella e grassa
E'l front pulit | e lo cors ben tallat.
Ha tot lo cor | e lo sen applicat
Als fayts del mon | que per null temps no-s llassa.
4 Si be volem | un petit sovenir
Com som tots fayts | d'ávol merxentaria
E'l sutze loch | hon la mayre-ns tenia,
E la viltat | de que-ns hac a noyrir,
E nexent nos | romás la mayre lassa,
E nos ploram (*b*) | de fort anxietat
Entram al mon | ple de gran falsedat
Qu'adés alçiu | (*c*) e adés nos abrassa.
5 O vell poyrit | e que podrás tu dir
Qui-t veus naffrat | tot jorn de malaltia?
Missatje cert | es que la mort t'envia
E tu no vols | entendre ne auzir:
Mas com a porch | qui jats en la gran bassa
De fanch pudent || tu-t bolques en peccat,
Disén, tractán | fassén tot mal barat
Ab lo cor falç | e la ma trop escassa.
6 De cor prexon | deuriem advertir
En l'estat d'om | qui tot jorn se cambia,
Que'l ric es baix | e'l baix pren manantia,
E'l fort es flac || e'l flac sab enfortir;
E'l jove sa | dolor breument l'abrassa
E mor ten leu | co'l vell despoderat
E'l vell mesquí | fay lehó de son gat,
E pense poch | en la mort qui'l manassa.
7 Deu sap perqué | lexa mal hom regir.

(*b*) plorán (?)
(*c*) alçiu—auciu—occíu.

O folls o pechs | e los bons calumpnia,
Que tal es bo | com no te gran batllia
Qu'es fer e mals || si-u (*a*) pot aconseguir;
E tal humil | quant es monge de Grassa .
Qu'es ergullós | quant a gran dignitat;
E tal regeix | una nobla ciutat
Fora millor | a porquer de Terraça.
8 Qui be volgués || a Dieu en grat servir
E z (*b*) en est mon || passar ab alegria
Tot son voler | a Dieu lexar deuria
E no pas Dieu || a son vol convertir;
Car Dieus sab mils || a que tany colp de massa
Per acabar | o qui tenir plagat,
Per esprovar | o fer sa voluntat
De ço del sieu || e que-s rahó que-s fassa.

TORNADA

Del Payre Sant | ay ausit quan trespassa
D'áycest exill | al juhí destinat
Que ditz: «er fos | eu un bover estat
Qu'onor del mon | a peccats embarassa.»

ENDRESA

Heu Peyres March | pregui Deu que luy plassa
Donar-me cor | e voler esforçat
Que s ab plaser | pendrá l'adversitat
E ses ergull | lo be que breument passa.

Jacme y Pere March

«Cobla equivocada feta per Mossen Jac. March á Mo-

(*a*) si-n (?)

(*b*) Aquesta *z* es eufónica pera esquivar sinalefa ó *hiatus* . De vegades posen *s* de manera qu'esta lletra te tres valors: l'*s* (ó *z*) eufónica, sens significació, 2n-*z*—se pronom reflexiu; 3r's—es verb.

ssen P. March.» «Resposta de Mossen P. March á Mossen Jacme March».

Lorenz Mallol

I. (1.) (Obra croada capcaudada). «Vers figurat fet per En Llorenz Mallol: «Sobre'l pus alt de tots los cims d'un arbre.» Lo «arbre» es «la vera crotz», lo «auzelet» es «Ihus lo salvaire» etc. Hi ha dos tornades. Una á la Verge Maria ab lo senyal: «Mon rich thesaur», l'altre als set Senyors del Consistori, lo qual segons nos ensenya N'Enrich de Villena, no's podia dir parlant del de Barcelona (que tal vegada no era establert quant fou escrita l'obra), sino del de Tolosa.

II. (Obra croada solta). «Escondit fet per Lorenz Mallol. Dolt (l. Moltes) de vetz | dompna'm sui presentatz» en lo qual se plany á una dona de que los «lauzengiers» li han dat entenent qu'ell s'havia alabat d'ésser amat d'ella y sempre repeteix: «Si-u diguí may» que li esdevinga aixó ó aixó altre, que si acudeix á cort de senyor que ningú'l vulla escoltar, que si juga «á taules ó á squacxs», tinga mala eort, y altres coses molt pitjors. Lo senyal es també «Mon rich theasur».

Una trovadora desconeguda

Té un'obra molt apassionada: «Ab lo cor trist | envirollat l'esmay» per la mort del qui anomena en la tornada: «Mon dols amich».

Domingo Mascó

Valenciá, sabi en dret qu'encara l'any 1411 trobam á

(1) Les obres de Mallol, de la trovadora desconeguda y lo departiment del estiu y del ivern (que's trova també en lo Cansoner de Saragossa) son tretes d'un quadern transcrit pel canonge Ripoll (apud Torres Amat.

Barcelona con mitjanser entre los Parlaments d'eixa ciutat y de Valencia, escrigué a requesta de la Carrosa, dama del rey Joan, unes «Regles d'amor y (e?) Parlament d'un home y d'una fembra», y fins, segons diuhen, feu representar en lo Palau real de Valencia l'any 1394 no res menys que una tragedia anomenada: «L'home enamorat e la fembra satisfeta.»

Un poeta desconegut

(Mes aviat que dos poetes diferents) compongué dues noves rimades ó Appariats, la una contra la vida dels mariners, trasmesa á una tal Vilaruhir que sempre deya que volía deixar esta vida y may ho feya

Car say que caminant
Per terra navegant
Avets cercat lo mon,
Vivent ab gran sejorn
E a les vetz desayre
Perqué podets retrayre
E respondre al pertit
Melor dejús escrit,
Donchs no-m vlats (l. vulats) mentir,
Amich Vilaruhir,
Ans vos prech que-m digats
Qual vida mais vos plats,
De la terra ho (l. o.) la mar;
Car moltes veus lauzar
Vos e (l. he.) hoida la terra,
E majorment si gerra (l. guerra)
Ere, deyets que (l. que'n) Vich
Faríets vostre brich (l. vostre abrich)
Tot temps de vostra vida.
Mas vey que be-us oblida,

Car vos ets si girats
Que de lany les tres parts
Ffets vostro domissili
En la mar, que navili
No guardats al ne bo.
Ab qne ayats dins pro,
Nuyl peril aguardant,
Sol que vostron infant
Pugats be aretar
E l'arme infernar
Ffaent bomba e bebany

y la segona burlantse d'En Berenguer Simon que ab altres ciutadans y ab gent molt grossa havía sigut elegit per provehir als aprests del estol de Sardenya en 1393, dient lo poeta ab molta malicia:

«Qu'exí com solem fer
Les áncores de fer
Eres les fan d'argent,
E veg que molta gent
Ne portan ya al col»

Altres poetes desconeguts

Son los autors d'algunes obres que conté un M. S. de la Biblioteca de Carpentrás: Compendi de la historia dels set sabis de Roma en appariats; La relació de les malaventures amoroses d'un cavaller, escrites segons apar, per ell mateix; Cobles que portan eixa rúbrica: «Com per alguns homs de Mallorca ai estat pregat que fas e ordenás un tractat de la divisió del regne supós que lo meu enteniment es grosser e no sotil en l'art de trobar, emperò per dar alguna satisfacció á lurs precs, he fetes algunes cobles grosseres en parlar catalá, seguents que veurets»; y finalment unes «Cobles fetes per lo preciors cors de Jesu Xrist, per alguns homens de Va-

lencia» que segueixen les usanses de la poesía mes artística d'aquell temps y semblen mes modernes que les altres obres.

Bernat Metge

Fou servidor del rey En Joan y del rey En Martí y estigué algun temps en presó «per la sola iniquitat» dels seus perseguidors ó «per ventura per algun secret juy de Deu». Llavors escrigué un llibre de molta importancia que tracta de la inmortalitat de l'ánima á manera de somni, en que li apareix lo rey En Joan. Ab lo nom de «Historia de les belles virtuts», tragué de llengua toscana en catalana lo llibre de Valter y Griselda de Francesch Petrarca, lo qual han cregut alguns erradament que era un romans cavalleresch original. No podem donar mostra de ses obres rimades perque fins are no les havem vistes.

Fra Anselm Tormeda

Lo frare de Montblanch que, segons se conta, apostatá ab Fra Maginet monge de Poblet, morint los dos penitents y aquell martirisat en Tunis. Es famós y encara hi ha homes jovens que aprengueren á llegir en ell, lo tractat que aixi comensa:

«En nom de Deu totavía que'ns vulla guardar ab la Verge María; libre fet per frare Encelm Turmeda (lo llibre estampat porta: en altre manera anomenat Abdalá) de alguns bons amonestaments: ja sía qu'ell los haja mal seguits. empero pensa haver algun mérit per divulgarlos á la gent: prech Deu per ell que'll deix bon finar.»

En nom de Deu Omnipotent
Vull comensar mon parlament

Qui aprendre voll bon moviment

Aquesta seguescha

Primerament pus sies batejat, etc.
Aço fon fet lo mes d'Abril
Temps de primavera gentil
Noranta vuit trescents é mil

Llavors corrien...»

Té á mes un altre tractat: «De les coses que han de esdevenir segons alguns profetes e dits de alguns estrolechs, tan dels fets de la esglesia e regidor de aquella e de lurs terres e provincies etc.» D'aquests pronóstichs y d'alguns altres se valía la Comtesa d'Urgell per escalfar á son malestruch fill En Jaume, aquell que ella volía que fos rey ó res.—Es cosa sabuda que s'estampà ab lo nom de Turmeda un llibre ahont se suposa que l'ase li mou una disputa sobre la natura del animals.

Se trovan en lo Conort de Mossen Farrer, alguns poetes mes antichs que est autor («Yo fiu mos grats als mes antichs»), com PAU DE VELLVIURE, anomenat per Santillana y per Ausías March que diu d'aquell «que per amar | sa dona's torná foll;» MOSSEN PERE DE QUERALT, segurament lo d'aquest nom, familiar del rey En Martí que l'armà cavaller lo día de sa coronació y anomenat detrament lo *cor de roura*, segons mostrá quan era catiu matant un lleó ab son coltell, qui's conserva un'obra la qual tornada comensa ab parlar mitológich: «I dieu d'amor | supley ab reverença,» MOSSEN BERENGUER DE VILAREGUT, MOSSEN PRÓXIDA, FRARE BASSET y lo MERCÀDER MALLORQUÍ, que tots se poden crèurer de la mateixa temporada.

Mossen Arnau March

I, (Croada capcaudada) «Cansó d'amor tensonada feta per Mossen A. M. e ha-y sentencia donada per ell mateix la

qual no es ací per manament de la senyora reyna dona Margarida á ell fet. Parle lo seny: Presumtuós | cors ple de venitats, Son lo seny y lo cor que's barallan. Hi ha 7 cobles ab tornada del seny y tornada del cor. Esta poesía fou escrita després del casament del rey Martí y dona Margarida en Setembre de 1409 y ans de posarse la reyna a monja lo mes ensá l'any 1420.

II. Mossen A. M. de Nostra Dona: «Qui porá dir | lo misteri tan alt.» acaba ab un verset del Evangeli. La tornada diu.

Verges humils | á vos clam e desir
Qui tota sots | misericordiosa:
Preguets per mi | qu'en la vall tenebrosa
M'arma no-y pas | son costumat martyr,

III. (Croada). Vers de la nativitat de Ihxpst per Mosenn A. M. seguint lo Evangeli de Sant Joan:

1 Un novell fruyt | eixit de la rebaça
D'eternitat | humanal carn vestit,
Lo fill de Deu | nat per aquesta nit
S'és demostrat | en la temporal plasa,
Peregrinant | nostre cami passible,
Lo cors humá | seguint la Deitat;
Perque'l Satan | ne fos mils enganat
Lo Salvador | s'es fet á tots visible.

ENDRESSA

Lo Sperit Sant | prec que mon cor encena,
De gran ardor, | tostemps puxa servir
L'infant qu'es nat | é puís volgué morir
Per nostr'amor | rement l'infernal pena.

IV. (Tant mon voler de Torroella). «Parla Mossen A. M. Tot hom se guart de mi.» Cobla molt apassionada.

Arnau d'Erill

Deya sens cap dupte qu'era l'autor de la següent obra lo Cansoner de Saragossa segons se conclou de les paraules del qui l'havía vist ans d'ésser retallat (1) y de que ara's pot llegir, encara que no van aquelles y lo últim del tot concordes. Lo cert es que fou escrita contra Roger d'Erill (nebot d'aquell, segons dit Cansoner), del orde de S. Johan y Comenador de Berbens, que veyem anomenat en la historia com á contrari del Comte d'Urgell, ansemps ab sos dos germans Arnau y Franci y que en 1431 ab altres del mateix ordre fou testimoní en lo tractat conclós á Rodas entre'ls missátjers del rey d'Aragó y'ls del Soldá de Babilonia y del rey de Xaraf. Lo coern, segons ell mateix s'anomena, fou escrit per un furient enemich de Roger y qui sab si per un partidari del Comte d'Urgell. Cada cobla (que son croades y appariades la meytat soltes) comensa dient: «O tu traidor;» com la primera.

O tu traidor | que tan sovint renegues
Jhesuxrist Deu | é senyor eternal

Li diu que te la coha de palla y que á por é temensa després que ha trovat qui li prová ses falsies, que va ab la entresenya de un lleó sens testa (es á dír ab les armes de sa familia escapsades per infamia) y com segons apareix, Roger mancá á la paraula de comparéixer á la batalla singular que li havía estat oferta per son enemich, est li diu:

O tu traidor | é com poguist donar
Per sospitós | lo príncep de valor?

(1) Ho fou pochs anys hi ha quan li posaren noves cubertes, de modo que ara moltes obres han perdut lo nom del autor. Nosaltres hem procurat moltes vegades endevinarlo mirant molt cuidadosament les cues d'algunes lletres tallades, atenent al senyal ó divís dels poetes, etc,

Car de bontast | es vuy cabdels é flor;
Ta malvestats | te fa guinerdeiar...
O tu traidor | pus veus que jo t apell
Per tan vill hom | com no serque senyor
E jutje gran | que-s preu de sa honor
Hon io é tu | provem la nostra pell?
Car jo-t promet | que-t seguíré dins França
Per so qui'n han || molt millor la usansa
De fayt d'armes | mostrant cavellería,
Per so vull eu | seguir aycella vía.
O tu traidor | quant m'aurás agut jutge
E sertament | auré de leys jornada,
No-l falliré | á la taula jurada,
Ans mon martell || ferrá dessús l'enclusa
Ab gran plaser | è z ab trop gran desduyt,
Mas tu m'aurás | tut primer sal-conduyt
E z ab aysó | lo gatge-s cumplirá:
Allí veurem | qui bon dret mantendrá.
E que l'arnés | sia de nostre grat
Sens refusar | é sens tornar á mida,
Lança, coltell, | spasa ben fabrida
Atxe pesant | o que'n sie laugera...
O tu traidor | be saps que Ferriol
T'a ensenyat | man ben colp e repich,
Mas lo teu cor | flach, cohart e manich
Non ha soflert | c'om ne veses un vol.
Dins lo palau | de la flor Margarita
Gran assaig fist | pero duptant la dita,
No es gosat—exir de Barchinona,
Bacallar fat, | com est tan vil persona.

Altres coses li diu que no fan gaire de bon retraure.

(*a*) Lo Palau menor ó de la Comtesa ó Reyna Margarita, so es á saber, lo Palau que no fa gaire ha perdut Barcelona.

Mossen Jordi de San Jordi (ó San Jordi)

Nom de casa que s'ha conservat á Valencia fins el día d'avuy cambrer y servidor molt grat al rey N'Anfós V, y la germana del qual recomená ab molta instancia la reyna María pera que fos admesa per Monja de la Zaydía, fou cativat en una de les guerres que comensá lo mateix rey en 1416. Santillana qu'escrigué una coronació en llahor de Mossen Jordi quant aquest morí, diu d'ell en son famós Proemi: «En estos nuestros tiempos floreció Mossen Jorde de San Jorde, caballero prudente: el cual ciertamente compuso asaz fermosas cosas, las cuales el mismo asonaba: ca fué músico excelente é fizo entre otras una cancion de opósitos que comienza: «Tots jorns apren e desaprench ensemps». (Es aquella famosa cansó encadenada capcaudada, segons lo poeta «vers revresat d'escriptura» y que's pot mirar «al dret e al revers» y en la qual se troban 3 bordons y 3 mitjos bordons traduïts de Petrarca que per esta rahó fou injustament tingut com imitador de nostre poeta (1). Fizo la pasion de amor en la qual copiló muchas buenas canciones antiguas así destos ya dixe (Bergadan, Bellviure, P. March y potser altres, francesos ó italians, lo qual prova que esta obra perduda era per l'estil del Conort de Ferrer y del Lay de Torroella) como de otros.

Encara que coneixem d'est autor XV ó XVI obres, nos contentarem d'anomenar algunes, comensant per la següen feta en presó que molt be mereix ésser transcrita de cap á cap. Es croada unissonant.

(1) No hi ha hagut altre rahó pera fer nostre poeta del segle XIII y per suposar dos Jordis, un antich y anomenat del rey (Jaume I); altre lo del segle XV. Dihuen que's troba un Jordi en lo repartiment de Valencia, mes fins axió que res probaría no es veritat si havem sabut mirar be l'edició de Bofarull, ahont sols trobam un A. Jordá.

1 Desert d'amichs | de bens é de senyor,
En estrany loch | e'n estrany' encontrada,
Luny de tot be, | fart d'enuig é tristor
Ma volentat | é pensa cativada,
Me trob del tot | en tal poder sotzmés.
No veig negú | que de me s'aja cura,
E soy guardats, enclós | ferrats é pres
De qu'en fau grat || á ma trista ventura.
2 Heu hay vist temps | que no'm plasia res,
Are-m content | d'açó qui'm fay tristura,
E los grillone | leugers ara preu mes
Qu'en lo passat | la bella bordadura;
Fortuna vey | qu'a mostrat son voler
Sus me volent | qu'en tal punt vengut sia,
Pero no cur | pus hay fayt mon daver
A tots los bons | que-m trob en companyia.
2 Car prench conort | de com suy presoner
Per mon senyor | servint tan com podia,
D'armes sobrat | é per major poder
No per deffalt | gens de Cavalleria.
E prench conort | c'om no pot conquerir
Honor en res | sens que treball no senta,
Mas d'altra part | cuyt de tristor morir
Com vey que'l mon | del revers se contenta.
4 Tots aquets mals | no son res de sofrir
En esguart d'u | qui del tot me destenta,
E-m fay tot jorn | d'esperansa partir,
C'om no veyrets | que-ns avans d'una spenta
En acunçar | nostre desliurament,
E mes com vey | ço que-ns demana Força
Que no soffer | algun rehonament;
De que lengueix | ma virtut é ma força.
5 Perque no say | ni vuy res al presen
Que-m puixa dar | en valor d'una scorça,
Mas Deu tot sol | de qui prench fundamen
E de qui fiu | hi'b qui mon cor s'esforça;
E d'altra part | del bon rey liberal

Qui socorrá | per gentilesa granda,
Lo qui-ns ha mes | del tot en aquest mal
Qu'ell m'en traurá | car suys jus sa comanda.

TORNADA

Rey virtuós, | mon senyor natural,
Tots al presen | no us fem altra demanda
Mas que-us record |. que vostra sanch reyal
May defallí | al qui foy de sa banda.

II. També es molt singular una obra (encara qu'estrampa, se pot partir com altres de la meteixa especie, en cobles de vuyt bordons) que comensa aixís:

1 Jus lo front port | vóstra bella semblança
De que mon cors | nit è jorn fa gran festa;
Que remirán | la molt bella figura
De vostre faç | me's romasa l'emprenta;
Que ja per mort | no s'en partrá la forma,
Ans quant serai | del tot fores d'est segle
Cells qui lo cors | portarán al sepulcre
sobre me (l. ma) faç | veurán lo vostre signe
3 Si com l'infant | quan mira lo retaula,
E contemplant | la pintura ab imatges,
Ab son net cor | no lo'n poden gens partre,
Tan ha plasser | del aur qui-ll environa
Atressí-m pren | denan l'amoros sercle
De vostre cors | que de tants bens s'anrama,
Que mentre l'vey | ......lo contemple
Tan hay de joy | per amor qui-m penetre.
3 Axi-m te pres | é liatz en son carçre
Amors ardens | com si stes en un coffre,
Tancat jus claus | e tot mon cor fos dintre,
On no pusqués | mover per null encontre;
Car tant es grans | l'amor que-us ai e ferme
Que lo meu cor | no-s part punt per angoxa,

Bella, de vos, | ans esay ferm com torres
En sol amar | a vos, blanxa colomba, etc...

III. D'un'altra obra encadenada capcaudada que per lo molt respecte ab que parla de la dona lloada se pot creure fos la mateixa reyna dona Maria, transcriurem la primera cobla y la tornada.

1 Axí com son | sus l'esphera los sisges
Per instruir | los scientals astrólechs,
Son en mi-dons | totes virtuts insignes
Que divissar | pusquen alguns teólechs;
Les quals hi mes | Dieu que n'a fet retaules
Perque cascú | mirán sa bella talla
Veja d'onor | cap, pes, mas e z spatlles (a)
E que pensán | en leys e mes no falla.

TORNADA

Reyna d'onor | tots hómens tench per nicis
Qui-us vol d'amor | sopplear ne requerre,
Car hom no-s pot | trovar en vos indicis
Perque deiats | causa semblant soferre,

En té un altre de molt y pot-ser massa satírica ahont parla contra un'ávol fembra que anomena «En Cambiador» debaix de l'allegoría de diferents diners (florí de pes, ducat, doble scut, mitx florí, croat, malla, diner; diner jaqués, croat melorquí, diner maluyre, de cap) y qu'es retronxada per dos bordons; altre anomenada «Setje d'amor», altre que comensa com un pregó (Ara hoiats), un Enuig (Enuig enamichs de jovent) y segons un poeta mes modern que la glosá, una cobleta que sembla lo respós d'una dansa.

(a) Lo rim demana «spaules»,

Serradell de Vich

Se deya ó's infingí un poeta qu'escrigué en codolada un «Testament» suposat (any 1429) comensant així sa obra:

Un jorn cansat de treballar
E desitjós de repausar
    Quant vespre fo
Eu retorné a la maysó
    Volent sopart...

Hi ha en l'obra moltes coses de per riurer, mes també ni ha de séries com aquesta gentil representació del Paraís:

La flayra dolça que exirà,
    Segons ay dit,
Del (sagrat) cors de Jesuxrist
    E d'autres sants
Será plasent als adorants
    Axí forment
Quo flors e ambre son nient
    A llur esguart;
E dich vos que qui'ls presentás
    Tots los joyells.
Viles, ciutats, borchs e castells
    Q'em pot mirar,
Ells no porien sepparar
    D'aquell esguart
Tan flamegont que tots los art
    Per fin'amor, etc.

Pere Galvany

Compongué un'obra ahont se mostra molt irós de que'ls cardenals haguessen fet papa á Martí V y no á Pere de Luna (1417) y comensa dient:

1 Pus vey lo mon ‖ es vengut en tal *cas*
Que leyaltat | non es de fill á *payre*
Pere, Joan | volgr'aver mort son *frayre*,
E l'ereter | l'aratador al *ras*.
Antecrist | es qui ve de pas á *pas*
Guerres bastint | dols, affanys e *desayre*:
Deus nos aiut | e la Verge sa *Mayre*
Sino del tot | nos te'l Satan al *ras*
2 Per aquests mals | ha Deu permés lo *cas* etc.

Cada cobla retronxa ó repeteix al cap de quiscun bordó les paraules terminatives de la primera: *cas*. *payre*, *frayre*, etc.

Ramon Çavall

Com parla dels bandos dels pagesos se podría créurer que escrigué mes endevant, al fort de la guerra dels pagesos de remensa (1) mes aquell nom lo trobam en l'historia de les derreríes del seggle XIV y comens del XV, com embaixador trasmés al Comte d'Urgell y á'N Ferran d'Antequera. Sa obra unissonant (y singular en l'ordenació dels rims) comensa: «De mal saber | ab verinós coratge» y diu en la segona cobla:

Pensar no pux | que'ls hómens de peratge
Haguessen rey | si fos á lur voler;

(1) Est nom l'han derivat de *remanere* y de *redimere*, mes deu devallar de *remetiri* que fa'l supí *re-mensum*.

So qu'els fig mes || e'ls fa lo cor doler
Es temps de pau || com non han sous ne gatge;
Los ciutadans fan | stament reyall,
En lur vestit | meten guanys e caball (*a*);
En breu fondrán | e mudarán penatge.

Aprés parla contra'ls vicis dels diferents estats y en especial dels pagesos que's donan «a carnatge», que «menan bandositats» y que «Pentinats van | ab los collars brodats» y conclou:

TORNADA

Dona del mon | qui fes lo pariatge
De Deu e hom | per qui fom reperats,
Pregats per nos | qui som descaminats
Lo vostre fill | qui'n vos feu son hostatge,

ENDRESSA

Mete-s cascú | la ma en sa coratge
E verá si | d'aycel mal es tocats
E si-u veu clar | lunye-s de tals barats;
Prenets mos dits | per peres é formatge.

Trasfort ó Traffort

notari compongué un'obra un poch semblant á la de Çavall contra'ls vicis de son temps.

Gran carrech han | vuy tuit l'hom de peratge
Ver Deu e sants | e la Verges Maria
Qui per mostrar | se de maior valia
Entre les gents | fan nova ley d'ultratge, etc.

(*a*) Lo guany e caball, so es la renda y la mota.

Mossen Jacme Scrivá

té un'esparsa molt curiosa:

En be fort punt | suy entrat en la cet-la
D'amor qui-m bat | ab ses grans disciplines,
Que mon las cors | tota nuit axí veile
Que tots les tochs || e retorn de matines
Oig clarament | e'ls cans que de nuit guayten,
En que (Enquer?) lo guall—qui cantán se desperta
Per que'n cell punt | tots mos espirits arden
Del foch d'amor | que'n ma pença deserta.

Francesch Lavia (ó Laviá?)

fou poeta d'enginy, pero molt libidinós.

I 1 Si com l'infant | quan aprent de perlar
Que no l'enten || mas cella quil nodreix
Que'ls mots escurs | ne que'l plats demandar,
Atressí-m pren | denant vos bell'aymia
On vau cutxós | mos secrets descobrir.
E quant suy lla | ma paraula's cambia
Qu'autre mas vos | no coneix que vull dir.

TORNADA

Purs diamants | de laus ennoblacida,
Pus que sabets | que suy vostre sotsmès
E dir no-us pux | l'amor que-us port complida
Per mercé-us prey | sia per vos deffés.

II. Té un'altra obra (estrampa, menos en lo derrer bordó d'una cobla y primer de la següent), que fora digna de

recordació, si la materia d'ella fos tan bona com deuría ésser y no es. Comensa: «No fonch donat | tal joy en tot segle» y diu mes avant:

Jamés falcó | no vench tan prest al loure
Quant li criden | cassadors ab lur siscle
Com en quant viu | son cors alt en la torre
E·m feu simbell | d'una alcandora (*a*) linda, etc.

III. Ademés fou estampat un «Libre de Fra Bernat compost per Francesch de Lavia per pendre solás» que per la mostra que'n havem llegit (encara qu'errada en alguns mots) se veu ésser escrita en codolada: «quant los gats en amor, etc.»

Lluis de Vilarasa

Aquest nom de casa que's troba també en l'historia del Roselló, es molt comú en Catalunya. Com hi hagué un Lluis de Vilarasa l'any 1414 en lo siti de Balaguer y en l'any 1416 en les Corts congregades per N'Anfós V, y en 1420 se troba una carta de la Reyna Dona Maria á un cavaller del mateix nom, y com no tenim cap rahó ben clara per créure mes modern nostre poeta, lo posam en est lloch,

I. Les V. balades (1). Donarem la primera cobla de la quarta.

Si com lo flach | qui'n brega no's estat
Se feny ardit, | crehent que sia tal.

(*a*) Roba lleugera que·s troba també en algun romans castellá d'aquell seggle.

(1) No transcrivim les rúbriques de les Balades ahont s'explican les ordenacions dels rims, per averhi alguna errada, lo qual demostra que no erau fetes del poeta, sinó del escrivá.

Mes quant s'i veu | en un punt es torbat
Tal que fugir | no'l sembla cosa mal,
Me pren a mí | qu'áns que tal don'amás
Me fou semblant | que le-y gosás ben dir,
Mes quant e (es?) loch | que la pus requerir
Li parle d'al | e call-me de mon cas.

II. Dansa retronxada per dos bordons que te respós, 9 cobles de 8 bordons y tornada.

Respós L'enuig es meu e vostre'l dan
Si tot me planch e vos riets,
Mas temps será que us plorarets
D'aço qu'enats ara burlán.

III. Té un'altra obra en qu'hi ha una mena de respós y cobles de 7 bordons ab los quatre últims unissonants ab lo respós y l'ultim en llatí es un retronx.

Per ben amar | jo pas lo derrer dan
Perque tots prech | los qui bé amarán
Diguen per mi | quant m'enomenarán:
Requiescat in pace.

Hi ha tornada unissonant ab lo respós.

Té també un'altre obra y dos esparses de les quals la següent no's pot dir que no sia ben cavalleresca:

Si alguns dits | que sia mal perlán
De don'al mon | de qual estat se sia
Vos dich que ment | e quant dix-ho mentía
E mentirà | si-u dirà deranan;
E si es om | l'apell fals mentidor
E z ab mes mans | son prest fer-lo desdir,
Si dona es | no la vull desmentir
Mas no diu ver | parlant ab sa honor.

N' Andreu Febrer

agutzir del rey N'Anfós V. De ell diu Santillana: «Mossen Febrer fiço obras nobles: e algunos afirman haya traido el Dante de lengua florentina en catalán, no menguando punto en la orden de metrificar e consonar.» Are es ben sabut que es axó cert y que la translació fou acabada en 1428, y que n'hi haguè mes d'una transcipció y encara'n queda una al Escorial; y no manca qui l'ha copiada de cap a cap. Com cosa original d'est poeta no coneixem mes que'l comensament de un Lay, transcrit per Torroella:

O Deu ¿a qui diré (dir?) ma langor?
Qui-s planyerá de mon greu plant,
Qui pendrà part de ma tristor
Será mill tant leyal amant;
Qui de mon xant
Qu'en la mort xant
Mostre semblant
D'aver dolor.

AUSIAS MARCH [1]

Cavaller valenciá com ell mateix amostra en dos llochs de ses obres, fill d'En Pere March que l'anomena, com havem dit, en son testament de 1413 y de N'Alihanor Ripoll, casat primer ab N'Isabel Martorell y aprés ab Na Joana Escorna. L'any 1440 habitava á Gandía, y lo 1446 acudí á les Corts de Valencia; fou senyor de Beniarjó prop de Gandía y otor-

(1) En lo M. S. Auzías: Fora de dos faagments no estampats y de dues correccionetes que fem, seguim l'edició de Claudi Bornat. Barcelona 1560. Comparantla ab les obres d'Auzias que porta lo Cansoner de Saragossa, se veu que no sempre son ben fidels los llibres estampats. Axis en l'obra: «.a tots mos cants» lo 4 vers diu: «E si com fals | drut sercaré delit» lo llibre porta: com fals dient | yo etc., sens dupte per ignorar la significació de *drut*. Un altre cant comensa: «Pren-m'en axí | com al petit vallet»: en lo llibre esta paraula s'ha modernisada escrivint «vaílet» (altres posen baylet erradament). Finalment posarem en paréntesis alguna variació de dit Cansoner del cant que comensa:

Si com un rey | de tres ciutats senyor (senyor de tres ciutats)
Que tot son temps | l'ha plagut guerrejar
Ab l'enemich (inimich) | qui dell no's pot vantar
May lo vencés | menys de ser vencedor (d'esser-ne sobrats), etc.

gá testament l'any 1458. Jofre de Blanes ja l'havia heretat en l'any 1462. Ausias sempre ha sigut tingut per cavaller tan práctich en les armes com en les lletres: y algunes de ses obres demostran que havía anat pel mon, y encara per mar, pus usa simils trets de la marineria. N'hi ha d'escrites en «velletat,» segons ell meteix nos diu y d'estes foren certament les respostes donades á Fenollar que arribá el segle XVI y á la neboda del Pare San Calixto de Borja (1455-58). De ell diu Santillana: «Mossen Ausias March, el cual aun vive, es gran trovador y hombre de asaz elevado espíritu» y segons lo verídich Zurita: «Entre todos los más señalados varones que hubo en España en su tiempo fué por él (pel Príncep Carles de Viana) más estimado y preferido con su amistad y privanza Ausías March, cavallero de singular ingenio y doctrina y de gran espíritu y artificio». Se veu per ses obres que era molt afectat á tota mena d'estudis: aixís es que cita ab molta frecuencia los filosops, en especial los antichs y los escocians, té també coneixement de les fábules gentíliques, parla del poeta Ovidi y una ó dues vegades sembla que'n imita un altre dels clássichs. Fins se nota que havía estudiat la ciencia medicinal, cosa poch usada per cavallers ni poetes. Sobre tot era molt versat en les obres de Petrarca (1) y Dant y segurament en los dels poetes francesos (almenys en los romans d'assumpto bretó), en la d'algú dels antichs provenzals y en qualque libre de Castella (2). Emperó sos mestres mes próxims foren los de la propi terra majorment Mossen Jordi y'l seu mateix pare Pere March.

Cantá ab preferencia una noble dona anomenada Na Teresa Bou, en la partida de ses obres obres intitulada Cants

(1) Es cosa coneguda que Ausías se figurava haver estat ferit d'amor.

lo jorn que'l ignocent
Per be de tots | fon posat en lo pal
(Algú no pot)

de la mateixa manera que Petrarca ho expressa en lo soneto: Era'l giorno etcétera. També s'han notat altres imitacions del mateix poeta.

(1) Se veu que havia llegit la fabulosa historia del rey D. Rodrígo.

d'Amor, encara qne no en totes (se deu almenys exceptar un de satírich y poch conforme al estil d'Ausías, contra certa Na Monboy). En un d'ells manifesta que havia sigut contrastat per dos amors, ab una bella semblansa d'aquelles (per lo comú mes reflexives que pictóriques) que li son tan familiars.

Aixi com cell | qui desitja vianda
Per apagar | sa perillosa fam
E veu dos poms | de fruit en un bell ram
E son desig | egualment los demanda,
No'l cumpliré | fins part haj'elegida
Si que'l desitg | vers l'un fruyt se decant,
Así m'a pres | dues dones amant,
Mas elegesch | per aver d'amor vida

(Axí com cell.)

Elegí donchs l'amor de Dona Teresa, la qual serví llarch temps, qu'exaltá ab fervor gran, per mes que altres vegades se plany d'ella ab molta amargor. Veja's la representació que fa de sos mérits en aquell cant molt celebrat; «Leixant apart | l'estil dels trobadors», ahont hi ha tant notables conceptes.

2 L'ull del hom pech | no ha tant fosca vista
Que vostre cos | no jutje per gentil,
Ne'l coneix tal | com lo qui es suptil,
Hoc la color | mas no sab de la lista.
Quan es del cos, | menys de participar
Del esperit, | coneix be lo grosser:
Vostre color | y el tall pot be saber
Mas ja del gest | no porá ben parlar.
3 Tots som grossers | en poder esplicar
Ço que mereix | un bell cos e honest,
Jóvens gentils | ben sabents l'an request:
E famejants | los convench endurar.
Lo vostre seny | fa so qu'altre no-y basta
Que sab regir | la molta sobtilesa;
En fer tot be || s'adorm en vos peresa:

Verge no sou | perque Deu ne volch casta.
4 Sol pera vos | basta la bona pasta
Que Deu retench | per fer singulars dones,
Fets ne ha'ssats | molt savîes e bones:
Mas compliment | dona Teresa'l tasta.
Havent en si | tant gran coneixement
Que res no'l fall | que tota no-s conega,
Al hom devot | sa bellesa encega:
Past d'entenents | es son enteniment.

(Leixant Apart.)

Veja's també un'altre noble alabansa de la mateixa dona:

Bell'ab grant gest | portàn un esperit
Tan amplament | que no'l te presoner,
Mas com senyor | usant de son poder
Tenint estret | plaentmen l'apetit.

(Dona si-us am.)

Molts altres llahors fa continuadament de la dona que sempre anomena en les tornades «Lir entre cars,» «Plena de seny» etc. y's complau en parlar dels «estats de sa vida casta», emperó com solian los trovadors, s'estima mes desfogar alterats sentiments que representar la figura del objecte de sos cants; y aixís es que tot arreu nos parla dels delits seus mesclats ab dolor, y sempre plora, tem y espera y requereix mans juntes la pietat de la noble dona. Com en veritat no podem referir tot quant diu en esta materia, pus per aixó seria menester transcríurer mes de la meitat dal seu llibre, nos haurem de contentar d'una quansevol mostra (com per exemple la següent) de sos plants amorosos:

2 Yo viu uns ulls haver tan gran potença
De dar dolor | e prometre plaher,
Y esmaginant | viu sus mi tal poder
Que'n mon castell | era esclau de remença
Yo viu un gest | e sentí una veu
D'un feble cos, | e cuydara jurar

Qu'un hom armat | yo'l fera congoxar;
Sens rompre-m pel | yo-m so retut per seu.
3 Si com l'infant—que sab pel carrer seu
Prop be anar | segons sa poc'edat,
Si en esculls | per cas se veu posar
Está pauruch | no sab hon te'l peu;
D'anar avant | perque no-y veu petjada,
Ne vol, ne pot | usar de camí pla;
Tornar no sab | de hon altra'l portà
Mi menys per si | may ferá tal jornada;
4 Mos ulls d'açó | han feta la bugada
E tots sos senys | si son volguts mesclar;
Yo pena'n pas | mas no-y puch contrastar
Per qu'algun tant | ab delit es mesclada.
Amor me vol | e fortuna-m desvia,
A tals contrasts | no basta mon poder,
Sens ell al mon | remey no puch aver;
Donchs dir m'eu vos | ja de mi que-us paria?
5 Dormint vetlan | yo tinch la fantasia
En contemplar | qui am, qui es, que val
E quant mes trob | lavors me va pus mal
Pel pensament | qui-m met en gran follía.
Hoc e tan gran | que yo am son desdeny,
Son poch parlar, | son estat tal qual es
Mes que ser Rey | del poble tot francés,
E muyra prest | si'n mon parlar yo-m feny.
(Lo viscahí.)

Ab aquest tan encés afecte parla Ausías en molts cants, trobant sempre nous modos d'expressarlo, mes si deixant apart per un instant los acostumats sospirs, volem una invenció ben fantasiada, la trobarem en aquell cant que comensa dient:

O vos mezquins | qui sots terra jaeu
Del colp d'amor | ab lo cers sanguinent.
Veniu plorant | ab cabells escampats,

Huberts los pits | per mostrar vostre cor
Com fonch plagat | ab la sageta d'or
Ab que Amor || plaga'ls enamorats...

y segueix contant que l'Amor té sagetes d'or. d'argent y de plom y que

En aquell temps | que primer d'aquest fou
Les fletges d'or | Amor totes lançá
E desmembrat | una se'n aturá
Ab que-m ferí: | de que viur'abandon...
(O vos mezquins.)

Ausías estimava

Sens lo desig || de cosa deshonesta
Don ve dolor | a tot enamorat
(Sens lo desig.)

y en un dels seus cants tracta d'est amor pur y veritable ab paraules molt nobles y sublimades:

1 Fantasiant | Amor a mi descobre
Los grans secrets | qu'als pus subtils amaga,
E mon jorn clar || als homens es nit fosca,
E visch d'açó | que persones no tastan.
Tan en Amor | l'esperit meu contempla
Que par del tot | fora del cos se aparte
Car mos desigs | no son trobats en home
Sino en tal || que la carn punt no'l torbe.

Que-us diré? fins gosa acomparar lo afecte ab l'incomparable Amor dels Sants y pensa que li han sigut revelats primors amagats als demés homes.

4 Si con los sants | sentints la lum divina
La lum del mon | conegueren per ficta

E menyspreants || la gloria mundana
Puix major part || de la gloria senfien:
Tot en axí | tinc en menyspreu y fastich
Aquells desigs | que complits Amor minva,
Pranent equells | qui del esperit mouen
Qui no's lassat, | ans tot jorn multiplica...
Als naturals | no par que fer-se pusquen
Molts dels secrets | que la Deitat s'estoja
Que revelats || sou estats á molts Martres
No tan subtils || com ignorants y aptes.
Axí primors | Amor á mi revela
Tals qne'ls sabents | no basten á compendre
E qnant ho dich | de mos dits me desmenten
Dant á parer | que folles coses parle..:
(Fantasiant.)

Mes ay! Ausías volía trobar l'infinitat fora de son veritable centre, y cercava, segons ell mateix nos diu, vida per lo camí de mort: y ja sía perque lo dessnganyás algun acte de la dona, ja sía per lo desordre que naix en lo esperit d'un pensament massa constant y perque ell mateix no fos tan bo com s'havía pensat, lo cert es que de dolsos plants y de uaraules humils y sotsmeses, en vingueren á la fí amarchs sanglots y cruels debatiments, Parla llavors Ausías March com hom fora de seny:

Com viure vull | la mort prench en deli,
Com vull morir | la vida tinch per santa.,.
(Sobres dolor.)

y en altra part

Colguen les gents | ab alegría festes.,.
E viaje jo | los sepulcres cercant
Interrogant | animes infernades...
(Colguen les gents.)

Se pensa que la mort lo crida:

Brassos uberts | es exida en carrera
Dient: amich: | ix de casa estrangera...
(Quins tan segurs.)

Podríam citar molts altres cants que mirats per eix cosat fan de mal llegir, mes prou n'hi haurá ab recordar aquell en lo qual se plany del dolor y encara del fástich que pateix, ab paraules que semblan propies dels moderns poetes que han estat malalts de cor y de seny, y es lo que comensa: «Retingue-m Deu | en mon trist pensamen» y acaba ab la tornada:

Axí despert | dols me sembla l'amarch,
Tan es en mi | enfeccionat gust:
A temps he cor d'acer | carn he de fust,
Yo so aquell | que-m dich Ausias Marc.

Mes no creyem que durás gaire en aquest tristíssim estat, sino que cercá lo veritable conort en la cristiana filosofía y en l'Amnr divinal, com demostra en sos cants morals y en son únich encara que precios cant espiritual.

Pera no pecar d'omissió debem donar alguna cobla d'un dels mes notables dels primers, qu'es aquell en que tracta de la forsa de la voluntat y del menyspreu de la mort.

1 Pos de pijor | á molts fa pendre mort
Pes esquivar | mal esdevenidor:
Si be la mort | resembla cas pijor,
Cell qui la pren | la te per bona sort.
E de aço | Cató mostrá camí
E li mes nom | us de la llibertat,
Car de tot als | pot esser l'hom forçat
Sino'n morir | que's cn nostre juhí.
2 Algú la pren | é reb nom de mezquí
Fugint perill | qui le's davant posat,

Altre será | de cor nobl'animat
Que vol morir | per la valor de si.
Venint en mans | d'enemich seu potent
Sobrat lo cors | guerrej'ab lo voler;
De vencedor | encara's veu poder,
Vol perdre'l cors | per l'esperit vencent...
3 Alguns passats | que voluntat iniqua
Los feu morir || ó l'opinió vana
Aquests no llou | mas los de pensa sana
Volent morir | per fer llur arma rica,
Perdent un poch | per l'infinit atendre,
Guaynaut lo goig | qu'al Fll de Deu acosta:
Gran es lo be | segons aquesta costa
Que per la mort | de tal hom s'agués vendre.
(Pos de pijor.)

Aprés estes nobles y altívols paraules, escoltam los suaus gemechs del cant espiritual.

1 Puix que sens tu || algú á tu no basta
Dona-m la ma | o pels cabells me lleva,
Sino estench | la mia vers la tua,
Quasi forçat | á tu mateix me tira.
Yo vull anar | envers tu al encontre;
Ne se perqué | no faç lo que volrria,
E no se que | aquest voler enpatja,
Puíx yo so cert | haver voluntat franca.
2 Levar mi vull | é prou no mi esforce,
Ço fa lo pes | de mes terribles colpes;
Ans que la mort | lo procés á mi cloga,
Placia-t Deu | puix teu vull ser que-m vulles.
Fes que ta sanch | mon cor dur amolleixca
De semblant mal | guarí ella molts altres:
Yo lo tardar | ta yra-m denuncia,
Ta pietat | no trob'en mi que obre...
27 Dona-m esforç | que prenga de mi venja:
Yo-m trob'offés | contra tu ab gran culpa,

E si no y bast | tu de ma carn te farta
Ab que no-m tochs | l'esperit que á tu sembla.
E sobre tot | ma fe que no vacile,
E no tremol | la mía esperança
Puix que no-m fal | caritat, elles fermes,
E de la carn | si-t supplich no m'en hoges...
28 O quant será | que regaré les galtes
D'aiga de plor | ab les lágrimes dolces!
Contrició | es la fon d'hon emanen;
Aquell'es clau | que'l cel tancat nos obre.
D'atrició | parteixen les amargues
Perque'n temor | mes que'n amor se funden;
Mas tals quals son | d'aquestes me abunda
Puix son cami | e via per los altres

Ja havem arribat á la última part que es la dels Cants de mort. Morí aquella tan estimada, y tan exaltada Teresa, y ¡quànt llaztimosa no degué ser la veu de nostre poeta!

Aquelles mans | que jamés perdonaren
Han ja romput | lo fil tenint la vida
De vos qui sou | de aquest mon exida,
Segons los fats | en secret ordenaren.
Tot quant yo veig | o sent dolor me torna....
O Deu perqué | no romp l'amarga fel
Aquell qui veu | tot son voler perir?...
Tu, Pietat, | com dorms en aquell cas?
Que'l cor de carn | fer esclatar no saps?
No tens poder | qu'en tal temps lo acaps?
Qual tan cruel | qu'en tal cas no't loás?
(Aquelles mans).

Llavors se recorda de son amor are purificat per la Mort.

Axi com l'or | quan de la mena'l trahen
Está mesclat | d'altres metals sutzeus,

E mes al foch | en fum se va la liga
Leixant l'or pur | no podent-se corrompre,
Axi la Mort | mon voler gros termena,
Aquell fermar | en la part contra sembla
D'aquella que | la Mort al mon l'ha tolta,
L'honest voler | en mi roman sens mescla.
(Puix me trob sol.)

Tremola pensant ab la mort eternal de la finada:

Qui será'quell | del mon superior
Que veritat | de mi á vos recont... etc.

Aqueixos crits de dolor van barrejats de moltes reflexions y de doctrina y á la fi'l poeta se mostra perfectament resignat.

E tot es bo | puix es obra de Deu
(Qui serà'quell.)

—Es una viva llástima que Ausías no tractás subjectes historials; solament ho feu una vegada en lo primer cant moral en que lloa a N'Anfós V en estes y altres paraules:

Pahor no sent | que sobres laus *(a)* me vença,
Loant aquell | qui totes lengues loe (loen?)
Tan son en ell | les virtuts manifestes
Que's d'yra cech | l'hom qui be no les veja
Per los migs va | que'n los extrems no toca:
En temps dels Deus | en vida l'adoraren.
E deu vehent | la prolongada honta
Quels grans senyors | en contra dell cometen,
Tenint ab fraus | e tiranes maneres

(*a*) Sobrelaus, es à dir, l'excesiva alabansa d'una persona era un vici incul-pat per les *Leys d'Amors*.

Les parts del mon, | los pochs e grans realmes.
Ha dat voler | al justificat home
Que'n breu espay | haja la monarchia....
D'aquest valent | una gran trompa sona
Que'ls Indians | ab un poch no exorda,
Oen-la'quells | qui son a tremuntana,
Y els del ponent | e de levaat los Tartres.
(Pahor no sent).

Fora de la demanda ja recordada y de un'altra obra que no's troba en los llibres estampats, (1) la primera en bordons de 8 y la segona de 9 sílabes. Ausìas usà sempre lo bordó de 11, alguna vegada estramps, mes sovint en cobles rimades de 8 bordons, mes vegades croades qu'encadenades, quasi sempre capcaudades de 1 ó 2 bordons y alguna vegada unissonants (2). Te també una cansó. Algunes vegades les cobles son soltes ab dos bordons appariats al mitj de cobla y cobla que es ús que veyém en los trobadors mes moderns y en alguns castellans. Ausías te comunment tornada, algunes vegades endressa com en aquella obra de Mort que comensa: «O quant es foll | qui tem lo forsat cas,» escrita segons diu lo M. S. per (es á dir, pera) Mossen Borra (Anthoni Tallander, mes famós ab l'altre nom):

---

(1) 1.ª cobla: Ja no esper | que si'amat
Car mon voler | no-us ve'n report
Per mon esforç | que no's tan fort
Que dir que-us am | aja gosat;
Per so me so | mes en amar
E moe ull | no-m vol descobrir;
Molt menys | ma lengna voldrá dir
Ço que'l gest | no gosa mostrar.

Thoni amich, | vostra carn es ja fem
E sens lagot | aveu bon sperit:
Si no-y pensau | restareu scarnit,
Que per ser fresch | lo cors lo sperit crem.

Mossen Leonart de Sors ó Sos: cavaller de Barcelona fill tal vegada del igualment nomenat, llochtinent en 1412 del maestre racional de la Cort real, fou protegi' per Alfons de Cardona que en 1484 se troba'n la guerra d'Italia y que com poeta castellá es ja comprés en lo Cansoner de Constantina (tingut per de les derrerias del seggle XV).

I. Obra de bordons diversos en la qual lloa á un sabi foraster que havía fet unes trebas ahont havía parlat molt bé de la nostra terra.

Aytal es hom | com se mostra parlant;
Comunament | es mitgá que descobre
Lo rahonar | cascun sos fets en obre;
Per que bondat | os empeny en dir tan
Ara'n lahor | d'aquesta nostra terra
En que nasquem, | son nodrits e poblats,
Si'l vostre dit | reporta veritats
Nostre pensar | per creur'aço gens erra....
Lahor a Deu | e sobirana gloria
S'atribuix:

TORNADA

Las donas prech | vullan pensar
Cascun ab quin | esguart la mir
En lo gest | me vull enardir
Puys que amor | m'a tolt perlar.

(2) Lo cant «Sobre dolor» es de cobles dobles, es á dir que unissonan de 2 en 2; les dues darreres cobles y la tornada pertanyen á aquest cant y no al «Qui será'aquell» ahont se troben afegides en algunes edicions, pus dites cobles no son capcaudades com deurian ésser per correspóndrer á est últim cant.

Si l'ángel bo | jamés no-ns derrencleix
Per conselar | nostra frévol memoria,
Del cel parteix
Tot bon consell | que s'en la terra val,
E d'hom no ve
Lo regiment | qu'en bona pau nos té...

II. Obra no breu y de bordons molt diversos en la qual alaba á son protector Alfons de Cardona.

Tant quan me serch e mes veig
Mes singular me pareu;
En vos no-s troba res leig...
Yo m'anaba deportar
De fora de la ciutat
Un matí, jorn era clar,
Passejant per la rosada
Mirant com (lo?) forment segat
Pensa tenint ocupada,
En vos cert imaginant,
Viu endret una pujada
Hom qui-m feu ressemblant
D'aver-me be conegut.

Est home li diu que Alfons de Cardona es amich car de sa germana que l'acompanya. Lo poeta pregunta com se diuhen.

Ell respos: io so Bon Grat
E ma sor es Conexença.

Llavors Conexença recita una composició, lo poeta li respon ab un'altre, de que ella queda molt pagada; ell s'agenolla y Bon Grat li diu que pot estar content pus sa sor li dona favor, y després de conversar una bona estona diuhen mes trobas en llahor de D. Alfons, que aparellan ab Cesar, Caton, Troilo, Alexandre, Absalon, David etc.

III. Obra també al-legórica molt llarga y partida en capítols á la qual preceheix un'Introducció en prosa dirigida al rey N'Anfós.

Lo primer capítol comensa dient:

Perque'ls demés | homens naturalment
Desigan molt | que sian estimats,
Cupdiciant | viure onradament
Volent muntar | dins en majors estats,
Per ço'n prengué | de fer molt gran viatje,
Secretament | navegant per la mar....

S'embarca y té por, mes se recorda de Régulo, aquell valent romá que volgué morir per consellar dretament sa ciutat, fa una oració y aprés se dorm. Quan se desperta troba'l patró que seu al costat del seu trast y li pregunta qui es. Lo patró li respon que tothom li diu Direcció, que'l seu notxer es Juhí de rahó, los mariners Bons Nodriments y Bons Costums presos en minyonía, los gaubiers Esfors y Gossar, lo gordiá Constant Humania, los fadrins que'ls serveixen Bonas Intencions, lo calafat Virtut de paciencia, lo mestre d'axa Pau, l'escribá Liberalitat, que te filla gran qu'es Caritat y dos menors y dos fills que son Pietat y Vera Conciencia y finalmen que lo barber es Amor. Lo poeta li respon ab una obra de rims molt treballats (com mol, mel, mal, etc.

Aquí fineix lo segon capìtol y comensa'l seguent: «Capitol terç qui tracte que es Veritat e mostrant com deu ésser timoner e guiador en la intenciò de nostra conciencia». Segueixen son camí passant la «fos del riu de Roma» y esperan que prest veurán la montanya de Soma (qu'es un dels cims del Vesubi) ahont se troban mes belles pomas qu'en altre lloch del mon, y'l poeta dona gracias al patro en una compoció que comensa: «Cert, Veritat.» Segueix lo «Capitol quart en que es divisat com se causa Amor en nosaltres e com son offici es curar naffres d'iniquitat e per qui (perqué?) los fcrits de son ars volenters se pensen e per so es acomparat al bar-

ber.» Conversa'l poeta ab l'Amor que li explica com ha de ser l'afecte del qual es ell figura:

E presupon | virtut en lo coratge
De cadescú | per aver be durada,
E cascú deu | aver avans menxada
A son gran pler | de sall una cortera.

Lo poeta li respon ab bordons capfinits.

Vos feu Amor | l'enamorat amar,
Amar pus fort | que si mateix no s'ama etc.

Segueix lo «Capítol quint en que's narrat com la majestat del senyor Rey D'Aragó e de les dues Sicilias es fora de Naples per la mortandat e com es dat Pau per guiador al que desiga Honor veure». Ixen de nau.

Pau me tragué | de nau no parerós
Ben alleugats | en terra de Lavor,
Entrenyorí-m | de tots aquells senyors
Axí dient | per alleugar dolors:

Recita una composició unissonant que comensa «Car es mi | lo mal que pas d'Amor,» repetint «Car es a mi» en los 1[rs], 3[rs] y 5[ts] bordons. En lo capítol sisè que ve aprés y «en que es descrit l'estat de la majestat reall e las rahons que son dites e respostes en aquell día» recita devant del rey una composició ab coplas derivativas y per fi en ln «Capitol seté qui parla del redupte que's deu tenir venint devant tan singular Señor e Príncep transformar en Honor per sos mériis» li fa homenatje en altre composició, mostrant temor de parlar,

Car veig m'entorn | tan gentil trobador.

A mes d'aquestes obres llargues y de molt treball Sors

en té diverses altres com una «per la Marquesa d'Oristany» que creyem era Na Catarina de Centelles, germana del Comte d'Oliva, abans de passar á Sardenya á víurer ab son marit lo segon fill y successor d'EN Leonart Cubello. Totes les cobles comensan: «Esforç me fall» Note's est concepte:

Lo practicar | ab gens feu liberal
E no fent peu | de l'estranya bellesa
A quants son prop | fuig pensament de mal...

TORNADA.

Fi del que pens | si majestat real
S'avi'a dar | per molta gentilesa
Ho per bon seny | besant los peues de sal
Diriem tots: | sus! visca la Marquesa!

ENDRESSA.

Clara com sol | si vos no fosseu tal
Qu'en mes lahors | estiguesseu compresa
No-m par que-us fos | prou servidor leal;
No me'n engan | per esser parciall,
Ni veur'en vos | ma libertat sotsmesa.

Un'obra de Sors porta la rúbrica: «Leonart de Sos gonyá la goya que posá Franci Bussot: Crueltat vol | que gens no sia amat.» Diu que lo bon amador es desamat.

Asso vull dir || vehent molt congoxat
Franci Bussot || perque vui ha justada (l. ajustada)
Es gent subtil...

Es á dir, que Franci Bussot congregá un consistori perque'ls poetes planyessen son dolor.

Te dos danses sens retronx y una cansó retronxada ab eixos dos bordons:

Si-us he fallit | ni probar m'ó podeu
Mataume tost | e no-m fassau penar,

Les obres de Sors mostran que fou passionat d'un afecte quimérich per una donzella que's feu «saror de Pedralbes» escrivint llavors lo poeta una «Sparsa» ab tornada que deya:

Enamorats | qui teniu prim sentit
Dieu si-us platz | podeu metre-m en via
D'aquest mon cor | qui m'es poch ha fugit:
Car io no'l trop || tan vo'l deman tot dia?
E donchs digau | si Deu vos prest l'aymia
Car io-us se dir | qu'ell s'es de mi'bsentat,
Huy ha vint jorns | exint io de ciutat.
Qui me'l retés | bonas novas n'auria,
Bons trobadors | qui-m dirá'l loch on sia
Aquest meu cor | ab tota veritat,
Yo li daré | un anel smaltat
E seré seu | pus haya sa paria,

Se troba una resposta de JACME SAFONT, altre poeta del temps (1).

En Leonard; | si be mon sperit
Ha sentit gros, | tost pèns divinaria
Hont es lo cor | qui axi-us ha fallit
E-m fa buscar | en cas'e fora via.
A Pedralves | on tan n'es qui-us desvia
Lo trovareu | qui'l te apresonat;
Na Bruguera- || us dirá la veritat
Qui-y sap mes qu'om | ne fembra que al mon sia.
Mon paradís || mon be, ma bell'aymia
Lo cor e'l cors | e tot quant Deu m'a dat

(1) Sors te una cobla poch neta contra est mateix («per Jacme Safont») «Tonquests (I. Ronquets) amichs | pus axí s'abandona» ahont parla del «ferm bombardejar» de Safont.

Coman a vos, | e l'anell esmaltat
Será vostre | si En Sos lo m-envia.

Ecabarem ab lo recort d'una composició de Sors de mes bon seny.

1.ª cobla No sab que-s fa | sino cell (aycell?) que prega
Devotament | tenint ferma creença:
No sab que-s fa | qui en altres fets pença
Sino en Deu | en volentat integra.
No sab que-s fa | qui del mon ha vuy cura
No'smaginant | en que vendrà la fí,
No sab que-s fa | qui té semblant camí
Leixant á Deu | per delits de natura.

TORNADA

Font de virtuts | mon Deu celestial,
A vos suplich | ab cor devotament,
Aiau mercé | de mon defalliment
E que-m guardeu | del gran foch infernal.

Francesch Ferrer ó Farrer

No sabem si quant participá de la defensa de Rodes l'any 1444 era perque habitás á la illa ó per anar á la galera del cavaller catalá En Diego de Vilaregut que servía l'Orde de San Joan.

I. Romans dels actes y coses que l'armada del gran Soldá feu en Rodes fet per Francesch Ferrer. «Qui veu present | lo que may no ha vist.» Es una llarga obra en rims encadenats ab un verset llatí de tant en tant. Compta com l'estol del gran Soldá compost de vuitanta cinch naus fou vist un dílluns matí festa de San Llorens á deu d'Agost de 1444, ab plors, crits é plants de la gent sutil (menuda) de Rodes.

Lo mestre gran | sentint un tal desordre
Pren en la ma | lo anyell ab San Johan,
E diu: ó fels | vosaltres ne mon ordre
Den no permet | que rebe mal ni dan.

Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.

Compta la defensa que feren los cristians, recordant de vegades als de la nostra terra.

Viu los francés | pendre'l pas e portella
Y als catalans | ab furïa mortal
Per aquell moll | astrassant mameluchs,
ab gran effors | fent-s'hi molts cavalers.

II. Lo Conort d'EN Francesch Ferrer «O be's dezpit o gran dolor» (Rims appariats). Surt lo poeta molt enfadat del palau real ahon los cavallers s'alababen de llurs amíes y's gita al llit desconsolat: mes llavors se li presentan molts poetes del seu temps y dels antipassats que'l conortan, parlant mal de les dones. Lo rey ho sap y'ls fa agafar com á maldients, mes Boccassi y Servarí (de G rona) los fan trobar gracia devant del rey. Fora de Bernat del Vet Adorn (de Ventadorn) provensal, tots los demés poetes son catalans: Mossen Jordi, Mossen Corella, Ausías March, Mossen Sentelles, Masdovelles, etc.

III. Cobla devinadora de Francesch Ferrer a Valterra; «Huyt letres son | e la meytat vocals» es una endevinalla del nom de Catarina. Hi ha la resposta de Valterra (1),

Bernat Miquel

visqué'n temps de N'Anfós V; no sabem si era lo qui en 1394 fou elegit per la nova reyna com á un dels seus concellers, ó un fill d'aquest.

(1) Aquest fou segurament Valtierra, poeta natural de Navarra, del qual en un Canscner castellà hi ha nou obres anomenades *canciones* y *dezires*, sis d'elles en català, una ab lo títol de «Via fora sacramental» y altre ab lo de «La confessió.»

I. Cbra encadenada solta en llahor del rey.

A Deu primer | qui es causa causant,
Tot comprenent | e per si'ncomprensible,
Genolls ficats | estich lahors donant
Com a format | rey tan inconnessible
Sobrepugant | tots los que son mortals,
De seny, saber, | poder e valor tanta,
E de virtuts | que dites son morals,
Que sols pensar | l'enteniment m'espanta.
2 Lo septre-us veig | en ma dreta portar
En l'altre part | lo pom d'or qui denota (desvota?)
Lo mon subdit | á vos sens contrestar
Ab rahó gran, | car virtut no-s desnota
De vos un punt, | avent les cardinals,
Honor amant | com honor amativa
Segons descriu | esser menys principals
Lo Philosof | e per vos les deriva, etc.

II. En te un'altre: «Per molt pensar so en un pensament» etc. unissonant croada, rimant lo 1r, 4t, 5t y 8é y repetint «Per molt pensar». La senyal es «Prat delitós.»

Un poeta desconegut

compongué un «Complant de la presa de Constantinople» ó com diu un'altre rúbrica trencada «...presa a XXVIII de Maig de MCCCCLIII; e a XXVIIII del dit mes e any fonch presa la ciutat d'Empera per lo Turch.» (Croada solta).

Plors, plants, senglots | e gemechs e congoxa;
Me rompren tot | e no me'n maravell
Per lo cruel | é dolorós novell
Don me complanch | ab fort mortal congoxa;
E durs suspirs | del cor van arrenquant
Quand ohi dir: || presa Constantinople

Es pel gran Turch, | e discipat lo poble,
Prínceps, barons | son venuts al encant.

Parlant dels altars diu:

Feyen d'aquells | als cavals abitatge,
Los calzers puys | ompliren de viltats.

Parla després al Papa, Emperador, rey d'Hungría, rey de Polonia, orde de Perusa, Rey de França, Duch de Borgonya, Reys de Castella, Portugal, Navarra, Inglaterra, Escocia, Aragó al qui aprés d'altras cosas diu:

O Potent Rey | en França ni Inglaterra
May rey fo vist | que de ciutats, castels
Ab sfors tal | subjugàs los rebels
Rompent las osts | ab tota llur desferra,
Adonchs vullau | molt magnífich senyor
Ab vostre stol | de naus e de galeres,
Personalment | travessar las costeres,
Per adquirir | premi gran ab honor.

Parla també al Duch de Milá, als venecians als qui anomena «gent rica de trezaur ab mesura,» als florentins als qui tracta de súbtils y sabis, als genovesos y per fi als catalans;

O catalans | de Deu per amor pura
Oy e rencor | e mala voluntat
Foragitats | e amau caritat
Pus fills sou seus | adotius per natura...
O germans cars | per gran devotîó
Prenets la creu | de la santa crosada
Que'l sant Pastor | vos la ha otorgada
E guanyarets | tan singular perdó...

Hi ha tornada á Nostra Dona.

Los germans

Mossen Berenguer (ó Joan Berenguer) y Pere y Johan Masdovelles

Se troba un «Johan Berenguer de Masdovelles» á qui lo Rey En Johan II, sitiant en 1464 á Lleida anomena «magnífich, amat fáel» y li condona los bens d'un «Anthoni menor de dies... rebetle.»

I. Mossen Berenguer te un'obra (croada capcaudada per la mort de D. Alvaro de Luna (1453).

Prenguen espill | los curials que son
De grans senyors | e persona cascuna
D'aquell rich hom | don Alvaro de Luna
E com vilment | es exit d'aquest mon,
Segons se diu | per crims executat
En loch publich, | dient aquells ab crida
Fets tols per ell | en lo temps de sa vida
E per los quals | a mort fonch condempnat.

Parla aprés contra tiranía y conclou ab una tornada; «Mon Creador.»

II. «Altre (obra croada) per lo dit Johan Berenguer de Masdovelles a lahors de la Marquesa de Doristany (l. d'Oris tany) (1). A vos qui sou | de complida bellesa.»

TORNADA

Urgell pendrá | pertint-ne vos donzella
Tala ten gran | que no's pot presumir,
Aprés pero | la pendrá sens fallir
Lo regne tot | Portogal e Castella.

(1) Es la meteixa que llohá Sors.

III. «Obra feta per Mossen Johan de Masdovelles sobre les (?) morts: Increat Deu sol creador.» Son bordons de 9 y de 5 sílabas y aquests van sdguits de 3 en 3 y rimant ab lo precedent ó dos precedents de 9.

IV. P. Johan de Masdovelles (Unissonants mitj croada e mitj encadenada); «Dona d'onor | qui viure vol honesta.»

TORNADA AB ENDRESSA

Jo prech a Deu | les qui mal usarán,
Que prestament | les vull'illuminar;
Les honestes | a vos les recoman,
Mare de Deu, | les vullats conservar.

V. En mitj de moltres altres d'un ó d'altre germà hi ha una questió sobre servey de dones ab aquesta rúbrica «Altra sparsa feta per ell meteix (Johan Berenguer) e tramesa a son frare EN P, Johan de Mardovelles: Qui pert lo temps | detrás so que no val.» Hi ha «Resposta» y «Replicació» unissonats ab 4 bordons. També hi ha un'altra sparsa en que P. Johan diu que may ha sigut ni jamay será enamorat.

Mossen Gralla

Es també un poeta de noble llinatje. Hi ha una obra de Johan Masdovelles ab «Resposta feta a la prop dita obra per Mossen Martí Gralla;» en la tornada anomena a Masdovelles «mon frare.»

Anthoni Valmanya

Notari que, com se veu, era un dels mes famosos poetes de Barcelona l'any 1457, encara tingué part en les «Obres e trobes» de Valencia de 1474.

I, «Anthoni Valmanya m'a feta per lo posador de la joya de desconexensa de la enamorada (mitj croada y mitj encadenada).» Al costat de la tornada diu: «Fou posada la

joya de desconexensa per En Martí Bellit cirurgiá ciutedá de Barche al monestir de Fra-Menors (de San Francesch) de la dita ciutat, a XXIII de Abril de festes de Pascha any MCCCCLVII e la sobredita obra dix lo dit Bellit per honor de la dita joya.» Es a dir que Bellit quan presentá la ioya que après guanyá Valmanya, recitá esta composició feta per lo mateix poeta: «Anciós tot | del amagat engan:» 10 cebles y la tornada.

Retret d'amor | e d'aymi'aborrit
Pus me trop vuy, | e luny de conexença.
Pris n'e posat | e nostra reverança
Suplich que'l do | al que mils haurá dlt.

II. «L'obra de desconexensa ab la qual lo predit Valmanya gonyá la joya» (Capfinii ab un ampelt y dos biochs). Al costat de la 1.ª cobla dîu: «Fou donada la joya de desconexensa al dit Valmanya per la present obra diumenga a XXIIIJ. de Abril any MCCCCLVII a Fra-Menors de Barchna.» 10 cobles,

L'ignorant bom | porta'b si un greu dan,
Dan e perills | volent seguir amor,
Amor e grat | no comporten l'engan,
L'engan ne mal | vers leyal amador.
Plor
Jo trist per so | qu'amant vos he servida
Ab form'e gest | de ver enamorat
E mes valer | tostemps be favorida
De les millors | ab cor no verïat.
E mostrant-vos | amor seas fantesia
Vos dins un dia
No'b colpa mia
Ab gran desdeny | m'aguàs tot avorrit.
Com fals delits | d'aquest mon l'espirit.

Lo seuyal es lo mateix, com també d'un'altre obra que s'anomena: «Valmanya per amor de la joya.»

III. Obra intitula Sort feta per N'Anthon Valmanya notari en lahor de les monges de Valldonzella, hon parle de una desconexensa a ell feta.» Al costut de la primera cobla diu: «Fou spandida la present obra per mi Anthoni Valmanya notari en lo cor de Valldonzella hon se tenia consistori diumenga a XXIIIJ. de Maig any MCCCCLVIIIJ. Als desigans | aconseguir lo premi.» La sogüent es una de les 18 cobles unissonants en los 6 bordons després del quart:

Praeticar viu | ab ellas la honesta
Ab ulls inclins | Na Vallsecha Serena,
Prenent sa part | de llur delit e festa
Sens derogar | devoció que mena;
De totes gents | pot esser reputada
Archa de seny | e monarcha'n legir.
D'entendre'n be | bey'aquesta fornir;
Hen Deu lohor | sempr'estar arrepada
E affectada,
Santifficada,
Son spirit la fará | tan contemple,
Habitar pot | de Cenobi'al temple.

Axís va comparant quiscuna monja á una dona de l'antiguitat (generalment gentílica) explicant llurs fets en anotacíons ahont fa referencies al Infern del Dant, als triunfos del Petrarca, á l'Eneida de Virgili, al llibre dels Treballs de Hércules (pot-ser lo de N'Enrich de Villena) y sobretot á les clares dones de Bocassi.

Te una «Altra obra de grat e ingrat feta per N'Anthoni Valmanya per amor de una senyora monja (es á·dir que va en nom d'ella).,. ab rims solts e encadenats,» un'altre ab rims solts e croats «en lahor de una munja», un'altre «Valmanya m'a feta per una monja...»; un'altre que porta la rúbrica «Anthoni Valmanya notari capcaudada ab rims croats», sempre ab lo senyal: «Retret d'amor.. »; altra obra contra adversa fortuna per lo dit Valmanya», ab la tornada: «Arxiu de seny»,

Johan Roquafort

Tal vegada lo qui en 1456 se trobava en la cort de Navarra com embaixador del comte de Foix, y contra-ls desventurats Prínceps.

I. «Johan Roquafort solta e croada» Enamorat | no fou jamés de Isolda. Té tornada y endaessa.

II. «Departiment fet per solt e encadenat,» sens dubte del mateix, de molt encesa expressió, com se pot veure per la 1.ª y 4.ª cobla:

1 Tots mos delits | é pensa ten joyosa
En que mon cor | solía delitar
Me son tornats | en peda dolorrsa
E hisch de seny | que-m cuyt desesperar;
No-m veig ni-m hoig | tant es ma vida trista,
Tot mon desig | es que pogués morir,
Ans que jo-m vers | absent de vostra vista
Pel cas cruel | qui-m fa de vos partir....
4 Trist dolorós | en mal signe fonc l'ora,
Maleyt lo punt | que mare-m concebé,
Mala nesquí | car vos sou ma senyora
De qui jo-m part | sens que may no-us veuré;
Car en lo punt | qu'absent de vos me senta
Me prendrà mal | qui nunca-m lexará
Fins á la mort | qus tots los mals destenta:
En lo terç jorn | lo meu cors finirá.

Pere Torroella

fou majordom de Carles de Viana, als derrers temps de la vida d'aquest Príncep y més endevant serví á Joan II.

I. A una comtesa demanantli provisions «per una galiota».

Alta senyora comtesa
Plena de molta bondat. . . . .

Trenta quintás de bescuyt
E tres porchs de carn salada
No·m vendrán gens en descuit
Per omplir lo pallol vuyt
De ma fusta desbusada

Demana també una bota de bon vi, una de vinagre, tres quintars de formatje; diu que no te oli, faves, çiurons, alls, çebes, ni un fasol, y que considera;

Quant es mal de praticar
Tots dies lo masçamorro.

II. Obra satírica;

Doleu-vos enamorats
E vestiu-vos tots vos de negre
Car io pens que-us pendrá febre
Scoltán mes veritats,
Vistes no ab ulls tancats
Mes ab clara speriencia:
Los del mon pus aviltats
Praqtican vostra sciencia.

Representa fent lo enamorat un esclau, un mestre de llegir, un jueu convers deis que veníen joyes, un mercader florenti, etc., y acaba ab la tornada:

Si degú dels temerosos
Aquest meu açot reçut
En so d'hom qui menja losas (alosas?)
Mostra que-s val del scut.

III. Tant mon voler se's dat (a) amors (Codolada en la part de de Torroella). Es una composició ab retalls de molts pel estil del Conort de Farrer, mes sens cap succehit. Los

poetes de qui posa sengles cobles, son: De provençals: Pons de Orteffá (Ortafá): Blasquasset (Blacaset): Arnau Daniell (Daniel), Bernat de Ventadorn, Vaqueiras, Guillem de Berguedan; de francesos: Xatier (Chartier), Mixaud (Michaud), Micer Otto; de catalans: Mossen Jacme March, Vilarrasa, Martí García, Mossen Arnau March, Mossen Jordi, Francesch Ferrer, Francesch de Mescua (1). Johan de Castellví, Febrer; de castellans: Johan de Torres, Johan de Mena. Johan de Dueuyes, Sentaffé (2). Les cobles son veritablement dels poetes citats, com se veu en que la mes gran part son conegudes per altres cantons,

Té tambe dos Lays: lo un en bordons de 11 y 7 sílabes sense tordada y l'altre que comensa:

Qui volrá veure un pobre stat
Del pus leyal enamorat
Pus triste pus desventurat
Qui jamés fos,
Aquest meu lay tint de dolors etc.

Se llegueix una epístola en prosa ab la rúbrica: «Resposta feta per Mossen Torroella al Comanador Rochabertí castellá d'Amposta, ahont hi ha aquest respost de dansa:

Fus no-m consent sperança
Fi de mos mals esperar,
D'asó que no's pot cobrar
Lo remey es oblidança.

Té moltas altres obres catalanes, comunment ab lo senyal:

---

(1) Eix poeta en llengua catalana sembla que eca del lloch de Mescua o Amescua del regne de Navarra, y si es aixis, ja'n tenim dos d'aquest regne (veja's Vaitierra en una nota del article de Ferrer) que usaren lo catalá com llengua poética, a semblança d'alguns aragonesos,

(2) Aquest y algun altre de dits poetes en llengua castellana (encara que de vegades la barrejavan de catalá) eran del regne d'Aragó y han sigut erradament comptats com poetes de llengua catalana, sols per trobarse en aquesr'obra de Torroella,

«Be de mos mals:» «Lahors de P. Torroella;» «Conort e notificació de la mort de la senyora;» «Complanta de la mort» (fet de trossos de Ausías March). També té diverses composicions en castellá. Algunas vegades se troba anomenat Pere Torrellas.

Perot Johan

Es un nom que's trova entre'ls catalans de les parts de llevant cap á 1382, mes lo poeta es mes modern com que lloa á la dama d'Anfós V en esta obra: «Per madama Lucrecia (de Lanno o Alanyo).»

En la pus alta fortuna
Próspera e venturosa
Es vuy vostra vida una
Entre la gent no comuna
Mes singular o famosa,
De tantas virtut complida
Com per meréixer corona, etc.

Té unes altres cobles que comensan «Principi de males fades» y altres «per Nostra Dona.»

O mare de Deu Senyora
O Santa o clemens o pía,
O dulcis Virgo María,
O digna procuradora
Dels pecadors nit e dia, etc.

TORNADA

Exemple de castedat
No gordeu les grans erradas,
Mas com per nostre pecat
Sou reyna entre las lloadas.

PEROT JOHAN, FRANCESCH FERRER, DON DIEGO, PERE TORROELLA se burlan de Bernat, clergue apóstata.

Perot Johan Dicatis qui-us ha guinat
De penyar (penjar) en la figuera
Aquel hábit qui-us fo dat
Per seguir la vida clera etc.
Francesch Ferrer. Aveu deixat ut re mi fa sol la...
Et finis est convertere Bernat.
Don Diego In illo tiempo pasado
Clérigo erades vos....

Un poeta desconegut

Feu «una obra per (es á dir pera) lo capellá Sagadell, beneficiat de la Seu de Barchna» que pot-ser era lo mateix Bernat (algunes lletres del principi dels primers bordons s'han de suplir).

No se si s'es mon cervell
Transportat de lla ont era
Car no veig ningun prevera
Que no-m semble Segadell:
No per grat que tinga d'ell
Ni menys de sa vil manera,
Mas vos dich que-m maravell
Del comport de Na Bruguera.....
La Panadera

Aquest retronx «La Panadero» era moda'n aquell temps, pus se troba també'n cobles castellanes.

Johan Fogassot

Notari se singularisa honrosament per tactar assmptes de la cosa pública.

I. «Johan Fogassot notari en lahors de la venguda del rey (N'Anfós V) solta ab rims crohats e un perdut: Rey vir-

tuós | senyor d'insigna terra.» Demana que N'Anfós vingue á son realme:

Metje scient | especulant orina
Jo no contrast | no pugue remey dar,
Pera millor | quant pot lo pols toquar,
Ordenará | per cors de medecina:

Representa ab molta vivor les cerimonies de la rebuda:

Qui pot pensar | de quan honorós acte
Será fornii | l'ora sereu ací!
Donas d'estat | grossa trena d'or fi
Desigant vos | han texi d'ab tal pàcte
Quan sereu sus | la real aqua vostre
E lla matrán | ab lo fre magnifich:
Ja son d'acord | alguna no s'i trich *(a)*.
E sus lo fresch | iséu ab bella mostre
E lla destrants | per vos, majestat sacre.
Ja veix reblerts | los carrers e les places
Per vos mirar | d'innumerable gent,
Genolls postrats | en terra prontament,
Plorant de goix | no-y bastarán les masses
Dels porters molts, | uxers, oficials
Cridant grans crits: | «Tirar, tirar, feu loch:»
Del poble tot | axí'l gran com lo poch
Cridant irá: | «O remey de tots mals,
Prosper vos Deu | e la vida-us prorroga.»

II. Romans fet per Joan Fogassot notari sobre la presó e detenció (fou á Saragossa lo dia 2 de Desembre de 1460) del Ilustriseim Senyor Don Karles príncep de Viana e primogénit d'Aragó lo qual fou fet en la vila de Bruselles del ducat de Brabant en lo mes de Febrer any MCCCCLXI.

(a) Estampat erradament *cric*.

Ab gemechs grans | plors e sospirs mortals
Sentí les gents | dolre-s per les carreres,
Plasses, cantons | en diverses maneres,
Los uylls postrats | están com bestials,
Dones d'estat | viu estar desfressades
Lagremeiant | e batedt-se los pits,
Los infants pochs | criden á crudels crits
Vehent estar | llurs mares alterades.
¡O trist de mí | quin fet pot ser aquest!
¿De quant ensá | stá'xí Barcelona?
L'arm'ab lo cors | de cascú se rahona:
Acte semblant | no crech may sia lest.
Car de llurs uylls | diluvi gran depara
D'aigua tan fort | que per terra'ls decau.
Ay! ¿que's axó | germans, dir me vullau?
Tots estan muts | e guardant-me en la cara.
Creix mon dolor | per tal capteviment,
E de plorar | los fiu prest companyía,
Molts esforçats | perden la homenia,
E cascú diu | gemegant e planyent:
O vos omnes qui transitis per hanc viam etc.

III. «Obra feta per lo dit Joan Fogassot sobre la liberació del dit senyor primogénit: Infinits mals | divisïo ns'aporta» (Cobles croades). Esta lliberació fou á 25 de Febrer y l'entrada triunfant en Barcelona (de la qual fa Carbonell una pintura) lo dia 22 de Mars. Lo poeta sembla que ja s'hi trobá pus parla de «la forma de la entrada.» Tracta també

Del virtuós | don Karles d'Aragó,
Tan desijat, | detengut en presó
Contra statuts, | libertáts leys e pactes,

del clement rey, de la reyna excelent. Demana la concordia y acaba:

Cantem contents | lo gran alleluyá.

Guillém Gibert

«Complant fet per Guillem Gibert en la ciutat de Barcelona sobre la mort del primogénit d'Aragó don Carles (aliter Karles); obra encadenada solta.»

1 Ab dolor gran | e fora de mesura
Vull jo dir part | de una trista mort,
Ab dolor gran | abundós en tristura,
Vos denunciu | aquesta mala sort.
Ab dolor gran | passá d'aquesta vida
Lo excellent | princep d'Aragó (l. de Aragó),
Ab dolor gran | lo poble tot jorns crida
Molt fort plorant, | dient Deu li perdó.

2 Ans que morís | espay de gran estona
Ell parlá clar | ab un aire plasent;
Ans que morís | á tots de Barchinona
Recomená || son fillet et sa gent
Ans que morís | ab gran humilitat
Volgué pregar | tot hom li perdonás,
Ans que morís | pres derrer comîat
A tots dient | que algú no plorás.

3 Aprés d'assó | lo cap va inclinar
Juntes les mans | loant lo Crîador,
Aprés d'assó | los ulls li viu tanquar
Ab un sospir | mirau quina tristor!
Aprés d'assó | l'ánima s'apartá
Dexán lo cor (cors?) || e montán-s'en a Deu
Aprés d'assó | tot hom Ihesús pregá
Dient: «Senyor | es lo servidor teu.»

Hi ha 4 coblas mes y

TORNADA

Mare de Deu | humil Verge Maria,
Acudiu prest | qui-us (al. os) volen pregar,
Mare de Deu, | mateu-nos en tal (al, feu vos que'n esta) via
Qu'est mal divis | del tot s'haje apartat.

ENDRESSA.

Genolls flectats | de fin cor pregaria
Bons Xpias (Cristians) | la Verge sense par,
Genolls flectats | tots jorns reclamaría
Que'n paradís | nos vulla collocar.

«A XXIII de Setembre (Festa de Santa Tecla) any MCCCCLXI reté l'ánima á Deu omnipotent lo Príncep don Carles de gloriosa memoria en lo palau real de la ciutat de Barcelona.»

Fra Rocabertí

(Hugo Bernat de Rocabertí), amich, com havem vist, de Torroella, fou castellá d'Amposta, comenador de la Fambra, y gran creu del orde de San Joan, y en 1461 general del exèrcit de Joan II al qui serví també mes endevant. Fora de un' estrampa: «Conforms desitgs, ab qualitats diversas» que te per senyal: «Mon claregant» sols li coneixém una gran obra, segons diuhen, de 1522 bordons que te aquesta rúbrica: «Comensa lo Cançoner de obres enamorades (Lo Cansoner de Paris) y segueix lo primer la Gloria d'amor de fra Rocabertí.» Després d'una introducció endressada als jovens, segueix lo 1.er cant ahont diu que-s trobá dins d'una vall d'arbres tan dolorosa que desitja la mort. Demana l'adjutori de Apolo y de Mercuri y segueix planyent-se. Se fica mes endins del bosch ahont veu un castell del qual li defen l'entra-

da una donsella vestida de negre drap y acompanyada de deu infants ab antorxes cantant

Una cansó de dols é plors
Que-m paragué del angoixós.

Acabada la cansó ella respon á sos prechs y li diu que es «Dels amants Conaxensa». Tot lo demés consisteix en lo viatje que fan ensemps responent ella á les demandes del poeta, discorrent del amor y distingint lo veritable del fals y veyent diferents amants, tant de la antiguitat, com italians (históríchs ó romanceschs), francesos de que n'hi ha tres vençuts per Petrarca, un de portugués, y algun de catalá, com per exemple lo Príncep de Viana. N'hi ha que viuhen ab goig, altres son atormentats y'l poeta recorda sos fets ó los interroga á «Conexensa». Lo mes de la obra que te X cants, es feta en tercets semblants als del Dant, mes no encadenats, sino que tenen lo segon bordó perdut. Hi ha altres cobles mes llargues també de bordons de 15 sílabes, apariats de 9 y codolades de 2 bordons llarchs. Veja's un retall dels tercets:

Passat yo viu | Guillem de Capestany,
Vian'ab ells | y París lo segon;
Isold'aprés | ab lo noblę Tristany,
Tots arreglats | ab forma de cos alt
Cascú cantant | ab divers'alegría
Ab delit gran | sens enuig e desalt.
Vent lur delit | comensí dir en mí:
Quant bell delit | e quant bell pensament
Porta'n aquells '| tan delitable fí.
Jo piedors | cuitat los fiu mirar
E dells aprés | viu ab trista semblança
Ser Capestany | lo primet en cantar.
Alsant los ulls | io viu quasi torrat
D'amor estar | Riambaux da Vaqueiras,
E Beatriu | nobla de Montferrat etc.

Mossen Lluis de Requesens

Sent lo nom de Lluis tan comú en esta familia, no sabem be de cert quin era lo poeta, que tal vegada fou Lluis fill de Bernat (fill de Lluis gobernador de Catalunya) lo qual Bernat otorgá testament en l'any 1469. Aquest Lluis deu ésser diferent d'un del mateix nom, cambrer del rey que's casá en 1551. Te varies obres de l'especie mes costumada en que's queixa que no li val saber, y una: «Retorn. retorn | nostra bon'amistat» que's troba també ab lo nom de Corella. Muda molt de senyals: Margarita: Dona de mi; Mon paradís, Hulls falaguers.

En Johan Boscá

No sabem si es lo major ó lo menor dels que trobam congregats ab altres persones del bras militar á 8 de Desembre de 1460 per motiu de la presó de Carles de Viana, Hi hagué també mes abant y ha de ser un dels mateixos, un Johan Boscá que seguia la part del Rey y escrigué unes memories d'aquella guerra,

Te dos danses, sino que de la una sols se conserva lo respós. Encara que l'altre ha sigut ja publicada per lo qui mes amplament havia parlat del Cansoner de Saragosa) la posarem tota perqu'es molt ben feteta.

«Dansa d'amor feta per en Johen Boscá» (retronxada per dos bondons).

Respós No sap lo camí d'amsr
Lo qui diu per fellonia;
Tal cosa jo no faria
Mostrant lo esdevenidor.

1.ª cobla Quant los ulls han presentat
Al entendre lo bon alt,
La voluntat fa lo salt
Esperant lo desigat;

En tal cas es gran error
Dir una semblant follia:
Tal cosa etc.

2,ª cobla Perque es veu que dir no-s deu
En tal punt ja no vindré,
Car amor al qui retté
Per (Pot?) manar: assó fareu.
Al qui sent de sa calor
No'l crech si dir-li lexia:
Tal cosa etc.

3.ª cobla D'ont ve donchs l'enfellonir
Al desitjós pensament
D'esperar estranyament
Lo temps que no deu venir;
Mes ah tot que's gran error
Jamés algú dir deuría;
Tal cosa etc.

TORNADA

Qui donar vol la favor
Dir no deu davant s'aymía:
Tal cosa, etc.

Martí García

Escuder fou un dels aragonesos que trobaren en català; encara que té obres de bordons de 11 sílabes, se veu que era mes amador de les danses y lais. Son senyal es: «Segurament.»

I. (Dansa retronxada per un bordó).

Respós Adeu bon temps e bona sort
Mon ris, mon xant e ma ventura,
Adeu mon solás é confort,
Car mon trist cor se desnatura
Pensant que leix e que m'en port.

1.ª cobla O trist! e no deu sclatar
L'arma per dol de tal partida,
Ven que no pux mes aturar
Ne partir sens levar la vida;
Ay de quants mals me recort
No trop pus fér del qui m'atura,
En est pas tan estrat e fort
De que serè, si pus me dura.
Prest foll o mort,
Pensant que leix e que m'en port...

II. Lay unissonant,

Desconcertat d'aquell saber
D'aquell art, giny e maestria
Ab que solia
Vençre l'esfors e lo poder
D'amor e fer ço que tot dia:
Ma (I. Me) favoria
Desgraciat, fat e grosser...
Certes mon fin cor e voler,
Ma leyaltat e cortesia
Del que-m temia
Muyr per fael e verdader,
E si mils morts per ço prenia
Als no diria,
Ans ab esfors ferm e senser
Ho deffendria,
Com se pertany d'un escuder...

Mossen Rodrigo Diez

També aragonés, en les obres d'Ausias March té una resposta (l'altra es de March) á una pregunta de Fenollar. Compongué un'obreta que comensa: «De vuy demá fent via lo

temps» en que tots los bordons conclouen ab lo mot «temps» y una dansa que té aquest respós:

Qui pert son temps es be orat
E ple de molta grosseria;
Aço dich pert l'enamorat
Qui desamat ama s'aymia.

Mossen Navarro

també es tingut per aragonés y li donan lo nom de Pedro. D'aquest nom trobam un Navarro a Italia ab Gonzalo de Córdoba, mes sembla que'l poeta deu ésser més antich. Té una esparsa y un lay (codolada de dos bordons llarchs.)

Si be d'amor me clam sovent
E dits los mals que tots jorns sent
Per ben amar
Negun no-'s pens que separar, etc.

Mossen Sunyer

fou a les guerres d'Italia envers 1454.

I. Dansa retronxada.

Respós Mes ameria tenir febre
Que no com sent tal dolor
E tristor
1 Nunca viu pus fort ventura
A negú que veig a mi,
Ple d'enuig, dol e tristura
Des que tot mon ben perdí.
Perque no-m do res a cura
Sino plányer ma dolor, etc.
2 Amichs, parents quant havía

He perdut en un moment,
Que no trop res que bo-m sia
A dar-me socorriment,
Ne veure la que solía,
Ne de perdre ma dolor, etc.
3 Solia passar ma vida
Solament prenent deport
Leixant dols qui no s'oblida
Are'n donar-me la mort,
Des que fon de mi partida
E per qui-m ve ia dolor, etc,
4 Acusar vull a quant sien
Que no-m diguen res de pler,
Car tot ço que dir porien
Vo val res pus que'l voler,
Seny, saber e cor sentir (l. sentien),
E sospirar me (l. ma) dolor, etc.

TORNADA.

Amors, tots me planyerien
Si sabessen ma dolor, etc.

II. Dansa retronxada per dos bordons.

Prou li fassa qui ha dit
Que no compre sens engüany
Que la roba de mal guany
Al (Als?) demés fa mal profit
No he voler d'esmerçar
En lo que ve de mal just,
Perque's eximpli vulgar
Torna fust d'allá hont fust (*a*).
A vos pendre est partit,

(*a*) Aquest proverbi o exemple está fundat sobre les dos significacions de mot *fust*; 2.ª persona del plural de passat de *ésser*, y nom (fusta).

Al comprador es afany
Que la roba, etc.

En té una que comença ab lo respós:

Mal, mal
Deu li do quim fa'quest mal

y en la segona part de les cobles correspon: val, val; tal, tal; sal, sal. També té dos esparses.

Altres poetes

Quasi tots dels cansoners de Paris y de Saragossa; MOSSEN N. AVINYÓ que té'l senyal: Altes de sort; RAMON BOVER de qui son aquests bordons:

Si com al sol | la estela Diana
Declara'l jorn | espandent les tenebres;

Andreu de Boxadors

Que'n un'esparsa se queixa de son oncle, segons apar, mariner «Com no tirà | la volta de Berut»; MOSSEN CARDONA Prebere; PERE DABELLA (d'Abella) que's queixa d'una dona divulgadora de secrets: «Puix axi-t plau | ta bandera estendre»; Estanya que té en una cansó aqueixos dos bordons retronxats:

Desventurat e mal content d'amor
Essent jo viu | vos dich que ja so mort:

Mossen Bernat Estrús de Girona (1)

Figueras qu'escrigué uns «Lahors de sa senyora» que anomena en lo senyal «Font d'honestat» ab cobles de 11 bordons de 11 y de 5 sílabes y un'altre composició ab lo títol: «Obra de Figueras». Ab la sua oració que comensa: «Temps ha que visch | peccant sens penedir» y diu aprés: «Segueix-se la oració: O sobiran Deu Criador;» y te 110 bordons de 9 y 5 sílabes. MESTRE FERRANDO metje, escrigué una «Obra contra adversa fortuna ab la qual guanyá joya,» que comensa:

Tal indispont | quan lo novell e tendre
En la gentil | e pulida sciencia.....

y ab la següent tornada:

Mare de Deu | pus de tot be cumplida
Sou en lo cel | qui es bell consistori,
Redressau tost | Barcelona afligida
E no trigueu | en lo seu adjutori (*a*).

Gabriel Ferruix

Que feu una Requesta d'amor; FRANCI GUERAU autor d'una «Obra feta per F. G.: Laor de la noble dona Leonor de Cardona. Aqui porá | doncella virtuosa»; JOHAN GARAU autor d'una «Obra de nostra dona»; EN DIONIS GUIOT, nota-

(1) D'aquest poeta, que segurament es de les derreríes del segle, sols coneixem una mostra que hi ha en lo llibre dels Jochs florals del any prop passat (1864).

(*a*) En un paper separat trobam mes noves d'aquest poete y de la composicio: «Vers compost per lo gran phisich mestre Ferrando Aerbe mestre en arts e en medicina, natural de la villa de Aora del regne de Valencía, e fou fet stant pestilent la ciutat de Barcelona. Es lo present vers scrit en una post ligada en les seves del altar major de la Seu de Barcelona. En lo peu del qual hi trobaren lo nom del Autor en quatre bordons compost e escrits per Pere Michael Carbonell Archiver del Rey nostre senyor e notari públich». Carbonell qne visqué a les derreries del segle XV y comens del seguent compongué moltes obres en prosa catalana y llatina y traduhí y allargá una «dansa de la mort» francesa.

ri de Valencia que feu: «Obra figurativa ab rims estramps en lahor del Rey»; N. DEL MONESTIR «Enamorats | planyeu tots e plorau»; FRANCESCH OLIVER que tragué del francés en catalá «La requesta d'amor de Madama Sans Merci feta per Mestre Alain Chartier»: EN PASTRANA que feu: Debat cor e del cors tot encadenat e unissonat»; EN SIMON PASTOR MOSSEN P. PUIG cavaller que dona'l nom de serventesch a un'obra que té'l respós:

Pus que bondats ne z abtesa
No val tant com la favor,
Vull servir tan gran altesa
E pel mon cridar favor....

seguit de 5 cobles de 8 bordons los dos derrers retronxats; FRANCI JOHAN PUENTULL que té una «Obra feta per F. J. P. en lo consistori de Mossen Anton Captana lo que posá una joya a qui millor diguera en lahor de la Creu animant los cristians a la croada,» á mes en té un'altre al meteix assumpto comensant quiscuna cobla; «Arbre molt sant.» En Ramis te un Lay en codolada de 2 bordons llarchs «Oiu de mi quanta dolor» etc.; MOSSEN BERNAT SERRA; BLAS SESELLAS que feu un Deseximent e comiat d'Amor»; URGELL autor de uns *villaucets* ó *abbades (aubades?)*; MOSSEN VERDÙ; VILAGUT UN POETA DESCONEGUT que feu uns consells á son fill en que parla d'umilitat, lealtat, veritat, felonía... jutges. frares, reys, barons, cavallers, estudiants, que comensa ab una endressa a un Senyor de Moncada y va seguida d'un «Consell parlant persona d'un pare al fill» en cobles derivatives, y UN ALTRE O DOS ALTRES POETES DESCONEGUTS que compongueren una Dansa ó Goig de Santa Magnalena y altre de la Verge Maria:

RESPOS

Molt humil Mare de Deu,
De les Verges la més bella,

Vos perís restant doncella
A Jhesús Redemptor meu

1.a cobla Concebés tot nostre bé
Sens mácula de pecat
E parí'l vostra Marcé
Restant la virginitat,
Pus que dignament podeu
Dir que sola sou aquella
Vos perís, etc.

TORNADA

Donchs, dolça Mare de Deu,
Pus vos fes tal maravella
Vos perís, etc.

Se conservaren també en un altre M, S. unes poesíes espirituals que pot-ser alguna fou composta abans del segle XV, mes que per lo llenguatje que are mostran semblan de aquest: «Sobre los set psalms penitentials e primerament de Miserere mei Deus»; Cobles de 9 (la primera es de 10) bordons de 14 sílabes ab un mateix rim.—«Segueixen-se los Goigs de la Verge Maria beneyta Mare de Deu sacratíssima e son los terrenals.—Acabats los terrenals segueixen-se los espirituals (á manera de dansa)--seguéix se una consó de la beneyta Verge María Mare de Deu e cantars (l. canta's) al so de: Si be-m so mal maridada, Jo me'n he, etc.» (1)

Jauma Roig

Valenciá, mestre en medicina, física u arts, metje de Dona María muller del rey N'Anfós V. Fou un dels poetes de les «Obres e Trobes» de 1479 y en lo mateix any y en lo precedent se troba com á examinador de metjes y apoteca-

(1) De semblants poesíes anónimes y quasi populars, s'en poden citar de altres, com lo *Viatge del venturós pelegrí*, un altre codolada, que's troba ab un M S. del complant de Constantinopla, mitj religiosa y mitj satírica, etc,

ris. En 1 d'Abril del derrer any, passejantse ab un fill de Domingo Mascó y alguns hisendats li agafá un'apoplexía de que morí al cap de quatre díes. Lo seu famós «Libre de concell» es un'obra satírica y fingida vida del autor, que si's prengués al peu de la lletra, á mes de moltes altres coses increibles, probaría que Roig encara era poeta, examinador y caminador, quant tenía mes de cent anys (1) La sobredita obra está partida en prefaci y quatre llibres, aquell y aquest partits de nou en quatre parts. Al comensament nos diu que com entre les obres pies la millor es doctrinar y dar bon exemplar á la gent novella, ell sent ja molt vell y apartat del mon, desitjós de que'ls jovens y no pochs vells no's cremen çom á papallons en la flama, escriu lo seu llibre per ús majorment de son amat nebot Balthaçar Bou. Aprés, y no certament per la derrera vegada, se posa à injuriar á les dones, y aprés tracta de la natura y regiment de sa obra. En lo primer llibre comensa á parlar dels fets de sa propia vida essent encara infant. Mort son pare, la mare'l trau de casa dientli que's campe la vida fentse bergant del Grau ó llanterner de cap de guaytes, etc. Es robat per un'hospitalera y passa a Catalunya ahont serveix á un cavaller catalá gran bandoler, que li ensenya de ben servir, seguir armes, cassar,

---

(1) Cap à la derrería del llibre, Roig dona la clau del enigma, tractant en especial d'esquivar lo dupte en punt de sa mare fingida (de que tant malament parla) y de la verdadera, dient d'aquesta després de maldir de les dones en comú:

En la lur flota
Dels arbres vius...
He-y sols trobat
Hun virtual
Arbre fruytal,
Sols singular,
De virtut clar...
Molt instruida
E tal nodrida

Pel marit seu...:
Blanch e vermell
Es lo nom dell...
Fonch ma vehina
Mare e padrina
E fel amiga,
No mass'antiga:
Dona molt clara;
A mi mol, cara

Se veu que ab *blanch e vermell* vol significar *Roig*.—Aprés parla bé. encara que ab no tan fervor, d'un'altre dona que sembla degué ser sa veritable muller.

cavalcar, etc., y al qual deu deixar per desamor de la muller. Se fica'n casa d un mercader que l'envía á París, ciutat que li plau moit pel tracte pacífich dels ciutadans y ahont veu enforcar algunes dones, una per matadora del marit, altre per vendrer pastissos de carn humana, altre per robar dents de penjans: etc. Havent donat fí á ses affers, lluyta ab los francesos contra'ls inglesos. Torna á Espanya y veu penjar un'altre dona, y un'altre cremada pel seu mateix marit agraviat. En lo llibre segon parla dels seus casaments lo un ab una donzella que l'empobreix, y aprés li fuig, lo segon ab uua mala beguina, lo tercer ab una criada que li fa despendrer molt ab metjes y á la fí's penja, lo quart ab una criada de monjes tan apassionada del vi novell que s'ofega en un trull. lo llibre tercer óu les paraules de Salomó que li aconsella que no's case y segucixen belts llahors de Nostra Senyora. En lo drrer compta lo viatje que reu á la Cartoixa de Scala Dei de Catalunya, qu'es lo sol lloch de que tracta ab veneració, y l'ordenació de sa vida aprés de qaber passat cinquanta ó seixanta anys de penes y treballs.

Veurem per mostra algunes coses dél primer casament, que son de les poques del segon llibre que qualsevol lector podrá llegír sens avergonyirse.

Li proposan un casament molt singular, d'una donzella ben ensenyada y que ha en dot trenta mil sous y una gran alquería. Ell se determina y fa grans compres.

Yo provehí
E la rehí
Perles, rbuins,
Velluts, cetins,
Conduyt, marts, vays,
Vernius, duays,
Percots. gonelles,
Angles, bruxelles
E bell domás.
Arrunça'l nas
Cabotejant
E morrejant
Ab gran menyspreu,
Dona-y del peu,
Vestir no-u vol,
Diu que du dol;
No-y veu brocat
De vellutat;
Hi ha faldetes....

Quan comptaren lo dot, fou «foch de falles (1)», la moneda restá reduhida á «trenta mil malles» y les hisendes eran bens hipotecats, confiscats. etc. La nuvia reya ab tothom, mes quan estava al seu costat semblava muda. Ell prou li feya noves compres de «alfarda, treça, llistada peça, drap de coll etc.,» mes no per assó la contentava, sino que se sentía dir:

Dolent, catiu,
Yo mala-t viu,
Mas mala-m vist,
Mala-m prenguist.

Ell, qu'enten son entremés, voldría fer les bodes de matinet y ab poca gent, mes ella y sos parent volen que's fassan al bell del día, que hi vajen nobles, jurats y cavallers, y la nuvia

Yrá honrada
Alt cavalcada
En cosser blanch,
Durán lo banc.
Del fre parents,
Dels seus potents,
Puix prou no té.

Ella queda tota superbiosa regirant los ulls y mastegantse les ungles dels dits. Ell á'l últim feu sos comptes de tenir ses coses aparellades al temps de roses. Lo ters diumenje's fa la festa, acudeix tot lo vehinat y menjan y ballan á llur plaher, quedant la tristesa per ell á soles.

Dilluns seguent,
Com fom dinats,
Los convidats
Tots s'en partien;
E sols me dien:
«Gracies grans
E molts infants
Vos done Deu.
Si res voleu
Yo so tot vostre;
Si be no-u mostre
Del que sé fer
Al menester
Manau de mí.»
Fan son camí.»
Lo novensá
Deixánt mal sa.
La novensana

(1) Los fochs de falles de Valencia son mes en gros com les nostres fogueres de Sant Johan etc.

Romás ufana
Com pagó vell
Mirán-se bell
Roda ben alta.
Dels peus la falta
Nunca mirant *(a)*,

Con foren casats, per mes qu'ell s'afanyás per mantenir pau y concordia ella sempre esta mal contenta; no's cuidava de clau ni de mesura, sino de tenir plat, escudella, tassa y sal que ningó hagués tocat; no volía res del mercat si hi havía home penjat, sino perdius, conills y francolins vius; tenía en sa cambre foguer y olleta, dormía fins a les deu no filava ni cusía, no's treya les mans dels guants; mes

Sols claus tenía
Al seu mitg cofre
Ple de girofle
E drogueríes....
Pasta de muda,
D'oli de ruda
O de ginebre,
Pols de gingebre;
Molla de muja
Ab unt de suja
E de rovell.
Ab cert vermell
Tret d'escudelles,
Morros e celles
S'empeguntava.

En los dies de festa la matinada ja s'afanyava per poder ben lluir, entrava á la iglesia quan era ja comensat lo sermó s'enfadava si no s'alsaven les dones, per lo soroll que feya besant ses amigues, lo predicador tenía que pararse algun temps y s'estava á la iglesia fins que la treyan ab anellada. Per l'advent li prenia molts diners, anava pels mercats y la gent li feyan lloch com si Mestre Corá mostrás sa destresa y á molts gentils ciutadans los donava ó demanava fira. Anava als banys y allí ballava ab ses vehines y menjava perdius, gallines, pollets petits, ous ab gingebre, etc., y bevía grech, clarea y malvesía, ademés de lo que pujava'l gasto de l'apotecari y de la banyadora. Tornava acompanyada de cants y brandons. Si ell may gosava preguntarli d'on venía, ab quina furia responía ella:

(*a*) Diuhen que'l pagó que tant s'ufana quant aixampla la cua, y queda tot arrupit quan se veu les potes tan lletjes.

En la color
No-u coneixeu?...
Content seriau,
Tant amariau
Un'aldeana
Dona serrana
Qui visten capes.
Del temps de chapes
Sou e d'atany.
No sou d'enguany,
Ja no-us usuau.„
¡Hun cos tan bell
Alt com plançó
Ab un beçó
Xic, caganiu,
Sech, rodaniu,
Flach, setmesí...
So emparellada!

Veja's per acabar la representació d'una *tertulia*, segons ara diem, d'aquell temps:

En casa mía
Sino junyien
O no corrien
Toros per festa,
Cascuna cesta
Fins llums énceses
Moltes enteses
(O so cuidaven)
E-u affegien
Ab molts envits
Dels llurs marits
E se'n burlaven.
Aprés jugaven:
«Voleu palleta»—
Dau-me man dreta,—
Qui te l'anell?—
Les que filaven,
Com diu la gent,
Ab fus d'argent
Si ajustaven.
També y crídaven
Jóvens sabits,
Ben escaltrits;
Llansats entr'elles
A coceguelles
Ells comensaven,
Puix salmejaven
De ses endresses,
Teles e peces
Que fan ordir
Ab bell mentir;
Puix una clama,
L'altra disfama,
L'altra despita,
L'altra sospita,
Altra flastoma;
Conten prou broma,
Tot de mal dien
Do-us est ramell.
Capsa'b comandes,
Ab ses demandes,
Un arbre y cant
Ocell donant.»
Mes dir rahons
Desvarions
E marevelles
De cent novelles
E facecies.

Filosophies
Del gran Plató,
Tulli, Cató,
Dant, poesies
E tragedíes.

Tots altercaven
E disputaven;
Qui menys sabía,
Mes hi mentia,
E tots parlaven,

No s'escoltaven.

Gazull

cavaller valenciá, se troba ja anomenat l'any 1457: veja-s mes avall.

Mossen Johan Roíç de Corella

cavaller y teólech valenciá sembla que arribá de mes de cinquant'anys al 1500; los poetes del seu temps l'alabaren molt y un no's deixa de dir «que'l mateix Virgili de aquell aprenguera.» Tingué molt crit com á poeta y autor de prosa elegant, ab la qual escrigué algunes narracions religioses y altres de profanes. Com á poeta n'havem vist fins ara:

I. Lo cansoner de París li atribueix un'obra que lo de Saragossa (aquest no diu res de Corella) porta com de requesens y en lo Conort de Ferrer y surt també un Corella.

II. *Oració á la sacratisima verge Maria tenint son fill Deu Jesús en la falda devallat de la creu, ordenada perlo molt reverent mestre Mossen Joan Roíç de Corella.* (Estramps).

1 Ab plor tan gran | que nostres pits abeura
E greu dolor | que'l nostre cor esquinça
Venim á vos | Filla de Deu é mare
Que nostre carn | dels ossos se arranca
Y l'esperit | desija l'esser perdre

Pensant que mort | per nostres greus delictes
Ver Deu e hom | lo fill de Deu e vostre
Jau tot estés | en vostres castes faldes.

Esta obra, una de les de mes preu de nostra poesia, se troba en un llibre'stampat de Corella y ho ha sigut bé ó malament en l'estranger.

III. «Una sou vos | lo remey de ma vida» bordons en que no-s veu cert compás.

IV. Tragedia de Caldesa feta per Mossen Corella. Comensa en prosa molt estudiada alabant lo lloch, que es la ciutat de Valencia, y lo monarca regnant Rey don Johan y aprés parla d'una bellissima donzella á la qual vol amar, mes coneixent després qui era, li diu ab tremolosa veu que ans de que la torne á servir «los cels caurán á trossos». Ella respon ab un altre trova «ab moltes lágrimes e sospirs e senglots»:

Si-us par que y bast | per vostres mans espire
O si voleu | cuberta de salici
Iré pel mon | peregrinant romera.

V. «Cobles de Mossen Corella á Caldesa: Ma gran caritat | amor e larguesa». Parla mal dels passats d'ella, li diu que la gent son cegues gallines perque «lo fust e lo fruit | ignoren de vos», Hi ha resposta de Caldesa, una sparsa contra la mateixa y una llista dels set pecats mortals, aplicantlos tots á ella. acabant ab la tornada:

Si'm leix de mes dir | senyora sabuda
Pensau que no fall | pertret per la obra,
Que tots temps dient | encare me sobra,
Mas vull per honor | ma llengua feu muda.

També escrigué un tractat are perdut de «Les tres lissons de mort» no sabem sicn bordon ó en prosa.

Johan Moreno

Notari de Valencia sembla qu'encara era viu en los primers anys dels segle XVI.

I. «Obra feta per Johan Moreno en persona de una nobla y devota senyora dona Violant d'Urrea continuant en lo present: Jo si be'm tinch | per indigna serventa».

TORNADA

Tots los meus drets, | Mare de Deu serena.
Tinch ja perduts | si vos no m'advocau:
Ab vostre Fill | senyora-m concordau;
Sots lo mantell | cobreix la mia squena.

ANDRESSA ALS JUUGES

Jutges d'onor | puig que teniu la mena
Del bon saber | de pe virtuts la clau,
Aquest mon dir | si en re vos desplau
Jo'l vos tramet | que y sia feta smena.

II. «Versets fets per Johan Moreno a una filla del Gobernador de Valencia». Encare que hi falta'l comensament, per un tros de mes avall, veyem que eran bordons de 9 silabes ab un de 5 cada tres de 9, tots appariats.

També hi ha en lo Jardinet «Johan Moreno per los vells» en igual ó semblant metrificació.

Mossen Bernat Fenollar

Nasqué de noble familia á Penáguila, fundá un benifet en la capella de Sant Llorens, fou domer de la Seu l'any 1503 y en 1510 li donaren la cadira de matemátiques. Ja sabem que havia tractat á Ausías March. Encare que, segons apar, poques vegades trobava sol, té alguna cobla castellana y un obra que comensa:

Quasi llibert | content de ma ventura
En port segur | novament arribat...

Fenollar y Corella

Demanda de Fenollar ab resposta de Corella que lo anomena «Fenoli molt dolç», Segueix una «Obra de Mossen Fenollar trasmesa a Corella que legint-la tota diu mal y legint-la per la mitat diu be» (es á dir que si's llegeixen los bordons enters son injuriosos per Corella, y si-s llegeixen primer los primers mitjos bordons y aprés los segons mitjos l'alaban molt),

N'Arcís ó Mossen Narcís Vinyoles

Assesor de justicia criminal y después en 1492 y 94 jurat de Valencia, no havía mort en 1511. Posà en llengua catalana una gran obra de historia en llatí y en italiá. Era molt amador de la llengua castellana.

I. «Obra de Mossen Vinyoles desdenyat de sa enamorada en lengua valenciana: Pensant en vos | tresor de ma ventura». «Resposta del matix (1) á una senyora que li demanava qual era major dolor, perdre sa'namorada per mort ó per nover amors».

II. «Cobles en lahor de la gloriosa sancta Catalina de Sena» ajustades á la vida de la Santa per Miquel Pereç. Estampat en 1491.

III. «Omelia sobre lo psalm del Miserere» mitj en prosa y mitj metrificada.—«Obra feta per lo dit Magnífich Mossen Narcis Vinyoles responent á una joya que's doná á qui millor diria quina dolor sentí la Mare de Deu. etc.» Estampat en l'any 1494,

(1) Rhstre del parlar valenciá.

Valmanya

Tots los poetes que acabam d'anomenar de Roig (inclós aquest) ensá, Martinez, Franci de Castellvi, Caballer, Migalot, Pereç, Johan Verdanxa menor de dies, Mestre Johan Vidal Prebere de la ciutat de Valencia, frare Lluis d'Espí Mestre de Montesa y Virey de Valencia y molts altres ab los títols de «metje prebere, notarí. escribent, argenter, mestre de escriure, nahiper, etc.», y un castellá sens nom tingueren part en l'acte poétich celebrat á Valencia l'any 1474 del qual fou secretari Fenollar, estampantse llurs poesíes en lo mateix lloch y ab designació del mateix any ab lo títol: «Obres e trobes les quals tracten de lahors de la sacratíssima Verge Maria». Es tingut per lo primer llibre estampat en Espanya, en res no obstant lo que-s digué d'un cert tractat *Pro condendis orationibus.*

Fenollar, Eranci de Castellví. Vinyoles, Miquel Pereç, Johan Verdanxa

En un Cansoner d'Amberes se troba: «Demanda adevinativa de Mossen F. á don F. de C. y á V.» y «Respon F. de C.» y «Respon V.»; y aprés un bondons d'aquest, y altres fets per tots tres plegats y altre «Demanda de F. á V.» ab resposta de aquest. En altre lloch «Demanda feta per M. P. á F. V.» y «Resposta de V.»

Johan Escrivá

Comanador, maestre racional del rey y embaixador dels reys católichs al summo Pontífice. Hi ha algun'obra seva castellana en lo Cansoner de Constantina (1).

(1) Tambè es seva aquella cobla citada en lo Quixot: «Ven, muerte, tan escondida, etc.»

«Encontra d'amor feta per Mossen Johan Escrivá ab unes cobles de les Caterines».

Passant jo per l'encontrada
De ma bella enamorada
Viu l'estar molt desdenyosa.....
Tenint en la ma sinestra
Un ram poch qui odorave,
De gran tros luny me mirave.....

Segueixen les dites coples sens dupte del mateix (lo darrer bordó's retronxa); eixa es la primera:

Les Catherines
Semblen regines;
Donques veurem
Quines cobles ne farem.
Tota la volem.

També escrigué en prosa lo «Judici de París» ab allegoria feta per Mossen Corella.

Fenollar Escrivá

«Cobles fetes de la passió de Jhuxrist per Mossen Fenollar e per Mossen Johan Escrivá cavaller contemplant en Jesús crucificat.»

MOSSEN FENOLLAR

Qui Deu vos contemple | de la creu en l'arbre
Penjant entre ladres | per nostra salut,
Tanchats te los ulls | e lo or de marbre
Ab ingratitut,
Si tostemps no plore | d'amor gran vençut,
Pensant quina mort | volgués humil pendre
Per sols a nosaltres | la vida donar,

Ab cap inclinat | los brasos estendre
Mostrant-nos amar;
Perque-us desijam | en creu abrasar.

MOSSEN JOHAN SCRIVÀ

Recort deu tenir | com d'alta cadira
Al mon devallant | de carn vos cobrís,
Y com d'aquell poble | mogut ab gran ira
Que sols ellegis
Rebés la mort vos | que dau paraís;
Si donchs be contempla | ab pensa devota,
Com vos Deu e hom | morís ab torment;
Lo cor té de ferre | si prest no açota
Com ver penident
La carn pecadora | per tal falliment.

Quiscun té 23 cobles mes.

Miquel Stela

«Obra feta per Miquel Stela de Barcelona intitulada comedia de la sagrada passio de Jeshuxrist».

Foch divinal | cremant del mes alt polo
Encès d'amor | infús a poques Muses
Auxili prech | d'aquel primer Apollo
Que m'illumin | les forces molt confuses
En poder dir | lo que desig escriure,
D'un rey molt gran | vingut per amor pobre
La mort del qual | a nosaltres descobre,
Hun clar camí | que'ns don'eternal viure.

Veja-s un altre cobla molt ben feta que's pot comparar ab les que sols mitj segle més tart se feren en la poesía castellana.

Ell ès lo gran | artiste de la vida

Aquí los vents | e mon tot obeeix;
Ell es lo Deu | que tot l'univers cride
A que l'infern | terrible revereix;
Ymnes cantant | d'aquest sant patriarcha
L'exércit gran | que viu d'angels venir,
Lo trist palau | de Plutó feu obrir
Dient axí | lo divinal monarcha...

Hi ha tornada y endressa á la Mare de Deu.

Lo comanador Stela

diferent de Miquel, té varies obres espirituals.

Pere Villaspinosa

notari, arribá al comensament del segle XVI. «Salve Regina feta per lo discret En P. V. notari de Valencia: la qual ell mateix pera honor del loable consistori lo dia que-s publicà la davall escrita sentencia de la damunt dita joya de les lahors de la Verge María aquella spandi e publicà...»

També té uns goig á la Concepció de Nostra Senyora.

Fenollar, Joan Vidal, Verdanxa, Villaspinosa, Miquel Stela

«Questió moguda per Mossen Fenollar prebere a Mossen Joan Vidal prebere a 'N Verdanxa a 'N Vilaspinosa notari, la qual questió es disputada per tots e sentenciat per Miquel Stela.»

Fenollar Veure

Per tal que lo mon | en tals fets huy sía
No prou favorable | past es singular,
E vist que d'amor | se parla tot dia,
De quatre luquets | saber yo volría

Qual mes la encen | e la fa doblar.
Yo dich que lo Veure | que mostra carrera
A tot quant aprés | se dona combat;
Mossen Vidal veig | del Grat fa bandera;
Verdanxa l'Entendre | diu que la prospera,
E Vilaspinosa | defen Volnntat.

Lss altres tres defensan la seva opinió y tots quatre replican quatre vegades, sempre ab rims unissonants. Fenollar té «conclusió ab electió de jutge.» Demana sentencia de Corella y tots l'aceptan ab grans alabanses del mateix. Fenollar fa la presentació del procés al jutje. En fallensa de Mossen Corella prenen nou jutje que es «un altre *Stela.*» Presenten lo proóés al jutje Miquel Stela en una codolada. Segueix la sentencia donada per Miquel Stela y encara s'allarga mes l'obra seguint altres termes judicials.

Romeu Lull

Fértil poeta barceloní era conceller en cap quanr morí á 14 de Juliol de 1484! Fou soterrat ab molta cerimonia. Trobava en catala. castellá, italiá y encara sembla que poch ó molt en francés: alguna de ses obres es endressada al Duch de Cardona y en un'altre castellana respon al Comte d'Oliva.

I. Resposta de Romeu Lull á tres cobles del Senyor Comte d'Oliva qui mes loaria e millor la Senyora Na Francisca Rossa metent per joya un diamant, responent per los mateixos rims:

Comte senyor | puys virtut es la rama
E de son fruyt | pren tema mon scriura,
Dir quant mereix | la que onestetat nos ama
Bellesa gran | qu'en res no la desama
Es per los dos | de tots vicis deslliura, etc.

Diu que no feren mes Na Francina, Dido, Saphos, Tiresi, Penelope ni Judith. Hi ha endresa á la dona.

II. «Obra feta per Romeu Lull intitulada lo «Consistori de amor: L'alt triumphant Cupido, deu d'amor», Se troba ab Cupido que primer lo mira irat y aprés li promet posar lo jou al coll «d'aquella tan altera«. Mes endevant hi ha lo consistori ahont es President Na Pastellosa «per molt saber», Canciller Na Bastida «viuda de pris», etc. Hi ha «endressa á tots los amants virtut».

III. «Cobles de Romeu Lull de hon proceheix amor: Fantesiàn | molt sovint en amor». Lo senyal es: «Par e sens par».

IV. «Cobles de Romeu Lull requerint ó amonestant certa dona en amar-lo: Leixa-m estar | amor no-m dones pena», Senyal: «Dona sens par».

V. «Obra de Romeu Lull trobant-se fortunat en amor loa e comenda aquell; Si'n nagun temps | d'amor me so clamat». Senyal: «Par e sens par».

VI. «Cobles de Romeu Lull scusant-se de hun mal dit: qu'ere inculpat contra una dama»:

Si-us he mal dit | en pensar ni per obre
No-m do Deu be | ni lo que li deman,
Si-us he mal dit | quant fas me vingue dan.
Visque'n lo mon | trist, mal content e pobre, etc.

Y així segueix fentse altres imprecacions. Lo senyal es: «Par e sens par». Aquesta escusació es la quarta y derrera poesía que trobam de la mateixa especia, comensant per un Escondig del trovador provensal de Born, seguint per Petrarca y nostres Llorens Mallol y acabant ab Romeu Lull.

VII. «Altres del predit cobles fetes per xelosía de la que en strem amave. Ab gran esforç | quasi forci natura». Senyal: Par e sens par».

VIII. Cobles de Romeu Lull dolent-se d'una dama qui l'havia deixat o desdenyat: Puys no-m voleu, | prech la mort pres me vulla». Se veu un joch de paraules com per exemple en lo vers de la tornada: «Puix no-m voleu | jo vull lo que volguí».

IX. Cobles de Romeu Lull querelant-se del cruel e desconaxent amor: Gloriós es | l'hom qui no sent d'amor.» La tornada comensa: «Dona cruel.»

X. Obra de Romeu Lull contrita fugin á foll e desonest amor: Si'n temps passat hagues agut (l. pogut) conéixer. Lo senyal: «par e sens par».

XI. «Romeu Lull clamant-se com no pot fugir als lassos del amor: Yo fuig d'amor | per viure'n libertat». Senyal «Arxiu de seny».

XII. «Stramps sobre lo desconaxent amor. Mon sentiment || ha perdut del tot l'esme.» Senyal; «Par e sens par,»

XII. Obra feta per Romeu Lull en la mort de la que en strem amava.

1 Vengut es temps | qu'en amar daré terme
E mon parlar | mudará novell lay
Puys que la mort | ab s'aspasa tan ferma
Ha convertit | tot lo mon delit en guay.
Mon cant sera | per tot temps cridar ay
Fins aurá fi | ma dolorosa vida:
Ja tarda molt | la dolça departida
Que desig tan | que no-m par vinga may.

Qui axó ha escrit no es pas indigne de ser comparat a Ausías March.

XIV. Obra feta per Romeu Lull responsiva a Nostre Dona en los vint triunphos triunphosa.

DE LA CONCEPCIÒ

1 Misteri gran | o concebiment noble

Segueixen en sengles cobles: «De la nativitat—De la sua desposació ab Joseph—De la anunciació- ....—De la ascensió del Fill de Deu—De la Missió del Sperit sant.—De la Assumpció de la Mare de Deu—Endressa de tota la obra a la gloriosa Mare de Deu,»

XV. «Obra de stramps feta per Romeu Lull en laors de la gloriosíssima Mare de Deu: Per satisfer | al qui tan me obliga.» Hi ha tornada y endressa de 4 versos.

XVI. Obra contrita en stramps feta per Romeu Lull:

De-boca-ders | postrat estich en terra.

TORNADA

Creador meu | ver Redemtor e Pare
Fill, Sperit | sant, Trinitat perfeta
Suplich te molt | que mentre'n lo mon visque
De quant faré | qn'en res te vingue contra.

Un poeta desconegut

«Colloqui e rehonament fet entre dues dames, la una dama casada, y altre de condició beata, al qual colloquí se applicá un'altre dona viuda, lo qual hoit per un vellet fonch descrit per ell lo rahonar de quiscune comensant a parlar ell en stil de semblants paraules».

Divendres sant
De honest de dol e de plant
De bon matí
Devant mon Deu me presentí,
Sus dins la Seu... etc.

Obra satírica en codolada.

A mes dels poetes valencians y catalans d'aquest temps en trobam alguns de mallorquins: Mossen Desclós compongué un'obra á la Concepció de Maria. Francesch Oleza feu un Menyspreu del mon per la mort de sa muller:

Ab manto de plors | el cel se cubria
Y tota la terra | mostrava gran dol,
Mirant d'aquest mon | del tot se partia

La qui de virtuts | granment resplandia;
Tristor senyalaba | la lluna y el sol.

Esta obra es endressada al prebere BENET ESPANYOL que li respon ab un'altre, ahont hi ha eixos bordons:

Almoines, responsos | faré per aquella,
Moltes oracions | per ella diré;
Y ab cremans ciris | en vostra capella,
Ofertes y mises | cantaré per ella,
Y sobre'l sepulcre | sevint obsolré.

Creyem qu'era del mateix nom y de la meteixa familia JAUME DE AULESA de qui trobam:

I. «Obra en rims stramps de trentatres cobles per los trentatres anys de Jhesuxrist tractant de la Incarnació e Passió mes conforme a la sepmana-sancta del any MCCCCLXXX tres per lo de clar enginy Jacme de Aulesa, honrat ciutadà.» Comensà l'obra ab «Invocació»: «Verb encarnat | dins ventre d'una Verge.» La tornada comensa «Crist mort en creu | mes culpes me condapmnen.» Hi ha una cobla sparsa als jutges: «Jutges molt prudents | de gran dignitat.»

II. Una cobla de 10 bordons rimats serveix d'introducció á una «Contemplació de la visió haguda per la Verge María com adorà lo seu gloriós fill tantost que fou nat. Ab goig contemplar | yo vull de Deu mare.»

III. «Triumphes de Nostra Dona en cobles capdenals biocades per lo de mirable enginy Jaume de Aulesa ciutadà, compostes et trasmeses a Valencia per la joya será allí mesa al qui mils hi digués.» Invocació llatina. «Emperadriu | principi dels bens nostres.»

Tornant als poetes valencians no farem res mes que anomenar algunes obres estampades.

Fenollar y Pere Martínez

«Historia de la Passió de Nostre Senyor.»

Fenollar. Moreno, Gazull, Vínyoles, etc.

«Procés de les olives e disputa dels jóvens e dels vells. Lo sompni de Joan Joan.» Eixes famoses obres que tractan dels mals que porta la sensualitat y de si son millors per marits los jóvens o los vells, foren comensades per les Demandes y Respostes de Fenollar y Martinez, als qui s'ajustaren aprés un anomenat Síndich dels peixcadors y Vinyoles. Lo sopmni es obra de Gazull y té molta vivesa y gracia d'expressió. Hi ha una mena d'octaves, dobles quintilles de bordons dodecasílabs y codolada.

Fenollar, Escrivá... Gazull

«Obra feta per un deport de l'Albufera» per fenollar y Escrivá «Brama dels llauradors del orta de Valencia» per Gazull (censura dels vocables vulgars).

Loiz, Roig, Pere, Martinez,

lo (aixís l'anomenan) gran trobador Miquel Miralles: «Obra en lahors del benaventurat S. Chistofol»; Consistori celebràt en 1498. (Roiz guanyà la joya y l'obra de Martínez fou coronada). També hi ha un'obra de Vinyoles y un altre «d'un hom de sciencia, digne persona.»

Vicente Ferrandis

brodador, *Narcis Vinyoles* y altres: «Obra feta per la Seráphica santa Catalina de Sena» 1511.

Ferrandis, Beltran:

Obres contemplatives de molta devoció novament tro-

bades en loor de la SS. Creu.» Lo derrer compongué altres obres espirituals (1).

Seguiren les práctiques de l'antiga escola Solivella que «gonyá la praderia» en una justa en 1533: los tres autors del «Procés de viodes y donzelles ordenat per los Magnífichs Jaume Ciurana y Mestre Joan Valentí doctor en Medicina ab una sentencia ordenada per lo honorable y discret Andreu Martí Pineda, notari», Almodovar que posá troves seves al comensament de sa edició de Jaume Roig; Guerau de Montmajor que traduí en llengua llatina y comentá al mateix Roig, del qui seguí l'estil en una sátira que compongué contra'ls catedràtichs de Valencia que l'any 1586 besaren les mans del Rey; Pujol, mataroní, que compongué un poema de la batalla de Lepant y altres troves, etc.

En lo meritissim poeta barceloní Serafí y en altres de son temps ja's nota'l pas de la antig'escola á l'imitacio de la de Castella. Aquell conserva la pausa del vers de 4 sílabes en la quarta, y l'usatje de Demanda y Resposta, la Tornada y moltes coses del llenguatje y estil dels antichs. En 1615 trobam encara una imitació d'Ausías March en lo «Cant del canonje Gerónim Ferrer de Guissona a la beata Mare Teresa de Jesús a la imitació y estil dels cants o octaves del antich catalá Ausías March fecundíssim y elegant poeta:

1.ª cobla O gent mon | obriu los ulls per veurer
Entre sculls | una gran maravella
Qu'a obrat Deu | per una sa donzella
Pera'l soport | dels que la volen creurer.
Teresa fou | tan sancta y tan prudent

(1) No hem parlat á grat scient d'algunes obres que tenim per apócrifes, com son los vaticinis de Bernat Moguda que suposen del temps del Conqueridor les troves dels llinatjes atribuides á un Mossen Febrer, unes cobles dites de Llorens de Rosselló pera'l casament d'una seva tía ab lo Comte de Cardona. Estes ficcions deguèren procehir de rahons politiques o nobiliaries, y ser compostes en lo segle XVI ó XVII. També'ns sembla sospitós lo Poema de la conquesta de Mallorca per Ramon Lull, mes axó no es d'aquest lloch ni podem pensar com se feu l'engany (si verament ho es com nosaltres pensam).

Que meresqué | per sa tanta bondat
Que lo tercer | de l'alta Trinitat
L'abrasada | son cor ab foch lluent...

Hi ha també tornada com en los antichs.

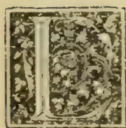

III

Crisi de l'escola catalana

> Trobars es far noel dictat
> En romans á be compassat.
> *Leys d'amors.*

Los fonaments de l'escola catalana, segons al comens vejerem, foren la transmissió de la poesía mes antiga y los exemples que'n sa infantesa ens doná la de Tolosa; mes la nostra encara que filla ó altrament germana mes petita d'aquesta, se feu molt mes gran, y per compte de seguir contemplantla com á mestra, sembla mes aviat que fou estudiada per ella y tingué algun imperi sobre'ls seus poetes.

Lo que no's pot duptar es que per un cantó ó per un altre, alguns dels nostres begueren en les fonts de l'antiga poesía provensol, per mes que no's veja una imitació seguida y complerta. Y de lo qu'havem assegurat no's mancan

proves. Deixant apart aquell regust provensal en la llenguatje que, particularment los mes antichs donavan a ses obres, trobem unes cobles estranyes que comensan: «Ma dona's indicatiu» fetes per imitació de unes de provensals; una cobla feta ab la mateixa ordenació y los mateixos rims que lo «No sap cantar de Jaufre Rudel, trovador molt vell, una translació a prosa catalana, feta d'una manera un poch ampla, d'un cert «Castell d'amor» en vers provensal. Sors imita una al-legoría del trovador Pere W. (Willem? erradament cregut Pere Vidal) en la que usa per alabar á Alfonso de Cardona. Ferrer en son Conort inclou una cobla d'un trovador provensal, y Torroella en son Lay n'anomena alguns, posant d'ells sengles cobles; Rocabertí en la «Gloria d'Amor» en fa surtir cinq, parlant d'ells ab termes que mostran coneixement no sols de llurs noms, sino á mes de llurs vides y obres: Mossen Jordi en son Enuig pren molts conceptes d'una poesía de la mateixa especie del Monge de Montaudó.

Encare's veu mes clar lo coneixement de les obres franceses y no cal pas maravellars'en sabent que aquelles foren estimades per tot arreu en la edat mitjana y considerant lo vehinat de les terres y'l parentíu que lligà ad alguns dels nostres reys ab los de França. Aixís hi ha rahons per pensar que'ls noms de Lacy, Virolay y Balada devallaren á la nostr'escola de obres franceses y aixís tanbé Oliver posà en català un'obra d'Alain Chartier; Torroella en lo sobedit Lacy posá lo nom y cobles d'alguns poetes del mateix realme: Rocabertí n'hi fa entrar tres que no anomena, ficant'hi á més paraules y fins alguns bordons francesos en sa Gloria d'Amor, que té molta tirada, es ben cert, é la Divina comedia, mes també, com adverteix un escriptor alemany, á cert *fabliau* francés al-legorich. Molts dels nostres poetes anomenan cavallers del romans de asumte bretó que eran francesos ó vinguts de França, y per acabar, qui voldrá restar sens algun dupte, no té mes que llegir la llista de les llibreríes del rey En Martí y del Príncep de Viana, ahont veurá molts llibres francesos.

Los efectes de la poesía italiana los trobam ja en l'Escon-

dig de Llorens Mallol, se reconeixen en Jordi, son confessats per Ausias March que imita al Petrarca y alaba al Dant: Rocabertí segueix les petjades del derrer, presenta aquell com vencedor dels francesos; y com mes va molt més se declaran dits efectes.

Res no direm de les lletres llatines que eran llavors lo fonament dels estudis sograts y profans y poch podem dir dels efectes de la poesía castellana que sols se deixa conèixer ab l'adopció d'alguns mots, y després, mes clarament, d'olgunes formes de metrificació.

Ay¡ ay! podría dir algú, ¿com pot ser tantes poesías que obravan en la nostra? Doncs ¿quina es la originalitat d'aquesta? Tot això era molt propi del temps y los meteixos efectes, afegint-s'hi la de la catalana, trobam en la castellana del segle xv. No hi havía à les hores tans escrúpols en aquesta part y ni s'amagavan de pendrer paraules d'altres llengues (1) y per axò eran també originals si hi havía, com havia en la nostr'escola, vida y saba per esser-ho.

Ja es arribat lo punt en que podem tractar de la partició d'aquest' escola, seguint la successió del temps, y la partirém en tres temporades.

La primera compren del rey En Pere fins als dies en que comensà á trobar Ausías March. La diferencia d'aquesta ab la segona no es ben declarada sino en lo llenguatje mes vell y mes ple de provensalismes. Per ventura's trobaría també alguna petita distinció literaria.

La segona que podem mirar com lo zenit de la nostra poesía es la de Ausías March, ço es á saber, los trenta ó quaranta anys mitjans del segle XV. Los poetes d'esta y de la precedent se troban especialment en los Cansoners de Paris y Saragossa.

La tercera que cull lo derrer ters del segle XV se singularisa per la adopció del bordó castellá de 12 sílabes, la reduplicació dels rims en les cobles de 8 bordons (abbaacca) á la manera de l'octava d'art major castellana, y per altre part

(1) Aixis prenguerem la paraula francesa *pris* contraria al gènit de la llengua de hoch, que tenía *pretz* ó *prets* provenzal y *preu* catalá.

mostra efectes molt determinats del renaixement italià, los quals se coneixen fins en lo compás mes jambich del bordó de 11 sílabes y en una manera de dir mes culta y llatinisada Les obres d'aquesta temporada se troban especialment en lo Jardinet de Orats y en los llibres estampats á Valencia.

Havent ja vist los parentius y la partició de la nostr'escola, ja es hora de demanar ¿qué pensarèm de sa natura y de son mérit?

Si volem donar una resposta considerada, debem en primer lloch advertir que aquell'escola no era una poesia popular ó natural, sinó una poesía verament artística (1), ço es á saber; que mirava molt á la maestría dels poetes ó sía als primors y dificultat en la part d'excució com també á esquivar faltes grosses ó petites (2).

Aixís es que los mérits principalment s'han de cercar en les belleses de llenguatje y de metrificació. No voldríam pas dir ab assó que la llengua poética dels nostres trovadors tingués aquella blanura dels provens que moltes vegades la feya semblar al art musical, per tal com la d'aquells era, salvant la expressió, més tibant, y arreglada d'una manera quasi mecánica, mes també es cert que era molt ben ordenada, ben subjecte á determinat compás y sabía dir lo que'l poeta voliá.

La nostra poesía era mes aviat de estudi y de cap, que de cor y de la fantasía, lo qual provenía de sa mateixa natura, dels ayres del temps, y del génit pensatiu y no gaire amich de flochs dels nostres naturals. Encara que'n aquest punt s'han d'exceptar moltes obres, pus succehía sovint que

(1) Y per ço'n diem escola. Es veritat que habem anomenat alguna poesia anónima mes popular y que'ls poetes mes artístichs cultivaren especies de usatje popular, mes sempre's troba la forma artística en lo llenguatje, lo compàs mes cert, los rims generalment mes perfets y la absencia de primitiva inspiració.

(2) Aixis veiem en Villena que era renumerada. no la obra de mes preu, sinó la que tingués menos defectes y aquestos devegades eren de poca substancia: per exemple, Castellnou repren com gran vici lo haberse anomenat Cornet «Capellá ordenats de San Antoninats,» sols per la reduplicació de la lletra *n* en les sílabes *ninats*.

els afectes trencavan los vincles ab que'ls subjectaven les práctiques de l'escola.

Si are consideram la materia ò argument de les obres, veurem primerament que lo lloch dels veritables afectes era moltes vegades usurpat per la gentilesa cortesana, axís en la nostr'escola com en moltes d'altres; y en est punt debem advertir qu'encare que no sens rahó doctes escriptors han cregut ser millor aquella gentilesa que l'expressió de grosers apetits propia dels antichs poetes pagans, y encara que els nostres mostran molta mes netedat que'ls antichs provensals (1), no per assó cal pensar que els usatges cortesans seguescan sempre la mes dreta vía, y no tot lo que recullen los histórichs de la literatura se posa com á patró pels jovens que desitjan profitar en la gaya ciencia.—En lo qu'especta á la part literaria no's pot negar que semblant gentilesa produhí mes abundancia d'obres y moltes elegants y primoroses, mes també es cosa reconeguda que multiplicà les de poca importancia y lo que anomena *llochs comuns* la ciencia dels retórichs.

La poesía moral molt apropiada als estudis, al génit y al gust de l'escola produhí obres de molta substancia y molt ben dictades, com se pot reconéixer en abdosos Màrchs pare y fill.

La poesía religiosa, sempre atractívola per la importancia y la bellesa del subjecte, no fou tal en los poetes de la nostr'escola que'n aprofitaran los tresors qu'ella ofereix tant per móurer los afectes, com per exaltar la fantasía.

Sembla al primer cop d'ull, y molts en axó s'han enganyat, que's deuria trobar en abundó la poesía histórica, pus molts dels poetes eran cavallers y feyan actes que are serveixen de preciosa materia poética: mes no es axís, y la causa fou que com á nosaltres nos plau recordar en les obres de fantasía aquells tempts cavallereschs, ells en ses poesíes de cort tractavan de reposar de les armes y de les bregues y fingirse un mon de gentilesa y de costums suaus y benig-

(1) «Et en assó gran re dels antichs trovadors sí son pecat.» Leys d'amor.

ues. Direm això no obstant, que si en los antichs poetes no trobam, tant com voldriam, la representació d'aquells grans fets de la nostra historia en les illes de Italia y lo realme de Nápols y dels grans actes de coratje que'ns causan admiració dins de casa nostra, hi ha qualque cosa ahont se reconeix l'esperit militar y patriótich d'aquells temps, y fins se pot observar que's troban moltes referencies á coses de marinería.

Un'altre, no gaire noble. representació dels costums, trobam en la poesia satírica que com té acostumat es sovint poch vergonyosa y mesurada, mes que altres vegades plau per sa gracia y lleugeresa y es la que de á les hores fins al temps nostre menos ha mudat de faysó.

Aquestes son les especies mes usades pels nostres antichs, y ja per lo que havem dit fa prou de bon coneixer quina opinió tenim de sos mérits, la qual are declarém mes palesament. La nostr'escola té'ls defectes de totes escoles de trovadors y eixos defectes procehian del fals concepte que s'havían fet de l'essencia de la poesía, les quals fonts buscavan mes aviat en una ciencia mal entesa. en certes idees convingudes y en un art material, que en lo giny de cadescú y en l'amor de la natural bellesa. Emperó la mateixa escola nos dona á tesa en moltes de ses obres primors de tota mena: sentencies de gran seny y de gravedat, pensaments manifestats ab maestría, colps de viu efecte, elegancia y gentilesa de llenguatje y boniqueses d'execució que'ns recordan que aquell era lo temps del gótich mes florit y del mens de la renaixensa artística. Y per mes que abunden massa certes especies y certes materies, y que per llegirse plegades moltes obres del mateix temps se troba en algunes excessiva uniformitat, hi ha en altres prou varietat y riquesa. Axís es que tot ab tot, no cambiariam la nostr'escola per cap altre de trovadors, y encare que no podem ufanarnos de cap Dant, podem proclamar alguns noms, no sols de dextres y ginyosos versificadors, com Valmanya, Sors, Romeu, Lull, Gazull y altres, sino de veritables poetes com Pere March, mestre en Moral poesía; Jordi, autor d'algun

cant de molt preu, Corella que es el que mes s'acosta al estil de la moderna poesia, y sobre tot Ausias March y Jaume Roig que'ns demanan mes llarga consideració.

Ausias es una notable persona poética. La singularisa l'especial accent de veritat que trasmeten ses obres, les quals nos diuhen ab molta vivor y sens fingiment quant ell sentia, fos bo, fos mal. Fins quan nos dona una doctrina teórica d'amor, se veu que no era com molts altres per seguir la costum, sino perque verament hi creya y pensava executarla. Lo defecte de l'obscuritat (que semblava primor als seus admiradors antichs) ve en molta part que volia aprimar la materia, pensar per si mateix y dir lo que'ls altres no havian may sentit ni expressat. Era molt fill de son temps, mes com solen los grans homens, ensemps n'era norma y excepció. No es un poeta complert, mes si gran, y de pochs se podrán recordar tants bells fragments ó memorables conceptes. Excel-lent en la part intelectual y afectiva, sols li manca aquella fantasía inventiva que de cada objecte representat ó de cada situació del ánima fa un nou ésser poètich, mes no per això deixa d'acostarse molt á aquella soberana perfecció, que sols consegueix del tot l'inspiració natural ó l'art mes exquisit. Y res no hi fa com obra poética's desitje alguna cosa, que quan Ausías fa eixir certes veus del mes pregon de son cor, llavors no pot hom recordarse de res mes y queda per ell pres y subjectat.

Roig es poeta satirich de molt preu: un dels pochs que saben agafar y apropiarse nous aspectes de la naturalesa (ja l'humana, ja pel costat serio, ja pel jocós) y sab també usar ab profit d'aquesta qualitat seva mitjantsant la gracia y abundancia en l'expressió. Nos sembla que sa obra fou mare d'una especie de llibres molt celebrats en la literatura castellana, so es, de la *novela picarésca*, per tal com en Roig y en aquesta veyem que lo principal personatje es lo mateix nar, rador dels fets y lo sol fil que lliga aventures separades, y hi ha un minyó pobre y mal tractat pels seus que's posa á servir diferents amos y que té cambis de fortuna, y en aquella com en dites noveles se cerca (y massa que's cerca)! una

norma mental, no de pulcritut, sino de lletjesa. S'ha censurat á Roig per excés d'erudició, mes est defecte, comú en los poetes de son temps, no's repara ó's repara molt poch en son llibre, y lo que s'ha pres per vocables erudits son paraules molt familiars y ben filles de la terra que ixen á doll de ploma quan vol calificar ó descriurer.

Un dels timbres que porta l'escola catalana es lo haver obrat especials efectes en la de Castella, y no es cap estranyesa, pus la nostra provenía de mes lluny y estava mes aprop de les fonts en que les dues bevian. No diem pas que totes les semblances cien imitacions, pus quiscun'escola per son camí provenia de la provensal: la catalana servant moltes coses per esta transmeses y rebent ensenyanses de la de Tolosa, y la castellana naixent tot plegat de la escola gallego-portuguesa. Aixís es que les dues poesies prop-parentes degueren quedar encantadas de llurs semblanses quan se trobaren dins lo palau Barceloní de N'Enrich de Villena, en la coronació de Ferran d'Antequera (1), y després en la cort napolitana de N'Anfós, y finalment á Barcelona y á Valencia en la de Joan II y en la dels Reys Católichs. Mes, com havem dit, la nostra obra molt sobre la castellana. Aixís se veu que n'Enrich de Villena escrigué un llibre de la Gaya ciencia, tot ple de coses tretes dels nostres tractats, la qual doctrina cuidava transmètrer als Castellans, y Santillana á qui Villena endressà son llibre y qu'era un altre mestre dels poetes de Castella, no's cansava d'alabar los nostres y sobretot á Mossen Jordi, y quan li repreníen certs suposats defectes, ell s'escusava ab la autoritat dels nostres tractats de Gay saber.

A mes d'axó trobam en altres poetes castellans paraules tretes del nostre llenguatje. Y encara que apar increhible, no's pot duptar que les nostres danses tolosanes y catalanes son mes antigues que'ls villancets y altres semblants cobles retronyades dels castellans, y que haventhi tanta semblansa

(1) Lo famós Villasandino que acudí á esta coronació té dos ó tres bordons catalans en ses obres.

be's déu créurer que les mes antigues la comunicaren á les mes novelles.

Per acabar, recordarém la que féren Boscá y Gil Polo en la poesía de Castella, que Ausías fou imitat per Garcilaso y traduhit per dos poetes castellans, y com conservantse en Valencia la tradició de la poesía catalana, Lope de Vega doná ésser al drama nacional en esta ciutat y rodejat de poetes naturals d'ella; y ab tot això tindrèm prou qu'exaltar de nostr'escola y de ses efectes inmediats y posteriors, y creurem no haverli fet tort, encara que l'havem calificada sens passió, dient tot lo que dir devíam y

Deixant apart | lo stil dels trobadors
Qui per escalf | trespassen veritat.

POETAS CATALANES
DEL SIGLO XIV [a]

POR

D. MANUEL MILA Y FONTANALS

(*a*) El presente estudio fué publicado en lengua alemana en la revista *Jahrbuch für romische und englische literatur* (tomo V. pàg. 137 y ss.). No existiendo el original castellano del autor, ha sido preciso volverlo á traducir á nuestra lengua, trabajo qne ha llevado á cabo el distinguido jóven D. Ricardo de Hinojosa, del cuerpo de Archiveros y Bibliotecarios.

POETAS CATALANES

Primer período; Desde los comienzos del siglo XIV hasta principios del XV.

o es nuestro propósito entrar aquí en consideraciones generales acerca de los poetas que hasta ahora conocemos, sino pura y simplemente consignar las noticias biográfico-literarias que de ellos hemos adquírido (1). Después de los trovadores catalano-provenzales (desde los años 1160 ó 1170 hasta el 1296) y después de escasos vestigios de la poesía popular, encontrámonos con el gran Ramon Lull (1205-1315) (2), al cual,

(1) No hemos intentado adquirir una seguridad perfecta, por otra parte quizá imposible de alcanzar, en punto á la sucesión cronológica de los poetas. Los de este período vivieron bajo los siguientes reinados: Alfonso III (1327-1335), Pedro IV (1387), Juan I (1396) Martín I (31 de Mayo de 1410, interregno (25 de Junio de 1412), Fernando I (1410), principios del reinado de Alfonso V.

(2) A la época de Ramón Lull debemos, segun parece, atribuir una *Biblia rimada y en romans* y otras obritas poéticas: *De Judes Escarioth e de la sua vida.—De Pilat e de la sua vida e de la sua mort.— De la Verónica e com vench a Roma.—De Vespeshia rey de Gallicia que aná a setiar la ciutat de Jerusalem* (esta Galicia dice estaba *envés Orient).—Dels dinés on fo venut Jhuxst* (Bibli. Colomb. en Bover, *Var. de Mall.)*—Todas estas obras van unidas á un *Saltiri* en

aunque así por el fondo como por la forma de sus poesías merece singularísimo estudio, no queremos, sin embargo, incluir en esta rápida enumeración, por no hallarse huella alguna de su influjo en la escuela poética posterior.

Mas antes de comenzarla, mencionaremos algunas formas poéticas frecuentemente usadas y que citaremos entre paréntesis cuando no concuerdan con el texto que damos, La más usada es la octava ó estancia (estrofa) de ocho versos decasílabos (1) (el decasílabo italiano ó castellano) con una

---

prosa: «lo qual trasladat fó de latí en romans per frare Romeu Burguera, maestre en Teologia en l'orde de Sent Domingo (1228-1315)»

A honor del meu Senyor
Ihuxt nostre Salvador....
Comens romans molt profitós
Qui 'l entendrá molt graciós,
En que son breument pausats
Los faits qui son pus senyalats
Qui en la Biblia son contenguts
E el mon son esdevenguts.
E cels q. no entenen latí
Poran legir sovent assí
E la ley de Deu apendrán
E la Biblia de cor saubrán.
Asó ay de latí en romans tornat
A honor de la Comtesse que Deus guart
D'ampuries (!) Marchessa a nom
E io fiyla d'un gran rich hom
Qui fo vescomte de Cabrera
E lexá esta hereteyre
De Montsoriu e del vescomdat
Tot quant avia la laxat.
De Catalunya porta fior
D'ensanyament e de valor
De franquea, e de gai parlar,
D'umilitat crey no a par
De Deu li plats soven parlar
Molt deiunar e molt orar.

Esta «Marchessa» no parece poder ser otra que la hija de Pons Vizconde de Cabrera y Conde de Urgel. casada en 1243, en que murió sn padre, con G. de Peralta (Monfar, *Condes de Urgel*, I, 526).

(1) Proponémonos renuciar para este trabajo á nuestro sistema prosódico italo-español, que, á nuestro juicio, determina mejor la

cesura (*pauza*) y acentuada en la cuarta sílaba (*Leys d'amors* I, 114 y 132), puesto que las acentuadas en la sílaba tercera son rarísimas. Las estancias pueden ser: 1.º *croada* (*crozada* L. A. I. 170 y 240), ó lo que es lo mismo, rimada en esta forma ABBACDDC; 2.º *encadenada* (L. A. I. 170 y 238); ABABCDCD; 3.º *mig croada e mig encadenada* (*crotz-encadenada* L. A, I. 240): ABBACDCD; 4.º *apesyada la meytat* ó *dos* (rims) *derrers appariats* (1) *crotz-* ó *cadena-caudada*, L. A 1, 242 244. esto es, con los cuatro últimos versos pareados. Las distintas estrofas pueden ser independientes entre sí: *obra solta* (*rims singulars* ó *cobla singular*, L. A. I, 166 y 212); ó pueden repetir las mismas rimas en los versos correspondientes de todas las estrofas: *uniçonant* (*unissonant* L. A. I, 270); ó el final de cada estrofa va enlazado con el comienzo de la siguiente: *cobla capcaudada* ó *capcoada* (L. A, I. 168 y 236) al paso que la rima del último verso de la primera estrofa se repite en el primero de la segunda y así sncessivamente: por ejemplo, ABBACDDC—CEEC, etc.: ó también (caso que no preven, por cierto, las *Leys d'amors*) (2) las dos últimas rimas de la primera, en los dos primeros de la segunda, por ejemplo: ABBACDDC—DCCD, etc., á la cual llamaremos *cspcrudoda* de dos versos.

---

medida musical del verso y evita además el empleo impropio de la expresión clássica (cesura) y contaremos las sílabas acentuadas hasta la última, ésta inclusive, según el sistema francés, que, sobre ser el generalmente aceptado, es también el de las *Leys d'Amors*.

(1) Queremos servirnos de este vocablo para todos los pareados, á pesar de que los antiguos no lo usaron sino cuando los pareados formaban una parte de una estrofa, como en los casos citados. Las *Leys d'Amors* dan á los pareados, así como también á las series de tres monorimos, el nombre de *rims caudats*. Jaume Roig llama siempre *növes rimades* á su poesía en pareados de cuatro silabas.

(2) Ha sido tanto menos previsto este caso por las *Leys d'Amors*, cuanto que el primer verso de la segunda estrofa rima con el penúltimo de la primera (como en «Tots jorns» de Jordi), estrofa á que también queremos denominar *capcaudada*. no obstante reco-

Ha poesía de una sola estrofa, *cbola*, *espansa* (L. A. I, 252) y *estramps* ú *obra estrampa*, ó lo que es igual, composiciones de versos sueltos ó libres, sin que por esto sean todas ellas *cars*, esto es, con terminaciones poco frecuentes (L. A. I, 150 208). La mayoría de estas composiciones forman la *tornada*, con la señal ó divisa adoptada por el poeta (1), en el primer hemistiquio del primer verso, también hallamos poesías con dos *tornadas* (L. A. I, 388) ó con una *tornada* y una *endressa*, vocablo usado más tarde en Tolosa y tomado indudablemente de los catalanes (*Joyas del gay saber*, pág. 47 poesía del año 1459).

Además de estas formas artísticas encontramos á menudo tambián otras más vulgares. Son éstas, en primer lugar, los pareados, *appariats*, el metro de las *Novas* provenzales, *novas rimadas* (L. A. I, 138, *rims caudats*, *ib.* 168), de ocho (2), seis y cuatro sílabas solamente; en segundo lugar otros pareados en que alternan versos de cuatro y ocho sílabas: AAbBcCd, etc., forma que encontramos usada ya en los altos Pirineos

---

nocer que en el sentido en que lo emplean las *Leys d'Amors* sólo debe aplicarse este nombre cuando los versos que riman siguen inmediatamente los unos á los otros.

(1) En las *Leys d'Amors*, *senhal*; J. March escribe *divis*, denominación que adoptaremos nosotros, no obstante hallar también *senyal* en el *Conort* de Farrer, el cual, hablando de los poetas, dice:

No n'i ach hu qu'ab son senyal
No-m fos present de conaxença
Si be n'i viu que-us fas creença
Que no'ls conech sino per fama.

(2) No obstante el ejemplo de la poesía popular latina y el carácter del verso de siete sílabas (octosílabo castellano), tan adecuado para el canto, las lenguas de Oïl y Oc tan ricas en terminaciones largas màs viriles y enérgicas, prefirieron, por lo general, entre sus versos, los de ocho, seis y cuatro sílabas (este último más que el tan generalizado de ocho sílabas), todos de ritmo yámbico. Sin embargo, en las danzas tolosanas y catalanas se empleaba el eptasílabo.

á principios del siglo XIV (Bartsch, P. D. 75, anónime 114; Lunel de Monteg ó Moncog, 1326) y que en la poesía catalana se halla empleada en todos tiempos; dásela el nombre de *codolada*, análogo, como se ve, á las denominaciones usadas en Tolosa (1).

A veces siguen al verso corto otros dos largos con la misma rima AAbBBcCCd. etc., forma que llamaremos «*codo-*

(1) De *cada* (*cauda* ó *coa*) quizá se aplicaba primitivamente esta denominación á todos los pareados, inclusos los de versos iguales (véase «rims caudats» L. A.) Como ejemplo de *codaladas* citaremos algunos *versos disparatados* del mismo síglo XIV, los cuales se hallan incompletos (en unión de dos poesias sobre la vida en el mar de que daremos más adelante noticias), entre otros los siguientes:

Quim donas .I. caderniu
  Ab escabeix
Nom plaguera tant, fe que-us deig,
  Com .I. molto.
Gran plaser m'avench sela sahó
  Si que la mar
Subraxia, vaien puyar
  Tro al tinel, etc.

Más corresponden al siglo XV el *Testament* de Serradell, algunos versos religiosos en parte y en parte satiricos que con el precedente se encuentran en un manuscrito de la Biblioteca de Barcelona y otros muchos diseminados en las poesías artísticas, y á los comienzos del XVI, aparte los que pertenecen á la clase anterior, una relación de la guerra de las comunidades de Mallorca. Además, de época dudosa. «Lo llibre del venturós pelegrí», viaje alegórico, y la «Relació de la vida dels pastors,» que pertenecen á la poesía popular impresa. Hállase también una extensa *codolada* en el «Entremés d'EN Llorens mal casadís» impreso en 1853 en Mallorca, donde todavía es muy corriente la composición de poesías en esta forma. A diferencia de de lo que acontece en la verdadera poesía popular, que marca con toda precisión los períodos musicales, en estas composiciones (como sucede también en muchos pareados de versos iguales, no en todos pero si en los más antiguos) las pausas separan por lo general los dos pareados, lo cual no cuadra bien el carácter más noble y elevado de la poesía, sino más bien á una composición recitada y de un tono semejante al de la conversación.

lada de dos versos largos» que ostenta casi exclusivamente una poesía del antiguo trovador R. Miraval (Bartsch, P. D. 128) (1); finalmente, hallamos otra forma caracterizada por tres versos largos: AAAbBBBcCCCd, etc. (2).

---

(1) Esta forma se adapta bien á la poesía elegíaca, y aun se ha querido encontrar semejanza entre ella y la «copla» de Jorge Manrique; en esta, sin embargo, el orden es más natural y al mismo tiempo más musical, por más que separe también las estrofas:

ABcABc, etc.

(2) Esta forma cuadra bien á las poesías de tono solemne y doctrinal. Véase un ejemplo, en que los versos más largos son irregulares: «Aquest libre s'apella medicina del cor; ço es de la ira e de la paciencia... Aquest servents conté en sententía tot lo libre de la ira dit desí atrás:

O tu xstiá qui est vençut de la ira
En aquest servents e libre mira
Cuants mals tal vici en lo cor tira
Ardidament.
De tot mal la ira es fonament etc.

Servents qui conté en sententía tot lo libre de la paciencia;

Qui vol apendre de haver paciencia
De aquest tractat mir be la sentencia,
Demostra sa bondat e exellencia
E sa valor,
Aquesta vertut fa l'om rey o senyor etc.

Encontramos la misma forma en los *Vaticinios* de B. Mogoda (créese del siglo XIII), cuyos versos más largos son de seis sílabas. En las *Sentencias* de Turmeda el verso más largo es irregular, pero á menudo octosílabo; el más corto es libre. La forma de los citados *Servents* de Pseudo-Mogoda es realmente *capcaudada* y tiene cierta analogía con la de algunas poesías provenzales, como del *Chastel d'Amor*, de que en breve hablaremos.

Ramon Muntaner

En 1323, hallándose el rey D. Jaime II y los infantes sus hijos ocupados en los preparativos de la expedición contra Córcega y Cerdeña, envióles Muntaner, hombre con razón tan celebrado, no obstante tener mucho más de poeta que de escrupuloso cronista, por conducto del juglar Comí (cap. CCLXXI y II). algunos consejos en estrofas monorimas de veinte alejandrinos (los últimos son como los de nuestra antigua poesía), de los ccales el segundo dice así:

En son de Gui Nantull faray «i» bell sermó.

El infante En Pere

Refiérenos el mismo Cronista, que el infante Don Pedro (1304-80), hermano de Alfonso III, hijo y sucesor de Jaime II, contribuyó á solemnizar la coronación de su hermano, 1327, con varias poesías que el mismo habia compuesto: «E lo senyor infant En Pere, ab dos nobles qui ab ell se teníen ma per ma e ell él mig, veng primerament cantant una dança novella que ell hach feyta, e tots aquells (doce nobles) qui aportaven lo menjar responien-li... a cascun menjar que portá deya una dança (1) novella qu'ell mateix havia feyta (capitulo CCXCVIII)... E com foren tuyt asseguts, EN Romaset

(1) De esta clase de composiciones, en que tan claramente se descubre su origen popular, ofrece la poesía provenzal algunos ejemplos, como los coleccionados por Bartsch (*Prov. Lesch. u. Denkm.*) y otros. En las *Leys d'amors,* la danza tiene una forma bien definida, que se encuentra ya en algunas danzas provenzales: los versos no pueden tener más de nueve sílabas, y tienen *respós* (tema ó semiestancia inicial), tres estrofas y tornada. Los primeros versos de todas las estrofas deben ser de un mismo compás y los últimos rimar con el tema y la tornada. Así, pues, sólo al fin de las estrofas se repite la rima, sin que esto constituya un verdadero estribillo. (L. A. I., 340, 198, 296, 548). A este género pertenecen las ocho «Danzas

jutglar cantá altes veus un serventesch (1) davant lo senyor rey novel que'l senyor infant EN Pere hach feyt a honor del dit senyor rey: e la sentencia del dit serventesch era aytal qu'el dit senyor infant li dix en aquell, que significava la corona e el pom e la verga, e segons la significança, lo senyor rey que debía fer.» Según Muntaner, decíase en el *serventesch* que, por su forma circular, representaba la corona

d'amor de Nostra Dama» que hallamos en las *Joyas del Gay Saber*, todas de versos heptasílabos y en este orden: ABABCDCDAB, etc. y una catalana (de cuatro estrofas, sin embargo) probablemente de fines del siglo XIII ó de principios del XIV.

Respós. Flor de lir, Verge María,
Xantaray fort de bon cor
Vostre laus ab alegría,
1,[a] estancia. Verge de gran alegrança
Can l'ángel del Salvador
Vos aportet soludança
De Dieu qui es payre e senyor
Don concebès sens feunia
Veray sol de gran claror
Poderós sens maestría.
Tornada. Per nos pregau, Verge pía,
Vostre fill lo Salvador
Que-ns meta en bona vía.

En las danzas del infante *En* Pere se observa que la *respós* (tal vez un estribillo) era cantada en coro. Con estribillo ó solamente con la simple correspondencia de la rima, encontraremos ejemplos más modernos en la poesía catalana. Con la forma de las antiguas danzas ofrecen á menudo analogía las letrillas y villancicos castellanos y sobre todo nuestros *Goigs* (gozos, poesías líricas narrativas). En los últimos se ha conservado con su nombre propio la tornada. A veces la estrofa guarda el siguiente orden que enlaza las dos partes:

CDDCCBBA.

(1) Según se infiere de las palabras del cronista, no debiera darse aquí al nombre *serventesch* el significado clásico-provenzal, sino otro más vulgar y amplio. El *servents* antes citado es también de asunto moral (véase E. du Méril, *Jahrbuch für romanische and englische Literatur*, I, 9). Más adelante veremos cómo se dió este nombre á una poesía de Puig en forma de danza.

á Dios, que tampoco tiene principio ni fin, y que con ella el príncipe debía ganar la Corona de la Gloria; que el cetro, por ser fuerte y recto, significaba la justicia; y que el globo que el Rey llevaba en la mano, era como el Reino que con verdad, con justicia y con indulgencia, debía gobernar. «E aprés com lo dit Romaset hac dit lo dit serventesch EN Comí dix una cansò novella que hach feyta lo dit senyor infant En Pere e per po com EN Comí canta mills que null hom de Catalunya donála a ell que la cantás. E com la hach cantada, cantá e llevá-s EN Novellet jutglar e dix en parlant DCC versos rimats (1) qu'el dit infant En Pere havia novellament feyts. E la tensó e el regiment sové tot al regiment (2) qu'el dit cenyor deu fer a la hordinació de la sua cort e de tots los seus officials (cap. CCXCVIII).»

El Rey En Pere.

Del Rey D. Pedro IV (R. 1335-87) el Ceremonioso o «el del punyalet» que, segun parece, compuso en su juventud cantares amorosos (D'amor no xant axí com fer solía), se conservan las siguientes poesías:

I. Archivo de Aragón, sig. secr. 129. *Cobles fetes per lo senyor Rey, Vetlan él lit suy'n un penser cazut.*—Dos «estancias croadas uniçonants» con *tornada* regular, pero sin título: consejos para los que quieran abrazar la Orden de la Caballería, de quién y dónde la han de recibir. Escribió esta poesía siendo ya hombre muy entrado en años *me trop en anys avant empés).*

II. *Ibid.* 133. *Mon car fill per sent Anthoni.*—Diez y siete versos de tono vulgar. todos terminados en «oni» ó en

(1) Serían pareados, novas rimadas, género poético al cual no se podía aplicar un nombre especial y más honroso.

(2) Este pasaje es obscuro y no da luz alguna sobre el asunto de la *cansó*. ¿Se esbribió aquí *tensó* en lugar de *rasó?*

«at», enviados en 1379 á su hijo D. Juan, censurándole por su casamiento con D.ª Violante de Bar (1).

En este reinado comienza realmente la escuela de nuestros trovadores secundarios, á los cuales puede denominarse catalano-lemosines, porque si bien la lengua por ellos empleada fué la catalana, gustaron de emplear frecuentemente lemosinismos (provenzalismos), sin duda para dar á sus composiciones un carácter más literario (2) Bajo este reinado, en 1356, compuso Molinier en tolosa las *Leys d'Amors*, de las cuales se recibió primero en Cataluña una copia y más tarde el compendio de una parte de las mismas dedicado por Castellnou al infante En Pere, tio del Rey, y á quien ya conocemos como poeta; el *Dictionari* de J. March, la *Glosa* de Castellnou, ó correcciones al Doctrinal en verso de Ramòn Cornet, dedicado á Dalmau de Rocabertí, y quizá otras composiciones de las que se conserva alguna noticia. A partir de aquí hallamos usadas las formas métricas favoritas de la escuela de Tolosa, una construcción científica y mecánica de la frase y del verso, y denominaciones tomadas del libro de Molinier.

---

(1) Bajo este reinado vieron también la luz los versos del pavo real, en el banquete con motivo de la coronación de D.ª Sibila, en los cuales expresaba sus deseos de transportar las caballerescas costumbres *de les grans córts d'Inglaterra e de Fransa*. (Véase mi artículo: *De algunas representaciones catalans*, en la REVISTA *de* CATALUÑA, tomo II, pág. 72.

(2) Com *heu* ó *eu* (aunque se halla también alguna vez en la prosa catalana, es una excepción); *jo* ó *yo—aycel, aquel* ó *aquell;—ley; ella;—Dieu; Deu;—mayre; mare;—Peyre: Pere;—mi-dons* ó *mi dona: ma dona;—razo: rahó;—plazer: plaer;—guazanyar: guanyar;—crotz: creu;—seser: seure;--layre: ladre;--provech, amech* (en catalán hallamos *caech, stech* y otros); *prová, amá,--vey: veig,--em: som,--pauch* (prov. *pauc*); *poch,* etc.;» el uso de la *z* eufónica y la adición de la *s* en el nominativo de singular y á veces, aunque incorrectamente. en los casos oblícuos.

Mossen (1) Jacme March

Los dos personajes más antiguos de este nombre que nos da á conocer la Historia, son Pedro y Berenguer, que acompañaron al Rey D· Jaime en sus guerras contra los moros, donde fueron recompensados con tierras (Ribera: *Prim. cent. del Inst. de la Merced*, pág. 532). Descendientes suyos debieron de ser los poetas catalanes y valencianos del mismo apellido (2). Elpoeta Jacme March no pudo ser el señor de Alampruñá (Eramprunyá) que tan singulares distinciones mereció de D. Pedro IV y que publicó una relación de sus hechos de armas, puesto que en 1376 habia ya muerto (*Id.* 20 y 534, Feliu: *Anales*, II, 272). Debió de ser más bien el caballero (quizá hijo y sucesor del anterior) el ujier de armas del propio Rey, que «con regios negocios» fué enviado en 1378 á Mallorca, ó también (si en realidad no fueron uno mismo) el miembro del Consejo general de Cataluña residente en Barcelona (3), de quien se confesó deudor por una cierta suma el Rey D. Martin y que murió en el mismo año (Fel. II, 342), De este caballero ò de uno de los otros dos debió de ser

(1) *Mossen*, y en su lugar también *Mosen*, contracció de *Monsényer*, titulo que entonces se daba á los caballeros, que despnés se extendió considerablemente y que por último quedó limitado á los clérigos.

(2) Sin dar á la cuestión la más pequeña importancia, sostenemos que Ausías era indudablemente valenciano; Pere su padre, debió serlo también; Jacme parece haber sido más bien catalán; de Arnau nada sabemos. Entiempo de Gil Polo (*Canto del Turia* en la *Diana*) todos pasaban yapor valencianos. Cerdá y Rico en sus ilustraciones á la *Diana*, pág. 291, niega á la familia su origen catalán, afirmando que del Repartimiento de Valencia resulta que los Marchs eran oriundos de Jaca. En el Rep. (Doc. Arch. Ar. XI, 156 encontramos, en el año 1237, entre las gentes de Jaca un J. de Març (sic.)

(3) Véase sobre este particular á Ebert: *Quellenforsch aus der Geschichte Spaniens*, pág. 87.

esposa la Guillermina d'Esplugues que falleció siendo viuda el año de 1400 y que fué sepultada en un covento de Valencia (Fuster).

No es creible que fuese el poeta otro caballero de igual nombre, representante de los caballeros en las Cortes de 1413 (Compromiso de Caspe, III, 107). Sea de ello lo que que quiera, es lo cierto que el Jacme March poeta vivia en 1371, en cuyo año compuso el *Dictionari*, y en 1393, en que D. Juan I le nombró á él y á Luis d'Aversó *Magistros et defensores* (maestros mantenedores) de la *Gaya Ciencia*, bajo cuya dirección se celebraba anualmente en Barcelona, en el mes de Marzo, la fiesta de la Virgen Maria (1).

I. C. P. (2) 128. (Estrofas de diez versos: cuatro croats, dos appariats, cuatro croats, uniçonants.) Jacme March, *Cobles de fortuna;*

1. Quant heu cussir (3) | en los fets mendanals
Totes les gents | vey regir per fortuna,
Segons lo cors | del sol e de la luna;
Les plenetes | fan obres divinals.

(1) Arch. Ar. Div. 3 Juan I y T. A., donde, sin embargo, se escribe *Marti* por Marchi. El nombramiento seguía al ruego dirigido á ambos poetas: *supplicantibus nobis... vobis... Jacobo Marchi milite et Ludovico de Averceno civé Barchinone,* De Aversó sólo se conoce el *Torcimany del Gay Saber.* Debió de ser el «honorable En Luis de Aversó ciutadá de Barcelona» nombrado por el Parlamento de esta ciudad en 1410 para reconocer los *bandos* (edictos) de Lérida y el missatger á los Jurados y el Consejo general de Mallorca en 1411 (*Compromiso de Caspe*, I, 248-345; II, 199; III, 69).

(2) *Cançoner de Paris*. Extractos de Tastú, publicados por Torres Amat y después por Ochoa. En los breves fragmentos y las variantes que copiamos consignaremos los folios que cita Tastú y seguiremos su texto, corrigiendo sólo los errores manifiestos.

(3) *Cussir* per *cossir* (considero). Según la regla de la pronunciación propiamente catalana. en las sílabas no acentuadas reemplaza la *a* á la *e* y la *u* á la *o*. Este uso influyó en los manuscritos: *axir* por *exir, daver* por *dever, matretz* por *metretz* y muchos otros; *u* por *ho* (*hoc*), de lo cual hallamos también ejemplos en la lengua provenzal: *cussir* por *cossir* y otros. Todo esto produjo gran inseguridad,

Ffassen (1) lur prou | o lur dan a vegades,
Axí que'l mon | es pertit per jornades.
Mas Deu no vol | l'arma sia sotmesa
Fforeivolment | àytal astre seguir (2),
Ans la rahó | pot e deu ben regir
Lo cors, don han | entre si gran comptesa (3).

Pero en el mundo no siempre la fortuna y la salud acompañan al verdadero mérito.

E sinó fos | com dins mon cor m'alir
Qu'atre mon es | mellor per avenir.
Hagre del tot | la mi'arma malmesa (4).

Así, pues, amigos, luchad con el destino, amad á los amigos y servid a Dios.—Hay dos tornadas:

---

singularmente en el uso de la *a* y de la *e*, hasta el punto de que cayendo en el extremo opuesto se escribió á menudo *e* donde debiera escribirse *a*: *pertit* por *partit*,, *ebrich* por *abrich*, *eytal* por *aytal, me* por *ma*, etc.--De igual suerte la supresión de la *r* en vocablos en que lo exigía el uso clásico, por ejem., *senyós* por *senyors,* produjo por una reacción natural la costumbre de colocar aquella consonante donde no debiera estar; *cars* por *cas* (de *casus*), *preciors* por *preciós* (de *pretiosus*). Estas y otras anomalías, sin embargo, como *ll* por *l*: *leyall* por *leyal*, *caball* por *cabal* (no hay que confundirlo con *cavall,* caballo) y el empleo caprichoso de la *s* en el nominativo del singular, deben atribuirse más bien quizá á los copistas que á los poetas.

(1) Coloeamos el acento en los verbos en que el tono carga en la última sílaba y terminan en *s* ó *n*, y en aquellos en que carga en la penúltima y terminan en una consonante que no es *s* ó *n*.

(2) Los planetas hacen obras divinas causándoles (á los hombres) unas veces daño y otras beneficios, asi es que en el mundo hay días buenos y días malos; pero Dios no quiere que las almas se vean forzosamente sometidas á tal ó cual astro (esto es, á uno determinado).

(3) Contienda. lucha.

(4) Hubiera echado á perder, destrozado mi alma.

1 Deus en cuy es | tota virtuts compresa
E s (5) ha format | los als (cels ?) e'ls fa vogir (6)
Pot si li play | astre mal convertir
E tot affan | tornar en grau bonesa.

2 Columba pos | supliquem la nautesca (1)
De Deu que-ns guart | d'arrar e de fallir
Volent nos aut | en lo cel acullir
Qu'es guauig (2) sens fi | e complida riquesa.

II. M. 5. Bibl. Colomb. (Cerdá, notas al Gil Polo).

Libre de concordances, de rims e concordans, apellat Dictionari, e primerament tracta de les vocals, e apres de les mudes seguén l'órden (?) dal A. B. C.

«Presentació e Prólec del libre de concordances apellat Dictionari, ordenat per *En* Jacme Marc a instancia del molt alt e poderos Senyor *En* Pere per la gracia de Deu Rey Daragó: e feu (l. fou) fet en lany M.CCC.LXXI.

(Appariats.)

Deu e rahó ha mos cinch senys forzats,
E mon Senyor, a cuy me son donats,
Qu'al siey servit, cullirs (l. cullis) de tots los sims
A flor a flor concordances de rims,
E qu'en fasés de tot un exemplari,
Lo qual compost a nom Dictionari.
Pero no vull que-s a mi Jacme Marc

(1) La *s* puede tener tres distintos valores: *s* suelta ¦ *z* eufónica sin significación alguna, *s* ¦ reflexiva *e*s: '*s* ¦ tereera persona del singular del indicativo de *esser*.

(2) Dar vueltas, *Vogit* es tambiбn una especie de eje, una pieza de las máquinas que da vueltas.

(3) Altura, prov. *nanteza*.

(4) *Guauig* (T. A. *guanig), guaig, gaug, goig*; gozo.

Sia notat, que de tot fay-me carch:
Car ja d'altres n'avien molt tractat,
Mas al meu seny yo l'he mes ampliat,
E diviset, seguint la dretxa via
Del A. B. C. si com fiar se devia,
E tot primer e (es?) le (lo?) comensaments
Vocals, finals e mudes precedents,
Puix es aprés de les mudes finals.
Mas del comenz del libre perqu'es tals
Vull que sapia la rahó mon Senyor.
L'Esprit (l. Esperit) Sant que (qu'es?) ych (1) per nostra ho-
[nor,
Qui-s volch mostrar en semblant de colomba (2)
Auzell sueu (suau ?) e pur ab blanca plomba,
Benesirá si'l play nostres díctats,
Si que per tuyt ne será mays presats.
E mais grasits, car sens Deu nulla re
No podem fer qui fenescha en be.
La altra rahó (3) es per dret de natura.
Colomba es auzell de molt gran cura
De sos pach (l. pauchs) fills, que fort soven noyrex,
Si que'n breu temps son llinatge molt crex'
Aquest dictat, si hom be si aprima (4),
Porá créxer axi de rima en rima
Car tot sauber no cap en una testa,

(*1*) *yhc*; aunque se le encuentra también en otras composiciones, tenémoslo por un latinismo ¦ *hic*.

(2) Como ya Cerdá la snpuesto, en el códice debía aparecer pintada una paloma.

(3) El poeta aduce tres razones para haber elegido el emblema de la potencia: la primera religiosa; la segunda sacada de la natural fecundidad de la paloma, comparable á la fecundidad ó multiplicación de la rima; y la tercera, que la palabra *colomba* es la *divis* que el mismo poeta usa en sus poesias (como, en realidad, vemos en la precedente) y que se propone usar mientas viva.

(4) Se aplica con sutileza, *Aprimar*, de *prim*: delgado ó sutil.

Segons que trob en una ley (1) que'y (l. qu'e y lesta;
Perqué aycells qui asó legirán,
E mais de rims de aquests trobarán,
No repten mi, si be no'ls he tots vists
Car Deus es sols qui s en tots faits aviots (2).
Enaprés dich que la colomba y mis
Per zó com es aquest lo meu divís,
Que tinch al cor e als pits a vegades:
Et enquer mays que (qu'en? les mies tornades
De mos dictats sapiats que no-m oblida,
Ne fará may tan cant sía ma vida.
Per zo, Senyor, que tots tems que lijats
Aquets dictats, de me siats membrats,
Qui-us suy da cor humil en vos servir.
Deus prech que-m (l. que-us) larg en tot fayets (l. fayts) a [venir
Tot es axí com vostre cor desira,
Ab salut gran y engrat (e-us gart?) de mal e d'ira,
E-us do honor de vostres enemís,
Et en aprés cent anys en paradís.

La misma obra nos ofrece como ejemplos tres estrofas; una de ellas que puede servir de modelo de una *cobla derivativa* y que es diferente de las que hallamos en las *Leys d'amors* (I. 186, 274), dice así (3):

---

(1) Esta ley, que el poeta había leido es indudablemente el pasaje de R. Vidal: «greu trobares negún saben tan fort ni tan primament ditz que us hom prims no i saubés melhurar o mais metre».

(2) *avists*, verosimilmente por *avis*. Véase fr. *aviser*.

(3) *Cancionero de Zaragoza*. Aunque el distinguido profesor y literato Borao y sobre todo nuestro benemérito Aguiló han estudiado este códice) y el también el *Jardinets d'Orats)*, no se tienen de él más noticias que las que nos da el anotador de Ticknor y las mucho más interesantes é instructivas de don V. Balaguer reproducidas últimamente al fin del tomo III de su *Historia de Cataluña)*, las cnales, en la parte á que sefieren y mediante la rectificación de

Si a-Deu plagués que m'agués format bell
Per leys servir qui me's sus tota (!. totes) bella
Fora sus tots los aymadors isnell
Tan cant ill en sus les altres isnella.
E pus no'ls plats, es drets que me no playa (play?)
Mas ges per zo de lley servir no-m tull;
Ans la supley qu'ella de mi no-s tulla
Sino serà-m de tot mortal la playa.

III. C. Z. (en *Tant mon voler* de Torroella) 192. Parle Mos. Jacme March.

Un soptós plés m'es vengat per lo veure (!)
Fent-me pensar e conzebre desigs
Qui no-s pertrá de mi ho (l. o) no-m (no-u?) puch creura
Pus calitat veig star en lo migs
E a-m (l. ha-m) crescut un tan strany voler
Qui per son nom es nomenat amor
Que-m toll lo seny, sentiment he (l. e) saber
E fan que may he gustat tal sabor...

El Rey En Pere, Jacme March y el Veçcomte de Rocaberti.

El poeta vizconde de Rocabertí debía ser el mismo á quien Castellnou dedicaba su *Glosa* (1). Llamábase Dalmau y

varios puntos, nos han facilitado y ayudado en el estudio del códice. Cuando el autor de las notas al libro de Ticknor estudió el códice, no había cortado aún sus márgenes un encuaderndor ignorante, y aún, por consiguiente, se podían leer en ellas los nombros de los autores de poesías que hoy figuran como anónimas, Sin embargo de esto, gracias á un cuidadoso examen de las partes que aun restan de varios títulos y al estudio de las *divis* ó *senyals*, hemos podido averiguar la mayoría de los nombres de los poetas.

(1) Tarafa *Cron. dels Cav. cat.* M. S, Bibl. barc. f. 86 y 87) menciona sólo dos vizcondes Rocabartí con el nombre Dalmau en el

era hijo de otro Dalmau que en 1323 asedió la fortaleza de Caller (Zurita, II. 49) (1). Segun parece, no fué el de Cerdeña sino el hijo de éste, el que hacia el año de 1362 desempeñó un papel importante en las guerras de Aragón (Fel. II, 272) y el que antes de 1369 entró en Castilla con Duguesclin y en contra de Don Pedro. (Froissart, Lib, I, chap. CCXXII.) Hijo suyo era el que en 1382 fué nombrado por el Rey de Aragón general de la Armada enviada á Oriente, y Virrey de los ducados de Atenas y Neopatria (Fel. II, 304) y el que en breve tiempo obligó á D. Artal de Alagón á levantar el sitio de la fortaleza de Agosta, donde se hallaban encerrados Roger de Moncada y la infanta y virreina de Sicilia, D.ª María (*Cron. de D. Pedro*, 397; Fel. *ib).* Mas tarde siguió al Infante D. Juan, el cual, por su casamiento con D.ª Violante, había caido en desgracia del Rey su padre (Fel. II, 311). Muerto D. Pedro, fué el Vizconde favorito del nuevo Monarca. En 1379 y 80 le encontramos en Francia, encargado de concertar entre el francés y el Rey de Aragón una alianza estrecha y preparar una entrevista de ambos Soberanos (1389). La reina escribíale á menudo comunicándole y pidiéndole *novells*, *novells ardits*, de qne era ella tan apasionada (2).

---

siglo XIV, precedidos y seguidos de dos Jofres. Así, pues, el Dalmau, hijo de otro Dalmau, á quien va didicado el *Compendi* de Castellnou, debe de ser el segundo.

(1) Según Tarafa, el cual incurre sin duda en error poniendo la expedición de Pedro IV en 1454. El mismo Tarafa cree que fué el padre quien siguió á Duguesclin,

(2) En Diciembre de 1388....; «que pus d'escriure los (novells ardits) nos sots carestiós e pereós, vingats d'aquells ben carregat e ple per tal que'ls nos recitets de peraula» (Arch. Cur. sig. sec. I. Reg. Iolanda, f. 85). En otra carta posterios dice: «E rescrivets nos com pus soven porets de tots novells ardits que aqui sien car cosa es en que recebré gran plaer»; y en otra le da las gracais «per los novells» que le comunica, «majorment per les festes e solemnitats fetes per nostre frare molt car lo rey de França.» En otra carta se halla empleada la palabra *ardit* en el sentido de noticia.

Cod. barc. (1). «Questió entre lo Veçcomte de Rochaqerti e Mossen Jacme March sobre lo depertiment del estiu e del ivern. Mossen Jacme si-us platz vullatz triar.»—Trece estancias *uniçonants* y de solas dos rimas (ABABBAABB); las estrofas alternando entre los dos interlocutores.—«Sentencia dada sobre la dita questió e depertiment per lo senyor Rey EN Pere.» Tres estrofas de la misma forma.

Mossen Pere March

Mossen Pere March, tesorero del Duque real de Gandía, había contraido matrimonio en 1395 con Leonor Ripoll, nieta de Francisco Juan Ripoll, señor de Genovés, según resulta de uu Codicilo de la misma fecha hecho en Játiva. Pere March hizo su testamento ante un notario de la propia ciudad á 22 de Diciembre de 1413 y en él nombra como hijo suyo á Ausías March, Santillana, Proemio XIII: «Pere March el viejo, valiente y honorable caballero, fiço asaz fermosas cosas: entre las cuales escribió proverbios de gran moralidad» (2).

I. C. Z. 204—C. P. 126. (*Croada unisonant,*)

1. Al punt c'om naix | comence de morir
E morint creix | e creixen mor tot dia,
C'un pauch moment | no cessa de far via,
Ne per menjar | ne jaser ne dormir,

(1) Este códice, que posse un particular, fué copiado por el canónigo Ripoll y publicado por Torres Amat. (art. P. March y Rocaberti). En el C. Z. se encuentra esta poesía bajo el título «Tensó moguda por lo Veçcomte de Rocaberti à Mossen Jacme March.» Y las tres estrofas del Rey llavan el títule: «Lo Rey..... La sentencia.... La condempnació.»

(2) Este Pedro March no puede ser el que desde su juventud estuvo al servicio de Alfonse V y de quien era tesorero en 1420 (Ribera, 535), y mucho menos podía ser hijo suyo, puesto que en su testamento no encontramos ninguno de este nombre.

Tro per edat | mor (1) e descreix amassa,
Tan qu'aysi vay | al terme ordenat
Ab dol, ab guaig | ab mal (2), ab sanitat,
Mas pus avan | del terme null hom passa.
2. Trop es cert fait | que no podem gandir (3)
A la greu mort | e que no-y val metgia,
Fforça ne giny (4) | ricat ne senyoria,
E trop incert | lo jorn que deu venir,
Com, quant ne hon | que tot arnés trespassa.
E no-y te prou (5) | castell, mur ne fossat,
E tan leu pren | lo neci co'l senat (6)
Car tots hem uns | e forjats d'una massa.
3. Be sabem tots | que hich havem de exir (7)
O tart o breu | que no-y val maestria (8),
Breu es tot cert | qui pensar ho sabria,
Mas lo foll hom | no s'n dona cosir:
Que remirán | sa carn bella e grassa
E'l front polit | e lo cors ben tallat,
Ha tot lo cor | e lo sen applicat
Als fayts del mon | que per llur temps no-s llassa
4. Si be volem | un petit sovenir
Com son tots fayts | d'ávol merxentaria
E'l sutze (9) loch | hon la mayre-ns tenia,
E la viltat | de que-ns hac a noyrir,
E nexent nos | romas la mayre lassa,

---

(1) Parece que debiera decir *mort*, siendo el sentido: «hasta que por edad (causas de) muerte y degeneración amontona;» quizá debiera leerse: «mor e descreix a massa.» *Massa*, demasiado; en G. Rig: «ab massa de.....»--C. Z. mor, destruix e z amassa (s'amassa?)

(2) C. Z. *ab guaig, ab mal, ab pler.*

(3) Huir, evitar, lit. garantir.

(4) Ingenio. C. Z. seny.

(5) Na tiene en ello povecho; no aprovecha.

(6) Y tan fácilmento toma (arrebata) el necio como el sensato.

(7) Hich C. P. ych. exir C. Z. axir.

(8) Astucia, C. Z. e que no-y mestria.

(9) Sucio.

E nos proram (ploram?) | de fort anxïetat
Entram al mon | ple de gran falsedat
Qu'adés alçiu (1) e adés nos abrassa.

5. O vell poyrit (2) | e que porás tu dir
Qui-t veus naffrat | tot jorn de malaltia?
Missatge (3) cert | es que la mort t'envia
E tu no vols | entendre ne auzir (4);
Mas com a (5) porch | qui jats en la gran bassa
De fanch pudent | tu-t bolques (6) en pecat,
Disén, tractán | fassén tot mal barat (7)
Ab lo cor falç | e la ma trop escassa.

6. De cor pregon (8) | deuríem advertir
En l'estat d'om | qui tot jorn se cambia,
Que'l ric es baix | e'l baix pren manantía (9),
E'l fort es fiac | e'l fiac sab enfortir;
E'l jove sa | dolor breument l'abrassa (10)
E mor ten leu—co'l vell despoderat
E'l vell mesquí | fay leho de son gat (11)
E pense poch | en la mort qui'l manassa.

7. Deu sap perqué | lexa mal hom regir
O folls o pechs | e los bons (12) calumpia,
Que tal es bo | com no te gran batllia

---

(1) Que ya mata, ya abraza (acaricia. Alçiu-auciu-occiu.

(2) C. P. podrit

(3) Mensaja.

(4) C. P. hoya.

(5) A pesar de que en provenzal se acostumbra escribir *coma*, seguimos el uso catalán.

(6) Te revuelcas.

(7) Cambio, trato. C. P.; molt mal barat.

(8) Profundo, de lo hondo del corazón.

(9) Manentia (riqueza).

(10) C. P. la (lo?) cassa.

(11) Hace león de su gato: adagio para ridiculizar las esperanzas infundadas.

(12) C. Z. *llaç bons*. Es preferible el texto de C. P.-«Los bons calumnia:» los buenos hiere, afilige.

Qu'es fer e mals | si-u (si-n?) pot aconseguir;
E tal humil | quan es monge de Grassa
Qu'es ergullos | quont a gran dignitat,
E tal regeix | una noble ciutat
Ffora millor | a porquer de Terraça (1).
8. Qui be volgués | a Dieu en grat servir
Ez en est mon | passar ab alegria
Tot son voler | a Dieu lexar Deuría
E no pas Dieu | a son vol (2) convertir;
Car Dieus sab mils | a qui tany colp de massa
Per acabar | o qui tenir plagat
Per esprovar | o qui tenir plagat
De ço del sieu (3) || e que-s rahó que-s fassa.

TORNADA

Del Payre Sant | ay ausit quan trespassa (4)
D'aycest exill | al juhí destinat (5)
Que ditz: «er fos | eu un bover (6) estat

---

(1) *Cirasa* en el Bosellón, *Terrasa* en Cataluña; quizá una alusión á determinadas personas. El poeta no veía con buenos ojos la elevación do personas de baja ralea: «Ney (*sic*) hom trop baix pux en granda baylia» (Tots grans).

(2) Aunque *vol* es nombre: «vuelo» parece estar aquí en lugar de *voler* (3.ª pers. pres de vol): querer, voluntad; *mills*: mejor (que nos tros); *tany*: toca, equivalente á atañe. C. P. a qui-s tany.

(3) De lo que es suyo. *Ço de N* indica siempre: propiedad de N.

(4) Claramente se ve que el poeta habla, en general, del momento de la muerte de los Papas, y no de uno determinado como creía Tastú, extraviado quizá por el texto que, tomado del CC. P., nos trasmite: «Del payre hom aussí quan trespassa,» vocablo este último que en el caso presente debiera sonar *trepassá*, lo cual no se ajusta al metro de la composición.

(5) C. Z. a juhí de Trinitat.

(6) Bover: guardián de bueyes.

Qu'onor del mon | a peccatz embarassa» (1)

ENDREÇA

Heu Peyres March | pregui (2) Deu que luy plassa
Donarme cor | e voler esforçat
Que-s ab plaser | pendrá l'adversitat
E sens ergull | lo be que breument passa.

II. C. Y. 105 v⁰. *(Croada uniçonant.)*

1. Cest fals de mon | no'l presi hun pugés (3)
Car tot lo trop | ple de mals e d'engan,
De vanitats | de dolor e d'affan,
Mas qu'en faray | com fa'l rey d'un pagés (4)

Que vol lo sieu | e no vol sa paría,
E pressa'l pauch | mas que s'en vol servir
E quant lo pert | no s'en dona cusir
Si com de re—que (l. de) tan pauca valia.

ENDRESSA

Mayres de Dieu, | humils Verges e pia
Per servidor | me vull a vos offrir
Per que d'est mon | eu (en) pusca desrenclir (5)
Tot lo que vos || desplagués si-u fasia.

---

(1) Enreda para pecar.
(2) C. Z. En Peyres March pregat—Donarli.
(3) Moneda pujesa--pictavina ó picta: de poco valor como las meajas mallas y dineros (Salar, Mon de Cas, 115 y 116.
(4) Aldeano, labrador (de *pagum*).
(5) Abandonar (derelinquere).

TORNADA

Mas val donar | que mandicar tot dia,
E comendar | que mandament sofrir,
Pero ben lleu | pot hom en tot fallir:
Deu nos laix far | ço que millor nos sia.

III. C. Z. 203; C. P. 125 *(Croada unissonant)*.

Jo-m meravell (1) com no-s veu qui hulls ha.

Encontramos aquí *Tornada* y *Endressa*.

TORNADA

Prengue xascús | segons la su'abtesa
D'aycest dictot | algun milloramen,
No guardan me | ne mon defallimen;
Car tal sab dir | qui·ha pauca bonesa.

ENDRESSA

Verges humils | corona de noblesa,
Mayres de Dieu | per nostre salvament,
Preyats per mi | vostre fill axellent
Qu'en tot be far | me do gran fortalesa.

IV. C. Z. f. 107. *Croada e appariada la meytat unissonant.*)

1 Tots grans senyors | qui vol avenir (1)
En far sos fayts | los passats deu membrar,

(1) C. Z. *Jo so meravellat*, equivocadamente haciendo el verso de 12 sílabas,

(2) Concertar, mantener en concordia.

1 E los presents | ab consell dispensar
E'sser previst | al (!. als) qui han a venir;
E so que pot | espetzar (1) en un día
No darda (tarde?) pus | qu'en (qu'un?) pauch de res des-
[vía
Lo temps e'ls faits | e'l cor d'om examen:
E'l fay es cert | e'l farai es nien (2)...

V. C. P. 127. (*Croada unisonant.*)

1 Cert qui so fay | don li deu seguir dan
Al arm'e'l cors | per sola voluntat,
Que no'l constreny | punt de necesitat,
E (l. Es) foll o pech | o parent de tiran
E si perçó | Deu li dona dampnatge;
En cors o bens | Deu (ben?) li deu trop grasir,
Car mes lí val | say lo deia punir
Que si dellay | pren l'infern per statge....

Habla de las diversas clases sociales que se conocen con los nombres de *clerchs*, *caballers*, *lauredors*, *marchans y menestrals*.

TORNADA

Rey deu haver | tot bon cor de paratge (3),
Sauver de clerch | per los faits descernir,
Cos de pagés | per tot affanny soffrir,
Ffay mal trencar | a'ytal rey homenatge (4).

(1) Despachar, terminar.

(2) El hago (presente) es cierto, el haré (futuro) no es nada.—No ponemos ninguna tornada, porque aunque en el Ms. continúa la numeración, falta una hoja.

(3) Nobleza.

(4) Mala cosa es romper á semejante rey el homenaje.

Jacme y Pere March

C. P. 103 v⁰. «Cobla equivocada (1) feta per Mossen Jacme March a Mossen P. March.»—*Ib.* 104. «Resposta feta per Mossen P. March a Mossen Jac. March.»—Coplas cínicas (T. A.)

Lorenz Mallol (2)

I. Cod. Barc. *(Croada capcaudada.)* «Vers figurat (3) fet per EN Lorens Mallol.—Sobre'l pus alt | de tots los cims d'un arbre.—El *arbre es la vera crotz*; el pajarillo, *auzelet*, es *ibus lo salvayre* etc.» Son dos tornades: la primera á «Nuestra Señora», *Mon rich thesaur*: la segunda dice así:

O vers si-t play | vay-t'en al consistori (4)
Del gay saber | qui-s nomne per lo mon,
E en (En?) sopleyán | als senyos set qui-y son
Que-t vullyen dar | esmenda y adjutori,

II. *Ib.* (*Croada solta.)* «Escondit (5) fet per Lorenz Mallol.

(1) Cobla equivocada es en las *Leys d'amors* (I, 278) aquella cuyos versos terminan en homónimos; *fi* (fino); *fi* (fin).

(2) Juzgando per el dialecto y por el hecho de hallarse en el mismo Códice que la Tensión de Rocabertí y J. March, presumimos que Mallol y la poetisa anónima de que hablamos después, florecieron sobre poco más ó menos en la misma época.

(3) En las *Joyas del Gay Saber* (p. 33) encontramos un «Vers figurat et declaratiu» de 1453.

(4) El Consistorio de Tolosa y no el de Barcelona cuyos «mantenedores» según E. de Villena eran sólo cuatro. En consecuencia puede desde luego creerse que esta composisión es anterior al año 1391.

(5) *Escondig:* poesía en que el autor se defiende de falsas inculpaciones. (L. A. 348.)

—Molt (l. Moltes) de vetz | dompna-m cuy—presentats». En esta poesia defendíase el poeta de haber dicho que fuera amado de su dama. Desde la tercera á la cuarta estrofa, todas comienzan: *Si-u digui may*; si yo tal hubiera dicho, que no me reciba Dios en su gràcia y que ella me desprecie; que sea yo expulsado de la corte; que en la vejez me vea solo y pobre; si juego á *taules* ó *squacs*, que pierda siempre, que mis enemigos me aniquilen; si soy notario, que sea falsificador; si soy clérigo, que sea simoniano; si me caso, que sea con una mujer fea y de aliento pestilente; si me dedico á la caza, que se me pierda el halcón y que los lobos devoren mis perros; si viajo, que me extravíe por países desiertos é incultos; si soy fraile, que sea aborrecido de mis amigos y acusado de ejercer malas artes, etc. (1).

La tornada, dirigida, sin embargo, á su dama, tiene la misma *divis* que la de la composición anterior: *Mon rich thesaur*.

Una Poetisa anónima

Cod. Barc. *(Croada solta.)* «Ab lo cort trist envirollat de esmay»: poesía sentimentalista á la muerte de su amante. con una semiestrofa, sin título, y sin correspondencia con las rimas precedentes.

Domingo Mascó

Célebre jurisconsulto valenciano de quien Fuster nos da algunas noticias, á las cuales puede agregarse la de que en 1411 se hallaba en Barcelona como medianero entre los Par-

(1) Es muy de notar la semejanza entre el *Ieu m'escondic* de B. de Born (Maha I.) la *Canzone* de Petrarca «S'l dissi mai» (Parte prima XV), esta poesía de Malloll y otra posterior de Romeu Lull.

lamentos de Cataluña y Valencia (*Compromiso de Caspe*, II, 379). Murió en 1447. (Fuster). «Regles d'amor i parlament d'un home y una fembre fetes per Miser Domingo Mascó a requesta de la Carrosa Dama del rey D. Joan (Joan?) I, y carta amorosa de esta al Rey i sa resposta.»

También se le atribuye: «L'Hom enamorat y la fembre satisfeta,» tragedia alusiva á la misma pasión y representada en el Palacio real de Valencia el año del 1394 (1).

Anónimo

De uno solo y mismo autor son verosímilmente dos composiciones muy semejantes por el asunto y por el estilo que se hallan en un mismo Códice de la Biblioteca de Barcelona, con la Crónica de Desclot.

La primera es una sátira contra la vida de los marineros, en forma de preguntas al navegante Vilaruhir.

(Appariats)

Car say que caminant
Per terra navegant
Avets cercat lo mon,
Vivent ab gran sejorn
E a les vetz desayre (2),
Perquè podets retrayre

(1) En otro lugar aventuramos la conjetura de que estas dos obras pudieran ser una sola, no sabemos si en prosa o en verso hipótesis deducida de la comparación de las noticias que da Fuster y las trasmitidas por Lamarca. *Teatro de Val:*, pág. 9 y 50.

(2) *Sejorn*: deseanso (véase el fr. *sejourner)*; desayre: molestar. De la misma suerte en P. Galvany: *guerres. dols, affanys e desayre.* Este vocablo, que no se encuentra en el L. R., es provenzal: «E mal e desayre» *Leys d'Amors*, I, 250. En castellano existe esta frase eon un significado análogo: *dar ó recibir un desayre.*

E respondre al pertit (1)
Melor dejús escrit,
Donchs no-m vlats (l. vulats) mentir,
Amich Vilaruhir,
Ans vos prech que-m digats
Qual vida mais vos plats,
De la terra ho (l. o) la mar;
Car moltes veus lauzar
Vos e (l. he) hoida la terra,
E majorment si guerra (l. guerra)
Ere, deyets que (l. que'n) Vich
Faríets vostre brich (l. vostre' abrich)
Tos temp de vostra vida.
Mas vey que be-us oblida,
Car vos ets si girats
Que de lany (2) les tres parts
Ffets vostro domissili
En la mar, que navili (3)
No guardats al ne bo.
Ab que ayats dins pro,
Nuyl peril aguardant,
Sol que vostron infant
Pugats be aretar (4)
E l'arme infernar
Ffaent bomba e bebany (5)

La descripción satírica de la vida en el mar continúa; pero, según parece, no en labios de Vilaruhir, sino por boca del mismo poeta, y termina así:

---

(1) Como se ve, finge presentar un *joc partit*.
(2) Sin duda decia: *de lany* (las tres cuartas partes del año).
(3) No miráis si la nave es de alto bordo *(alt)* y sí es buena.
(4) Con tal que heredéis bien á vuestro hijo.
(5) El vocablo *bomba* es el franc. *bombance*, y el *bebany*, el prov. *bevanda*.

Suma, volets conort
Tot axí com de mort,
Con dix EN Servari (1)
De male fembre qui
En destret vol tener,
Ne cast el defender
Hon no age viande,
Ne forsar aigue grande,
Ne d'om pobre leyal,
Perque yo men cayl.

La segunda poesía alude á un hecho històrico, á los preparativos qne en 1393 se hicieron en Barcelona para la expedición naval emprendida contra Córcega por el Rey don Juan. Entre los nombrados por el Monarca para tripular la escuadra, había personajes ilustres como el obispo de Lérida Gilaberto de Cruilles, Galcerán Marquet y varios ciudadanos de Barcelona, entre los cuales iba tamhién uno llamado Berenguer Simón (Fel, II 329) A este se dirige en tono picante y malicioso el poeta, dando por sentado que Berenguer se envanece de hallarse en tan honrosa compañia.

Per so com mariner
Sots hoc e mercader
Segons c'om veu e diu
E avets senyoriu
Sobre'ls homes de mar
E vuy que avets privats
Cavallers e prelats....
Avets altre virtut
Que vivets gay e cast

(1) Serveri de Gerona en su sátira contra las malas mujeres:

Volets qu'eu's en conort
Tot axí con de mort etc.

Per so sou (1) de tal past
Avinent e adorn;
EN Berenguer Simon,
Prech vos qu-m vulats dir,
Car nit e jorn cossir
En esta tal empresa,
E de tan gran despesa
Qu'exí com solem fer
Les àncores de fer,
Eren les fan d'argent (2),
E veg que molta gent
Ne porten ya al col.

Entre los anónimos que, segun todas las probabilidades, vivieron a fines del siglo XIV ó principios del XV, debemos citar también á lcs autores de las poesías del Ms. de Carpentrar, de quienes nos da noticia M. Camboliu (3). Sus composicones son las siguientes:

I. Un extracto de la relación de los «Siete sabios de Roma.» (Benalts, Enalts, Bentuls. .)

Senyor, si entender volets
Molts bon exemplis auzirets
E tals que-us poran profitar
Si be los volets escoltar.

Los versos son *appariats*, sin que pausa alguna venga á interrumpir los versos, los cuales riman todos entre sí.

II. Contratiempos amorosos de un caballero cantados, al parecer, por él mismo.

III. Coplas alusivas á las agitaciones y disturbios de Mallorca. «Com per alguns homs de Mallorca, ai estat pregat que fas (sic) e ordenas un tractat de la divisió del regne,

(1) Nótese cómo se usa aquí la forma *sou* en lugar de *sots*,

(2) En estos versos se vislumbran quejas contra los excesivos gastos que las empresas navales causaban siempre.

(3) *Essai sur l'hist, de ta litt. cat.* p. 42 y sig.

supos que lo meu enteniment es grosser e no sotil en l'art de trobar, empero per dar alguna satisfacció à lurs prechs, he fetes algunes coples grosseres en parlar catalâ (1) seguns que veurets.»

IV. «Cobles fetes per lo preciors cors de Jhesu Xrist per alguns homens de Valencia.» La primera *cansó* empieza así: «Actor de pats, tot lausar e honor» (*mig croada e mig encadenada*; *uniçonant*); excelente poesía que parece proceder de una época posterior á esta de que aquí vamos hablando (2).

Fra Anselm Turmeda

Franciscano de Montblanch que, segun, se cree, evadióse del convento con el hermano Marginet, fraile de Poblet, después de cuya conversión, en 1413, Turmeda marchó á Túnez donde renegó de la fe; arrepentido más tarde, predicó el Evangelio, por lo cual mandóle decapitar el Rey de Túnez en 1419 (T. A.; véase también Finestres *Hist. de Poblet*).

(2) Nótese la oposición que resulta entre el *art de trobar* y las coplas *grosseres en parlar catalá.*

(2) El Bibliotecario de Carpentras ocúpase en la actualidad en la publicación de un catálogo extenso de esta Biblioteca, en que sin duda dará amplias noticias de estos manuscritos, entre los cuales se encuentran también: Fra Anselm, «La vida de los marineros» y un diálogo en prosa: «De qué es fondat lo castell d'amor?--Lo fonament es de dezirs, las parets son de sospirs, las torres de dolzor, la plassa de ben amar, la porta d'esperanza.--Qual es la clau que'l castell pot desfermar?--Pregar continuament, etc.» Traducción de una poesia provenzal. (Anon. in Vàt. 3,206) Chastel d'amor).»

Las portas son de parlar
Al ensir (l. eissir) e al entrar
Qui gen no sap raszonar
De fors li ven a estar;
E les claus son de preiar:
Ab cel obron li cortes
—Dedinsz la clausor qui es? etc.

M. S. Bib. Bar. (1). «En nom de Deu tota vía que-ns vulla guiar ab la gloriosa humil Verge Maria. Llibre compost per Frare Anselm Turmeda (2) de alguns bons amonestaments: ja sia qu'ell los haja mal seguits pero pense'n aver algun mérit per divulgarlos á la gent...

En nom de Deu Omnipotent
Vull comensar mon parlament;
Qui aprendre voll bon nodriment
Aquest seguescha.
Primerament quant seras batejat etc.

Hablando de su libro, dice al fin:

Y no ll'e dictat en latí
Perque lo vell e lo fadrí
L'estranger y lo cosí
Entendre'll puguen...

Aço fou fet lo mes d'abril
Temps de primavera gentil
Novantavuyt tres cents y mil
Llavors corrien.

En el Escorial se conserva otra poesía suya con este título: «De les coses que han de esdevenir segons alguns profetes, e dits de alguns estrolechs, tant dels fets de la esglesia e regidor de aquella, e de lurs terres e provincies etc. (T. A. y otros) (3).

(1) Este libro que nosotros vimos aún usar para enseñar á leer, se ha impreso repetidas veces. Conservamos en nuestro poder la edición de Cervera: En la Imprenta de la Universitat Any 1818.

(2) En el impreso se añade; «en Túnez per lo Reverent Pare Fra Anselm Turmeda, en altra manera nomenat Abdala.»

(3) Sobre ſa celebridad que alcanzó este libro, Vèase el siguiente notable pasaje de Montar, II, 453: «Valíase la condesa (Mar-

Pere de Queralt

Fué armado caballero en 1399 en la coronación de Don Martín (Fel. II, 354), quien en el mismo año y en 1401, confióle importantes comisiones cerca del Rey de Túnez: «cui est—dice D. Martín de este caballero—amica familiaritate acceptus.» Cuéntase que esta amistad nació de la siguiente manera: habiendo sido hecho Pere prisionero por los moros, quisieron estos convencerse de si su arrojo respondia realmente al sobrenombre que todos le daban, *cor de roure*, y así obligáronle á luchar con un león al cual dió muerte el caballero catalan con un puñal. Esta hazaña que le valió la libertad, hallábase representada en tres distintos lugares del monasterio de la Merced de Santa Coloma de Queralt y dió ocasión á que la ilustre familia del hèroe adoptase por nuevas armas un león rampante en campo rojo, atravesado el pecho con un puñal (Rib. 416 y 17),

---

garita de Monferrat) para animar más á su hijo el último Conde de Urgel pretendiente de la corona cuando se eligió á Fern. I de unos vaticinios y profecías de un fray Anselmo Turmeda que havia pasado á Túnez y renegado de la fé, y de fray Juan de Rocatallada y del Abad Joaquín de Merlin y de una Cassandra y otros que habían compuesto unas poesias y las llamaban profecias y mudando los (d. los nombres á las personas que en aquella sazón gobernaban el mundo (más adelante dice que al Papa le llamaban el señor de las abejas, al rey Lanceslao el Antecristo de Oriente, al de Inglaterra el señor de la colmena dulce, á Benedicto de Luna el gallo, etc.)... decían cien mil disparates, con términos y frases anfibológicas y ambiguas á imitación del oráculo de Apolo. —Sabido es que además de su obra poética Turmeda escribió, ó por lo menos se le ha atribuido, un libro impreso en Barcelona en 1510, con el título (según T. A. «Disputa del ase contra frare Enselme (?) Turmeda sobre la natura et nobleza (?) dels animals.»

Pau (1) de Bellviure

Santillana. Proemio XIII cree que floreciò este poeta despues que G. de Bergadán y antes que Pere March, y dice que hay también composiciones suyas entre las poesías compiladas por Jordi en la *Pasión*, Ausías March escribe:

En record es | aquell Pau de Bonviure (*sic*)
Que per amar | sa dona-s torná foll.

En el *Conort* de Farrer encontramos esta esirofa de Pau de Bellviure:

Per fembra fó | Salomó enganat,
Lo rey Daviu | e Samssó exament,
Lo payra Adam | ne trencà'l manament,
Aristotill | ne feu com encantat,
E Virgili | fou pendut per la tor,
E Sent Johan | perdè lo cap per llor,
E Ypocras | morí per llur barat (2).
Donchs si avem per dones folleiat
No smayar | tenir (l. tenint) tal companyía.

Otros antiguos poetas del *Conort* de Farrer

Esta colección de poesías pone una estrofa en labios de otros poetas de diversas épocas, todos ellos catalanes excepcion hecha del trovador B. de Ventadorn:

(1) Pablo.

(2) En la composición *Cabra juglar* cítase ya á Hipócrates y Virgilio como personajes fabulosos: sin embargo, es muy posible que Bellviure conociese fábulas ó cuentos franceses como el conocido *lay* de Aristóteles, á que también alude.

Pau (1) de Bellviure

Santillana. Proemio XIII cree que floreciò este poeta despues que G. de Bergadán y antes que Pere March, y dice que hay también composiciones suyas entre las poesías compiladas por Jordi en la *Pasión*, Ausías March escribe:

En record es | aquell Pau de Bonviure (*sic*)
Que per amar | sa dona-s torná foll.

En el *Conort* de Farrer encontramos esta esirofa de Pau de Bellviure:

Per fembra fó | Salomó enganat,
Lo rey Daviu | e Samssó exament,
Lo payra Adam | ne trencà'l manament,
Aristotill | ne feu com encantat,
E Virgili | fou pendut per la tor,
E Sent Johan | perdè lo cap per llor,
E Ypocras | morí per llur barat (2).
Donchs si avem per dones folleiat
No smayar | tenir (l. tenint) tal companyía.

Otros antiguos poetas del *Conort* de Farrer

Esta colección de poesías pone una estrofa en labios de otros poetas de diversas épocas, todos ellos catalanes excepcion hecha del trovador B. de Ventadorn:

(1) Pablo.

(2) En la composición *Cabra juglar* citase ya á Hipócrates y Virgilio como personajes fabulosos: sin embargo, es muy posible que Bellviure conociese fábulas ó cuentos franceses como el conocido *lay* de Aristóteles, á que también alude.

Yo fiu mos grats als pus antichs
E'ls altres tots molt largament.

Es dificil determinar la fecha en que cada uno de ellos florecía, pero á juzgar por el lenguaje y por ciertos datos históricos, los siguientes pertenecieron probablemente al período en que nos venimos ocupando.

Mossen Berenguer de Vilaragut. De este apellido que encontramos ya en época muy anterior (Fel. II, p. 88 y sig.) hallamos también un personaje bajo el reinado de D. Juan I (Fel. II, 320 y 8), el cual probablemente es el mismo que durante el Interregno fué enviado por el Parlamento de Vinaroz al de Barcelona, y acompañó al Rey Fernando á Perpiñán en 1416 y que en 1430 fué nombrado para suscribir un tratado con Castilla (Fel. II, 426 y 434; Zur. III, 173). Este debió de ser el que Farrer cita como «bo e conegut» y al cual atribuye una estrofa de diez versos octosílabos (dos rims croats y un appariat):

A Dieu prey me fira l'am (1)
Si eu am dona tan meysopressa...

Mosten Próxida (sic). Desde el célebre Juan de Próxita, el «Anti-anjuino», hállanse á menudo en nuestra historia miembros de esta familia establecida en Valencia, donde en 1281 habíale cedido varias villas el Rey Don Pedro III (Zurita, I. 236, Fel. II, passim). En el ya citado tratado de 1430 figura al lado de Vilaregut un Juan de Próxi ta. La estrofo del poeta de este nombre en el *Conort* es *croada*.

Trasit m'avets dona desconaxent
Per foll amor qui-m gire lo voler...

Frare Basset (*Croada* y *appariada* la mitad).

(1) Libertad poética por *arma* (alma), si no dice: «que-m tira (por *tira*) l'am» (me eche el anzuelo).

Yo fiu mos grats als pus antichs
E'ls altres tots molt largament.

Es dificil determinar la fecha en que cada uno de ellos florecía, pero á juzgar por el lenguaje y por ciertos datos históricos, los siguientes pertenecieron probablemente al período en que nos venimos ocupando.

Mossen Berenguer de Vilaragut. De este apellido que encontramos ya en época muy anterior (Fel. II, p. 88 y sig.) hallamos también un personaje bajo el reinado de D. Juan I (Fel. II, 320 y 8), el cual probablemente es el mismo que durante el Interregno fué enviado por el Parlamento de Vinaroz al de Barcelona, y acompañó al Rey Fernando á Perpiñán en 1416 y que en 1430 fué nombrado para suscribir un tratado con Castilla (Fel. II, 426 y 434; Zur. III, 173). Este debió de ser el que Farrer cita como «bo e conegut» y al cual atribuye una estrofa de diez versos octosílabos (dos rims croats y un appariat):

A Dieu prey me fira l'am (1)
Si eu am dona tan meysopressa...

Mosten Próxida (sic). Desde el célebre Juan de Próxita, el «Anti-anjuino», hállanse á menudo en nuestra historia miembros de esta familia establecida en Valencia, donde en 1281 habíale cedido varias villas el Rey Don Pedro III (Zurita, I. 236, Fel. II, passim). En el ya citado tratado de 1430 figura al lado de Vilaregut un Juan de Próxita. La estrofc del poeta de este nombre en el *Conort* es *croada*.

Trasit m'avets dona desconaxent
Per foll amor qui-m gire lo voler...

Frare Basset (*Croada* y *appariada* la mitad).

1 Libertad poética por *arma* (alma), si no dice: que-m tira por *tira* l'am me eche el anzuelo .

—Presumtuos | cors ple de vanitats»...—Disputa entre el entendimiento (*seny*) y el corazón (*cor, cors*), en siete estrofas: en las dos primeras habla el entendimiento, el cual censura al corazón por consagrarse por entero al amor; en la tercera sostiene el corazón que es mejor alimentarse de grandes esperanzas que vivir de una manera vulgar. En la última, habla el corazón, sin duda de amantes célebres, y termina de la siguiente manera:

Si mort son cells | la lur fama viura,
Perque m's bo | sofferir tals affants.

II. C. Z. 87. «Mossen Arnau March de Nostra Dona.—Qui porá dir | lo misteri ten alt...» Estrofas de versos de diez y seis sílabas: ABBAccDEEDX; el último verso de cada estrofa es un versículo del Evangelio, como *Ecce concipies* et-cétera. Termina así:

Verges humils | a vos clam e desir
Qui tota sots | misericordiosa,
Preguets per mi | qu'en la vall tenebrosa
M'arma no·y pas | son costumat martyr.

III. C. Z. 310. (*Mig croada e mig encadenada*). «Vers de la Nativitat de Ihxpst per Mossen Arnau March seguint lo Evangeli de Sant Joan:»

1. Un novell fruyt | exit de la rebaça (1)
D'eternitat | humanal carn vestit

la pobreza de que constantemente se queja. No parece que fuera indiferente á la literatura y á las bellas artes: así, en dos cartas pide con insistencia un «libre apellat Titus Livius», que había prestado á un canónigo de Barcelona, en otra (F 83) recomienda á Rodrigo de la guitarra ministrer (del rey Don Martín). Guárdanse sus cartas en el Arch. Ar. n.º mod. 2355. Algunas también en el *Compr. de Caspe* y en Monfar.

(1) Cepa, tronco.

Lo fill de Deu | nat per aquesta nit,
S'es demostrat | en la temporal plasa,
Peregrinant | nostre camí passible,
Lo cors humá | seguint la Deitat,
Per que'l Satán | ne fos mils enganat,
Lo Salvador | s'es fet a tots visible....

El poeta glosa en cada estrofa un versículo del Evangelio y termina con la *endressa*:

Lo Sperit Sant | prech que mon cor encena
De gran ardor; | tostemps puxa servir
L'infant qu'es nat | e puis volgué morir
Per nostr'amor | rement l'infernal pena.

IV. C. Z. 193 v.º (Torroella: *Tant mon voler*). «Parla Mossen Arnau March:

Tot hom se guart de mi
De si avant | treua pus no tindria
Ne pau ne bona fí
Bon'amistat | no la conservaria,
Q'amor vol que seu sia
No guardant dret | mas sola voluntat,
E jo me so | ab tal pacte donat.

Arnau de Erill (?)

El célebre apellido Erill era el de uno de los nueve compañeros del Otger Catalón, primer restaurador de Cataluña. Los tres hermanos Arnau, Francesch ó Franci y Ramón Roger d'Erill fueron probablemente hijos de otro Arnau ó Arnau Roge que vivió bajo el reinado de D. Pedro (Fel. II, 228-73. Monfar, II, 251) y (si ya no se hablaba del hijo) en los comienzos del de D. Juan I (Fel. II, 320). Los tres hermanos

desempeñaron en el Interregno papeles importantes. En las discordias de Lérida entre Comes y En Sansó de Naves, afilióse Francisco al partido del último, el cual estaba *fora de pau e de treua*. Habiendo luego renunciado Arnau el cargo de capitán del Valle de Arán para permanecer en la ciudad de Barbastro, confirió el Parlamento de Barcelona aquel puesto Franci: Arnau fué enviado al Parlamento general de Aragón á en Alcañiz donde figuró también como uno de los embajadores del Duque de Gandía (*Compromiso de Caspe*, I, 294; II, 39-63. Zurita, III, 15-75). Elegido Rey D. Fernando, los tres hermanos quedáronle fieles y Franci fué perseguido por los que favorecían las pretensiones del Conde de Urgel. El último día de Mayo de 1413 salieron repentinamente algunos armados de los dominios del Conde y el mismo día recibió Franci una carta de Tárrega, escrita por su hermano Ramón Roger, comendador de Berbens, *scrita ab cuyta*, en la cual anunciábale Ramón su próxima alianza con el de Urgel (*Compromiso de Caspe*, apéndice 66-71). Derrotado luego en Magalef por el Conde, Franci se mostró, como fiscal, poco indulgente en el proceso incoado contra el príncipe (Monfar, 539 y sig.) Más adelante encontramos á Ramón Roger en Rodas, como uno de los Caballeros Sanjuanistas testigos del tratado concertado entre el embajador del Rey de Aragón y los del Sultán de Babilonia y el Rey de Xaraf (Zurita, III, 206 v.º; Fel. II, 450).

La siguiente poesía va dirigida contra Ramón Roger de Erill de la Orden de San Juan, Comendador de Berbens, y se atribuye (á nuestro juicio sin razón) á un Arnau d'Erill, su tio (1). Todas las estrofas comienzan: «O tu traidor.»

---

(1) Los anotadores de Ticknor mencionan entre los poetas del C. Z. á Arnaldo de Vill l. Erill sobrino de Fray Ramón Roger de Vill, comendador de Berbens, en el convento de San Juan de Jerusalén. Del título de la poesia puede leerse aun: «...nabot Fra Ramon Roger d'Erill comenador de Berbens del orde de San Iohan de Ihrm. lo qual deya que li avia—una sua filla monge del monestir del Guayre. Relacionando ambos datos, deducimos que en el título se haria

C. Z. 206 v.º (*Croada e appariada la meytat solta.*) (1)

O tu traydor | que tan sovint renegues
Ihesuxrist Deu | e Senyor eternal...
Tu vas fugent | no aussas far batalla;
Por has de foch | la coha tens de palla (2).
O tu traydor | que tots jorns proferies (3)
D'entrar en camp | per cobrir ta fallença,
Ben has mostrat | aver por e temensa
Despuy trobist | qui-t provech tes falcies...
Tu t'est confés | per ta carta pubblica (4)....
O tu traidor | ab lo leó sens testa (5)

---

constar ya que la composición era de Arnau d'Erill y que la habia escrito contra su sobrino Ramón Roger por quien se creia ultrajado. Pero á pesar de la autoridad del Códice fué Arnau, por lo menos el Arnau á quien en aquella época vemos desempeñar un papel importante, hermano y no tio del Comendador; además encuéntranse en la poesía expresiones que contradicen el parentesco entre el autor de la invectiva y el atacado en ella (si fossen bons mort t'agren tos parents... morta s'en fos cella qui t'a parit).

(1) Esta poesía, escrita en un lenguaje plagado de giros y expresiones provenzales y en un metro análogo al de G. de Bergadán, sin revelar tan alto grado de cinismo, tiene cierta analogía con las invectivas del antiguo trovador.

(2) Miedo tienes del fuego, tienes cola de paja. Esta última frase es proverbial.

(3) Ofrecías. El pueblo dice aun *proferta* por *oferta*.

(4) De este verso se desprende que habiase querellado públicamente de lo que motivaba su enemistad. Más adelante se habla de la carta ó escrito á que Ramón Roger no habia contestado.

(5) Las armas de los Erill eran, realmente, un león dorado con corona (Garma, *Adarga cat.* II, 312). El dicho de que el escudo de Ramón Roger llevaba ó debía llevar un león sin cabeza, sería una alusión á la costumbre de castigar á los caballeros, desmembrando ó difamando á los animales que llevaban en sus armas (id. 179.) El «aytal entresenya» del verso siguiente, alude al mismo «leó sens testa.»

On pots anar | ab aytal entresenya?
Conseil te do | que vages en Serdenya;
Car los arauts | portaran sobrevesta
D'aitals armes | com dits aycesta dança
Dins en Rodes | ez enquer en Contança;
Per tot lo mon | te cridarán no fuges,
Pus de mal far | no veu hom que t'enuges (1).
O tu traidor | mal guardist la comanda (2)
E les dones | qui son dins en Alguayre;
Tu t'est desdit (3) | mas no ti (4) dones guayre,
Tal por aguist | quant aussist la demanda
Que-t dech l'altrir (5) | aycell de Masdovelles:
No-t plagué res | aucir aytals novelles
Quan te remí (6) | cors a cors de combatre,

(1) Estos versos no resultan perfectamente claros, por más que gramaticalmente son inteligibles. Parece que el poeta aconseja á su enemigo que no vaya á Rodas ó á Constanza, donde debía ser más conocido (Rodas era el principal asiento de la Orden de San Juan) y donde los heraldos descubrirían su ignorancia al vestirse la dalmática con las armas descritas por esto *danza* (poesía), esto es, con la expresada *entresenya*, el león descabezado; sinó que debía ir más bien á Cerdeña, quizá porque allí, como colonia ó país conquistado que era, acudirían los aventureros. Y luego añade que, no solo en Rodas y en Constanza sinó en el mundo entero le gritarán que no huya cual suelen hacerlo los que, como él, no se cansan de sembrar el mal.

(2) La comendaduría de Berbens. El verso siguiente pudo servir de tema para el título que la poesía lleva en C. Z.

(3) Te has desdecido, has vuelto atrás la palabra.

(4) Podríase leer: *t'i* (t hi), te das á ellos; pero no apareciendo aquí objeto alguno á que el adverbio relativo pueda referirse, lo interpretamos del siguiente modo: no te das, no te das por culpable ó por vencido, ó bien no das tu persona, no te pones á mi alcance.

(5) Antes de ayer. Masdovelles, sin duda pariente del poeta de este nombre.

(6) De *remetre* (remitir, enviar de nuevo) y no de *redimir*, prov. redemer, reemer, al cual corresponde el cat. remut (redimido). Masdovelles sería el portador del cartel de desafío.

Judes malvat, | perque-t lexes abatre.
O tu traidor | be t'est mes al bermey (1)
Vituperat | et ab pauca vergonya...
O tu traidor | retallar (2) te deuria
E que-t nomens | Alí de barbaria...
No has armes | de qui-t puxes fiar
Aysó t'aven | per lo teu fals jurar (3).
No-n has tengut | la carta ne'l scrit...
No has gosat | a la plassa venir.,.
O tu traidor | coranta e dos jorns
Aguist complits | per anar vuyt jornadas (4);
Mas ton flach cor | te bat dins las coradas (5),..
Del jutge dius (6) | de que-t deu hom rependre
E d'altre part | tu mateix te fas pendre.
O tu traidor | e com puguist donar
Per sospitós | lo princep de valor (7)?
Car de bontats | es vuy cabdels e flor;
Ta malvestats | te fa guinerdeiar...
O tu traidor | pus veus que jo-t apell
Per tan vil hom | com no serques senyor

---

(1) Te has puesto á la vergüenza, al ludibrio de todos. Véase el fr. *berme:* manta, acto de mantear, *berner:* mantear, burlarse de alguno. Hoy decimos en sentido análogo: *estar en berlina.*

(2) Circuncidar.

(3) No tienes armas de que te puedas fiar, lo cual te sucede por tus falsos juramentos.

(4) Estas ocho jornadas mediarían entre los dos enemigos.

(5) Entrañas. Hoy dia, el *coradella* cat. y el cast. *corada.* las visceras de los animales, que suelen comerse.

(6) Según pareee, Ramón Roger recusó al juez de campo, y del verso siguiente podríase inferir que se hizo poner preso para no acudir á su reto.

(7) Difícil es adivinar quien fuera este príncipe elegido para juez. Si la poesía fué compuesta antes de la sumisión del conde de Urgel (1413) pudo muy bien ser éste; si después, el príncipe Alfonso (luego Alfonso V).

E jutge gran | que-s preu de sa honor
Hon io e tu | provem la nostra pell?
Car jo-t promet | que-t reguiré dins França,
Per ço qu'n hau | molt millor la usansa
De fayt d'armes | mostrant cavelleria,
Per ço vull eu | seguir aycella via (1).
O tu traidor | cuant m'aurás agut jutge
E sertament | auré de leys jornada (2)
No-t falliré | a la taula (3) jurada
Ans mon martell | ferrá dessús l'enclusa
Ab gran plaser | ez ab trob gran desduyt.
Mas tu m'auras | tot primer sal-conduyt (4),
Es ab aysó | lo gatge-s (5) complirá:
Allí veurem | qui bon dret mantendrá.
E que'l arnés | sia de nostra grat
Sens refusar | e sens tornar a mida (6),
Lança, coltell | spasa ben fabrida
Atxe pesant | o que'n sie laugera...
O tu traidor | be sabs que Ferriol (7)
T'a ensenyat | man bel colp e repich
Mas lo teu cor | flach, cohart e manich (8)

(1) Vese por esto que le permite la elección de otro juez y le muestra cuán fácilmente podrían batirse en Francia, donde así al menos le asegura, estaba esta bárbara costumbre tolerada.—*Guinerdeiar* es obrar como la zorra (*guiner*, prov.: *guineu*, cát.)

(2) Jornada, esto es, dia señalado.

(3) Esta *taula* hará relación á la *enclusa* (yunque) y al *martell* del verso siguiente.

(4) Esta peticiòn del salvoconducto parece demostrar que el provocador tema que cruzar un territorio enemigo y confirma la hipótesis de que el poeta era partidario del conde de Urgel y su enemigo servidor de D. Fernando.

(5) Nuestro compromiso se cumplirá.

(6) Esto es: sin excusas y sin volver á medir el arma.

(7) Verosimilmente un maestro de armas.

(8) Pero tu corazón débil, cobarde y maniático no ha permí-

Non ha soffert | c'om ne veses un vol.
Dins lo palau de la flor Margarita (1)
Gran assaig (2) fist | pero duptant la dita (3),
No est gosat | exir de Batchinona;
Bacallar (4) fat, | com est tan vill persona...
Ara-m pinet | com te fiu cavaller (5)...
Si fossen bons | morts t'agren tos parens....
O tu traidor | si lo Mestre (6) sabia
Com es traidor, | certes no pens ni creu
Deçí avant | tu portassas la creu....
O tu traidor | per XXXVIII vegades

---

tido (ha sido causa de que no) que se haya visto un vuelo, es decir, una muestra de tus pasos de armas.

(1) El *palau menor*, llamado luego *palau*: llamábasele también, como Aguirre observa (Palacio Real de Barcelona), *palau de la reina Margarita*, y más tarde *palau de la condesa*, porque el Rey don Martín lo habia cedido á su esposa Margarita. Créese que los Templarios y más tarde los caballeros de San Juan habían poseído este edificio y quizá conservaban una parte de èl. Las frases cortesanas con que habla de la Reina hacen suponer que ésta vivia aún y recuerdan la galantería que afecta en la mayoría de sus composiciones G. de Bergadán cuando habla de las mujeres.

(2) Ensayo, muestra (de su pericia en el manejo de las armas).

(3) Empléase *dita* en el sentido de hacer postura ó proposición de empresas ó negocios: así, será proposición, ofrecimiento ó quizá simplemente dicho.

(4) Aunque esta palabra significaba entre otas cosas un grado militar, está empleada aquí en sentido despreciativo.

(5) Este es el único verso que podría inducirnos á creer que mediaba algun parentesco entre ambos adversarios. «Te fiu cavaller»; te hice caballero. Según el Rey EN Pere *(Pensan él lit.)* debíase recibir la dignidad de caballero, bien por mano del soberano ó señor feudal, ó de un caballero distinguido ó del cabeza de familia.

(6) El Gran maestre de la Orden. De igual suerte apela G. de Bergadán al Rey ó al Arzobispo contra sus enemigos.

T'apell traidor | en aycest pauch coern (1)....
Mas eu no puch | traura tu d'Aragó;
Remaurás say | mullás (2) desvergonyit:
Morta s'en fos | cella qui t'a parit.

Mossen Jordi de Sant Jordi (3)

El apellido Sant (ó Sent) Jordi era ya conocido en 1436 y se ha conservado en Valencia hasta el siglo presente (Fuster). Cuando en 1416 la Reina doña Maria, esposa de Alfonso V y á la sazón gobernadora del Reino, rogó encarecidamente al Obispo de Valencia y á la Abadesa de la Zaydía que recibiesen en calidad de monja á una hermana de Jordi de Sant Jordi, llamaba á éste último en su carta la dicha Reina «cambrer del senyor Rey» y mencionaba los agradables serveys que lo dit Jordi fa al dit senyor Rey» (T. A.) Jordi acompañó á Alfonso en las empresas guerreras acometidas por éste en el mismo año de 1416, primero de su reinado, y en una de las cuales como se verá en la poesía que transcribimos más adelante, fué hecho prisionero. Santillana que escribió una «Coronación.» especie de apoteosis á la

(1) Cuaderno. Claramente se ve que la composición no habia sido hecha para ser cantada, sino que era un verdadero libelo infamatorio.

(2) Aumentativo de mul (mulo).

(3) No obstante que el C. P. figura varias veces (Mossen Jordi) sin el aditamento Sant Jordi, hállase en un pasaje añadido de mano *moderna* (como el mismo Tastú confiesa) *del Rey*, para cimentar la existencia de un poeta de este nombre anterior á Petrarca así como el consiguiente plagio de este último (como Beuter, á quien siguen otros supone). Dícese además, que el Jordi del Rey, poeta del siglo XIII y compañero del Rey D. Jaime, aparece nombrado en el Repartimiento de Valencia (en la ed. Bof. sólo encontramos en este año un A. Jorda). Pero sea de ello lo que quiera, nadie podrá dudar que las poesias del C. P. y C. Z. son de un mismo Jordi.

muerte de nuestro poeta (Ríos, *Obras*, 332), dice en su proemio XIII: «en estos nuestros tiempos floresció Mosen Jorde de Sant Jorde caballero prudente: el cual ciertamente compuso asaz fermosas cosas que el mismo asonaba: ca fué músico excelente.» Habla luego de su «Canción de opósitos», esto es, antítesis (*Tots jorns*) y de la «pasión de amor en la cual copiló muchas buenas canciones antiguas así destos que ya dije (Bergadán, P. March, P. de Bellviure) como de otros», la cual debia de ser una colección como las de Farrer y Torroella.

I. C. Z. 96 v.º—C. P. 96 (*Croada uniçonant*).

1. Desert d'amichs | de bens e de senyor,
En strany (1) loch | e'n estrany'encontrada,
Luny de tot be, | fart d'enuig e tristor
Ma volentat (2) | e pensa cativada,
Me trob de tot | en tal poder sotzmés
No veig negú (3) | que de me s'aja cura,
E soy guardats, enclos (4) | ferrats e pres
De qu'en fan grat | a ma trista ventura.
2. Heu hay vist temps | que no-m plasia res
Are-m content | d'aço qui'm fay tristura,
E los grillons | leugers ara preu mes
Qu'en lo passat | la bella (5) bordadura;
Ffortuna vey | qu'a (l. qu'ha) mostrat (6) son voler
Sus me volent | qu'en tal punt vengut sia
Pero no cur | pus hay fayt mon daver

(1) *Strany*. Este es uno de los muchos ejemplos que demuestran que la *s* forma sílaba; esto es: que se debe leer como pronunciamos hoy: *estrany*.—Encontrada: comarca.

(2) C. P. voluntat.

(3) C. P. No vuy algu.

(4) C. P. en dos. Podríase leer en clos (guardado en un lugar cerrado), pero es preferible: enclós.

(5) C. Z. bona.

(6) C. Z. que-m mostra.

Ab tots los bons (1) | que-m trob en companyía (2).
3. Car prench conort | de com suy presoner
Per mon senyor || servint tan com podia,
D'armes sobrat | e per major poder
No per deffalt (3) | gens de Cavalleria.
E prench conort | c'om no pot conquerir
Honor en res | sens que treball no senta,
Màs d'altra part | cuyt de tristor morir
Com vey que'l mon | del revers se contenta (4).
4. Tots aquests mals | no son res de soffrir
Èn esguart d'u | qui del tot (5) me destenta (6),
E-m fay tot jorn | d'esperança partir (7)
C'om no veyrets | que-ns (8) avans d'una spenta (9)
En acunçar (10) | nostre desliuramen,
E mes com (11) vey | ço qu-ns demana força
Que (12) no soffer || algun rehonamen;

(1) C. P. bens.

(2) Con todos los buenos en cuya compañia me hallo. El poeta escribe *companya*; pero debe leerse *companyia*.

(3) C. Z. defaut jes. Vencido por las armas y por un poder mayor; no por falta de hechos de caballería.

(4) Qnizá debe entenderse: cuando veo que el mundo se contenta con lo opuesto; ó quizá simplemente: se contenta de nuestro revès (desgracia).

(5) C. P. al cor.

(6) Me hace perder el tiento, el juicio. Véase el cast. desatentar, desatentado.

(7) Separarme de la esperanza.

(8) que-m.

(9) Spenta: empuje; prov. *espenher* ó *empenher:* empujar. Hoy usamos *espenta* como nombre y *empenyer* como verbo.

(10) C. Z. acunsar. Corresponde, al parecer, al prov. *acuyndar*, *acoindar*, *acointar*, en el sentido de disponer, arreglar; el mismo en que vemos emplcado *coindar*.

(11) C. P. que—y más cuando veo lo que nos exige la Fuerza, la cual no consiente ningún razonamiento.

(12) C. Z. Qui.

De que lengueix | ma virtut e ma força
5. Perqué no say | ni vuy res al presen
Que-m puixa dar | en valor d'una scorça (1)
Mas Deu tot sol | de qui prench fundamen
E de qui fiu (2) | hi'b qui mon cor s'esforça,
E d'altra part | del bon rey liberal
Qui (3) socorrá (4) | per gentilesa granda,
Lo qui-ns (5) ha mes | del tot en aquest mal;
Qu'ell m'en treurà (6) | car suys jus sa comanda.

TORNADA

Rey virtuós, | Mon senyor natural,
Tots al present | no-us fem altra demanda
Mas que-us record | que vostra sanch reyal
May defalli | al qui fos de sa banda.

II. C. Z. 98 v⁰ *(Estramps)*

1. Jus lo front port | vostra bella semblança
De que mon cors | nit e jorn fa gran festa,
Que remirán | la molt bella figura
De vostre faç | me's romasa l'emprenta;
Que ja per mort | no s'en partrá la forma,
Ans quant serai | del tot fores d'est segle
Cells qui lo cors | portarán al sepulcre
Sobre me (l. ma) faç | venrán lo vostre signe.
2. Si com l'infant | quan mira lo retaula,
E contemplant | la pintura ab imatges,

(1) Corteza.

(2) C. Z. suy. —hi'b por y'b; ó según las formas más corrientes, en los manuscritos al menos; e ab.

(3) C. Z. Qui'n.

(4) C. P. socorceh. Sólo del texto del C. Z. resulta sentido.

(5) Quizá los quins, esto es, socorrerá... á aquellos que.

(6) C. P. m'entenra.

Ab son net cor (1) | no l'on poden gens partre (2)
Tan ha plasser | del aur qui-ll environa,
Atressí-m pren | denan l'amorós sercle
De vostre cors | que de tants bens s'anrama (3).
Que mentre'l vey | mes que Deu lo contemple
Tan hay de joy | per amor qui-m penetre.

3. Axí-m te pres | e liatz en son carçre
Amors ardents | com si stes en un coffre,
Tancat jus claus | e tot mon cor fos dintre,
On no pusques | mover per null encontre (4);
Car tant es grans | l'amor que-us ai e ferme
Que lo meu cor | no-s part punt per angoxa,
Bella de vos | ans esay (5) ferm com torres
En sol amar || a vos, blanxa colomba.

4. Bella sens par, | ab la prevensa noble
Vostre bel cors | bell fech Deu sobre totes,
Gays e doṇós | lluu pus que fina pedra,
Amorós, bels, | pus penetrann qu'estella,
Don quant vos vey | ab les autres a bflota
Les justametz (6) | si com fay lo carvoncles
Que de virtuts | les fines pedres passa
Vos etz sus ley (l. leys) | com l'estors sus l'esmirle.

5. L'amor que-us ai | en totes les parts mascle,
Quan (quar?) non amech | pus coralment nuls homens
Tant fort amor | com sesta que'l cor m'obre,
Ne fonchs jamays | et nul cors d'om ne arme (7)

---

(1) Limpio, inocente corazón.

(2) No le pueden separar de la contemplación del retablo (cuadro).

(3) Por enrama (se adorna).

(4) Moverme por ningún encuentro (accidente).

(5) Esay tiene el sentido amplio de mantenerse, resistir.

(6) Quizá, just'avetz (?): las tenéis cerca; ó significa dais á conocer su valor, las justipreciais (?).

(7) Arma (alma).

Mas suy torbats | que no fonch Aristótills (1)
D'amor qui m'art | e mos sinch senys desferme.
C'ol monjos bos (2) | qui no's part de la setla
No-s part mon cor | de vos tant com dit d'ungle (3)
6. Ho (l. Oh) cors d'onors | net de frau e delicte
Prenets de mi | pietat bela dona,
E no suffrats | quez aman vos peresca,
Perqu'eu vos ham | may que nulls hom afferme (4).
Perqu-us suppley | a vos qu'ets le (5) bells arbres
De tots los fruyts | hon valor grans pren sombre
Que-m retenyats | en vostre valent cambre
Pus vostre suy | e seray tant com visque.

TORNADA

Mon rich balays (6), | cert vos portats le timbre
Sus quantes son | él mundanal registre (7),
Car tots jorns naix | en vos (8) cors e renida (9)
Bondats, virtus | mes qu'en Pantasilea.

III. C. Z. 84 v.⁰ *(Encadenada capcaudada).*

1. Axí com son | sus l'espera (19) los signes

(1) Aristóteles vencido del amor.
(2) El buen monje.
(3) Como el dedo no se aparta de la uña.
(4) Afirma, es decir, mi amor es en realidad mayor de lo que dicen otros (de este amor o del suyo).
(5) le por lo.
(6) Balaja, piedra preciosa.
(7) Este registro aludirá á los libros nobiliarios, donde se hallaban los *timbres* y *blasones* de las familias aristocráticas.
(8) Vos, parece un galicismo por vostre. Quizá decia: en vos creix (?)
(9) Se anida (?): renace (?).
(10) Espera como en prov. é ital. por esphera.

Per instruir | los scientals astrólechs,
Son en mi-dons (1) | totes virtuts insignes
Que divíssar | pusquen alguns teólechs;
Les quals hi mes | Dieu que n'a fet retaules
Perque cascú | miran sa bella talla
Veja d'onor | cap, pes, mas ez spatlles (2)
E que pensan | en leys ha mes (3) no falla.
2. Axí com dech | a Moyses (l. Moïses) les taules
Dieu per gardar | de fallir lo seu pobles,
Nos ha tramés | sens monsongues ne faules
Per nostre be | de say lo sieus cors nobles,
Be qu'el es tals | que tot lo mon abarca
Le renoms sieus, | tan es valenz e casta,
Perqu'eu l'apyll | archius de prets e barca
E fruyt deleyt (4) | del qual nagú no tasta (5).
3. Si com salvech | Noé lains en l'arca
Tot so que-y mes | en lo temps del dilluvi
Salva mi dons | ley e cells de sa marca
Ab son engeny | del vergonyable fluvi (6)
Qui per mon cor | on trop negat per fama (7),
Car leys es tals | que no consent la taca,
De parlament | ne de faits ne de fama
Perque'n lo preu | d'onor son pretz estaca (8)
4, Si com deffés | Dieu lo fruyt de la rama
Que non mangés | lo primer pare nostre,
Deffin mi dons | als qui per sieus reclama

(1) Mi dama, como en prov.

(2) Debiera decir: espaules (de *espal-les)* por causa de la rima.

(3) ha mes = jamés?

(4) Prov. deleig ó deliet (deleitoso).

(5) Nadie prueba (gusta).

(6) Del rio de la vergüenza: tiene un gusto dantesco.

(7) Este verso obscuro parece querer decir que en aquel torrente el poeta perdió su corazón y su buena fama. La repetición de la palabra *fama* podría muy bien despertar la sospecha de que el verso esté corrompido.

(8) Fija, clava: M. S. estancha.

Qu'en fayts ni'n dits | alguns viltats no-s mostre;
Ne teme ges | de perdre la persona
Per far s'onor | en montanya ne plassa
E's en aycests (1) || ella s'amistat dona
Ez als volpells (2) | ab vergonya'ls manassa

5. Perqu'eu ayssí | com cells qui s'abandona
Lansant-se en mar | vaién perda (3) la fusta
E preya Dieu | que'l deslliuri del hona,
Me ren a ley | on gran valor s'ajusta
Sopleyant-la || que-m retraga dels vicis
Qui-m poden far—perdre l'onor del segle,
Qu'eu en tal punt | en vey mos artificis
Qu'en perill visch | si per ley no m'arregle.

TORNADA

Reyna d'onor (4) | tots hómens tench per nicis
Qui-us vol d'amor | sopplear ne requerre,
Car hom no-s pot | trovar en vos indicis
Perque deiats | causa semblant soferre.

IV. C. Z. 97 v⁰ (5) | *Croada e appariada la meytat*; *solta e retronchada per dos bordós*).

(1) Scil, á los que obran con honor.

(2) Cobardes

(3) Perda por perdre.—La fusta: el buque.

(4) Esta producción tan respetuosa estaría dedicada á la Reina María, protectora del poeta, como la divisa parece revelar también.

(5) Esta poesía alegórica (en la cual el poeta ataca á una dama comparándola con un cambista) innoble por un asunto, aunque algo reservada en la expresión, es, aun prescindiendo de la facilidad de la versificación, muy digna de nota por la enumeración que en ella hallamos de monedas antiguas: *dineros* (pequeñas monedas de cobre), *florines* (el de Aragón valía poco menos que el de Florencia), *ducados* (el llamado del rey valía tanto como el veneciano), *doble escudo* (un florín y nueve gramos), *cruzado* (lo que después se llamó

1 (1) Pus que tan be | sabets de cambiar (2)
E conaixets | moneda com sic (3) val
Assat tenitz | prou convinent cabal (4)
Si dura tant | la taula d'esmerçar (5),
Perroquians | no-us faltan per bon hus
Mas io no crech | guassanyetz ab me pus;
Ja no matretz | vostres diner manuts
Ab mos florins | de pes ben conaguts.
2 Florí de pes, | ducat (e) doble scut
E mitj florí | croat malla diner
Masclat auretz | en lo vostre carner (6)
Que contar may || no voletz per manut (7)
E creu que-u fatz | per franquesa de cor,
Mas jur vos Deu | que per aqueixa por (8)
Ja no matretz etc.
3 Un bon florí | say que val per tot loch
D'aycest pais | honze sous o lo pes
E datz-lo vos | per un diner jaqués (9)
E no curats | si val mol mes o poch,

real), *malla* (medio dinero), *dinero jaqués* (acuñado en Jaca), *cruzado mallorquín, dinero melguciense* (maluvre de Melgor) y de *cabeza*, Véaso Monfar, II, 289 y sig. Ribera. 629-31, ete.

(1) Tomamos esta denomición de *Leys d'amors*. Más adelante veremos usado «ab un retronx» cuando es el estribillo de un verso.

(2) El *Conort* de Farrer pone esta estrofa en labios de Mossen Jordi, con las siguientes variantes: pus que tant: pus axí; sic: sse; tenits: teniu; perroquians: parroquians; guassanyats ab me: que guanyets ab mi.

(3) (sic) El reflexivo se une también hoy al verbo *valer* en la usual locución: tant se val.

(4) Caudal capital.

(5) Tabla ó mesa de cambios. En general, *esmersar* es negociar, dar empleo al dinero.

(6) Corresponde al francés *charnier*.

(7) No es contentáis de contar al pormenor y creo que lo haceis por generosidad.

(8) Por este miedo (por miedo de lo que haceis?)

(9) M. S. de jaqués.

Cert ara fetz | lo guany de NA Peix,frit (1)
Pero no cur || de vostre von par tit (2)
Ja no matretz etc.
4 Un fin ducat | ço que val hom be sap
E d'un escut | e doble qu'es d'or fi;
Cambi fetz vos | ab croat melorquí
Ez ab diner | maluyres e de cap.
Qui-us trametrés | en Flandes per esmerç
No cregats Dieu | que'n hi volguès lo terç;
Ja no matretz etc.
5 Mas pus lo toch | dels metals fer sabets
Prou destramen | que autre be no us say
Ez avets fay | dels bons lo bon assay
E com ets tals | que'l millor vo'l trietz.
No-us pensetz vos | que-us ho dia per me
Qu'aicest traut | no-us vull far per ma fe:
Ja no matretz etc.

TORNADA

EN Cambiador | tan sots de bona fe
Que tot es hu | en vos lo mal e'l be;
Ja no matretz etc.

V. C. P. 97 vº. Setge d'amor () fet 3 per Mossen Jordi (*Encadenada*).

Austat vey | d'amor tot lo poder

(1) Verosimilmente una famosa pescadera.

(2) Por partit (trato).

(3) Este titulo, que anuncia ya el asunto de la composición, no responde á denominación alguna de las *Leys d'Amors*. Tastú, queriendo descubrir en Petrarca una nueva reminiscencia de Jordi, llama la atención sobre el soneto XCI: «Amor... E'l suo seggio maggior nel mio cor tenne» Este *seggio* significa sede, asiento, y el *setge* de Jordi, asedio, cerco.

E sobre me | ja posat son for siti (1).
Si que no-m val | força, giny ne saber,
Tant suy destrets (2) | que no-m tinch gens per qui-
[ti (3)
De pedr'el cors | l'arma e tots los bes
Car ja no puch | soffrir la vid'astreta,
Ne'l tresmuytar; | tan for càrreg ay pres,
Perque la (a la?) fi | me convendrà que-m reta (4).

TORNADA

Reyna d'onor | en loch de Capitan
Me don a vos | e-m vir dins vostra tenda
Ab que-m salvetz | la vida sens engan
E si nou-fets | non aurets bon'esmenda (5)

ENDRESSA

Amors, amors | no veig qu'eiats fer tan
De vencre hom | vençuts que (l. qu'a) vos se renda,
Mas Jordi-s ret | qui vos absol lo dan
Fins com es mort | qu'en algun temps se renda.

VI. C. P. 98 v⁰. Enyorament enuig dol e dispit (*Encadenada)*. Dos tornadas en la primera de las *divis:* NA Ysabel.

VII. C. P. 110. «Da ver lo mon | e lo dret tal d'aymia»

---

(1) *Siti* significa lo mismo que antes *setge*. *Seti* ó *siti* cat. como *sitio* cast. y *siége* fr. significan á un tiempo sede ó asiento y asedio ó cerco.

(2) Estrechado, apremiado, dictrictus, como ya observó Torres Amat. En la «Vida del marinero» lo hallamos como sustantivo: mala dona... en drestret vol tener.

(3) Libre, fr. *quitte*, cast. *quito*. Véase la *Cron. rim. del Cid:* que el Rey quitase á Castilla.

(4) Me rinda, de *retre*.

(5) Alude al rescate que pagan los prisioneros.

(*Encadenada*). Pocas mujeres tan perfectas como su dama. Tornada con la *divís*: «Reyna d'onor. Endreça: A dones prou (prous)» ; en la cual la ruega que no le aborrezca por lo que ha dicho.

VIII. C. P. 110 v⁰. «Ara hoiats | domnas que-us fan saber» (*Encadenada*). Este verso tiene la forma de pregón. Y hace saber á las mujeres, de cualquier clase ó religión que sean, que si él les mostrara amor, todo havía de ser pura superchería. En las tornadas: «Reyna d'onor... Qu'eytal com vos», parece hacer una excepción.

IX. C. P. *Comiat* (1) de Mossen Jordi. Sovint sospir | dona per vos de luny (*Encadenada capcaudada de dos versos*). Lamentábase de su inminente y obligada despedida, y dice que preferiría morir. «Com fech Sent Pehir (Peir') o Sant Johan Babtista».

X. C. Z.; C. P. 112. «Tot jorns aprech | e desaprench ensemps». Cada verso contiene una o dos antítesis (*Encadenada capcaudada*: ABABCDCD—CE etc.) Hallánse traducidos en esta composición tres versos y tres hemistiquios de Petrarca. En la tornada llama á esta poesía *vers reservat de escriptura* y añade que puede servir míresela *al dret o al revers*.

XI. C. P. 129. «Altra obra feta per Mossen Jordi de Sant Jordi» (*unísonat e aperiada la meytat.)* «En mal podiers (2) | enqueres en mal us». Quéjase el poeta del amor.

XII. C. P. 97. «Un cors gentil—m'a tan enamorat. Lo cor e'ls ulls e mon fin pensament (*Encadenada*). Los tres disputan sobre quién ama más. Dos tornadas: NA Ysabel...... En bona fe.

XIII. C. Z. 94. «Cobla esparsa de Mossen Jordi de Sant Jordi (*Croada e appayriada la meytat*)».

---

(1) Es el prov. *comjat* ó *conjat*, el cual, sin embargo, no se encuentra como título de poesia.

(2) *Podier* por *poder* debe ser un provenzalismo, como también la *s* en el caso oblícuo del singular.

No·m assaut d'hom (1) | qu'en tots affers no sia
Leyals e prous | com la fina balansa (2)
Ne-m assaut d'hom | que sinch jorns la semana
....en sos dits | e vol ab druts (3) paria,
No·m assaut d'hom | que-m leu ploma ni palla
De m·n vestit | ne-s jacte de batalla,
Ne·m assaut d'hom | que no aia vergonya
Car de tot par | fa gorga con sagonya (4).

XIV. C. Z. 99 v°; C. P. 121.

Lo enuigs (5) de Moss·n Jordi (versos de 8 y 4 sílabas)
Enuig enamichs de jovent.....

TORNADA

Tal senyor hay | on puix dir tan de be
Qu'el jorn qu'el vey | no-m pot falir en re.

XV. C. P. 198 v°. (Tant mon voler de Torroella). Parla Mossen Jordi:

Jamés guasanyé tan en re
Com quant perdí m'aymia,
Car perdent leys guasanyé me

---

(1) Enumera las personas que no le agradan. Una de las estrofas de «Jo-m meravell» de P. March tiene la misma forma que esa esparsa y comienza: No m'azaut d'om qu'aje us d'alacrá (alacrán, cast., fran. scorpion).

(2) fina balansa; de la rima se desprende que debiera decir fina romana (especie de balanza); palabra no comprendida y mal reemplazada por el copista.

(3) drut; galán favorecido, como en prov.

(4) Le crece la garganta por todos lados como á la cigüeña.

(5) El *ennuigs* era un género poético (L. A. I. 348). El arriba citado fué publicado por Bartsch en el *Jahrbuch fur romanische und englische Literatur,* II, 288 y sig. Véase allí lo que se dice sobre la semejanza de esta poesía con otra del monje de Montaudón.

Cui eu perdut avia;
Petit guasany fa qui pert se,
Heu cre guasany li sia
Que m'era donat per ma fe
A tal qui m'ausisia (1)
No se rahó perqué (2).

Serradell

Testament d'En Serradell de Vick. El lenguaje de esta poesía parece concordar con la fecha 1419. Al fin ostenta la forma de testamento y no sería imposible que su autor llevara realmente el nombre de Serradell. M. S. de la Bibl. Barc. (*Codolada*).

Un jorn cansat de treballar
E desitjós de rapausar
Quan vespre fo
Eu retorné a la maysó
Volent sopar....

El poeta se siente enfermo y llama un confesor. Incidente cómico; manda buscar luego un notario (3) y dicta su testamento.

(1) ausisia por aucia? Quizá auciria? Tal vez deberia tener el verso una sílaba menos y decir simplemente aucia. Si se lee como arriba, no resulta sentido.

(2) En el *Canc. gen. de Amberes* (Fuster. I, 65) atribuyéndose estos versos á Jordi, sin duda el tema de una danza:

Esperanza res non (l. no-m) dona
A ma pena confortar
L'ora que vincn o pensar
Qui ofent nunca perdona.

(3) Dice que le hace un regalo *d'aicest pixer de fin argent.* El pixer (cántara ó jarro) encuéntrase también en valenciano: pitxer; en cat. pitxell; en patois pitcherro (también en inglés pitcher) y en italiano bicchiere.

Eu qui de fonts hay nom Bernat
De Serradell,
En tot mon seny si be-m sou vell...

En otro pasaje se llama á sí mismo *lo Prom EN Serradell.* Funda éste un hospital en la cima del Montseny, en invierno siempre cubierto de nieve; nombra director á su sobrino el «corredor» Jacme Planes y le antoriza para hospedar en él todos los domingos del mes de Febrero á cuantos quisiesen subir a aquel retiro. Otros incidentes cómicos. Serradell se siente peor. Sigue luego una brillante é ingeniosa descripción del paraíso:

La flayra dolça qui exirá
Segons ay dit
Del (sagrat) cors de Jesuxrist
E d'autres sants
Será plasent als adorants
Axí fortment
Que flors e ambre son nient
A llur esguart;
E dich vos que qui'ls presentás
Tots los joyells
Viles, ciutats, borchs e castells
Q'om pot mirar
Ells no porien sepparar
D'aquell esguart
Tan flamegant que tots los art
Per fin'amor.

El poeta, finalmente, desea ir al cielo:

Quez un fill meu pogués trobar
Qui era mort.

En esta poesía hallamos también una descripción del infierno (1).

Pere Galvany

Este poeta floreció sin duda á principios del siglo XV, puesto que habla del Cisma de Occidente como de un acontecimiento contemporáneo. No obstante haber terminado legítimamente este cisma con la elección de Martín V por el Concilio de Constanza (1417), el antipapa Benedicto XIII (Pedro de Luna) contó, hasta su muerte acaecida en en 1423, numerosos partidarios en Aragón, y en su lugar fué elegido luego Papa Gil Muñoz, el cual murió en 1427. Según todas las probabilidades esta poesía fué escrita antes de la muerte de Benedicto.

C. Z. 226. «Pere Galvany per lo cisme» (*Croada*).

1. Pus vey lo mon es vengut en tal *cas*
Que leyaltat non es de fill a *payre*
Pere, Joan volgr'aver mort son *fraire*.
E l'ereter l'arator al *vas* (2)
Antecrist es qui ve de pas a *pas*
Guerres bastint, dols, affanys e *desayre*.
Deus nos aiut e la Verge sa *Mayre*.
Sino del dot nos te'l Satan al *ras*.
2. Per aquest mals ha Deus permés lo *cas*
Que'ls cardenals han fayt lay al Sant *Payre* etc.

(1) Serradell cita los cuentos bretones:

Tristany ne fora combatut
De Leonís...
De Lançalot ni Gobernal
Mai s'es llegit.

(2) Pedro y Juan (este y el otro, fulano y zutano) quisieran ver muerto á su hermano, y el heredero al heredador (al que ha de dejarle la herencia) en el sepulcro.

Jaquint lo ver ellegínt un llur *fayre* etc.

Todos los versos que en las estrofas se corresponden, terminan con la misma palabra *cas*, *payre*, etc. Esta combinación no se halla prevista en las *Leys d'amors*, las cuales ofrecen como primer modelo de «coblas retronchadas» una estrofa cuyos versos terminan todos con la misma palabra (I, 280).

Ramon Çavall (1)

En 1393 hubo un conceller de Barcelona de este nombre (Fel. II, 342). En 1411 fué enviado Ramon Çavall por el principado de Cataluña al infante de Castilla D. Fernando, luego Rey de Aragón, en demanda de que hiciera salir de aquel territorio las tropes castellanas. Juzgando por estas fechas que concuerdan con el lenguaje de la poesía, es de creer que este poeta floreciera á principios del siglo xv, á pesar de que los «bandos de los payeses» podrian muy bien aludir á la sublevación de los *pagesos de remensa* de la época de D. Juan II.

C. Z. 226. Estrofas de siete versos ABBACCA.—ADDAEEA etc. La primera comienza: «De mal saber ¦ ab verinós coratge». La segunda dice así:

Pensar no pux | que'ls homens de peratge (2)
Haguessen rey | si fos a lur voler;
So qu'els fig || mes e'ls fa lo cor doler
Es temps de pau | com non han sous ne gatge:
Los ciutadans fin || stament reyall

(1) La primera sílaba de este apellido es el articulo *es*, *sa* ó *ça*, *ces* (derivado de ipse, ipsa) usado en las Baleares, pero en Cataluña casi perdido, exceptuándose los nombres de lugares: Des (Del)-Pujol. Ça (La)-Roca, Ces (Les) Gunyoles.

(2) Por *paratje*. Hombres de paratje, de solar, solariegos: que corresponden á los infanzones de Aragón y á los hidalgos de Castilla,

En lur vestit | meten guay e caball (1)
En breu fondran | e mudaran penatge (2)

Los mercaderes á caballo forman numerosas cabalgatas; los artesanos se divierten charlando, comiendo mucho y trabajando poco; los *pagesos* lánzanse á la matanza (*a carnatge*), formando bandos (*menant bandositats*) y «pentinats van ab los collars brodats.»

TORNADA

Dona del mon | qui fes lo pariatge
De Deu e hom | per qui fom reperats
Pregats per nos | qui som descaminats
Lo vostre fill | qui'n vos feu son hostatge.

ENDRESSA

Mete-s cascú | la ma en son coratge
E vera si | d'aycel mal es tocats
E si-u veu clar | lunye-s de tals barats:
Prenets mos dits | per peres e formatge (3)

En el C. Z. sigue á esta composición una «coble ab resposta» quizá del mismo Çavall:

Vostre dona's ablat na
Que-us fa esser vocatiu...

(1) I. *guany e cabal*, es decir, no solo la ganancia (ó venta) sino también el capital.

(2) Plumaje.

(3) Tomen dichos por peras y queso. Será como en Castilla: estas son tortas y pan pintado. El poeta quiere decir que en sus invectivas habría podido estar más fuerte.

Mi dona's indicatiua
Qui-m fa esser obtatiu (1),..

N'Andreu Fabrer

T. A. (Bibl. Esc.) «Comenza la comedia de Dant... trasladadada per N— Andreu Fabrer, Algutzir del molt alt princep et victoriós senyor lo rey D. Alfons d'Aragó, de rims vulgars toscans en rims vulgars cathalans.—Completum fuit die prima mensis Augusti a nativitate Domini MCCCCXXVIII (2)». Santillana· «Mossen Febler fiço obras nobles e alguns afirman haya traido el Dante de lengna florentina en catalan, no menguando punto en la orden de metrificar e consonar»,

En la colección de poesías de Torroella (*Tant mon voler*) hállase una estrofa: «aquell lay que dix Febrer».

C. Z. 206. O Deu a qui diré (dir?) ma langor
Qui-s planyerá de mon greu plant

(1) La beutat nominatiua
Che avets e'l gran valor
dona de pretz genetiua
Mal cuia de ma dolor etc. (Mahn Ged, I 165.)

(2) Véase el Jahrbuch. V. 56. El joven D. C. Vidal prepara la publicación de este Códice. A esta enumeración de los poetas que tenemos por los más antiguos entre los catalanes, añadiremos, que en el C. Z. 112 hemos hallado con el título «Lo jutge d'aurença» (Aurenga! Orange) la siguiente estrofa que parece antigua y que tiene la misma forma y rima que la de J. Rudel; «No sap cantar qui'l so non di»:

Hnach diable no s'adormi
Ne james no s'adormirá,
Ans vetla contra mi en va
E no repausa ne ha fi,
Per ço'm (ço om) deu vellar atressi
Qu'a mala nit no ladra ca.

Qui pendrá part de ma tristor
Será mill (l. mills) tant leyal amant.
Qui de mon xant
Qu'en la mort xant
Mostre semblant
D'aver dolor.

Barcelona, Diciembre 1862

INDEX

INDEX ALFABÈTICH

DELS PRINCIPALS NOMS PROPIS Y OBRES CITADES AL

ASSAIG HISTÓRICH

SOBRE LA

LITERATURA CATALANA ANTIGA

D'EN

F. R. CAMBOULIU

Hem vist y tenim en nostra llibreria les següents entre altres: I.—«Aelii Antonii Nebrissensis, Grammaticarum Institutionum, Libri IV, recens recogniti, multis perceptionibus apprime neceffariis aucti, atque publicae utilitati editi; quibus etiam acceffit Profodia a Emanuele Alvarez, e Societate Jefu compilata. . . . .

Cervariae in Lacetanis: Pont. ac Reg. Univ. Apud Josephum Barbér, et Soc.» Un vol. de 2 més 242 p. de 15 per 10 cms. Sens anys d'estampació y ab un barroer gravat de la Immaculada a la primera plana. Té, en efecte, una introducció en catalá *Al lector* (pl. 2 sens foliar) les gloses explicatories estan escrites també en llengua catalana. A l'ultima plana, acaba ab una *Oratio Divi Thomae Aquinatis ante Studium.*

II.—També fou estampada a Cervera: «Sensus Erasmiani, seu Perbrevis Grammatica . . . (Genuina editio correctior, quam antea.) Cervariae: Ex Typographia Pontificiae ac Regiae Universitatis.» Sens any d'estampació. La *Summa Privilegii* es de Felip V, datada l'any 1718. (Ab un gravat de Sant Antoni de Pádua a la tercera plana). Un vol. de 8 més 168 pls. de 15 per 10 cms. Les gloses explicatories son també escrites en catalá. Comença ab unes: «Reglas Breus de Ortografia per escriurer, apuntar y pronunciar be en Llatí y Catalá.» Com la anterior conté a la plana 165 la meteixa oració de Sant Tomás, ab un gravat de dit Sant Doctor.

III.—També mereix esment la: «Magistral sobre la Syntaxis del Mestre Juan Torrella. Autor, lo Mestre Barnabe Soler. Ara novament en efta impreffió, vertit tot lo que eftava en llengua Caftellana, en noftra Cathalana, per un Religiós Carmelita Obfervant, del Convent de Noftra Senyora del Carme de Barcelona . . . . En Barcelona, per Martí Gelabert, Any 1700. . . . . . A cofta de Balthafar Ferrer. . . .»

Un vol. de 8 més 310 pls. de 15 per 10 cms. (N'hi ha altra edició del any 1761 a Cervera, per Anton Ibarra. 365 pls.)

INDEX ALFABÉTICH

DE NOMS PROPIS CITATS

A LA

I.—Ressenya Histórica y Crítica dels Antichs Poetes Catalans

y II.—Poetas Catalanes del Siglo XIV

por Manuel Milá y Fontanals

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

NOTES

F. R. Cambouliu.—L'estudi qual traducció hem donat es el «Essai sur l' Histoire | de la | Littérature Catalane | par F.-R. Cambouliu | Deuxiéme Edition | augmentée de la | *Comedia de la Gloria d'Amor* | de Fra Rocaberti | Poéme inédit tiré des Manuscrits de la Bibliotheque Imperiale | et d'un | nouveau fragment de la traduction catalane de Dante.... Paris; Durand. Libraire. Rue des Grès 7. 1858.... Un vol. de 187 pls. numerades, més 1 ab la *Table de Matiéres...* de 22 per 14 cms. Montpellier. Typographie de Boehm.=El text d'aquest volum está distribuit axí: Fins a la plana 101 el text crítich-históricb o *Assaig.* De la pl. 106 a 109 la descripció y critica del poema *Comedia de la Gloria d'Amor*. De la pl. 110 a 177 transcripcions fragmentaries de dít poema catalá ab la traducció francesa *en regard.* De la pl. 181 a 187 fragments inédits (llavors) de la traducció catalana de la *Divina Commedia* del Dant feta per N'Andreu Febrer. Cants: *Infern* C. I; (epissodi d'Ugoli.)—D'aquesta obra n'hi ha una edició anterior del ony 1857, de la meteixa Imprempta, formant un opuscle de IV més 70 pls. de 29 per 22 ½ cms.—Aquest estudi (2.ª edició) va publicar-se a la revista «Lo Gay Saber», en aquesta forma y títol: *Ensaig sobre l'historia de la Literatura Catalana.* § y II al núm. XXXV, pl. 276-278; § III. al núm. XXXVI, pls. 284-287. § IV. al núm. XXXVII, pls. 293-294. § IV (continuació) al núm. XXXVIII pls, 301-302, § V. al núm. XXXIX, pls. 306-308. Dita revista, la primera de carácter literari seriós del Renaixement se titulava «Lo Gay Saber. Periódich Literari. Contenint 450 travalls literaris en prosa y vers, fets pels més coneguts escriptors catalans mallorquins y valencians, y publicat per Francesch Pelay Briz.» (La primera época de sa publicació es del 1 de Mars de 1868 al 10 de Novembre de 1869.) La traducció de l'estudi d'En Cambouliu va firmada per B. (riz); la traducció del present volum es la meteixa de dit Sr. Francesch Pelay Briz, ab petites esmenes y adaptacions en vista del original frances. No hem inclós lo fragment de la traducció del Dant feta per N'Andreu Febrer, perque n'hi ha una publicació íntegra de tot el poema feta y adnotada ab ilustracions crítich-literaries per En Cayetá Vidal y Valenciano, Barcelona any M.DCCC.LXXVIII.—El retrat d'En Cambouliu fou díbuixat per el llorejat pintor N'Eduard Marsal, molt amich del notable literat. La nostra reproducció ha sigut feta sobre una lámina tirada per lo tipógraf de Montpeller Coehm y fem públich nostre agrahiment a l'eruditíssim crítich literari y docte bibliófil, N'Ernest Moliné y Brasés qui generosament ens ha deixat reprodubir dit retrat de la obra *Essai* d'En Cambouliu, essent dit exemplar l'únich que'l porta y pertanyent a la seva selectissima y valiosa biblioteca.

Taula

AQUEST VOLUM D'ESTUDIS
sobre la
LITERATURA CATALANA ANTIGA
d'En F.-R. Cambouliu y d'En M. Milá y Fontanals
fou imprés
á l'Establiment Gràfich
de
N'Artur Suàrez
Estamper-Litògraf
de la
CIUTAT DE BARCELONA
l'any
M. CM. X.

